

Ганна Гром

Соранкові
Жацєвичі

ГАННА ГРОМ

Сраткові Жацевичі

Дрогобич
Видавнича фірма
«ВІДРОДЖЕННЯ»
2004

УДК 821.161.2.09(092)
ББК 83.34УКР1-8
Г 87

НАУКОВО-КРАЄЗНАВЧЕ ВИДАННЯ

Гром Ганна

Франкові Нагуєвичі

Редактор видання *Ярослав Радевич-Винницький*

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК № 1695 від 18.02.2004 р.

**ВФ «Відродження» заснована 21 листопада 1991 р.
Петром та Олександром Бобиками, Василем Іванишином**

Президент фірми *Василь Іванишин*

Головний редактор *Ярослав Радевич-Винницький*

Директор фірми *Ігор Бабик*

Коректор *Наталія Мусійчук*

Здано на складання 17.11.2003. Підписано до друку 03.05.2004. Формат 60x84¹/₁₆. Папір офс. № 1 (текст). Папір крейд. (вклад.). Гарнітура SchoolBook. Офсетно-різограф. друк. Умовн. друк. арк. 16,33+1,4 (вкл.). Обл.-вид. арк. 14,20+1,51 вкл. Наклад 200 прим.

Видавнича фірма «Відродження»

82100, м. Дрогобич, вул. Т. Шевченка, 2. Для листів: аб/с 10480, м. Львів-49, 79049.
<http://www.vidrodzenia.org.ua>. e-mail: babyk@lviv.farlep.net. Тел. (office): (03244) 3-73-59.
Факс (office): (03244) 3-72-93. Тел./факс (видавничий відділ): (0322) 40-59-39.

Поліграфічна фірма «Коло»

82100, м. Дрогобич, вул. Бориславська, 8. Тел.: (03244) 2-90-60.

Гром Ганна

Г87 **Франкові Нагуєвичі.**— Дрогобич: ВФ „Відродження“, 2004.— 280 с., 24 арк. іл.

ISBN 966-538-145-8

„Франкові Нагуєвичі“ – друга книжка Ганни Гром про малу батьківщину великого Каменяра. Вона має три розділи: „Ти житимеш вічно між нами, безсмертнеє слово Франка“, „З округин минувшини“, „Наше сьогодні“. У першому розділі авторка веде нас незабутніми стежками Франкового дитинства і юності, розповідає про Франків меморіал у Нагуєвичах, увічнення пам'яті великого сина українського народу в пам'ятниках і меморіальних таблицях в Україні і світі, дає невеличкі відомості про дітей та небожів славетного краянина. Минуле й сучасне – тема двох наступних розділів. Це розповіді про тих, що боролися, гинули, але не скорилися лихій долі, про наших сучасників, їхню працю, труднощі й перемоги, мрії та бажання.

Г 05030209002-4 Без оголошення
2004

УДК 821.161.2.09(092)
ББК 83.34УКР1-8

ISBN 966-538-145-8

© Г. Гром, 2004.
© ВФ „Відродження“, 2004.

А як мільйонів куплений сльозами,
День світла, щастя й волі засвітає,
То чень в новім, великім людськім храмі
Хтось добрим словом і мене згадає.

Іван Франко

*Ми житимеш вічно між нами,
Безсмертнее слово Франка*

Володимир Сосюра

Невтомлений робітник

Був середнього росту, а йшов, як велетень, не на людську міру ставив кроки, мало хто встигав за ним – а головою сягав хтозна як високо.

Був спокійної вдачі, а вибухав, як порох, коли йшлося про добро трудящих, і кидав проти, щоб Україна не спала.

З війська відпустили за слабкий зір, а бачив краще від інших, з низин далі сягав оком, ніж інші зори. Крізь дим воєнних пожеж дотягував ясний ранок для трудящих.

Сам сутирний, кликав молодь і старших до бою за нагороду права.

Влада шобителів не пустила його викладати у вищій школі, а він став учителем усього народу.

Напрацювався за десятирок, а життя його було дано лиш одне, та й те недовге.

Противники цудили його і твердили, ніби він декадент, далекий від життя, а він був сам з життя і жив для нього.

Поетер поет, а твори як то живуть. Заснув снівець, а твори житинуть вічно.

Маким був Іван Юрашко, робітник пера, Каменяр, гарівник слова.

Марас Юрашко, син поета

---

* Текст присланий членам гуртка „Каменяр“ середньої школи в рідному селі письменника в 1967 р.

Франків меморіал

Шановний читачу!

Розгорнувши цю книжку, Ти ступаєш на свята святих Франкової землі, на перехресні стежки-дороги Каменяревого дитинства і юності. Якщо Твоя подорож починається з Дрогобича, то Самбірським трактом, яким колись їхав на своїй бричці персонаж Франкової повісті „Борислав сміється“ Герман Гольдкремер і радів, що сонце випало селянські поля (він матиме дешеву робочу силу), приїжджаєш до роздоріжжя у Лішні. Тут справа від дороги до Нагуевич зустрічає Тебе бронзова фігура молодого, рвйного Івана Франка, який прямує до Дрогобича. Це символ борця, який розумів, що він „син народа, що вгору йде“. Автор пам'ятного знака – скульптор Йосип Садовський.

Звідси починається семикілометровий художньо-меморіальний комплекс „Дорога Івана Франка“. Проїжджаєш, читачу, село Унятичі, і на межі з Нагуевичами – перша меморіальна зупинка „Поет-борець“. Це художня композиція з двох великих дубових колод – горизонтальної і вертикальної. На горизонтальній напис: „Мандрівнику! Ти ступаєш на дорогу, якою ходив у рідне село, йшов у безсмертя славний син цього краю, великий український поет-революціонер Іван Франко!“ На вертикальній колоді вирізьблено перо поета, оповите терном, і Каменяреві слова:

*Все, що мав у життю, він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї.*

Це слова із знаменитої поеми „Мойсей“ Івана Франка. Сказані про вождя ізраїльського народу, вони цілком характеризують життя й діяльність великого Каменяра на шляху поступу, в боротьбі за волю українського народу, який назвав поета своїм Мойсеєм.

А далі на камені викарбувані слова Максима Рильського, великого шанувальника творчості нашого крайнина, сказані ним у дні святкування столітнього ювілею Івана Франка:

*Свята святих землі цієї,
Що у Франковій стороні.
Шановні гості, зупиніться
І поклоніться цій землі.*

Натхненні слова М. Рильського закликають відвідувачів зосередитися над тим, що вони побачать у цьому чарівному куточку Підкарпаття, задуматися над творчістю великого Каменяра і взяти його ідеї в своє серце на все життя.

Далі мандрівник побачить скульптурну композицію „Поет-трибун“. Це два вертикальні дерев'яні пласти у формі розгорнутої книги з назвами найвизначніших творів письменника.

Дорога приводить екскурсантів до трьохсотлітнього дуба у лісі Тросники. Тут кінчається „Дорога Івана Франка“ і починається „Франкова Стежка“, довжиною 1700 і шириною 3 метри.

Франкова Стежка... Стежка безсмертя і величі. Біля кожної фігури – групи екскурсантів і поодинокі відвідувачі.

*Шумлять дуби пожовклим верховіттям,
Опале листя котиться до ніг,
А ми ідем стежками незабутніми,
Ступаємо на отчий твій поріг...*

Людський потік невпинний, як весняна вода. Це народна пам'ять і любов прямує стежками Франкового дитинства. Це прямує світове безсмертя поета! А поруч дзорчить маленьке джерело, що витікає з Франкової криниці, де спрагли відвідувачі п'ють воду, а на стежках поета черпають натхнення і снагу.

Праворуч густою стіною шумить прадавній ліс Тросники, який зараз звано Франковим гаєм. Це його і Радичів – ліс ліворуч дороги малий Мирон сховався вздовж і впоперек. Тут він збирав гриби, суниці, малину, тут приходив до нього на тиху розмову і розраду „в часи пониження й неволі“ – арешту 1880 р., тут зустрів він Мавку лісову – доньку лісника з Медвежі, старенького дідуся, що збирав хмиз, гриби і втікав від нього, бо думав, що це лісник.

Тут уподобав дуба-велетня й у важкі хвилини життя йшов до нього на розмову-пораду. Сучасники поета розповідають, що під цим дубом Іван Франко написав оповідання „Олівець“, яке мало пригоду малого Яся під час навчання в Ясеницькій школі.

На невеликому підвищенні скульптура літописця вказує на схему-маршрут по Стежці, яка кривуляє лісовими галявинами,

перетинає дорогу, що йде вглиб лісу і, врешті, виходить до невеликої гори над озером, у якому, за легендою, колись на Великдень провалилася церква. Там і донині грають церковні дзвони. Тільки почує їх не кожен!

І ось невеличка фігура. На дерев'яному сувої написане щире звернення до гаю, що був для поета джерелом натхнення, вірним другом, про якого він пам'ятав ціле своє життя:

*Привіт тобі, мій друже вірний, гаю,
Повірнику моїх найкращих дум.*

Стежка піднімається вгору, і перед взором відкривається символічна фігура „Зустріч з лісом“, де зображена сова – володарка нічного лісу. Ліс для мешканців Підкарпаття – надійний захист від ворога, щирий друг і годувальник.

А Стежка й далі йде вгору. На невеликих галявинах стоять статуї – символи, вирізьблені з великих ялинових колод. Вони увічнюють дорогих і рідних Франкові людей, героїв його творів, ті ідеали, які, як прапор, він проніс протягом усього життя.

Тут, де ростуть два високі дуби, зупиняє нас скульптура „Батько“ – кремезна, мускуляста постать Яця-коваля, Франкового батька, в якого у правій руці символ щастя-підкова, а в лівій – молот, ковальське знаряддя праці. Для сина батько був уособленням сили, доброти, мудрості, зразком у житті. Йому він присвятив свій перший вірш „Великдень 1871 р.“, поеми „Панські жарти“ та „Святий Валентій“. Образ батька Каменяра змалював у поезіях „На могилі вітця“, „У долині село лежить“, в оповіданнях „У кузні“, „Злісний Сидір“, у поемі „Історія товпки солі“, у повістях „Великий шум“, „Гутак“.

Піднімаємося далі вгору, і біля Стежки – витвір самої природи: до могутнього дуба, як дитина до матері, прихилилася тендітна ялина. Ця фігура символізує матір Марію і її сина Івася. Мати в житті І. Франка відіграла велику роль. Вона прищепила йому любов до народної пісні, навчила любити красу, співчувати людському горю. Осінніми і зимовими вечорами мати пряла й співала синові пісень, а він просив співати ще. Образ матері Франко увічнив у поезії „Пісня і праця“:

*Тямлю як нині: малим ще хлопчиною
В мамині пісні заслухавсь я;
Пісні ці стали красою єдиною
Бідного мого, тяжкого життя.*

Проходимо далі вглиб лісу, і нас вражає фігура „Кохана“. Миле, сумовите обличчя, бо не судилося їм бути разом, а чар

кохання залишився на ціле життя. Ольга Рошкевич – донька священика з села Лолин – збудила в молодому серці поета щирю любов. На дерев'яній табличці вирізьблені рядки:

*Я понесу тебе в душі на дні,
Облиту чаром свіжості й любові,
Твою красу я переллю в пісні,
Огонь очей в дзвінкій хвилі мови,
Коралі уст у ритми голосні.*

Йй, коханій дівчині, присвятив Франко першу поетичну збірку „Баляди і розкази“.

У житті письменника настав час змужіння, час боротьби за долю народу, і заговорив він у „Громадському голосі“ про людську кривду й неправду, будив душі своїм „Дзвоном“, бив ковальським молотом по гнобителях („Молот“). Як вічовий дзвін, кликав він своїми творами до боротьби проти соціального і національного гніту. Перед нами на високій фігурній ялині – дзвін, а внизу слова з поезії „Гріє сонечко“:

*Сійте в головах думи вольнії,
В серцях жадобу братолюбія,
В грудях сміливість до великого
Бою за добро, щастя й волю всіх!*

Від „Дзвона“ спускаємося трохи вліво, і перед нами постає „Прометей“ – герой-богоборець, який віддав своє життя за щастя людей. Іван Франко захоплювався натурами сильними, тими, що жертвували найдорожчим задля знедолених: Прометей, Овід, Тарас Шевченко. Його уяву тривожила доля бориславських ріпників та селян рідного Підгір'я. І він проголошує слова, що вирізьблені на картуші: „Лиш боротись – значить жись!“

Тепер Стежка простує до дороги, що ділить ліс на дві половини. Виходимо на дорогу – і на великій поляні потрапляємо в казкове царство для дітей. Довкола герої Франкових творів: хитрий, підступний Лис Микита, Ведмідь Бурмило, Кабан, Осел, що перехитрив грізного Лева, малі Їжачки, що не дали насміятися з себе придконогому Зайцеві та ін. Тут завжди гамірно: малеча з радістю забавляється на казковій галявині.

Стежка проводить управо на широку поляну, і відразу на думку спадають Франкові „Каменярі“ – ті, що відреклись від власної вигоди, пішли на подвиг:

*Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
І щастя всіх прийде по наших аж кістках.*

На двох ялинових колодах вирізьблені м'язисті руки з молотами, а довкруг них – камінні брили, „відривки скали“, яку лупають каменярі, щоб пробити людям шлях. Звичайні каменярі, що прокладали дороги, у Франка виросли у символи борців-революціонерів, скнутих ідеєю визволення:

*Твердий змуруємо гостинець, і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ.*

Поезія „Каменярі“ стала бойовим славнем, програмою дій для нової демократичної інтелігенції. Образ титана-каменяра, що важким молотом лупає гранітну скелю зла й несправедливості, стоїть на могилі Івана Франка на Личаківському цвинтарі у Львові, а сам поет увійшов в українську літературу під цим прометеївським ім'ям.

Наближаємося до кінця лісу. Поруч з трьома могутніми дубами, що ростуть з одного кореня, постає скульптурний образ Франкового „Мойсея“. На нас дивиться сивочолий мудрець, який провадив свій народ до обітованої землі. Про велич і красу цієї поеми сказав Михайло Коцюбинський, коли 1905 р. відвідав І. Франка в його будинку у Львові. Каменяр плів рибальські сіті і творив поему „Мойсей“. М. Коцюбинський писав: „Я не знаю, чи попалася риба в його сіті, але душу мою він полонив своєю поемою“ (Реферат „Іван Франко“, 1908 р.). Цією поемою титан думки і праці полонив кожного, хто читав або слухав, коли він, хворий і немічний, їздив по містах і читав своє творіння. Він увійшов в наше красне письменство і суспільну думку як український Мойсей, бо це ж він казав:

*Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжю,
Людським презирством, ніби струпом, вкритий!
Твоїм будуцим душу я тривожу...*

Для наступної фігури „Захар Беркут“, де змальовано образ руських воїнів – оборонців рідної землі, дібране відповідне місце: стоять вони на високім березжку, а внизу розлилося озеро. Це нагадає місцевість біля Тухлі, де відбувалися події 13 ст. Коли дивишся на них, мужніх, самовідданих борців проти татаро-монгольської навали, гордість наповнює душу за наших сміливих предків-богатирів, мужню тухольську громаду.

Вдумливі, серйозні лица, серед яких мудрий старець Захар Беркут, що зумів організувати своїх краян на перемогу над ворогом.

Повість написана в Нагуєвичих 1 жовтня–15 листопада 1882 р. Прототипом головного героя був, як переконають нагуєвичани, рідний брат Івана Франка Захар.

На щиті викарбувані передсмертні слова Захара Беркута: „Доки будете жити в громадським порядку, дружно держатися купи, незламно стояти всі за одного, а один за всіх, доти ніяка ворожа сила не побідить вас“. Ці слова Франкового героя особливо актуальні в наш час.

Далі Стежка йде до невеликого півострова над голубим плесом озерця. Тут встановлено образ Івана Франка – великого генія України, вічного революціонера, титана думки і праці. Вважаючи себе сином свого уярмленого народу, „вигодуваний твердим мужицьким хлібом“, він почував себе до обов'язку самовіддано служити рідному краєві, бо він

*...син народа,
Що вгору йде, хоч був запертий в льох.*

Переходимо неглибокий яроч, де сходинками є круглі колоди з дуба, і опиняємося в „Саду слави Каменяра“. Сад закладено до 125-их роковин від дня народження письменника. Тут видатні люди України й закордонні шанувальники творчості Івана Франка посадили деревця, щоб цвів той сад людською любов'ю до того, хто працю свого мозку віддав рідному народові, як весільний дар його генієві. У 1982 р. тут посадила деревце відома югославська поетеса Десанка Максимович – перший лауреат Літературної премії імені Івана Франка.

Створення Стежки – ініціатива краян Івана Франка Володимира Кушніра, Ігоря Чайковського, Михайла Торського. У її створення багато праці вклали трудівники Дрогобицького лісгоспзагу, рідного села Каменяра, району, колектив Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва, які всі роботи виконали безоплатно. У художніх образах Стежку відтворили: викладач І. Кметик і студенти І. Біляч, М. Бондар, І. Бонишко, Я. Гайда, Є. Гордієнко, Я. Грейда, С. Журавський, Я. Дмуховський, В. Лукань, Я. Нижник, І. Плаксі, Б. Рожак, Т. Слобідський, С. Сільський, А. Сухарський, Б. Турецький, Ю. Цюприк, Л. Юрчук під керівництвом завідувача кафедри С. Мигаля і професора Л. Штеренштейн. Наукові консультації надали В. Бонь і М. Оркуш – працівники нагуєвицького та львівського літературно-меморіального музею Івана Франка. За садом іде асфальтована дорога з Дрогобича до Слободи, де й народився поет, а далі до Нагуєвич.

За дорогою – групова композиція „Бориславські ріпники“, серед них і головний герой повісті „Борислав сміється“ Бенедьо Синиця. Вони стоять ближче до Слободи, де не раз зупинялися бориславські робітники у щирого й привітного Якова-коваля, щоб перепочити, розповісти про події в Бориславі, поділитися своїм горем. Саме в Нагуєвичах після другого арешту письменник написав цю повість.

Понад річку Бар Стежка провадить до Слободи. Тут вона завершується скульптурою жінки, яка в одній руці тримає серп, а в другій – бандуру. Це ілюстрація до поезії І. Франка „Пісня і праця“ (скульптор Є. Мисько).

Нарешті стежка приводить нас до музею-садиби Каменяра, на те батьківське обійстя, звідки вилетів орел, що своїми могутніми крилами виніс українську літературу на вселюдські горизонти, приніс їй силу й безсмертну славу.

27 серпня 1981 р. чорно-сиві хмари оповили небо над Нагуєвичами. Густий дощ з самого ранку спускає на землю свої мокрі коси. Весь Діл закритий сивим туманом, і немає про-світку, жоден промінь сонця не виглянув з-за хмар. Капотить і капотить...

Згори біжать струмки каламутної води, а в долинах розлилися холодні калюжі. Земля вже не вбирає води: її забагато. А людське море навколо Слободи місить землю промоклим взуттям.

Холодно, від дощу не рятують і парасолі. Та в серцях тих, що прийшли чи приїхали сюди, горить любов до одного з найславетніших синів українського народу, прозаїка й поета, драматурга, вченого-дослідника й історика літератури, етнографа і фольклориста – безсмертного Івана Франка.

Друга година дня. Тут сьогодні відкривається музей-садиба великого Каменяра. У такій хаті під солом'яною стріхою починався світанок життя письменника, звідси він пішов тернистим шляхом боротьби за волю і людське щастя, звідси пішов у безсмертя. Сюди повертався уже зрілим борцем.

Ідея спорудження меморіального комплексу садиби Якова-коваля, запропонована працівниками Львівського музею письменника, була підхоплена з ентузіазмом діячами культури, громадськістю України. Проект будівництва виготовив кандидат мистецтвознавства, інженер-будівельник Іван Сенів на основі етнографічного нарису самого І. Франка „Моя вітцівська хата“ та знайдених в архіві „Кадастральних мап“ села Нагуєвичі за 1853 р., де був точний опис садиби Франків.

Тут кожен експонат тривожить людські серця! Адже тут ріс малий Івась, звідси починався його творчий зліт, звідси поніс

у своєму серці палахкотіння вогню з батькової кузні і ніжні, але сумовиті мелодії маминих пісень.

Біля самого шляху до Дрогобича стоять два обороги – прадавній спосіб зберігати корм для худоби. Рухливий дах на оборозі давав можливість селянинові піднімати дах, коли було багато сіна, й опускати його, коли паші стало менше. Тим самим вона була захищена від вітру й дощу.

Ці два обороги в дитинстві були прихистком і місцем забав малого Мирона. Згодом він розповість про них в оповіданні „Під оборогом“. Звідси він оглядав навколишній світ, у далині бачив темно-синій Діл, що здавався йому казковим велетнем. Згадає, як він, мале хлоп'я, відвертав грозу від села, що насувалася з-за того чарівного гірського хребта: „Не смій тут! Вертай назад! На Діли, на дебри! Сюди я не пущу тебе!“

За оборогами – стайня і стодола під одним дахом. Яків Франко був господарем заможним, то й стайня і стодола були великими. У стайні тримав корови й коні, а просторі зруби було заповнені сіном. На току в стодолі молотили збіжжя.

На певній віддалі від господарських будівель стоїть простора, на дві половини хата, обернена вікнами до півдня. В етнографічному нарисі „Моя вітцівська хата“ І. Франко писав: „Моя батьківська хата була під солом'яною стріхою, пошита китицями з житньої соломи... Звичаєм майже всіх підгірських хат вона була орієнтована вікнами до полудня, мала довкола себе дві обори, передню – з південного боку, при якій перед хатою від сходу стояла шопа, далі шпихлір, а від заходу за моєї пам'яті була кузня мого вітця...“

У хаті – дві кімнати, розділені досить просторими сінями, зліва – кімната, в якій жили. Стоїть велика господарська піч. Експонуються глиняні горщики, знаряддя до печі, дерев'яний стільчик, а на ньому діжка, в якій квасили буряки на борщ. Над ліжком під стелею висить коліска, в якій Марія Франко колисала свого первістка. Під чільною стіною – глибокий стіл, де зберігався випечений хліб. Під вікнами довга лава. Біля дверей зліва – мисник.

На чільній стіні – образи, давні, ще з часів Івана Франка.

Справа – кімната, яка, за словами Каменяра, „мала в собі останки пансько-старосвітського устрою“. Зліва біля дверей – піч, далі ліжко та мисник, якими користувався вітчим Григорій Гаврилик, три тарілки, які подарував на весіллі Іван Франко мешканці Нагуевич Євдокії Риб'як. Висить дзеркало, в якому милувалася своєю вродою ще молода Марія Кульчицька. У цій же кімнаті – старовинна етажерка з книгами, виданими за часів

поета. Про те, що в хаті Якова, неписьменного, були книжки, свідчить син в уже згадуваному нарисі „Моя вітцівська хата“. Можливо й ті, що залишив по собі священик Йосип Левицький і які були „першою лектурою“ малого хлопця.

У просторих сінях експонуються речі побуту, виготовлені з дерева: коновка, щітка для розчісування прядива, великі ноци, де розчинялася мука на хліб, лопата, на якій у великодню суботу саджали у піч паску, кадуб для соління сала, діжка для квашення капусти, бочки-плетінки для зберігання зерна.

Зліва перед хатою стоїть шопа, де ставили віз, плуг, борони, інший господарський реманент. Поруч – шпихлір, де зберігалося зерно, сушені яблука, груші, борошно.

Справа відтворена знаменита кузня, що відіграла в формуванні свідомості Івана Франка велику роль. Тут бориславські робітники та односельці Якова говорили про селянське горе і біль заробітчан у Бориславі. „На дні моїх споминів і досі горить той маленький, але міцний огонь... Се огонь у кузні мого батька. І мені здається, що запас його я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрівку життя. І що він не погас і досі“, – писав поет у оповіданні „У кузні“.

*З ковадла іскра запалила душу,
Дихнула в серце горном палахким,
Він з кузні вийшов у народну гущу
Кувати долю молотом важким.*

Богдан Бера

Для кузні працівники музею відшукали давні інструменти. Долучився до збагачення експонатів кузні відомий сільський коваль Михайло Дум'як. Він був у похилому віці, у кузні вже не міг робити і подарував багато речей для садиби.

Відтворена садиба Якова-коваля має першорядне значення для вивчення тих умов, в яких виростав і гартувався талант майбутнього письменника. Це колиська генія, до якої він проніс любов протягом усього життя. Загалом дитинство згадувалося письменником на схилі літ картиною „світлою та в багатьох поетичною“.

1946 р. Через дорогу, на горбочку, красується музей Каменяра. З 1946 р. він містився у хаті небожа Каменяра – Миколи Франка (син брата Захара). Експозиція була розміщена у двох невеликих кімнатах. Експонати розповідали про життя і творчість письменника, про нагуєвицьких родичів Каменяра. Першим директором музею був другий син Захара Григорій.

На початку 1951 р. почалася підготовка до відкриття нового музею в одному з найкращих приміщень села. На допомогу в цій справі прийшли організації Дрогобича, Львова, односельці письменника. Працівники Львівського музею оформляли стенди, експонати, художники Львова подарували картини.

У день 35-річчя від дня смерті І. Франка, **28 травня 1951 р.**, відбувся п'ятитисячний мітинг, присвячений відкриттю нового літературно-меморіального музею в Нагуєвичах. На урочистому святі оператор 9 нафтопромислу Іван Лобанців у своєму виступі висловив велику любов і шану бориславських робітників до геніального Франка. Від підростаючого покоління Франкових земляків виступила учениця 9 класу Нагуєвицької середньої школи Ганна Гаврилик. Вона, зокрема, сказала: „Іван Франко – дорогий і близький нам, і ми горді тим, що живемо і вчимося в тому селі, яке дало світові великого генія. Ми вчимося у нього працелюбності, чесності і йдемо у світ широкий з печаттю Духа великого Каменяря“.

У п'ятикімнатному приміщенні розмістилася збагачена експозиція про життя і творчість І. Франка. У першій кімнаті експонати розповідали про велич І. Франка як поета, громадського діяча й дослідника-науковця. Тут бюст письменника, книги Каменяря, які видавалися в Україні, подарунки від науковців і письменників. У другій кімнаті було відтворено обстановку хати батьків Франка. У двох наступних висвітлювалася біографія письменника: дитинство, навчання в Дрогобичі, перебування в Нагуєвичах в пізніші роки, літературна і громадська діяльність І. Франка.

П'ята кімната – це розповідь про вшанування пам'яті письменника від 1916 р. до наших днів. Музей Івана Франка у цьому приміщенні проіснував до 1986 р.

До 130-их роковин поета, 27 серпня 1986 р., експозицію перенесено до новозбудованого приміщення музею на Нагуєвицькій Слободі, навпроти батьківської садиби, де в цей день відбулося відкриття Літературного музею Каменяря.

Заходимо в невеличке фойє. Тут відвідувачі зупиняться біля дерев'яного бюста І. Франка скульптора В. Одрехівського. Каменярь у глибокій задумі. В образі відчувається сила й міць, розум і тверде переконання в правильності пройденого шляху. Мимохіть на думку приходять слова Богдана Бери:

*Він не упав від втоми і зневіри,
Не кинув плуга, молота й кайла.
Струна гартованої в кузні ліри
Весь вік йому опорою була.*

*Свій ум, свій піт, свої чуття гарячі
Віддав народові, як чесний борг.
Широкий світ пройшов титаном праці,
Здобув Олімп. Він трудолюбства Бог.*

У двох великих залах розміщена експозиція музею. Експонати першого залу розповідають про шлях поета від батьківського порогу і до останніх років життя. У вітрині експонується „Золота книга“ з нормальної школи отців Василіан. У ній, починаючи з 1825 р., записували прізвиська найкращих учнів Дрогобицької нормальної школи. Іван Франко вступив до другого класу цієї школи у 1864 р. І весь час був серед перших. Пізніше в автобіографії письменник згадував: „Через усі класи нормальної йшов я першим або другим преміантом“.

Є класні журнали з нормальної школи та Дрогобицької гімназії з оцінками Каменяра. Експонуються також першодруки творів письменника, твори написані в Нагуевичах. Особливо цінним є ювілейний збірник, присвячений 40-літтю літературної діяльності Івана Франка, подарований музеєві нагуєвичанином священиком Олексою Кімаковичем.

У цьому ж залі експонується картина нагуєвицького художника Левка Микитича „Церква св. о. Миколая“, в якій хрестився І. Франко. Тут же картини художників І. Савіна „На етапі“, І. Венгриновича „У кузні“, А. Монастирського „Підгірське село“.

Другий зал розповідає про вшанування пам'яті Каменяра. Тут експонуються ювілейні медалі, вази й тарілки з портретом поета, подаровані Бориславським фарфоровим заводом. Є велика кількість франкознавчих праць, подарованих авторами. Велику вартість мають документальні фотографії про святкування ювілеїв Каменяра в рідному селі письменника.

Як уже згадувалось, першим директором музею І. Франка був небіж поета Григорій Франко (1946–1952 рр.). З 1952 р. тут працювали Степан Волох, Ганна Мусієнко, Надія Ткаченко. У червні 1956 р. Дрогобицький педінститут ім. Івана Франка скерував на посаду директора музею випускницю філологічного факультету Ганну Гром. Науковим працівником була Марія Буцяк, а згодом Тетяна Лялюк. Г. Гром і М. Буцяк разом з працівниками Львівського літературно-меморіального музею І. Франка готували нову експозицію в Нагуевичах до відзначення сотих роковин Каменяра. У березні 1961 р. Г. Гром перейшла працювати вчителькою української мови та літератури в середню школу.

Від березня 1961 р. до літа 1962 р. посаду директора обіймала Неля Сільченко. У 1962 р. було призначено директором музею

Марію Оркуш. Народилася в 1941 р. в с. Сарнах Яворівського району Львівської області.

Прийшла Марія в Нагуевичі молодою й красивою дівчиною після закінчення Львівського культурно-освітнього училища, а пішла звідси літньою жінкою, яка багато зробила для вшанування пам'яті письменника, щоб відвідувачі музею понесли в своєму серці щиру любов до видатного сина українського народу І. Франка. Була активною учасницею художньої самодіяльності, солісткою сільського хору. Працюючи в музеї, навчалася на вечірньому відділенні музично-педагогічного факультету Дрогобицького педагогічного інституту імені Івана Франка.

В 1967 р. науковим працівником була призначена Марія Шутко (Твердовська). Народилася в 1946 р. Гарно навчалася в Нагуєвицькій середній школі, на філологічному факультеті Дрогобицького педагогічного інституту імені І. Франка.

М. Оркуш і М. Шутко старанно вивчали життя й літературну діяльність Каменяра, провадили пошукову роботу. Особливо багато праці доклали вони, коли готувалося відновлення садиби Якова Франка на Слободі. М. Шутко згадує: „Відкриттю садиби передувала велика пошукова робота. Дрогобицький район ми сходили вздовж і впоперек з Марією Олексіївною, шукаючи речей побуту та одяг часів І. Франка. Особливо щиро відгукнулися на відновлення садиби мешканці села Ясениця Сільна. У цьому селі ми взяли деякий господарський інвентар: сани, граблі, вили, драбини. Ясеничани самі пропонували свої речі, бо гордяться тим, що в їхньому селі народилася мати Франкова та вчився сам письменник.

У гірському селі Сторона роздобули віз, в Урожі – плетінки для зерна. Коваль Дмитро Рудницький з Унятич дав деякі ковальські інструменти. У селі Добрівлянах Андрій Римар подарував стіл, за яким І. Франко проводив селянське віче. Речей одягу найбільше зібрали в селах Мшанець, Грозова, Плоске Старосамбірського району. Це переважно вишиті чоловічі та жіночі сорочки, спідниці-мальованки, запаски.

У 1980 р. ми готували житню соломку для покриття садиби Яця-ковалю. Нагуєвицькі жінки Розалія Твердовська, Анастасія Дум'як, Розалія Подляшецька, Марія Мазурик і ми обидві з Марією Оркуш вижали лан жита в колгоспі нашого села. Але цієї соломи було замало. Весь Дрогобицький район звозив нам машинами тонни житніх снопів, які ми обидві вивантажували під накриття на льоноцеху. Наші односельці молотили це зерно, робили китиці і пошивали дахи хати та стайні-стодоли.

Завдяки М. Оркуш, – згадає далі М. Шутко, – в 1993 р. ми реставрували пам'ятник, який поставила нагуєвицька громада на чолі з Яковом Франком на честь скасування панщини в 1848 р.“.

Працівники музею розшукали могилу Якова Франка і за кошти держави на ній поставлено надгробний пам'ятник, а за зібрані пожертви наших краян встановлено надгробний пам'ятник на могилі матері поета.

26 серпня 1995 р. вперше зібрався великий рід Якова з ініціативи директора Львівського музею Івана Франка, письменника Романа Горака. Більшість членів роду вперше бачили Слободу й село, ту колиску, звідки вийшов їхній пращур Онуфрій Франко та Юлія Багрій.

У церкві св. о. Миколая, де отець Левицький хрестив І. Франка, відбулася Служба Божа за здоров'я живих нащадків та за упокій померлих. Надзвичайно схвилював усіх той момент відправи, коли о. Григорій Петрущак урочисто виніс Євангеліє, і нащадки побачили цю дорогу реліквію роду Якова. До нього доторкнулися устами всі присутні.

На цвинтарі біля церкви відбулася панахида на могилі батька й матері, і тоді „рушив увесь рід з цвинтаря від могил, – пише Роман Горак у книзі „Іван Франко. Рід Якова“, – до порогів хати Якова на Війтівській горі, яку тепер звуть Франковою. Йшли нащадки по синові Івану, битий-перебитий, нищений і незнищений рід його брата Онуфрія, що покинув землю обітовану і пішов під Діл у Підгірки, рід Захара Франка, повний трагедій. Ішов рід сестри Юлії Багрій. Кланялася їм рідна стріха, батьківські пороги, криниця посеред двору і калина, що під вікном батьківської оселі“.

А на порозі оновленої садиби Марія Оркуш з працівниками музею сердечно вітала хлібом-сілля всіх присутніх нащадків Якова і Марії Франків. Кожен з Франкового роду покуштував хліба з Нагуєвич.

Марія Оркуш – співавтор трьох путівників по музею письменника. 38 років свого життя віддала ця жінка музеєві! Були вони і світлими, і радісними, коли вдалося зробити добру справу, а були й невдачі, розчарування, коли доводилось важко роздобувати кошти на те, щоб зберегти музей у належному вигляді.

Марія Оркуш не згадає цих невдач, розчарувань. Її душу охоплюють тільки прекрасні спогади про ті хвилини, коли схвилювані її розповіддю екскурсанти щиро дякували їй за любов до великого Франка. Саме вона додавала їй сил не опускаати рук у зневірі, а досягати мети.

Марія Шутко брала активну участь у громадському житті села: 16 років була депутатом сільської ради, очолювала комісію освіти і культури, співала в хорі Нагуєвицького Будинку культури. Вона дбайливий і старанний працівник, сумлінно вивчає життя й діяльність І. Франка, збирає нові матеріали з вшанування пам'яті Каменяра.

До 146-их роковин нашого славного краянину вона разом з іншими працівниками музею підготувала виставку „Франкові Нагуєвичі“, старанно збиравши матеріали в рідному селі. Експозиція вийшла ґрунтовною й цікавою.

У 2000 р. Марія Оркуш пішла на заслужений відпочинок. На її місце призначено Ірину Сопотницьку. Народилася 1956 р. Закінчила 10 класів Нагуєвицької середньої школи, активно працювала в літературному гуртку „Каменяр“. 1973 р. вступила до Дрогобицького педагогічного інституту імені І. Франка. Працювала вчителькою української мови та літератури у селі Новоселівка Одеської області, Підбузькому ПТУ-23, вихователем у дитячому садочку „Колосок“ у Нагуєвичач.

У музей прийшла працювати в 1993 р., спочатку науковим працівником. Активна громадська діячка: декілька раз обиралася депутатом сільської ради, головою територіальної виборчої комісії, член сільвиконкому. І. Сопотницька старанно оберігає пам'ятки культури, пов'язані з життям і діяльністю Каменяра. Нагороджена грамотою за врятування експонатів музею під час пожежі.

17 років була науковим працівником музею Розалія Кімакович, яка вийшла на пенсію. На її місце призначено Надію Гром. Більше двох десятків років наглядачем працює Марія Борисенко. Вона вивчила творчість І. Франка і проводить екскурсії, коли є великий наплив відвідувачів. Уже 15 років працює в музеї Марія Шумеляк – родичка І. Франка по лінії брата Захара. Працівники музею займаються пошуковою роботою, збагачуючи фонди музею. Проводять наукові й емоційно насичені екскурсії. Слухачі завжди виходять задоволені, несуть у своєму серці племінку любов і шану до великого й безсмертного Івана Франка.

Зі Слободи екскурсанти прямують униз до Нагуєвич і асфальтованою дорогою ідуть 4–5 км до перехрестя і повертають наліво, в бориславському напрямку. Тут, за селом, на Ріпницькій горі починається „Дорога малого Мирона“ і веде в сусіднє село Ясеницю Сільну, звідки походила його мати Марія Кульчицька та куди в шестирічному віці віддали вчитися Івася до школи (1862–1864 рр.).

Перша зупинка – скульптурне зображення сільського хлопця-школяра. На дубовій колоді текст: „З цього села вийшов у першу свою дорогу в Ясеницю Сільну малий Мирон, син коваля, щоб навчатися у сільській школі. Невтомною працею він досяг вершин людського Духа, обезсмертивши своє ім'я і свій народ“.

На половині дороги до Ясениці Сільної – дерев'яна таблиця зі словами Івана Франка:

*Книги – морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.*

При самому в'їзді до села стоїть дерев'яна скульптура малого хлопчини, який пригорнув до грудей розгорнуту книжку. Внизу напис: „У школі дитина пройметься правдами науки і забажає перевести їх у життя, понесе їх між темних і пригноблених, під рідні селянські стріхи“.

Ідеї визволення і людського щастя дорогі серцю українського народу. Він, як і Франкові каменярі, лупав скелю неправди і зла, орав перелоги науки й культури, натхненний ідеями свого вірного сина, свого Мойсея, вічного революціонера, великого Каменяра.

Народ не забув його і створив цей художньо-меморіальний комплекс як живий пам'ятник геніальному письменникові. Перший в Україні такого роду музей-заповідник! Ми – з ним! Франко – з нами. І так буде віки, доки житиме український народ.

Воістину правдиві слова Богдана Лепкого, який у п'яті роковини смерті Івана Франка писав: „Коли ми за останнє десятиліття з невідомих, безмовних рабів стали народом голосним у світі, коли ми перетривали такі великі злидні, таку історичну руїну і не перемінились у попіл і вугілля на народних згарищах, коли не вмерли духом, але з надією у кращу будучність глядімо перед себе, так це в значній мірі заслуги генія Івана Франка, його прямо безпримірної, всесторонньої праці. Він, як Мойсей, провадив нас 40 літ до обіцяної землі – по скелястій безводній пустині нашого народнього життя, виховав у цій важкій мандрівці нове, здорове покоління борців за волю і правду народну“.

*У нашім серці вічно буде жити
Ім'я безсмертне рідного Франка.*

В. Сосюра

Багатогранна творчість видатного сина українського народу Івана Франка – то глибока криниця, наповнена джерельною водою, яка вгасить спрагу кожного, хто нап'ється її, додасть сили і хисту на шляху творчого горіння. Кришталеву воду з Франкової криниці ось уже друге століття п'ють його наступні письменницькі покоління.

Для них великий Каменяр – взірець людини, громадянина, поета-борця, вимогливий учитель. У творах Івана Франка його послідовників-художників слова хвилює палкий патріотизм, щирий гуманізм, глибока народність, живуща сила революційного духу й енергії, бажання й ще раз збагнути велич вічного революціонера, поклонитися землі, що його породила. „Нехай безсмертно живе те місце – село Нагуєвичі, що породило великого Івана Франка“, – писав Андрій Малишко 30 вересня 1950 р. у „Книзі вражень“ музею.

„Книга вражень“ музею Каменяра в рідному селі поета є свідченням великої незгасної любові нашого народу, представників української культури, видатних зарубіжних діячів до Івана Франка, геніального письменника і громадського діяча, що знайомив свій народ з культурним надбанням інших народів.

Після другої світової війни рідне село письменника відвідало багато українських та зарубіжних діячів культури, літератури й науки. Нагуєвицька Слобода стала духовною Меккою українського народу, бо саме тут народився один з найславетніших синів України Іван Франко, творчість якого гартувала дух багатьох поколінь борців за волю рідного краю.

1949 р. київські поети П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, М. Бажан, А. Малишко та інші прибули на відкриття пам'ятника Каменяреві в центрі села. Наступного року, 6 квітня, П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, Ю. Яновський, А. Малишко, С. Олійник, П. Воронько, П. Козланюк, Л. Дмитренко, А. Шмигельський, М. Нагнибіда, Л. Новиченко зустрілися з селянами, вчителями й учнями Нагуєвицької середньої школи, подарували свої книжки для шкільної бібліотеки. „До бібліотеки повної середньої школи села Нагуєвичі від Павла Тичини в день зустрічі з трудящими, педагогами та учнями села“, – такий надпис на книзі „Вірші і поеми“ (Київ, 1950 р.) зробив автор „Сонячних кларнетів“. „У незабутній день 6 квітня 1950 р. Нагуєвицькій середній школі Максим Рильський“ (збірка „Братерство“, Київ, 1950 р.).

Тоді ж Володимир Сосюра написав вірш Каменяреві, який наступного дня був надрукований в обласній газеті „Радянське слово“. Сосюра писав:

*Народу генію орлиний,
Безсмертний в пісні й боротьбі,
Ми на твою на батьківщину
Прийшли вклонитися тобі...*

Сосюру захоплювала мужність і самовідданість Каменяра, який ішов шляхом служіння рідному народові. Про це він говорить у поезіях „Слово“, „Ти в людських серцях“, „Іванові Франку“, „Привіт“, „Визволення“, про нашого крайнина згадує у поемах „Галичина“, „Олег Кошовий“, „Минуле“ та в публіцистичних виступах.

31 серпня 1950 р. поет записує в „Книзі вражень“ музею Каменяра:

*Я пам'ятаю квітеня той,
Коли зайшли ми до музею
Твого, наш мученик, герой,
Співець святий землі моєї.
Франко Іване! Геній твій
Сіяє нам і сяять буде,
Аж поки будуть жити люди,
І сонце у красі своїй
Сіяє над нами. Учень твій,
Тобі вклоняюсь я до долу
У стороні твоїй ясній...*

Автор багатьох інтимних поезій, В. Сосюра дуже любив вірші І. Франка із збірки „Зів'яле листя“. Деякі з них знав напам'ять, називав себе учнем великого Каменяра, а І. Франка – „безсмертям українського народу“, „світлим Каменярем“, „народу генієм орлиним“, „співцем святим землі“ нашої. Глибоке вивчення інтимної лірики І. Франка дало Сосюрі можливість глибше розкривати душевні переживання його ліричних героїв, багатства їхніх почуттів.

Наукові статті та поетичні твори присвятив І. Франкові відомий поет Максим Рильський. Стали крилатими його слова: „Свята святих землі моєї, що у Франковій стороні. Шановні гості, зупиніться і поклоніться цій землі“.

Приїхав знову поклонитися Франковій землі 30 вересня 1950 р. П. Тичина. „Благоговійний трепет і радість велику переживаю я й досі, що довелося мені побувати на батьківщині Івана Франка“, – записав він у „Книзі вражень“ музею поета.

Любомир Дмитренко у своєму записі підкреслював, що на літературній ниві „так могутньо, так плідно працював великий Каменяр з Нагуєвичів“.

Ще напередодні другої світової війни Дрогобич, Борислав, Нагуєвичі відвідав поет Микола Бажан і до збірки „Ямби“ включив цикл „Бориславські оповідання“. Образ нашого геніального крайнина постає перед читачем у віршах „На околицях Борислава“ та „На Карпатських узгір'ях“. І. Франко в уяві Бажана – це міцний гірський дуб, якому не страшні буревії, бо зростав він і брав живлющі соки з рідного Підгір'я, оспівано-го в багатьох поетичних творах.

... Я пізнаю

В нагірному дубі твою незабутню й єдину,

Твою міцнотілу, уперту подобу твою,

Карпатський поете, ковальський прославлений сину!

У воєнні дні 1941 р. М. Бажан написав статтю „Ми переможемо“ (до 85-річчя від дня народження І. Франка). Поет змальований як велетень-борець за волю й світле майбутнє українського народу. У дні війни слова Каменяра звучали як заклик до бою з ворогами.

1950 р. М. Бажан виступав перед учнями й вчителями середньої школи і подарував свою книжку „Вірші й поеми“: „Землякам великого поета України – вчителям і учням Нагуєвицької школи на спогад“. А сьомого квітня газета „Радянське слово“ вмістила вірш М. Бажана „Його ім'я“.

У 1956 р. поет-академік стає головою Республіканського ювілейного комітету з відзначення 100-річчя від дня народження І. Франка. М. Бажан написав статтю „Вогонь в одежі слова“, де намалював І. Франка як велетня думки й праці, етнографа і мислителя, знавця літератури й перекладача. Саме Франковими словами можна назвати всю творчість письменника, правдиву, пристрасну, людинолюбну: „вогонь в одежі слова!“. І. Франко – письменник-мислитель, „рубач нетрів і знищувач скель“, прокладач шляхів у „нове життя“.

5 вересня 1956 р. М. Бажан відкривав величне свято – столітній ювілей Каменяра в Нагуєвичях. 14 травня 1975 р. поет надсилає до середньої школи книжку „У пам'яті народній!“ з таким надписом: „Кабінетові української літератури в середній школі села І. Франка на спогад. М. Бажан“. У листі до гуртківців він писав: „Дорогі вчителі, мої юні друзі-учні! Одержав Вашого листа і радісно мені було дізнатися про ту ініціативу, яку виявив кабінет української літератури у школі Вашого села, налагоджуючи дружні зв'язки з чільними діячами української літератури. Це збагачуватиме літературні традиції і любов до літератури, як то годиться для мешканців села, що своїм земляком мають Великого Каменяра, другого після

Тараса генія української літератури. Хай щастить Вам у Вашій благородній праці...

Може, матиму щастя відвідати знову прегарну Франківську землю. Буду радий потиснути Ваші дружні руки. Прийміть мої щирі побажання Вам добра і успіхів. Ваш Бажан“.

1939 р. Андрій Малишко разом з радянськими військовими частинами прибув у Західну Україну. Тоді ж відвідував і Нагуєвичі, написав вірш „Кузня в Нагуєвичах“. 1942 р., в найважчий час війни, він знову звертається до образу Каменяра. 9 серпня, коли село стало вільним від фашистів, написав вірш „Франкові“. У квітні 1950 р. відвідав село, виступав перед учнями школи, подарував свою книжку „Вибране“: „Учням і вчителям Нагуєвицької середньої школи – з пошаною і любов’ю А. Малишко“.

23 грудня 1951 р. разом з С. Воскресенком, П. Дорошком, Л. Смілянським А. Малишко виступив перед краянами Каменяра, читав вірші із збірки „За синім морем“, а в музеї записав: „Немає смерті твоєму безсмертному таланту! Немає границь твоєї народній славі, великий поете!“

До сторіччя від дня народження І. Франка А. Малишко виступив з поемою „Франко в Криворівні“. У ній він розкрив творчу лабораторію Каменяра, найпотаємніші пориви його думки, висловив захоплення його творчим подвигом.

*Франко сказав: – У праці і в тривозі
Візьму вогонь і викую плуги,
Я стану терном при сухій дорозі,
Щоб людям дати світла і снаги!*

У збірці „Синій літопис“ (1968 р.) Малишко вмістив цикл віршів „Син Яць-ковал“, присвячений І. Франкові. Давно немає тієї кузні, де Яць-коваль викресував іскри вогню великого, що в серці його сина зійшли прекрасними сходами любові до рідної землі. Вбирав Франко у себе людські болі, і вони розривали йому серце, виливались на папері грізними рядками. „Він із поту й сліз робив динаміт, щоб із нього в майбутнє вибухали пожежі“, – писав А. Малишко у цьому циклі. Франкова поезія навечно увійшла в наше буття, стала невід’ємною частиною духовного життя українців:

*То Франкові очі допитливо-зорні
Не зімкнули повіки від кривди гіркої,
То Франкові руки на вічному горні
Роздувають багаття душі людської.*

„Вузлуватим корінням“ увійшла в душу українського народу

Франкова ідея свободи, державності української нації, „приросла, зазернилась, засяяла блиском у наш час.

*І стоїть він не скелею, неobelіском,
А живою книгою Прометей.*

5 травня 1951 р. село відвідали Олесь Гончар та Анатолій Хорунжий. Оглянувши музей, автор „Собору“ зробив такий запис: „Вічно красуйся, могутній щедрий краю, що породив великого Франка. Невмирущий Каменяр, він завжди з нами! Пишаємось ним, вчимося у нього!“

А. Хорунжий: „Спасибі тобі, народе карпатський, краю чудовий, за те, що ти породив людину титанічної сили і волі, сонячного горіння і світлості. Твої ідеали, Іване Франко, вічно нестиме в своїй душі народ України і здійснить їх...“

Вдруге Олесь Гончар приїхав до Нагуевич у січні 1959 р. разом з видатним болгарським поетом і прозаїком Іваном Давидковим, автором творів „Кусень хліба для подорожнього“, „Був собі художник“ та ін. Іван Давидков – активний популяризатор української літератури в Болгарії. Він перекладав твори І. Франка, Лесі Українки, П. Тичини, В. Сосюри, М. Бажана, Р. Лубківського, І. Драча та ін. Окремими книжками в його перекладі вийшли поезії М. Рильського, А. Малишка, Д. Павличка. Давидков працював тоді над перекладами творів І. Франка, щоб опублікувати окремим виданням. Проводячи екскурсію (я тоді працювала директором музею) з обома видатними діячами культури своїх народів, я звернула увагу, що вони по-братньому зверталися один до одного, уважно слухали, хоч, очевидно, багато що знали з того, що я розказувала. Олесь Гончар щиро подякував за розповідь і подарував мені свою книжку „Таврія“ з дарчим автографом: „Ганні Петрівні Гаврилик від щирого серця Олесь Гончар. 29 січня 1959 р., село Нагуевичі“. А в книзі вражень залишив чудовий запис: „Вклоняємось цій славній і щедрій землі, яка дала світові великого Каменяра. Хай родить вона нових каменярів на щастя і славу народові українському...“

1966 р. О. Гончар взяв участь у святкуванні 110-річчя від дня народження І. Франка. Відкрив урочистий пленум Спільки письменників України у Львові. Це місто Гончар любив, був у ньому багато разів. У книзі почесних гостей газети „Вільна Україна“ він записав: „Люблю Львів – місто нашої слави, нашої історії, місто, де перегукуються віки“.

У виступі на Урочистому пленумі Гончар назвав Львів „Каменяревою фортецею“, звідки І. Франко „бив по імперіях зла

і реакції, по брехні й тупості“. Ставлячи І. Франка поруч із Шевченком, він говорив: „Шевченко і Франко – це ті два могутні крила, які винесли українське слово, українську культуру на простори світові“. О. Гончар підкреслив у творчості Каменяра одну з найважливіших рис письменника-борця: „Відступництво від свого народу було йому огидне. До тих, хто забував, чийм хлібом вигодуваний, якою мовою випоєний, Франко не знав пощади“.

Як член урядового ювілейного комітету Олесь Гончар виступав на відкритті пам'ятника І. Франкові в місті Дрогобичі 9 жовтня 1966 р. З міста Каменяревої юності всі делегації прибули до Нагуевич, де навпроти колишньої садиби Якова Франка було встановлено камінь з написом, що тут буде збудований музей. Довго довелося цього чекати. Цілих два десятиліття.

Олесь Гончар був гостем на святі у Франковому гаю. Присутні обступили письменника, вітали, просили автографи. Учениця Нагуєвицької середньої школи Розалія Дідач привітала його і вручила квіти. Молодим франківцям він написав: „Юним каменярам і вчителям Вашим від щирого Олесь Гончар. 9 жовтня 1966 р.“.

Учитель Йосип Голубицький зробив фотографії цієї зустрічі. Члени гуртка „Каменяр“ вислали світлини письменникові і написали йому листа. 10 листопада Олесь Гончар відповів дуже щиро: „Дорогі мої друзі, земляки Каменяра! Дякую Вам за листа, за фото (зокрема Вам дякую, шановна Ганно Петрівно), за цей вияв уваги. Чудові враження zostались у душі про те сонячне, справді народне свято в Нагуєвичях (мені більше подобається ця історична назва села). І гості з республік теж були дуже задоволені. Спасибі за ласку, за гостинність! Я теж тої думки, що ми з Вами ще зустрінемося. Щастя всім Вам. Ваш Олесь Гончар“.

1966 р. був плідним у листуванні учнів середньої школи з письменником. 9 грудня Олесь Гончар знову посилав нам коротеньку відповідь: „Дорогі друзі! Дякую за листа, за добрі побажання, які для мене тим дорожчі, що йдуть від земляків Франкових, від молодого покоління каменярів. Прийміть і Ви від мене слово щирого привіту, слово любові й надії. Ваш Олесь Гончар“. Члени шкільного гуртка „Каменяр“ послали письменникові вітання з новим 1967 роком: „Франківці шлють Вам свої гарячі почуття любові й пошани, бажають щастя, радості, творчої удачі“. Майже кожного року до дня народження О. Гончара гуртківці посилали йому вітальну телеграму. Особливо щирі почуття учнівських сердець вилилися у привітанні письменникові

з нагоди його 55-річчя. У відповідь отримали прекрасні рядки: „Дорогі друзі! Дякую за тепле Ваше привітання, за подарунок. Вперше колись бачив Ваш край весняним, у цвітінні садків, і таким він мені уявляється. Квітуйте! Щастя Вам зичу. Від душі вітаю весь Ваш учнівський і учительський колектив. 3 квітня 1973 р. Олесь Гончар“.

Квітень 1975 р. приніс гуртківцям нову радість: улюблений письменник надіслав роман „Прапороносці“ з дарчим автографом: „Землякам великого Каменяра на щастя в житті, на творчі весні! Квітень 1975 р., Київ. Олесь Гончар“.

19 вересня 1978 р. Дрогобицький педагогічний інститут ім. Івана Франка організував відзначення 60-річчя О. Гончара. Письменник з дружиною Валентиною перебував тоді на лікуванні в Трускавці. Зала драматичного театру переповнена. Виступи учасників конференції – хвилюючі. Члени гуртка „Каменяр“ вручили письменникові хліб-сіль на вишитому рушнику. О. Гончар сказав, що повезе цей коровай у Київ і почаствує своїх друзів. Дівчаткам, що його вітали, подарував книгу „Бригантина“.

На основі всіх зібраних матеріалів школярі виголовили альбом „Олесь Гончар і Нагуевичі“. Є в житті і спадщині О. Гончара щось від Каменяра. Це, очевидно, титанічна праця на користь народу, широта й розмах думки, щира повага й любов до тих, хто вигодував його чорним мужицьким хлібом. Символічно й те, що твори обох авторів користуються широкою популярністю у зарубіжного читача. У Чехії за кількістю перекладів з української прози на першому місці твори Івана Франка, на другому – Олесь Гончар. Прекрасні традиції в поколіннях українських письменників!

Загляньмо на наступні сторінки „Книги вражень“ – цього свідка великої любові українського народу до свого геніального сина. „Слово його, думки його і поривання – з нами. У безсмерті народу його ім'я – ім'я вірного сина народу. Тут він ходив, мріяв, творив. Хай же буде славне у віках його ім'я“, – писав 7 вересня 1954 р. драматург Микола Зарудний.

Про світову славу І. Франка залишили щирі слова Валентин Лагода та Абрам Кацнельсон у рік столітнього ювілею поета (26 квітня 1956 р.): „Схиляємо свої чола над гніздом, звідки вилетів сизокрилий орел нашої поезії, могутні крила якого нині ширяють над усім світом“.

Заньківчани: Народний артист Союзу РСР В. Яременко, Народний артист УРСР В. Данченко, Заслужені артисти УРСР В. Пілінська, О. Гай – 12 травня 1956 р. висловились: „Серця

наші, творчість нашу артистичну запалюють крилаті слова, вогненні думи великого сина великого народу“.

У дні столітніх роковин у музеї Каменяра побували: композитор, Заслужений діяч мистецтв УРСР Микола Колесса, артисти театру імені Івана Франка в Києві Ольга Кусенко, Михайло Задніпровський, працівники інституту літератури ім. Т. Шевченка Академії Наук УРСР Є. Кирилук, О. Засенко, Н. Крутікова, І. Журавська, професор К. Волинський, доктор наук І. Пільгук, онуки письменника Зіновія й Люба Франко, письменники Львова А. Шмигельський, Ю. Мельничук, А. Турчинська, висловили велику радість, що Україна має такого сина, як Іван Франко.

Любов Забашта зробила запис у поетичній формі – закликала український народ не гнути колін, плекати дух вільнолюбства, ходити прямо по своїй землі, як ішов по ній Іван Франко:

*Це ж він навчив тебе колін не гнуть,
Народе мій, плекати дух і волю,
Вміть мудрості у мудрого черпнуть
І не останнім бути в народів вольнім колі.
А ти навчись ходити так же прямо
По тій землі, де Каменяр ходив,
А він своїми мужніми руками
Прекрасне древо правди посадив.*

1952 р. у Празі вийшла монографія „Іван Франко“ чеського українознавця Миколи Неврлі. У ній він дає характеристику творчості Каменяра, а один з розділів книги висвітлює роль Франка в популяризації чеської літератури. У книзі подано широку бібліографію творів нашого краєнина, перекладених чеською і словацькою мовами, статті й рецензії на твори поета, опубліковані чеською мовою. Цю книжку автор подарував музеєві Каменяра в рідному селі зі своїм автографом. Другий примірник цієї книги М. Неврлі переслав гуртківцям Нагуєвицької середньої школи. Школярі передали її до музею.

Микола Неврлі, Михайло Мольнар, Йозеф Трозенрік взяли участь у святкуванні сторіччя від дня народження Івана Франка.

Російська поетеса Марія Комісарова, перекладачка поезій І. Франка російською мовою, записала: „Сьогодні, в день народного празника, я приношу свою любовь и признательность украинскому народу, сыном которого является великий Каменяр“. Письменник Семен Гордеев, співвітчизник Комісарової, також засвідчив свою повагу й любов до великого Франка: „Я низ-

ко кланяюся твоей большой работе, твоему горячему сердцу, незабываемый певец украинского народа“.

До сторіччя від дня народження І. Франка його батьківщину відвідали азербайджанський поет Мехті Гусейн. Музей йому сподобався, і він повіз додому великі враження від почутого і побаченого.

Родич Т. Шевченка, дослідник і популяризатор творчості великого Кобзаря Дмитро Косарик з хвилюванням записав такі рядки: „Радісні, творчо неповторні часини гостювання тут викликають у душі пориви жити і працювати, віддаючись патріотичному обов’язку, і хочеться бути хоч єдиним промінчиком душі похжим на великого сина народного, нашого великана – Івана! Слава йому, уклін йому!“

Білоруські письменники Петрусь Бровка, Тарас Ходкевич, Пімен Панченко, Кастусь Кіреєнко, відвідавши музей 20 вересня 1957 р., писали: „З вяликим хваляванням пройшлися мы по музею Івана Франка – вялікага українскага і сусветнага поета. Мара кожнага творцы – жыть і быць корысным для справы народа так, як жыў светла і магутна Іван Франко“.

13 травня 1962 р. приїхала вклонитися талантові великого Каменяра група українських письменників – учасників другого республіканського літературного фестивалю, серед яких були: Іван Сварник, Василь Колодій, Ростислав Братунь, Антон Шмигельський, Роман Іваничук, Христина Бабиц, Роман Лубківський, Василь Лозовий, Микола Петренко та Андрій Волощак – Франків сучасник, який не раз слухав пристрасні виступи Каменяра.

23 вересня 1967 р. музей відвідував Тричі Герой Радянського Союзу О. Покришкін. Його супроводжував письменник Анатолій Хорунжий. Видатний льотчик-випробувач записав у „Книзі вражень“: „С благоговением склоняем головы перед гением великого сына украинского народа Ивана Франко. Светлая память ему в веках“.

У листах до членів гуртка „Каменяр“ львівський письменник і вчений Дмитро Бандрівський говорив про свою гарячу любов до творчості І. Франка, про її вплив на його літературну й наукову працю, прислав гуртківцям свою книгу „Під синіми горами“. Твір розповідає про події в рідному селі письменника, у ній розкрито образ брата І. Франка Захара. У науковій роботі „Діалекти Підбузького району“ вчений описав мовні багатства краян Каменяра.

В одному з листів до гуртківців Д. Бандрівський зазначав: „Дорогі Учні! Я радію, що Ви цікавитесь літературним процесом

на Львівщині, що вивчає в ширшому обсязі творчість свого славетного земляка. Він заслуговує на велику пошану не тільки українського народу, а й в світовому масштабі. Вивчаючи його спадщину, я пройшов по всіх місцях Львівщини, де бував І. Франко. Збирав фольклор, як робив великий Каменяр. Збирайте, дорогі діти, й Ви. Це велике народне багатство. Вчіться наполегливо у свого земляка любові до рідного краю й народу. Будьте такими ж працьовитими, як він“.

У наступних роках музей відвідали відомі люди України та зарубіжні гості: Іван Шнедько – посол СРСР в Канаді (23 лютого 1963 р.), Зіновія Франко в складі щорічної Франківської конференції (18 вересня 1966 р.), болгарський письменник Кристо Белев (10 лютого 1967 р.), композитор Євген Козак (29 травня 1980 р.), начальник управління шкіл-інтернатів Міністерства освіти республіки Куба Луїз Александро Оведа Гарсія (28 січня 1982 р.), відповідальний секретар 50-томного видання творів І. Франка Федір Погребенник (5 травня 1984 р.), кримський поет Різа Халід (5 червня 1984 р.) та інші.

22 вересня 1980 р. музей відвідав німецький письменник Гюнтер Штайн. Читаємо його запис: „С большим уважением я дома изучал труды и биографию Ивана Франко. Это он такой великий революционер, писатель и ученый, что он заслуживает большую честь. Все люди в мире должны узнать, какой он гений был. Вот здесь, в этом интересном музее, я понимаю, что просто невозможно написать книгу об Украине, не вспоминая его значительного труда и лица“.

Поетеса Світлана Йовенко 3 серпня 1981 р. так висловила свої почуття: „Схиляю голову свою під цією стріхою, яка височиною своєю сягає вершин народного духу!“

У дні святкування 130-річчя від дня народження І. Франка голова республіканського урядового комітету з проведення цього ювілею Каменяра Павло Загребельний писав: „Вклоняюся землі, місцю, хаті, де вперше пролунав крик маленького Івана Франка. Тоді крик цей чути було лише тут. Тепер голос Великого Каменяра розлунюється по всьому світі... Пам'ять Франкова священна“.

18 жовтня 1981 р. у селі побувала Десанка Максимович – письменниця із Белграда. Вона посадила на пам'ять про це дерево в саду, що вінчає Франкову Стежку. За перекладацьку діяльність правління Спілки письменників України надало їй Франкову премію.

Народні поети Киргизії пишуть, що Франкові твори знають у їхній республіці: „Мы, киргизские поэты Сооронбай Джусуев

и Туменбай Байзаков, посетили село великого Каменяра Івана Франко и уезжаем с восхищением его бессмертного таланта. Івана Франко хорошо знают киргизы, в переводе его стихов принимали участие и мы. Иван Франко будет жить вечно!“ (13 березня 19?? р.).

Автор книг про геніальну Лесю Українку Микола Олійник вважає І. Франка для себе і всього українського народу еталоном честі, прикладом для наслідування. 27 квітня 1983 р. він писав: „Уклінно вклоняємося землі бессмертного Івана Франка. Тільки виняткова любов до народу, його дум і прагнень могли народити такого титана думки, такого звитяжця на ниві борні за краще майбутнє людства. Жити, як Франко, боротися, як Франко, любити і ненавидіти, як Франко!“

Хай вічними будуть ці місця нашої України, хай вічно любляться, народжуються тут люди чесні й працьовиті, осячені пам'яттю свого великого земляка“.

1956 р. Народний артист СРСР Тимофій Левчук жив у Нагуєвичах і знімав фільм „Іван Франко“. У зйомках брали участь і нагуєвицькі мешканці. Вдруге він приїхав на батьківщину Каменяра разом з сім'єю й друзями 23 листопада 1983 р., залишив пам'ятний запис: „Хай не заростають стежини, де проходили босі ноги Іванка!“

Відомий письменник Валерій Шевчук 17 листопада 1999 р. висловився про велике значення творчості Івана Франка і роль його музею в рідному селі: „Івана Франка вважаю своїм літературним і духовним учителем. Село Нагуєвичі буде паломницьким, допоки живе Україна. Поки з нами є Франко, поки будемо в Україні та в бессмерті“.

Так, Нагуєвичі виколисали його буйним шумом Ділу, Дубник, Радичева, Тернавки і Тросник, підгірські вітри вигоїдали його на своїх руках, теплий подих покрайних межами селянських полів виплекав любов'ю його душу, і він, селянський син, вигодуваний твердим мужицьким хлібом, віддав всю свою силу й розум рідному народові.

Ідуть й ідуть до музею Каменяра люди, щоб віддати йому свою любов і шану, щоб у душевній розмові з поетом зрости духовно, набратися сил і досвіду.

Ідуть... І нема їм кінця. Так буде вівки віків!

Музеї Каменяра

1940 р. 10 жовтня. За постановою Ради Народних комісарів УРСР у Львові відкрито літературно-меморіальний музей Івана Франка у його власному будинку, в якому поет жив від 1902 до 1916 рр. На урочистому відкритті музею виступив син письменника Петро Франко та академік Кирило Студинський.

У час німецької окупації музей не працював. Його експонати перевезли до музею українського мистецтва, де їх дбайливо зберігав професор Іларіон Свенціцький. Будинок музею в час війни був пошкоджений бомбою. Після звільнення Львова від німців у 1944 р. він запрацював знову. Першим його директором був син письменника Тарас Франко.

1956 р., до сторіччя від дня народження Каменяра, експозиція музею була значно розширена і перебудована. Відтоді музей був розміщений у двох будинках. У меморіальному (5 кімнат) висвітлено життєвий і творчий шлях письменника. У другому (6 кімнат) експонати розповідали про вшанування пам'яті Івана Франка.

В експозиції, фондах та бібліотеці музею зібрано більше 20 тисяч експонатів. Половина з них – основний фонд. Тут зберігаються майже всі видання творів І. Франка, критична література про них, газети, журнали, які письменник видавав та в яких друкував свої твори.

Найцінніші експонати музею – це рукописи І. Франка, книги з його автографами, колекція оригінальних фотографій Каменяра та його сім'ї.

У музеї представлено багато творів образотворчого мистецтва. Серед них – картини відомих художників: І. Труша, Ф. Красицького, О. Кульчицької, І. Іжакевича, А. Монастирського, В. Касіяна, М. Івасюка, Л. Левицького, а також молодшого покоління художників – В. Патика, С. Караффи-Жорбут, Є. Безніска, В. Литвиненка, погруддя Івана Франка, виконані Іваном Северою, Григорієм Пивоваровим, Дмитром Кривачем та роботи багатьох інших майстрів мистецтва.

Наприкінці 20 століття відбулася реорганізація експозиції музею. Будинок, у якому жив І. Франко, став меморіальним. Обстановка в кімнатах така ж, як була за життя письменника.

Передпокій обставлений дуже скромно: прості стільці, шафа, стіл, на якому стоїть ріг достатку, подарований письменникові визначною українською співачкою Соломією Крушельницькою.

Святая святих у будинку І. Франка була бібліотека, яку він збирав з раннього віку і до останніх днів свого життя. Високі до стелі полиці заповнені книгами. Але це не та бібліотека, яку збирав письменник і яку заповів Науковому Товариству імені Тараса Шевченка у Львові. Всупереч волі І. Франка радянська влада забрала зі Львова його архів та бібліотеку. Зараз вони зберігаються в інституті літератури АН України.

Простота і скромність – в усіх кімнатах Каменяра. У його спальні звичайне залізне ліжко, застелене гуцульським ліжником, на стіні висить килимок. Біля ліжка стоїть наkasник, на ньому свічник та книжка. Біля протилежної стінки – ліжко, на якому спав його найстарший син Андрій, що допомагав батькові, а той, своєю чергою, дивився за хворим на епілепсію сином.

На ліжку І. Франка – сорочка, яку йому вишила українська поетеса Христина Алчевська. На шафі – свячене зілля, яке зберігала дружина письменника, щоб ним відвернути лихо від сім'ї.

Ідальня – улюблене місце всієї родини. Посередині родинний стіл, посуд (те, що збереглося), самовар, який І. Франко привіз з Одеси. На стінах у рамках – фотографії, картини Труша, малюнки риб, куплені письменником у 1894 р. Збоку – старий кременс, у якому зберігався посуд.

Жіноча спальня належала дружині з донькою Ганною. Тут такі ж прості залізні ліжка, застелені плюшевими покривалами. На стінах – картини, подаровані Іваном Трушем, та картина „Ворожіння перед святом Андрія“ (копія), яку Ольга Хоружинська привезла з Києва. Біля дверей – старий комод для білизни, статуетки. На столі – швейна машина, якою користувалася Ольга.

Вітальня за життя письменника служила йому робочим кабінетом. Тут кілька сімейних фотографій на стіні. Старенький диван оббитий чорною ператою. Посередині вітальні стіл, на ньому альбом фотографій. У кутку стоїть піч з білих кахлів, поруч плетене крісло, в якому й помер письменник. На стіні – годинник, зупинений на тій годині, коли поет помер. Біля стіни – робочий стіл, на ньому письмове приладдя. На краю

стола і на кріслі розкинута рибальська сітка. За цим столом письменник писав поему „Мойсей“ і плів рибальські сіті, коли до нього загостив Михайло Коцюбинський. У робочому кабінеті лежав наряджений Іван Франко.

Звідти на своїх плечах винесли його січові стрільці та студентська молодь до його останнього притулку.

Музей Івана Франка у Львові проводить велику пошукову та наукову роботу. Вона пожвавилася, коли його директором став письменник і франкознавець Роман Горак. Вийшли ґрунтовні дослідження „Іван Франко. Рід Якова“, „Цілком нормальна школа“, „Гімназія“. Вперше в історії музею видано „Науковий вісник музею Івана Франка у Львові“, де опубліковані листи родичів з Нагуевич до І. Франка.

Літературна експозиція, що розповідає про життєвий і творчий шлях письменника, вшанування його пам'яті, розміщена в сусідньому будинку (арх. І. Баденський) під номером 150. Музей працює щоденно, крім вівторка, від 10 до 16 години.

1953 р. Село Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області. До Криворівні Іван Франко вперше приїхав на початку 1900-их років, за рекомендацією В. Гнатюка. Спочатку жив у селянина Проця Мітчука, а з 1906 р. – у Василя Якіб'юка. У Криворівні письменник не тільки відпочивав, але й збирав усну народну творчість. До цієї справи залучив також місцевих жителів. У Криворівні Франко написав поему „Терен у нозі“, оповідання „У кузні“, „Як Юра Шикманюк брів Черемош“, повість про рідне село „Великий шум“. Улюбленим місцем його прогулянок був Писаний Камінь у сусідньому селі Ясиня та плесо коло Білої скелі.

У Криворівні є багато місць, пов'язаних з ім'ям великого Каменяра. Хата Василя Якіб'юка, в якій він мешкав, збереглась до наших днів. 1953 р. в ній відкрито літературно-меморіальний музей Івана Франка. У музеї є п'ять кімнат. У першій з них експозиція розповідає про становище Гуцульщини в ХІХ – на початку ХХ ст. Це легендарний край народних месників-опришків, край талановитих майстрів художньої обробки металу, різьби по дереву.

У вітрині експонується перший том „Галицько-руських народних приповідок“, бо саме на Гуцульщині Іван Франко записав багато цього народного скарбу.

У другій кімнаті жив Франко, коли приїжджав до Криворівні. Кімната збережена такою, як була за часів письменника. Збереглась чудова піч, складена з кахлів косівських умільців,

дерев'яне гуцульське ліжко, різьблена канапа, стіл і крісло, старовинна скриня, мисники, жердка для одягу, на якій висять сіряк, сердак, тканина запаска, зимова шапка-рогатка, крисаня, перемітка, киптар, тобівка.

Експозиція третьої кімнати розповідає про перебування в Криворівні та інших гірських селах відомих діячів української культури: М. Коцюбинського, Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Василя Стефаника, Марка Черемшини, Осипа Маковея, Володимира Гнатюка, Гната Хоткевича – та про їхні зустрічі з Іваном Франком.

Четверта і п'ята кімнати показують, як Гуцульщина вшановує пам'ять славетного українського письменника.

Фотодокументи розповідають про школи, вулиці, бібліотеки, які названі ім'ям І. Франка. Музей зібрав багато матеріалів про VII-у наукову конференцію, присвячену вивченню творчості письменника. Велично вшанувала Гуцульщина 100-річчя від дня народження І. Франка, 110-річчя та наступні ювілеї незабутнього поета.

Музей письменника у Криворівні постійно поповнюється новими матеріалами. Засновником і першим директором музею була Платоніда Хоткевич – дружина відомого письменника, музиканта і театрального діяча Гната Хоткевича, що закохався в гуцульський край, бував у Криворівні, деякий час жив тут. Члени Нагуєвицького літературного гуртка „Каменярь“ листувалися з музеєм І. Франка в Криворівні. 22 грудня 1966 р. Платоніда Хоткевич вислала їм книгу свого чоловіка „Тарас Шевченко“ (Львів, 1966 р.). На титульній сторінці читаємо: „Літературному гуртку середньої школи села Івана Франка на добру згадку дружина автора П. Хоткевич“.

Зараз на будинку музею І. Франка в Криворівні висить меморіальна таблиця, яка сповіщає, що працівником цього музею від часу його заснування до 1966 р. працювала дружина Гната Хоткевича Платоніда.

1956 р. 6–8 липня. Канада, Вінніпег. Рішення Всесвітньої Ради

Миру про відзначення в усіх країнах світу 100-річчя від дня народження славетного сина українського народу Івана Франка українська громадськість в Канаді зустріла з великим піднесенням. З ініціативи Товариства об'єднаних українських канадців, Робітничого товариства взаємодопомоги і Товариства культурних зв'язків з Україною був створений ювілейний комітет у складі 500 осіб від 100 районів, де українці живуть компактними громадами.

Ювілейний комітет постановив провести святкування протягом трьох днів – 6–8 липня. Місцем святкування обрано Вінніпег. 7 липня відбувся фестиваль української пісні, музики і танцю, драматичного мистецтва.

Того ж дня було урочисто відкрито пам'ятник і музей Каменяря у м. Вінніпегу. На площі біля українського робітничого дому, де перед новоспрудженим будинком музею встановлений пам'ятник письменникові, зібрались 4 тисячі осіб. Мітинг відкрив Антін Білецький, а пам'ятник – Дмитро Стецишин. Український хор під керівництвом В. Філіпповича проспівав „Вічний революціонер“. Біля пам'ятника був покладений вінок з написом: „Від ювілейного комітету – Великому Каменяреві“.

Привітання від України передав радник посольства СРСР в Оттаві С. Демченко, від прогресивних українців США – поет Микола Тарнавський, від Канадського конгресу миру – д-р Дж. Ендікотт, голова Канадського товариства культурного зв'язку з Україною Василь Свистун.

Після відкриття пам'ятника був відкритий музей Каменяря, збудований на пожертви канадських українців. Десятирічна дівчинка Деніс Мельник перерізала стрічку, і сотні людей, що зібралися перед музеєм, заповнили його зали.

Голова Крайового ювілейного комітету Петро Прокопчак сказав: „З гідністю синів, дочок і нащадків великого українського народу ми відкрили пам'ятник і музей Івана Франка. Цим ми повторили іншу велику подію, яка відбулася тільки п'ять років тому з нагоди 60-річчя поселення українців Канади, коли ми спорудили і відкрили перший на канадській землі пам'ятник і музей Тараса Шевченка. Від сьогодні поряд з музеєм і пам'ятником Тараса Шевченка став пам'ятник і музей Івана Франка у Вінніпегу в пошану і на славу канадських українців, для піднесення і возвеличення ідей гуманізму і прогресу, служіння яким присвятили життя ці велетні українського народу, борці за його національне й соціальне визволення“.

Це була велика подія в житті канадських українців. Вона назавжди залишилася в пам'яті всіх, хто брав у ній участь.

Експонати для музею І. Франка і поруддя для пам'ятника Каменяреві передали працівники Львівського літературно-меморіального музею письменника в дар канадським українцям.

1992 р. 30 серпня. Село Підгірки Калуського району. Відкрито музей-оселю родини Івана Франка. На початку 1960 р. Оксана Франко (донька наймолодшого сина Онуфрія Франка, Омеляна-Володимира, відомий науковець, доктор історичних

наук) порушила питання про відкриття у Підгірках музею-оселі родини Івана Франка і саме в хаті свого батька.

Це вдалося організувати через багато років – у незалежній Україні. Оселя була відкрита 30 серпня 1992 р. в присутності гостей зі Львова, Івано-Франківська, Калуша, Нагуевич. Голова міської ради Калуша Роман Сушко та Оксана Франко перерізали синьо-жовту стрічку. Музей освятили. Від молодого покоління виступила викладачка Калушського училища культури Олеся Франко.

Експозиція музею займає чотири кімнати. Перша з них розповідає про життєвий і творчий шлях Івана Франка. Тут експонуються фотокопії листів Онуфрія Франка до брата Івана, фотографії дітей поета.

Друга кімната містить матеріали про родину Онуфрія Франка у Підгірках, до яких він переїхав з Нагуевич у 1903 р., купивши тут разом з Іваном хату й 40 моргів поля. В експозиції – рідкісні фотографії дітей і онуків брата І. Франка серед мешканців Підгірок. Нащадки Онуфрія брали участь у визвольних змаганнях УПА за волю України, багато з них були репресовані й заслані в Сибір.

Третя кімната – Франкова світлиця. Вражають оригінальні речі родини Онуфрія Франка, подаровані музеєві. Найважливішими експонатами є корито, бочка, підсвічник, рамка і кувач, власноручно виготовлені Онуфрієм Франком.

Остання кімната експонує матеріали до теми „Іван Франко та Григорій Смольський“. Тут виставлені оригінальні картини художника: „Михайло Франко“ (портрет Онуфрієвого сина) і „Портрет Марії Капець“. У музеї зберігається спогад Григорія Смольського про приїзд І. Франка на похорон брата Онуфрія в 1913 р. Григорій Смольський – автор полотен про Каменяра: „Арешт Івана Франка у 1880 р.“, „Хата Онуфрія Франка у Підгірках“.

Працівники музею сприяли відкриттю меморіальної таблиці про перебування великого Каменяра у Підгірках. Музей-оселя підтримує зв'язки з музеями великого письменника у Львові, Нагуевичах, Криворівні. Директор музею-оселі Лідія Іваницька проводить велику пошукову й дослідницьку роботу з вивчення творчості Івана Франка.

У людській пам'яті, у бронзі і граніті

---

87 років відділяє нас від того часу, коли перестало битися серце геніального сина українського народу, поета і мислителя, вченого і громадсько-політичного діяча Івана Франка. Але пам'ять про нього вічна. Він живе в творах своїх наступників, у легендах і розповідях своїх односельців. Він живе в мільйонних виданнях своїх книг. На Україні в 50–60-их роках вийшло 20-томне видання творів Каменяра, в 70–80-их – 50-томне.

Франко постав у бронзі й граніті на майданах і перехрестях доріг, і в усій своїй величі й людяності живе серед нас. З ним ми будемо незалежну Україну, про яку мріяв, боровся і своїми творами готував нових борців за волю рідного краю. „Скрізь і завсігди, – писав І. Франко у „Передньому слові“ до збірки „Із літ моєї молодості“, – у мене була одна провідна думка – служити інтересам мого рідного народу та загальнолюдським поступовим, гуманним ідеям. Тим двом провідним зорям я, здається, не спроневірився досі ніколи і не спроневірюся, доки мого життя“.

З щирою любов'ю і гордістю вшановує український народ свого вірного сина, береже світлу пам'ять для наступних поколінь. Його ім'я носять наукові й освітні заклади, вулиці й кінотеатри.

1939 р. по всій Україні ім'я І. Франка було надане 327 різним підприємствам, установам, культурно-освітнім і навчальним закладам. 8 січня 1940 р. в Указі Президії Верховної Ради УРСР писалося: „Задовольнити клопотання студентів та наукових працівників Львівського державного університету та громадських організацій міста Львова і присвоїти університету ім'я Івана Франка. Голова Президії Верховної Ради УРСР М. Гречуха. Секретар Президії Верховної Ради УРСР О. Межжерін“.

31 травня 1926 р. постановою окружного виконкому 20-ї трудовій школі м. Харкова надано ім'я Івана Франка. Там було відкрито літературний кабінет і музей письменника,

де відбувалися літературні вечори, на яких гостями були харківські письменники. Ця школа, розміщена на Холодній горі, стала осередком української культури на всю округу. У школі видавався друкований журнал „До світла“, де були вміщені твори І. Франка. Вийшло п'ять номерів журналу. У цій школі три роки навчалася онука великого Каменяра Іванна Франко, коли її батько Петро працював у Харкові. Зараз у цьому приміщенні російськомовна середня школа № 81. Харківські письменники хотіли повернути їй минулі традиції, зробити українською, або спочатку відкрити бодай кілька українських класів. Та не змогли пробити мур русифікаторства місцевих чиновників.

У Житомирському педінституті імені Івана Франка, Дрогобицькому педуніверситеті його імені є наукові кабінети франкознавства, які провадять пошукову й дослідницьку роботу.

Важливим підсумком святкування 125-річчя Каменяра було встановлення літературної премії його імені. Президія Правління Спілки письменників України на відзначення великих заслуг І. Франка в розвитку української літератури і культури, його подвижницької перекладацької праці з багатьох мов світу постановила встановити Літературну премію Спілки письменників України імені Івана Франка. Ця премія присуджується діячам зарубіжних літератур за найкращі переклади і популяризацію творів українських класиків або сучасних авторів.

Премію надає президія Спілки письменників України відкритим голосуванням щорічно, від 27 серпня 1982 р. в день народження великого Каменяра. Лауреатам вручається диплом, пам'ятна медаль. Лауреатом Франкової премії стали: Десанка Максимович з Югославії, Петер Кірхнер з колишньої Німецької Демократичної Республіки, Ярослав Кабічек з колишньої Чехословаччини, Станіслав Едвард Бури з Польщі, Марія Скрипник з Канади та ін.

Спілка журналістів України також встановила премію імені І. Франка в сумі 1000 гривень за журналістську працю. Вручення перших премій відбулося в музеї І. Франка в Нагуєвичах. Були нагороджені професор Київського університету ім. Тараса Шевченка Олександр Пономарів та Народний артист України Анатолій Матвійчук.

Премію Івана Франка встановила також Академія наук УРСР. Її лауреатом став один з найвидатніших шанувальників і дослідників творчості Каменяра – львівський учений Мирослав Мороз.

Франківською літературною премією щороку відзначаються найкращі твори українських письменників Чехії та Словаччини.

Борець за волю України, багатолітній в'язень ГУЛАГу Зеновій Красівський відзначений Міжнародною премією імені Івана Франка за збірку „Невільницькі плачі“, яка в 1984 р. була опублікована в Лондоні.

До 125-річчя вийшла пам'ятна медаль роботи скульптора Андрія Німенка. Сторічні роковини також відзначені ювілейною медаллю. У Нагуєвичах нею було нагороджено голову сільської Ради Юліана Твердовського та голову колгоспу ім. Івана Франка Івана Монастирського. Така ж медаль експонується в музеї Каменяра у Львові та Нагуєвичах.

У скульптурі до образу І. Франка першим звернувся київський митець Мар'ян Панасюк у 1929 р., в 1931 р. – Елеонора Блох, у 1937–1939 рр. – скульптор Григорій Пивоваров, що виконав погруддя поета. Після другої світової війни (у 1949 р.) над бюстом Каменяра працювала Ірина Матвієнко. 1952 р. погруддя І. Франка виконав Іван Севера, який зобразив письменника у похилому віці. Він зумів передати внутрішню суть образу, мугутню натуру І. Франка.

Григорій Дідюра в 1953 р. створив два бюсти. Один з них встановлений у фойє драматичного театру ім. Івана Франка в Києві, другий надісланий до Канади як подарунок українській громадськості, що велично вшанувала пам'ять народного співця в 1956 р.

Монументальний мармуровий бюст І. Франка до сторіччя від дня народження письменника виконав Володимир Сколоздра. Бюст експонувався на виставці досягнень України в 1954 р.

Сумський скульптор Яків Красножон до 110-річчя І. Франка виготовив скульптурний портрет письменника, Київська кіностудія ім. Довженка створила художній фільм „Іван Франко“ з Сергієм Бондарчуком у головній ролі. У багатьох містах і селах відкрито пам'ятник Каменяреві, встановлено меморіальні таблиці.

Львівська область

На Львівщині, де кожна грудка землі може розповісти про його діяння, встановлено 24 пам'ятники Каменяреві, 12 будинків прикрашають меморіальні таблиці. Державне книжкове видавництво у Львові має назву „Каменяр“. У Буську є красивий парк ім. І. Франка. У Стрию і досі росте дуб, посаджений

10 червня 1926 р. на відзначення десятиліття смерті вічного революціонера. Свято шанує пам'ять І. Франка Самбірщина, Рудки, Мостиська, де поет балотувався до австрійського парламенту. Львівщину як і сусідню Івано-Франківську область письменник сховався вздовж і впоперек, виступаючи на вічах, читаючи лекції на політичні й літературні теми, збираючи фольклор, навчаючи народ боротися за волю. Подаємо найважливіші пам'ятки скульптури, присвячені Каменяреві.

Пам'ятники

1933р. – З метою побудови надгробника І. Франкові на Личаківському цвинтарі у Львові був створений спеціальний комітет, до якого ввійшли члени українських установ під головуванням Асоціації Українських Незалежних Митців (АУНМ). 1926 р. комітет оголосив конкурс на проект пам'ятника. За п'ять років надійшли десятки проектів не тільки з України, а й з Америки.

Восени 1930 р. до Львова приїхав скульптор Сергій Литвиненко (1899–1964). Родом з Полтавщини, він п'ять років навчався в Краківській Академії мистецтв. На той час він був єдиним скульптором з вищою освітою у Франковому місті. С. Литвиненко виготовив проект надгробника, який комітет прийняв з відповідними поправками. 28 травня відбулося урочисте відкриття пам'ятника.

Зібралось близько 20 тисяч народу: селяни у народній носі, інтелігенція, робітники, студентство, молодь з прапорами, квітами, вінками. Вони прийшли сюди, щоб віддати шану й честь великому Каменяреві, який розумів їхні потреби, болі й страждання та своїм словом, як молотом, розбивав скалу темряви й неправди, учив їх любити всією душею рідну Україну.

Дрогобицьке спортивне товариство, яким керував адвокат В. Скибінський, організувало естафету велосипедистів Нагуевичі – Львів. У присутності Франкової рідні й управи села Нагуевич було наповнено чашу землею з місця, де народився поет, і доставлено до Львова. У велоестафеті взяли участь хлопці з нагуевичької „Січі“. На чаші вигравіювано: „Рідна земля Івана Франка, привезена з Нагуевич до Львова 28 травня 1933 р. штафетою наколесників Підгір'я, Дрогобич“. Кубок зберігається в літературно-меморіальному музеї Каменяра у Львові. Образно про цю подію сказала поетеса Любов Забашта:

*Думи свої посилали з землицею,
Щедро политою їх кривавицею,
– Серце б поклали у кубок – не жаль!
Ти не жалів для народу нічого.
Хай естафетою йде по дорогах
Разом з землею наша печаль.
Землю оцю, що дала тобі силу,
Хлопська рука принесла на могилу.*

Захар Франко пішки прийшов до Львова, щоб віддати шану дорогому братові.

І ось постав надгробний камінь з бронзовою, у півтора рази більшою від природної величини постаттю Каменяра. Споруджений на народні кошти, він зайняв почесне місце в історії української меморіальної скульптури. 1944 р. Сергій Литвиненко виїхав на захід і поселився в Нью-Йорку. 1957 р. він виконав ще один пам'ятник Івана Франка в Глен Спей, штат Нью-Йорк, в Америці.

1949р. влітку – м. Львів. Подвір'я музею Івана Франка. Тут встановлено погруддя поета роботи скульптора Григорія Пивоварова. Створене в 1937–1939 р. погруддя в гіпсі, у травні 1949 р. перевезене з Києва до Львова і відлите в бронзі. Високе чоло, замислене одухотворене обличчя, обличчя поетамислителя. Влітку 1949 р. погруддя встановлене на подвір'ї музею письменника. Цей пам'ятник є дарунком музеєві від поета Максима Рильського. Григорій Пивоваров загинув влітку 1944 р., відвойовуючи Львів від німецьких військ.

1949р. листопад – с. Нагуєвичі Дрогобицького району. Відкрито пам'ятник І. Франкові. У серпні 1966 р. його перенесено на подвір'я школи-інтернату для слабозорих дітей.

1951р. – селище Івано-Франкове (колишній Янів). 15 серпня 1944 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР селище Янів перейменоване на селище Івана Франка, а Янівський район – на Івано-Франківський. При в'їзді в селище відкрито пам'ятник Іванові Франку.

1951р. – м. Трускавець. Відкрито пам'ятник-погруддя на перехресті вулиць Івана Франка й Степана Бандери. Влітку 1884 р. Каменяр з групою львівських студентів здійснив мандрівку по Прикарпаттю і Гуцульщині. Крім інших сіл і міст, їхній маршрут пролягав через Трускавець. Тут учасники подо-

рожі дали концерт, а Іван Франко виголосив доповідь, у якій закликав до „пильної невсипущої праці для народу“.

Сьогодні опрацьовується ідея спорудження пам'ятника Івана Франка з Уляною Кравченко, яка неодноразово надсилала за прошення Каменяреві приїхати до Трускавця. Поетеса близько 20 р. вчителювала в Сільці, поблизу Трускавця.

1956 р. – м. Самбір. До цього міста Каменяр приїжджав не один раз. Мешканці Самбірщини висунули його кандидатом у депутати до австрійського парламенту. 28 січня 1897 р. І. Франко брав участь у передвиборчому вічі. Польські шовіністи зробили все, щоб не допустити обрання поета. Першого квітня 1897 р. у газеті „Громадський голос“ письменник опублікував подяку самбірянам за підтримку його кандидатури до австрійського сейму. 1903 р. передова українська молодь запросила І. Франка до Самбора. Письменник відгукнувся на запрошення і читав реферат про епоху Відродження.

До сторіччя від дня народження письменника самбіряни відкрили пам'ятник Каменяреві на вулиці його імені. Він виготовлений на Львівській скульптурній фабриці (бетон). Пам'ятник простояв на тому місці до 1996 р. У жовтні його перенесли на бульвар імені 750-річчя Самбора, який тепер перейменовано на площу імені Івана Франка. 8 вересня 2002 р. у день міста пам'ятник було перенесено і встановлено на майдані імені Івана Франка біля будинку філіалу Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка. На святі були присутні керівники області, гості зі Словаччини, Польщі, Австрії. Постамент для пам'ятника – витвір фантазії й рук мешканця Самбора Богдана Кваснікевича.

1956 р. – с. Нагуєвичі. На тому місці, де колись стояла хата Якова Франка, на відзначення сотих роковин письменника у 1956 р. була встановлена меморіальна арка. Вона простояла до 1981 р. На її місці відновлено садибу Франків.

1957 р. – с. Тухля Сколівського району. Тут на величому святі було відкрито пам'ятник Франкові. Автор погруддя Еммануїл Мисько. Село Тухля відоме завдяки повісті І. Франка „Захар Беркут“. Письменник тут був десь до 1882 р., бо місцевість у творі описана точно. Через Тухлю Каменяр проїжджав у 1889 та 1895 рр. Пам'ятник стоїть біля криниці з меморіальним написом на плиті: „Воду з цієї криниці пив І. Франко під час роботи над повістю „Захар Беркут“. Скромний пам'ятник

у Тухлі в 1986 р. замінено скульптурно-художнім комплексом „Франкова криниця“, а бетонне погруддя – бронзовим роботи того ж автора.

1958 р. – м. Борислав. Це місто, про яке ще в дитинстві чув розповіді малий Івась від односельців та бориславських ріпників у батьковій кузні. Часто бував тут письменник у зрілому віці. Написав про місто багато художніх творів: „Бориславські оповідання“, „Борислав сміється“, „Боа констріктор“ та інші. Сюди приїжджав Каменяр до вчителя Стефана Коваліва, провадив бесіди з робітниками.

2 серпня 1957 р. Рада Міністрів УРСР постановила затвердити поданий Державним комітетом Ради Міністрів УРСР у справах будівництва і архітектури та Міністерства культури УРСР проект пам'ятника І. Франкові для спорудження в м. Бориславі Дрогобицької області (автори: скульптори О. Супрун і А. Білостоцький, архітектор Я. Новаківський) і кошторисно-фінансовий розрахунок на його спорудження в сумі 167 тисяч карбованців, зобов'язати виконком Дрогобицької обласної ради депутатів трудящих забезпечити спорудження пам'ятника І. Франкові в м. Бориславі (бронзове погруддя письменника на гранітному постаменті) – до першого травня 1958 р.

Пам'ятник постав у центрі міста нафтовиків. На відкритті виступив секретар Бориславського міськкому партії Г. Закрой, голова виконкому обласної ради депутатів трудящих М. Тарновський, інженер Й. Іванчук та ін.

Стоїть Франко на площі, де колись робітники Борислава виборювали свої права, протестуючи проти хижачької експлуатації, безправ'я корінного народу.

1964 р. – м. Львів. 4 вересня 1956 р. газета „Вільна Україна“ повідомила про закладення пам'ятника І. Франкові у Львові. Тисячі людей зібралося на це свято. Прибули делегації з Києва, інших республік СРСР, соціалістичних країн, з Канади. Натхненним був виступ поета Дмитра Павличка: „Благословенна ця земля, на якій стоятиме пам'ятник Іванові Франку. Не камінь, а наша любов ляже йому на п'єдестал“. На мармуровій плиті викарбувано напис: „На цій площі буде споруджено пам'ятник великому українському письменнику революціонеру-демократу І. Я. Франку. Закладено в 1956 р. в зв'язку з сторіччям з дня народження“.

5 березня 1957 р. у Спільці письменників України літератори і мистецька громадськість Києва обговорювали проекти пам'ят-

ника І. Франкові для міста Львова. Начальник Управління образотворчих мистецтв Міністерства культури УРСР В. Яценко повідомив присутніх, що трьом групам скульпторів та архітекторів доручено виготовити проект пам'ятника І. Франкові для Львова. На конкурс подали проекти дві авторські групи: перша – скульптор Іван Гончар, архітектори Я. Ковбаса, М. Катернога, друга – скульптори Оксана Супрун та А. Білостоцький, архітектор М. Іванченко. Львівські скульптори І. Севера, Д. Крвавич, В. Сколоздра, архітектор Шуляр не взяли участі в конкурсі.

В обговоренні проектів брали участь письменник Я. Баш, П. Вільховий, Н. Забіла, Ю. Смолич, А. Житняк, П. Воронько, О. Гончар, О. Масенко, Л. Новиченко, мистецтвознавець Й. Кисельов, син І. Франка Тарас, архітектори Г. Головка, В. Онащенко, В. Колесников, скульптори І. Шаповал, О. Ковальов, М. Лисенко, І. Макогон. Висловлено чимало цінних зауважень і пропозицій. Головне побажання: удосконалювати подані проекти і запросити до участі у виготовленні проекту пам'ятника і львівських митців.

31 жовтня 1964 р. величний монумент-пам'ятник І. Франкові з граніту звівся в одному з затишних скверів Львова перед державним університетом його імені. Висота пам'ятника 12,5 м, висота фігури 8,3 м. Скульптори пам'ятника В. Борисенко, Д. Крвавич, Е. Мисько, В. Одрехівський, Я. Чайка, архітектор А. Шуляр знайшли вірне мистецьке вирішення образу Каменяра. Він стоїть на повен зріст, наче живий, глибоко замислившись, письменник, мислитель, філософ, невтомний борець за щастя свого народу.

На свято прибули делегації з Івано-Франківська, села Нагуєвич, родичі Івана Франка, делегації Спілок письменників СРСР і УРСР та ін. Урочистий мітинг відкрив секретар Львівського обкому компартії В. Куцевол. Відкриття пам'ятника І. Франка у Львові стало справжнім святом української культури. Виступаючи на відкритті пам'ятника, Олесь Гончар сказав: „Після Тараса Шевченка українська культура не знала діяча, рівного Іванові Франку за титанічними масштабами діяльності. Вічний революціонер, співець трудового народу, один з перших в європейських літературах співців робітничого класу, найвизначніший письменник пошевченківської доби, глибокий мислитель – таким є для нас Іван Франко“.

Море квітів і вінків лягають до постаменту поета як вияв любові народу до свого славетного співця. А над ними сяють золотом слова: „Іван Франко“. Пам'ятник доповнюють два

барельєфи, що відображають боротьбу українців Західної України за кращу долю.

Гордо, велично й натхненно стоїть Каменяр і полонить душі тих, хто вранці спішить до університетських аудиторій, хто прямує парком, і тих малюків, що тільки-но спинаються на ноги. Сюди приходять віддати шану І. Франкові молоді й сивочолі, ті, що вивчають і досліджують його творчість, зарубіжні гості. І так буде вовіки, бо вічною і невмирущою є його творчість, його діяння для українського народу. Львів – місто, де письменник прожив 40 років, працював у поті чола для добра і слави українського народу, для розвитку його культури.

1966 р. серпень – с. Нагуєвичі Дрогобицького району. Тут встановлено пам'ятник Каменяреві на тому місці, де стояв споруджений у 1949 р. Автор пам'ятника скульптор Євген Дзиндра.

1966 р. жовтень – м. Дрогобич. Місто Франкової юності, де він навчався в нормальній школі отців Василіан, де закінчив гімназію. 9 жовтня на площі перед Будинком культури (тепер – Народний дім ім. Івана Франка) відкрито пам'ятник Каменяреві. На свято прибули учасники Пленуму Спілки письменників України та ювілейної сесії Академії наук УРСР, гості з Росії (письменники Михайло Львов, Марія Комісарова, Олексій Дейч, Ілля Бражнін), Азербайджану (Н. Гасан-заде), Туркменистану (Кулієв і Бердієв), Молдавії (поетеса Агнеса Рошка), Вірменії (поет Ашот Граші), Казахстану (літератор К. Індісов), представники Прибалтійських республік (Г. Раяменс, М. Галініс) та інші.

Урочистий мітинг відкрив голова Дрогобицького міськвиконкому Г. Бульба. З яскравою і хвилюючою промовою виступив голова правління Спілки письменників України Олесь Гончар: „Хай вічно квітує в людських серцях Франкове слово, його безсмертне ім'я“, – закінчив він свій виступ.

Скульптори Я. Чайка, В. Одрехівський, Е. Мисько, архітектор Я. Новаківський вдало, з щирою любов'ю втілили свій задум у життя: Іван Франко, як живий, іде майданом Дрогобича. Свято вилилося в яскраву демонстрацію любові і шани до великого поета – борця за народне щастя. Каменяр прийшов у місто, де пройшла його юність, де вперше лягли на папір проби його пера. Він прийшов сюди, щоб навічно стати його мешканцем. Кожного року 27 серпня сюди приходять тисячі дрогобичан та гостей міста, щоб поклонитися духові, силі,

мудрості геніального Франка. Пам'ятник виготовлено тимчасово з бетону. Передбачалося через декілька років замінити бетон на бронзу. Але партійно-советська номенклатура міста про це забула. 2003 р. дрогобицька „Просвіта“ почала збирати кошти серед населення, щоб покрити бетон міддю і в такий спосіб зберегти пам'ятник від руйнування.

1981 р. – с. Лішня Дрогобицького району. На перехресті доріг до Нагуєвич, Дрогобича й Самбора, біля середньої школи, перед глядачами 27 серпня постала мужня бронзова фігура юного Івана Франка. Вся його постать спрямована вперед з рідного села у широкий світ за покликом серця. Таким він і є в нашій пам'яті. Пам'ятник створив скульптор Йосип Садовський.

1986 р. – м. Стрий. Тут відкрито пам'ятник Каменяреві. Скульптори Василь Одрехівський і Володимир Одрехівський, архітектор Володимир Блюсюк. І. Франко багато разів бував у Стрию. Збирав фольклор. У Стрийській тюрмі написав вірш „Ти знов оживаєш, надіє“.

Стрийщина дала йому багатий матеріал для художніх творів: повісті „Петрії і Довбуцуки“, оповідань „На лоні природи“, „Цигани“ та багатьох наукових праць. 1 січня 1901 р. І. Франко прибув до Стрия на відкриття Народного дому. Тут познайомився з вчителем Костем Горбалем, бував у нього не раз, любувався його гарною бібліотекою. Домігся встановлення цього пам'ятника відомий поет і активний громадсько-політичний та культурний діяч Віктор Романюк.

1986 р. – с. Нагуєвичі Дрогобицького району. Тут відкрито скульптурну композицію „Іван Франко і діячі світової літератури, присвячену 130-річчю від дня народження Івана Франка. Автори композиції Еммануїл Мисько та Йосип Садовський. Робота оплачена Дрогобицькими нафтопереробниками та музеєм Каменяра.

Іван Франко сидить з книгою в руці, а поруч, на кам'яних брилах, барельєфи діячів української та світової літератури: Г. Сковорода, І. Котляревський, Леся Українка, В. Стефаник, О. Кобилянська, М. Коцюбинський, Я. Купала, О. Горький, П. Тичина, Гомер, В. Шекспір, Ш. Руставелі, В. Гюго, Й. Гете, А. Міцкевич, М. Чернишевський, О. Пушкін, Л. Толстой, Данте, Петефі, Х. Ботев, М. Гоголь.

Скульптурну композицію відкрили представники області та районної влади. Гостями свята були: керівник відділу вивчення

і поширення культур ЮНЕСКО Едуард Монік, академік Гюнтер Вітженс з Австрії, співробітник Центрального інституту літератури АН НДР, кандидат філологічних наук Пітер Кірхнер, співробітниця інституту філології і фольклористики в Загребі Євгенія Барич, голова правління Спілки письменників України Юрій Мушкетик та інші відомі письменники і вчені. Виступаючи на відкритті скульптурної композиції та музею І. Франка, Едуард Монік сказав: „Мені, як поетові, надзвичайно близьке й зрозуміле прагнення Каменяра до свободи, його невтоленна любов до рідної землі, народу, наполеглива праця щодо збагачення його культури надбаннями інших народів“.

1989 р. – с. Завадів на Стрийщині. Відкрито пам’ятник І. Франкові. У Завадові Каменяр мав приятеля селянина Федора Дергала і його сина Михайла. Приїжджав у це село до відомого композитора Остапа Нижанківського.

Завадівцям І. Франко порадив поставити в селі пам’ятник Т. Шевченкові, який було відкрито в 1914 р.

У 80-их роках шанувальники І. Франка встановили в Стрийському районі три скульптурні пам’ятники великому поетові. Найкращим з них є погруддя біля середньої школи № 3 в Стрию.

1989 р. – с. Яблунівка Стрийського району. Тут відкрито стелу Тарасові Шевченку та Іванові Франку.

1992 р. – с. Нагуєвичі Дрогобицького району. У середній школі встановлено бюст І. Франка, подарований музеєм Каменяра в рідному селі.

1994 р. – с. Залокоть Дрогобицького району. 2 жовтня відкрито прямокутну гранітну стелу, до якої прикріплені гіпсові горельєфні погруддя Т. Шевченка та І. Франка. На металевій таблиці під горельєфами викарбувано:

*Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля...*

Т. Шевченко

Нам пора для України жить...

І. Франко

Пам’ятник встановлено при дорозі біля школи. Автор – Заслужений діяч мистецтва України скульптор Василь Одрехівський.

Ініціатором і фундатором цього пам'ятника був виходець з Залокотя Яків Пріцак, директор пансіонату у Східниці.

1995 р. – м. Стрий. На площі Незалежності відкрито меморіально-скульптурний комплекс будителям і просвітителям української нації Т. Шевченкові, І. Франкові, Лесі Українці. Місце для монумента освячено 12 червня 1994 р. На його відкритті виступив письменник і громадський діяч Віктор Романюк. Цій події він присвятив поезію „Трійця“:

*...Тарас Шевченко – наше сонце красне,
І нації земний Творець і Спас.
Його ім'я ніколи не погасне,
Бо осяває Україну й нас.
Іван Франко – земля усеполюща,
Думок і слів буяння молоде.
Він поміж нас – як слава невмируща,
Мойсей народу, що угору йде.
Весна довкіл – то Леся Українка,
Володарка і сонця, і землі,
Чи є на світі ще мужніша жінка,
Чия душа – як вогнище в імлі.*

Крім зазначених пам'ятників великому Каменяреві у Львівській області, є ще пам'ятник в Рудках, Судовій Вишні, Винниках під Львовом (школа № 47), у селах Березина Миколаївського району, Боложинів Буського району, Верхня Балка Пустомитівського району, Добрівлянах (біля Ходорова) Жидачівського району та ін.

Меморіальні таблиці

1922 р. – м. Борислав. Робітники міста відлили металевий барельєф напередодні шостої річниці від дня смерті великого народного співця. Форма для відлиту була виготовлена народним майстром дерев'яно-барельєфного портрета, ім'я якого тепер невідоме. Цей металевий барельєф 1956 р. придбав Дрогобицький історико-краєзнавчий музей, де він і експонується.

1926 р. – м. Бібрка Перемишлянського району. У цьому місті І. Франко бував декілька разів. Він приїздив до вчительки Уляни Кравченко. В один з таких приїздів Каменяр взяв участь у зборах, присвячених пам'яті Т. Шевченка. Збори відбулися на горі, біля каплички. Звідси письменник мав можливість

оглянути краєвид міста. Він йому дуже сподобався. І. Франко писав до Уляни Кравченко: „Вид Бібрки від каплички дуже гарний, пропоную вам, щоб Ви описали його, розуміється віршами“.

11 липня 1926 р. в Бібрці відзначили 70-річчя від дня народження і 10-річчя від дня смерті І. Франка. У святі взяли участь мешканці навколишніх сіл. На будинку читальні вмуровано таблицю з написом: „Вічній пам'яті Івана Франка в 10 роковини його смерті. Українці бобрецької землі. 1916–1926“.

1946 р. – м. Самбір. Тут 7 квітня 1913 р. І. Франко в приміщенні клубу „Бесіда“ (тепер Будинок вчителя) читав свою поему „Мойсей“. Мешканці Самбора в 1946 р. на цьому будинку встановили меморіальну таблицю:

27. VIII – 27. VIII
1856   1946

Трудячі міста Великому письменнику-революціонеру І. Франкові з нагоди 90-их роковин з дня народження“.

1956 р. – м. Львів, Бенедиктинська, тепер Вічова площа. У помешканні на цій площі 1877 р. заарештовано І. Франка. На фасаді цього будинку 1956 р. встановлено меморіальну таблицю, яку в дні святкування 125-річчя від дня народження письменника замінено барельєфним зображенням Каменяра. Скульптор Д. Кржавич, архітектор М. Федик.

1978 р. – м. Львів, вулиця Кляйнівська, тепер Каменярів, 4. Тут І. Франко мешкав, готував видання журналів „Дзвін“ і „Молот“, написав низку художніх творів, статей, поезію „Каменярі“. Тривалий час на фасаді будинку була меморіальна таблиця, а 9 вересня відкрито горельєфну композицію з написом: „В цьому будинку жив з 1870 до 1879 року великий український письменник, учений та громадський діяч Іван Якович Франко“. Художник-скульптор М. Посікіра, архітектор Б. Черкес. Пам'ятний знак відлито у бронзі на Львівській кераміко-скульптурній фабриці.

1979 р. – м. Дрогобич. На будинку колишньої гімназії (вулиця Шевченка), в якій навчався І. Франко і де зараз філологічний факультет Дрогобицького педуніверситету, відкрито меморіальну таблицю. На ній барельєфне зображення Каменяра і напис: „У цьому будинку в 1867–1875 рр. вчився Іван Франко“. Скульптор Любомир Яремчук.

1981 р. – м. Львів, вулиця Радянська (тепер В. Винниченка), 26. Тут була редакція журналу „Літературно-науковий вісник“, де І. Франко працював в 1898–1906 рр. Про це повідомляла меморіальна таблиця, встановлена на честь сотих уродин письменника й оновлена в 1981 р. під час святкування 125-річчю ювілею поета. Скульптор Т. Бриж, архітектор Л. Романюк.

1981 р. – м. Львів. До 125-річчя від дня народження І. Франка відкрито меморіальну таблицю на фасаді будинку по вулиці Вічовій, № 1, де в студентські роки жив письменник. Тут він написав цикл оповідань про тяжку долю свого народу „Галицькі образки“. Меморіальна таблиця створена за проектом скульптора, заслуженого діяча мистецтв УРСР Дмитра Кривача і архітектора М. Федика. На таблиці написано: „У цьому будинку в 1876–1877 рр. жив і творив Іван Франко“.

1986 р. – м. Львів, вулиця генерала Чупринки, № 14. Тут відкрито художньо-меморіальну таблицю І. Франкові до 130-річчя від дня народження Каменяра. Автор – скульптор П. Мазур. На таблиці: портрет Івана Франка і поруч розкрита книга, далі напис: „У цьому будинку з 1895 по 1902 рр. проживав великий український письменник-революціонер Іван Франко“. Художньо-меморіальна таблиця відлита у бронзі колективом Львівської кераміко-скульптурної фабрики.

1991 р. – м. Дрогобич. Після другої світової війни на будинку колишньої нормальної школи, в якій три роки здобував освіту великий Каменяр, була встановлена меморіальна таблиця з написом: „У цьому будинку в 1864–1867 рр. навчався Іван Франко“. 21 вересня 1991 р. на цьому будинку встановлено нову пам'ятну таблицю з барельєфом Каменяра.

1992 р. – м. Турка. І. Франко бував у селах Турківського району: Верхньому (у січні 1892 р.), Ботельці Нижній, Яворові і в самій Турці. У 1891 р. в Турці відбулося віче. У газеті „Кур'єр Львівський“ І. Франко опублікував повідомлення „Народне віче в Турці“, „Руське віче в Турці“, „З турецьких вражень“. Пережите на Турківщині (там його заарештували) лягло в основу оповідання „Острий-преострий староста“. Шостого квітня 1913 р. у Турці поет читав поему „Мойсей“.

19–20 вересня 1992 р. проходили перші Всесвітні бойківські фестивали, за програмою яких на будинку (тепер Будинок культури), в якому Каменяр читав „Мойсея“, було відкрито меморіаль-

ну таблицю. Барельєф виготовлений з бронзи. Напис повідомляє: „В цьому будинку 6 квітня 1913 р. Іван Франко читав поему „Мойсей“.

1992 р. – м. Львів, вулиця князя Романа, 5. На фасаді навчального корпусу Львівського політехнічного інституту (колишня тюрма) художньо-меморіальна таблиця сповіщає: „На подвір’ї цього будинку в приміщенні колишньої австро-угорської тюрми в 1877–1878 рр. відбував ув’язнення І. Я. Франко“. Автор проекту – художник Я. Галян.

2001 р. – с. Озимина (Велика) Самбірського району. 16 вересня тут урочисто відкрито пам’ятний знак – кам’яну брилу навпроти місця, де стояла хата прадіда Івана Франка з написом на металевій таблиці: „З Озимини походить рід Івана Франка. Тут народився прадід Теодор, дід Іван, дня 11 квітня 1802 р. – батько Яків“.

2002 р. – с. Озимина (Велика) Самбірського району. 9 червня відбулося освячення на місцевому цвинтарі могил предків Івана Франка. Урочистості проведено з ініціативи Самбірської районної ради, районної держадміністрації та Товариства „Просвіта“. У заході взяли участь директор Львівського видавництва „Каменяр“ Дмитро Сапіга, франкознавці з Дрогобицького педагогічного університету ім. Івана Франка Зенон Гузар та Олег Баган.

Івано-Франківщина

---

9 листопада 1962 р. вийшов Указ Президії Верховної Ради УРСР про перейменування міста Станіслава й області.

„Беручи до уваги побажання колективів промислових підприємств, колгоспів, радгоспів, учбових закладів та клопотання громадських організацій Станіславської області, Президія Верховної Ради Української РСР постановляє: Перейменувати місто Станіслав на місто Івано-Франківськ і Станіславську область – на Івано-Франківську.“

*Голова Президії Верховної Ради УРСР Д. Коротченко.
Секретар Президії Верховної Ради УРСР А. Зленко.*

г. „Прикарпатська правда“, 10 листопада 1962 р., № 232

З цим містом і областю зв'язана не одна сторінка життя й творчості великого письменника: радісна зустріч у селі Лолин з Ольгою Рошкевич, його перше юнацьке кохання, драматичні події, пов'язані з арештом на Коломийщині та ін. У 1899 р. І. Франко вимагав відкриття у тодішньому Станіславові української гімназії. Івано-Франківщина увічнила ім'я письменника в 34-ох вулицях, двох школах, двох бібліотеках, обласному музично-драматичному театрі, у п'ятьох кінотеатрах, у парках культури й відпочинку. В Коломиї ім'я Івана Франка носить медичне училище. На подвір'ї будинку № 18 по вулиці М. Грушевського в обласному центрі з нагоди 10-ої річниці від дня смерті І. Франка 27 червня 1926 р. було посаджено дуб на честь Каменяра. 1986 р. в Івано-Франківську відкрився літературний музей Прикарпаття, в якому найбільший розділ присвячений Каменяреві. В області встановлено понад 40 пам'ятників співцеві Підгір'я.

1926 р. – с. Поточище Городенківського району. Селяни спорудили один з перших пам'ятників І. Франкові в області.

1936 р. – с. Слобода Долинського району. Біля садиби своїх батьків у Слободі Рунгурській польський письменник і етнограф Станіслав Вінценз на власні кошти спорудив пам'ятник Іванові Франкові. Селяни-каменярі В. Остап'юк та І. Кузьменко з кам'яної брили витесали обеліск, вмурували мармурову таблицю, куплену на гроші будівничого з Австралії Є. Кауфмана. На ній українською і польською мовами написано: „Вірю в силу Духа. Пам'яті доктора Івана Франка, сина цієї землі“. Як згадував С. Вінценз, сюди приходили люди „відпочити до Франка“. Серед них бував і швейцарський письменник Ганс Цвінден – автор книжки „Мандрівки по гуцульських горах“.

Під час другої світової війни таблицю було знищено. Зараз вона відновлена. Чому С. Вінценз поставив цей пам'ятник у Слободі? За наказом коломийського старости І. Франка заарештували в Яблунові і в кайданах, босого гнали до Коломиї через Слободу й Печеніжин. „Тяжка була ця дорога, – писав письменник, – після якої на обох ногах повідпадали нігті на пальцях“.

1954 р. – у селищі Заболотів Снятинського району встановлено пам'ятник І. Франкові. Через це селище він проїжджав у 1892, 1898 рр. Бував Каменяр у Снятині разом з М. Павликом, В. Стефаніком, Лесем Мартовичем, виступав на селянському вічі. Член радикальної партії селянин Іван Сандуляк у виступі на

вічі розповів, як ексекUTOR забрав останній кожух у бідної сім'ї, що не могла сплатити податків. На основі цієї розповіді І. Франко написав оповідання „Історія кожуха“ і присвятив його Сандулякові.

1956 р. серпень – У місті Калуші, недалеко від музичної школи № 1, у сквері ім. Івана Франка, встановлено погруддя письменника. Скульптор І. Николишин.

1956 р. серпень – с. Черче Рогатинського району. Встановлено пам'ятник Каменяреві.

1956 р. серпень – с. Підгірки (передмістя Калуша). Встановлено пам'ятник І. Франкові на місці колишнього обійстя його брата Онуфрія. Востаннє в Підгірках Каменяр був на похороні брата в 1913 р.

1956 р. серпень – с. Лолин Долинського району. 1874 р. І. Франко, тоді учень 7 класу Дрогобицької гімназії, не пішов у Нагуевичі помагати вітчимові на господарстві, а подався Сколівським трактом до Лолина. Запросив його сюди гімназійний товариш Ярослав Рошкевич. Поет познайомився з його сестрою Ольгою, руки якої просив у її батька Михайла Рошкевича, тут збирав усну народну творчість. У Лолині І. Франко написав оповідання „Лесишина челядь“, „Два приятелі“, окремі розділи повісті „Петрії і Довбушуки“, вірш „Галаган“. Тут розбили його юнацьке кохання, розлучили з Ольгою, якій поет присвятив свою першу збірку поезій „Баляди і розкази“.

Проїшли роки, і він знову прийшов до Лолина, тепер уже назавжди. Постав тут І. Франко монументом у свої соті роковини, бо односельці Ольги Рошкевич свято шанують пам'ять великого сина України, Каменяра на шляху поступу. У місцевій школі створено літературно-меморіальну кімнату.

До 125-річчя від дня народження Каменяра старий пам'ятник замінено на новий: на постаменті висотою 2,3 м встановлено погруддя І. Франка з кованої міді. Автор Я. Чайка. Пам'ятник встановлено на тому місці, де стояла хата М. Рошкевича.

1958 р. 1 червня – с. Чесники Рогатинського району. Велетові української літератури відкрито пам'ятник. На ньому написано: „Великому Каменяреві І. Я. Франку від колгоспників колгоспу „Україна“. 1 червня 1958 р.“.

1958 р. 27 серпня – с. Белелуя Снятинського району. Встановлено бюст письменника. Скульптор А. Скиба. У Белелуї Каменяр відвідував українську письменницю Наталю Кобринську та її батька, прогресивного культурного діяча Івана Озаркевича (серпень 1884 р.).

1967 р. – селище Яблунів Косівського району. 4 березня 1880 р. в Яблунові поліція заарештувала І. Франка. Недалеко від дороги, якою жандарми вели Каменяра до Коломиї, встановлено погруддя письменника.

1979 р. – с. Березів Косівського району. Вперше І. Франко приїхав сюди на запрошення Кирила Геника у березні 1880 р. „Побит у Березові, – згадував письменник, – збагатив мою збірку також гарною колекцією тамошніх приповідок“. Біля хати Кирила Геника, в якого І. Франко прожив кілька тижнів, споруджено пам'ятний знак: барельєф Каменяра, під яким написано: „В цьому будинку з 28 червня по 25 серпня 1880 р. перебував видатний український письменник Іван Якович Франко (1856–1916). Тут він написав оповідання „На вершці“. У Нижньому Березові Каменяр бував ще в 1900–1913 рр.

1979 р. – с. Підгірки (передмістя Калуша). Відкрито пам'ятник І. Франкові біля Народного дому ім. Антона Могильницького. Автор – львівський скульптор Я. Чайка.

1981 р. – с. Криворівня Верховинського району. На подвір'ї музею І. Франка встановлено погруддя письменника, а в музеї – скульптурний портрет Каменяра. Обидва пам'ятники – роботи художника Якова Чайки.

1986 р. – м. Калуш. Біля Будинку культури відкрито погруддя І. Франка.

1992 р. – м. Косів. У це місто І. Франко приїжджав до своїх друзів – Михайла Павлика та його сестри Анни. У Косові обидва друзі мали намір оселитися. Декілька разів Франко був у Косові разом з Марком Черемшиною. Тут встановлено Каменяреві пам'ятник, його ім'я надано кінотеатрові, міській вулиці.

1995 р. – м. Івано-Франківськ. Урочисто відкрито пам'ятник Каменяреві. Автори Микола Пасікіра та Любомир Ярем-

чук. Обидва закінчили Львівський інститут декоративно-прикладного мистецтва.

На вулиці Івана Франка встановлено бюст письменника. Скульптор А. Болюк.

Село Криворівня Верховинського району. На подвір'ї музею споруджено меморіальний обеліск, виготовлений місцевим жителем Іваном Марусяком, з написом: „Видатному українському письменнику І. Я. Франкові 1856–1916“.

Меморіальні таблиці

1926 р. – с. Криворівня Верховинського району. У десяту річницю від дня смерті письменника на скелі, з якої він промовляв на народному вічі, була встановлена кам'яна плита, яку витесав майстер Іван Марусяк. На ній висічені слова: „В честь Іванові Франкові – Гуцульщина. 1916–1926“. Відкривали плиту під звуки 20 трембіт.

1928 р. польські шовіністи постановили підірвати скелю, щоб знищити плиту. Василь Якіб'юк таємно переніс плиту і закопав на своєму подвір'ї. 1939 р. її знову встановили на скелі. У час Другої світової війни Якіб'юк знову заховав її. Ніхто не знав де. По його смерті її не могли віднайти.

Каменяр з Криворівні Іван Марусяк зробив копію цієї плити за збереженими світлинами. Він подарував її сьомій науковій франківській конференції, яка проходила в Криворівні 1962 р. Вона встановлена на подвір'ї музею Івана Франка.

Згодом була віднайдена первісна плита. Її відреставрували, і вона експонується в музеї письменника.

1926 р. – м. Коломия. На будинку музею народної творчості встановлено мармурову таблицю з написом: „Пам'яті Івана Франка. В десяту річницю смерті. Коломийська земля. 1926 р.“, а в самому музеї експонуються матеріали, присвячені великому І. Франкові.

1980 р. 1 червня – м. Болахів. І. Франко відвідував у цьому місці організаторку жіночого руху, українську письменницю Наталю Кобринську та її батька Івана Озаркевича – священника і прогресивного діяча. У Н. Кобринської, що була хресною матір'ю Андрія Франка, гостювала й Ольга Франко з дітьми. На будинку, де жила Н. Кобринська, встановлена меморіальна таблиця з барельєфом письменниці і написом: „В цьому будинку

з 1884 по 1903 рр. проживала українська письменниця і громадська діячка Наталя Кобринська та неодноразово перебували видатні діячі української культури І. Франко, О. Кобилянська, М. Павлик“. Автор меморіальної таблиці – скульптор М. Андеюк.

1981 р. – м. Коломия. У цьому місті Каменяр бував багато разів: 2 лютого 1891 р. брав участь у вічі, організованому радикальною партією; 19 серпня 1894 р. приїжджав на нараду цієї партії; 19 грудня 1896 р. виступав на селянському вічі в залі міської ратуші, 11 січня 1912 р. читав поему „Мойсей“ на багатолюдному зібранні в залі ощадної каси. Меморіальна таблиця на будинку міської ратуші, де збереглася кімната з загратованим віконцем, завжди нагадуватиме мешканцям і гостям Коломиї про один з найважчих періодів у житті Франка – другий арешт і тюрму в Коломиї. Меморіальна таблиця виготовлена у вигляді книжки: на першій сторінці барельєф Івана Франка, а на другій напис: „4.03 по 11.06.1880 р. в цьому будинку та в судовій тюрмі по вул. К. Лібкнехта був ув'язнений великий український письменник, революціонер-демократ Іван Якович Франко. За цей час він написав такі твори: „Вільні сонети“, „Думи пролетарія“, „Веснянки“, „Вічний революціонер“ та інші“.

1984 р. – м. Калуш. Відкрито меморіальну таблицю на приміщенні районного Будинку культури (нині Народний дім „Просвіта“). На таблиці написано: „В цьому будинку 12 серпня 1884 р. І. Франко виступав на засіданні літературного гуртка“.

1989 р. – м. Яблунів Косівського району. На будинку колишнього суду (тепер школа-інтернат) встановлено пам'ятну таблицю з барельєфом І. Франка і його словами: „Я син народа, що вгору йде, хоч був запертий в льох“.

1999 р. – с. Підгірки біля Калуша. Тут І. Франко з братом Онуфрієм купили хату й поле. Жив тут Онуфрій від 1903 р. Сюди приїжджала Ольга Франко з дітьми, відвідував брата Іван. Другий син Онуфрія, Антон, перебудував батьківську хату, бо була для нього затісна. На фасаді оновленого будинку 28 серпня 1999 р. було відкрито й освячено меморіальну таблицю з написом: „На цьому подвір'ї стояла хата, яку Іван Франко спільно купив з братом Онуфрієм у 1903 р. Останній раз Іван Франко побував у Підгірках 28 липня 1913 р.“.

Івано-Франківськ. У центрі міста (вулиця Січових стрільців, 24) відкрито меморіальну таблицю на фасаді будинку колишньої „Руської бесіди“, де Іван Франко 26 листопада 1911 р. читав поему „Мойсей“ на запрошення товариства української молоді в Станіславові.

Село Голови Верховинського району. Тут 1902 р. І. Франко й В. Гнатюк гостювали в учителя Луки Гарматія. З ним письменник був знайомий давніше, бо друкував праці його батька Василя в журналі „Життє і слово“. Меморіальна таблиця встановлена на будинку школи, в якій працював Лука Гарматій. В одній з кімнат, де жив письменник, встановлено бюст Івана Франка.

Тернопільщина

З Тернополем і Тернопільщиною Іван Франко мав щільні зв'язки майже протягом усього життя. У багатьох селах Поділля він виступав на селянських вічах, брав участь у передвиборній агітації, був кандидатом у виборчому окрузі Тернопіль-Збараж-Скалат до австрійського парламенту й галицького союму в 1895, 1897, 1898 рр.

У Тернополі Каменяр вперше побував у лютому 1883 р. по дорозі до села Вікно Скалатського повіту. Тут він написав поезію „Vivere memento“. 1887 р. Франко перебував у Тернополі на крайовій етнографічній виставці як кореспондент газети „Кур'єр Львівський“ і надсилав до газети свої кореспонденції. 2 лютого 1897 р. та 16 травня 1898 р. виступав на вічах перед селянами.

На Тернопільщині він був у селі Вікно (тепер Гусятинського району), в Микулинцях Тербовлянського району. У селі Великий Глибочок Тернопільського району 18 травня 1898 р. був разом з Лесем Мартовичем. З подій, які відбувалися на Тернопільщині, черпав сюжети для своїх художніх та публіцистичних творів.

„Тут він мав багато друзів, однодумців: тернопільського бургомістра В. Лучаківського і його сина, братів-лікарів Білинських у Збаражі, селянського поета Павла Думку у Купчинцях Козівського району, поетку Климентину Попович-Боярську з Бережанського району“, – писала в листі до мене завідділу Тернопільської обласної інспекції охорони пам'яток історії та культури Галина Мельниченко.

Тернопільщина високо цінує заслуги Івана Франка перед українською культурою, рідним народом, шанобливо зберігає пам'ять про нього.

Пам'ятники

1956 р. – м. Тернопіль. На подвір'ї залізничного депо встановлено погруддя І. Франка. З часом воно втратило естетичний вигляд (було з нетривкого матеріалу) і було демонтоване. У краєзнавчому музеї експонуються погруддя поета місцевих скульпторів та різьбярів. Робітники залізничного депо подарували музеєві бронзове погруддя Каменяра, обрамлене вінком, за моделлю В. Голофаєва та В. Беца.

У Тернополі ім'я Івана Франка носять кінотеатр, середня школа № 1 з кімнатою-музеєм письменника, затишна вулиця в центрі міста, музично-драматичний театр, де з успіхом йшла його п'єса „Украдене щастя“.

1956 р. – м. Заліщики. Пам'ятник серійного виробництва (бетон тонований).

1959 р. – с. Палашівка Чортківського району. Пам'ятник серійного виробництва (гіпс, пісковик). Того ж року в цьому районі відкрито такі самі пам'ятники в селах Полівці і Чорнокінці Великі.

1960 р. – м. Підволочиськ. Тут Іван Франко зупинявся в 1883–1884 рр., коли добирався до села Вікно. Вдруге був тут у травні 1898 р. з Лесем Мартовичем на передвиборних зборах. Написав тут два вірші під заголовком „Журавлі“ та поезію „Беркут“. На подвір'ї середньої школи встановлено погруддя Каменяра серійного виробництва (гіпс, пісковик).

1962 р. – с. Лука Монастирського району. Скульптор А. Ю. Мацієвський (бетон, цегла).

1963 р. – с. Вікно Гусятинського району. Тут Іван Франко жив у діди́ча В. Федоровича й опрацював родинний архів його батька Івана – депутата Віденського парламенту 1848 р., написав його біографію. Матеріал, зібраний у Вікні, використаний Іваном Франком у деяких наукових працях, зокрема „Панщина та її скасування у 1848 р.“. Перед будинком правління ко-

лишнього колгоспу ім. Івана Франка стоїть погруддя Каменяра (серійного виробництва), а в школі обладнано музейну кімнату.

1964 р. – с. Вілія Шумського району. Пам’ятник серійного виробництва (гіпс, пісковик).

1966 р. – с. Нове Село Підволочиського району. Тут стоїть пам’ятник Каменяреві скульптора Я. Чайки. У цьому селі письменник зупинявся в хаті нотаріуса Михайла Гординського. Вперше побував тут 1898 р. Виступав перед селянами. 1–2 травня 1902 р. приїхав вдруге і виступав з доповіддю про скасування панщини в 1848 р.

1966 р. – с. Киданці Збаразького району. Пам’ятник виготовлений у Тернопільських художньо-виробничих майстернях. На ньому слова: „Твердий змуруємо гостинець, і за нами прийде нове життя, добро нове у світ. Іван Франко“.

1967 р. – с. Возилів Бучацького району. Пам’ятник серійного виробництва, бетон, пісковик.

На пам’ятнику напис: „27. VIII. 1856 – 28. V. 1916. Мій поклик: праця, щастя і свобода. Іван Франко“.

1969 р. – с. Купчинці Козівського району. Каменяр бував у цьому селі (1894–1895 рр.) у поета селянина Павла Думки, виступав на народних вічах. І. Франко був другом і радником П. Думки. Пам’ятник стоїть біля середньої школи. Скульптор І. Гончаров.

1972 р. – с. Гриньківці Заліщицького району. Пам’ятник серійного виробництва, бетон, пісковик.

1976 р. – с. Покропивна Козівського району. Пам’ятник виготовлено в Тернопільських художньо-виробничих майстернях.

1983 р. – м. Борщів. Пам’ятник виготовлено в Тернопільських художньо-виробничих майстернях.

1987 р. – м. Тернопіль, вул. Острозького, 9. Скульптор І. М. Дуда.

1989 р. – с. Прошова Тернопільського району. У цьому селі І. Франко в серпні 1885 р. гостював у прогресивного громадського діяча Осипа Варапучинського разом з К. Устино-

вичем, М. Івасюком, Ю. Данькевичем. Від Варапучинського письменник довідався про аматорські вистави львівських семінаристів 1841 р. і використав цей матеріал у праці „Руський театр в Галичині“.

1990 р. – с. Шульганівка та Шманьківці Чортківського району. Відкрито пам'ятник.

1992 р. – с. Цигани (тепер Рудка) Борщівського району. І. Франко був улітку разом з дружиною і дітьми на запрошення Омеляна Глібовицького.

1992 р. – м. Збараж. 1-го листопада відкрито пам'ятник Каме-няреві на майдані біля середньої школи. Скульптор Василь Одрехівський.

1995 р. – м. Тернопіль, вулиця Сагайдачного. Відкрито пам'ятник. Скульптор Іван Сонсядло, архітектор Данило Чепіль.

1999 р. – м. Терехівля. Погруддя І. Франка. Скульптор В. Одрехівський. У Терехівлі І. Франко побував у 1885 р. з учасниками етнографічної мандрівки. Учасники мандрівки оглянули архітектурні пам'ятки міста.

Село Супранівка Підволочиського району. Поставлено пам'ятник, бо у цьому селі І. Франко виступав на передвиборних зборах у травні 1898 р., коли його кандидатуру селяни висунули до австрійського парламенту. Тут зустрічався з селянином Миколою Черкасом – збирачем народних пісень.

Село Яблунів Гусятинського району. Біля дитячого санаторію встановлено погруддя І. Франка на пам'ять про перебування письменника в селі 22–23 листопада 1884 р. У Яблунівській середній школі створено краєзнавчий куток, у якому розповідається про перебування І. Франка на Тернопільщині.

Меморіальні таблиці

1963 р. 25 жовтня – у Тернополі відбулася восьма Франківська 2 конференція науковців України. Учасники конференції взяли участь у відкритті меморіальної таблиці на будинку філармонії, вулиця Острозького, 9, колишній будинок Міцанського братства. У цьому приміщенні І. Франко виступав

двічі. 1 квітня 1905 р. на селянському вічі говорив про потребу заснування народних університетів та поширення народної освіти. На дошці написано: „У цьому будинку 5 квітня 1905 р. на селянському вічі виступав великий український письменник, революційний демократ Іван Франко. У 1911 р. читав тут свою поему „Мойсей“. Автор меморіальної дошки Я. Голець. Змінена в 1983 р.

1970 р. – м. Тернопіль, вулиця Й. Сліпого. Напис на таблиці повідомляє: „У цьому будинку під час приїзду до Тернополя у 1897, 1898, 1905 рр. зупинявся великий український письменник Іван Франко“.

1970 р. – м. Збараж. На фронтоні середньої школи № 2, яка носить ім'я І. Франка, урочисто відкрито меморіальну таблицю з барельєфним портретом Каменяра. Тут 28 грудня 1895 р. він виступав на багатолюдному вічі. Письменник говорив про причини еміграції західноукраїнських селян. Тут він познайомився з Антоном Грицуняком, розповідь якого лягла в основу оповідання „Свинська конституція“. 18 червня 1897 р. виступав на передвиборному вічі. Збаражани проголосували за кандидатуру І. Франка на посла до австрійського парламенту. Його вірш „Збаразька експедиція“ присвячений героїзмові козацького війська під час визвольної війни 1648–1654 рр. У середній школі № 2 є музей, у вестибюлі – бюст І. Франка. На таблиці напис: „На майдані біля школи 28 грудня 1895 р. і в червні 1897 р. виступав І. Франко на передвиборних вічах“. Скульптор І. Козлик, архітектор В. Колісник.

1981 р. – м. Бережани. Влітку 1894 р. на запрошення письменника Андрія Чайковського І. Франко приїжджав до цього міста. Він прагнув познайомитися з книгозбірнею в Краснопуцанському монастирі та з рідкісним виданням у бібліотеці Потоцьких у приміському селі Рай.

17 грудня 1913 р. в Бережанах було створено комітет для відзначення 40-річчя літературної діяльності Каменяра. Комітет вислав поетові вітальну телеграму: „Святкуючи нині Ваш сорокалітній ювілей, шле Вам Бережанщина сердечний привіт“. Телеграму підписали: Василь Чайковський, Іван Масляк, Іван Шашкевич.

На колишньому будинку Андрія Чайковського встановлено меморіальну таблицю: „У цьому будинку в 1894 р. перебував український письменник, вчений, революціонер-демократ Іван Франко“. Скульптор З. Мигоцький.

1989 р. – м. Тернопіль, вулиця Шевченка, 27. На будинку, де колись був готель „Подільський“, пізніше – готель „Україна“, а тепер міститься культурно-діловий центр, встановлено таблицю (скульптор К. Сікорський, архітектор С. Дирявко) з написом: „У цьому будинку під час перебування у Тернополі зупинились видатні діячі літератури і мистецтва: Іван Франко (1905, 1911), Павло Тичина (1958), Максим Рильський (1959), Соломія Крушельницька (1907, 1928, 1932), Марія Заньковецька (1906), Микола Садовський (1905, 1911), Наталія Ужвій (1959, 1971, 1977)“.

1991 р. – м. Збараж. На будинку редакції газети „Народне слово“ (будинок братів Білинських), у якому в 1895–1898 рр. бував Іван Франко, встановлена таблиця.

1991 р. – с. Вікно, де кілька раз бував у дідача В. Федоровича.

1992 р. – с. Клебанівка Підволочиського району.

Відкрито також меморіальні таблиці в Бережанах (вул. Вало-ва, 11), в селах Яблунів Гусятинського, Чернихівці Збаразького, Супранівка Підволочиського районів.

Волинська область

У травні 1891 р. Іван Франко з дружиною і трьома синами на запрошення Олени Пчілки приїхав до Колодяжного, на Волинь. Тут серед розкішної природи він відпочивав, слухав і записував пісні, які співали волинянки. Косачі помістили гостей у невеликому будиночку, оточеному садом, – „старому домі“ Косачів.

1916 р. шкільний комітет у Володимирі-Волинському написав листа до Наукового Товариства ім. Т. Шевченка з висловленням співчуття з приводу смерті Івана Франка: „Нема його вже між нами. Однак вогненне його слово просвітить згодом пригноблений наш народ і дасть змогу пізнати, яких батьків і чії ми діти“. Лист підписали Євген Барановський, Савина Сидорович (ЦДІА, Львів, ф. 309, оп. I, спр. 345, аркуш. 54).

Про перебування І. Франка на батьківщині Лесі Українки нагадувала меморіальна таблиця: „В цьому будинку в 1891 р. перебував видатний український поет І. Я. Франко“.

У роки німецької окупації фашисти розібрали будинок, у якому жив Каменяр. На його місці в 1978 – 1979 рр. побудовано музей Лесі Українки. До 1990 р. меморіальна таблиця була на „сірому“ батьківському будинку. Того ж року працівники музею зняли таблицю, а екскурсантам розповідають про перебування І. Франка в Колодяжному, про його улюблене місце відпочинку – ставок поряд з садибою Косачів.

20 серпня 1956 р. в Ковелі урочисто відкритий новий міський клуб. Йому надали ім'я Івана Франка.

Буковина

1890 р. Іван Франко закінчив Чернівецький університет. Газета „Нова Буковина“ 4 травня 1913 р. повідомила своїх читачів про приїзд Івана Франка для читання поеми „Мойсей“. Поет приїхав у супроводі доньки Анни. Каменяра зустріли квітами, вітальними промовами, співом „Вічного революціонера“. І. Франко читав поему у великому залі Українського Народного дому. Це було великим святом для українців Буковини. Народ склав про це пісню, яку опублікував Григорій Дем'ян у книзі „Таланти Бойківщини“.

*Не забуде Буковина то велике свято,
Як приїздив Іван Франко свій „Мойсей“ читати.
Ой зібралось тогди людей у Народнім домі,
Що ся в салі не містили, стояли надворі.
Не в одного буковинця сльозоньки блищали,
Коли слова Івана Франка до них пролунали.*

Коли в 1916 р. І. Франко помер, товариство учителів середніх шкіл ім. Григорія Сковороди надіслало телеграму до редакції газети „Діло“ з приводу смерті великого поета: „Найбільшому сучасному українцеві останній поклін“ (ЦДІА, Львів, ф. 309, оп. I, спр. 345, аркуш 28).

1956 р. – у Чернівцях на обласному Будинку народної творчості встановлено меморіальну таблицю, присвячену пам'яті І. Франка. Доцент Чернівецького університету В. Лесин на відкритті таблиці сказав: „Ми зібралися сюди, щоб вшанувати письменника, великого Каменяра Івана Франка. Життя Івана Яковича було тісно зв'язане з Чернівцями. Тут він учився, писав і друкував свої чудові твори. В цьому будинку Франко чи-

тав поему „Мойсей“. Трудящі нашого міста завжди пам'ятатимуть великого письменника“.

Напис на таблиці повідомляє: „В цьому будинку в травні 1913 р. виступав з читанням своїх творів великий письменник, революційний демократ Іван Франко“.

1956 р. – відкрито меморіальну таблицю й на будинку по вулиці Новий Світ (тепер Шевченка, 55), де жив Іван Франко, коли приїжджав читати поему „Мойсей“. За радянського часу в літературі замовчувалося, в кого саме мешкав І. Франко під час перебування в Чернівцях навесні 1913 р. 1994 р. тут встановлено нову меморіальну таблицю з написом:

„У цьому будинку жив і працював визначний український філолог і громадський діяч, професор Чернівецького університету, академік АН України Степан Смаль-Стоцький (1859–1938 рр.). У різний час тут гостювали видатні діячі української культури:

Микола Лисенко (1904 р.)

Михайло Коцюбинський (1909 р.)

Іван Франко (1913 р.)“

У Вижниці, на Буковині, І. Франко зупинявся у власника „руського склепу“ Михайла Москви, де бували також О. Кобилянська, Леся Українка, І. Труш, В. Стефаник, Г. Хоткевич та інші діячі української культури. Про це тепер нагадує меморіальна таблиця на будинку по вулиці Комуністичній, 21,– колишньому „руському склепі“.

Одеська область

---

12 жовтня 1909 р. І. Франко приїхав до Одеси з науковою метою і для лікування паралізованих рук. Деякий час письменник співпрацював з одеськими журналами „Жизнь юга“, „Южные записки“. Одеса гідно вшанувала письменника. „Одесские новости“ писали, повідомляючи про смерть письменника: „На Україні імення це досі гримить вічовим дзвоном і полум'яніє, як прапор на сонці, закликаючи до нових ідейних цінностей сучасної української літератури і громадськості“.

1956 р. 29 серпня – м. Одеса. На будинку колишнього готелю „Версаль“ (тепер вул. Карла Лібкнехта, 42) встановлено мармурову меморіальну таблицю з золотим написом: „У цьому

будинку в 1909 р. жив великий український письменник-революціонер Іван Франко“.

Урочистий мітинг з цього приводу відкрила заступник голови виконкому Одеської міської ради Гайдадіна. Вона сказала: „Ми горді тим, що Іван Франко жив деякий час в Одесі, і в честь цього відкриваємо меморіальну дошку“. Учитель української літератури школи № 117 В. Трофимовський у своєму виступі тепло говорив про ювіляра, про його видатну роль у розвитку української культури. Одна з вулиць Одеси та міська централізована бібліотека носять ім'я Каменяра, а туристський теплохід – красень „Іван Франко“, спущений на воду 11 листопада 1964 р., побував у багатьох портах світу. Технічні дані цього пасажирського теплохода: довжина 176,1 метра, ширина 23,6 м, потужність двох головних двигунів – 21000 кінських сил, швидкість – 20,3 вузла.

Київ

1953 р. – погруддя Каменяра, виконане Григорієм Дідурою, переведене у твердий метал (оргскло) і встановлене у фойє українського академічного драматичного театру імені Івана Франка.

19 березня 1956 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову про спорудження в Києві бронзового бюста Івана Франка. У постанові писалося:

„1. В ознаменування 100-річчя з дня народження великого українського революційного письменника-демократа І. Я. Франка спорудити в місті Києві до серпня 1956 р. бронзовий бюст письменника на гранітному постаменті.

2. Зобов'язати виконком Київської міської ради депутатів трудящих (т. Давидова) у тижневий строк відвести в м. Києві, на площі Івана Франка... місце для спорудження бронзового бюста І. Я. Франка на гранітному постаменті.

3. Зобов'язати Міністерство культури УРСР (т. Литвина) і Державний комітет Ради Міністрів УРСР в справах будівництва і архітектури (т. Непорожнього) опрацювати проект постаменту та бюст І. Я. Франка і до 30 березня 1956 р. подати на затвердження Ради Міністрів УРСР проект цього бюста на постаменті в розмірі 1/10 натури і кошторисно-фінансовий розрахунок на його спорудження.

Голова Ради Міністрів УРСР Н. Кальченко.

Керуючий справами Ради Міністрів УРСР Я. Сіренко.

(І. Франко. Документи і матеріали.– К.: Наукова думка, 1966).

27 червня 1956 р. Рада Міністрів УРСР своєю постановою затвердила проект бюста І. Франка для встановлення в Києві (скульптори О. Супрун, А. Білостоцький, архітектор М. Іванченко) і зведений кошторисно-фінансовий розрахунок у сумі 183,5 тисяч карбованців та зобов'язала спорудити пам'ятник до 25 серпня 1956 р.

1956 р. 27 серпня – відбулося урочисте відкриття пам'ятника Каменяреві. Виступаючи на святі, Максим Рильський сказав: „У нашому чудовому Києві відкриваємо ми пам'ятник тому, хто, як ніхто з його сучасників, зрозумів єдність українського народу по той і по цей бік Збруча... Ми, кияни, ми, українці, ...горді, що наша земля народила Івана Франка“.

На п'єдесталі пам'ятника золотими літерами зроблено напис:

„Іван Франко“

Іван Франко був у Києві три рази (1885, 1886, 1909 рр.). У бібліотеці Колегії ім. Павла Галагана читав книги. Тут, у каплиці Колегії, шостого травня 1886 р. взяв шлюб з Ольгою Хоружинською. У столиці України ім'ям Івана Франка названо вулицю, площу, академічний драматичний театр, на сцені якого впродовж багатьох років з великим успіхом іде п'єса І. Франка „Украдене щастя“.

У Київській середній школі № 92 ім. Івана Франка створено франківський музей. На фасаді цього будинку є меморіальна таблиця з написом: „У цьому будинку в 1885–1886 рр. перебував великий український письменник-революціонер Іван Якович Франко“.

За межами України

1956 р. 22 серпня – м. Прага. Тут на Домі художників, де в 1891 р. виступав Іван Франко, встановлено меморіальну таблицю з барельєфним портретом Каменяра. Автор Т. Константинова.

1957р. – м. Глен Спей, штат Нью-Йорк, США. У 1910 р. в США емігрантами-українцями організовано Український Братський Союз. Патроном своєї організації вони взяли ім'я одного

з найвизначніших синів України Івана Франка. У розквіті громадської діяльності Союз налічував близько трьохсот відділів у різних містах США і Канади, з яких багато носило ім'я Каменяра.

У травні 1956 р. головна рада Союзу постановила вшанувати свого патрона в його столітній ювілей, відкривши пам'ятник І. Франкові на власній відпочинковій оселі „Верховина“ в Глен Спей. Управителем оселі в цей час був доктор Роман Ричок, і йому було доручено зайнятися справами побудови пам'ятника. Р. Ричок звернувся до українського професора Сергія Литвиненка (автора пам'ятника І. Франкові на Личаківському цвинтарі у Львові). Він виготовив проект пам'ятника, який був схвалений ексекutiveю УБ Союзу. Для виготовлення мозаїчного зображення на сірому гранітному цоколі потрібно було 350000 доларів. Союз виділив 50000 доларів, а решту суми було зібрано в союзних відділах та з продажу карток із зображенням майбутнього пам'ятника.

Величне відкриття пам'ятника відбулося 23 червня 1957 р. Близько тисячі учасників, переважно членів УБ Союзу, прибули з різних міст Америки й Канади. Присутніми були представники багатьох організацій: Українського Конгресового Комітету, Союзу українських католиків „Провидіння“, Української народної помочі. Прибули представники Української Народної Республіки в екзилі на чолі з її президентом Степаном Витвицьким, а також молодіжні організації Пласт, СУМ, ОДУМ.

Пам'ятник відкрив голова УБ Союзу Антін Батюк під акомпанемент могутнього співу „Не пора, не пора“. Привітав учасників з великим святом і керував програмою управитель оселі „Верховина“ Роман Ричок. Програма художньої частини була різноманітною: декламації, хорівий спів, виступи танцювального ансамблю та оперних співаків. На святі відкриття пам'ятника своєму стрийкові був присутній Василь Франко (син Захара) з сином Зеноном.

Встановлення на союзній оселі пам'ятника Івану Франкові та його урочисте відкриття було визначною подією в житті української діаспори в Америці. Сьогодні власником оселі „Верховина“ є Українсько-Американська Культурна Фундація, яка дбайливо опікується пам'ятником Каменяра, мабуть, єдиним у США.

У 1956–1962 рр. українці в Америці видали в Нью-Йорку твори Івана Франка в 20-тих томах.

1992 р. 14 червня – Міссіссауга, Канада. Встановлено пам'ятник Каменяреві при вході до пансіону ім. Івана Франка для

старших людей у Торонто. Скульптор Петро Кулик зі Львова. На пам'ятнику вибито список його фундаторів. Головою дирекції пансіону ім. Івана Франка, де провела останні дні свого життя його донька Ганна Франко-Ключко, є виходець з України (Івано-Франківщина) Ярослав Семотюк, що неодноразово бував на лікуванні та відпочинку в м. Трускавці.

2001 р. – м. Відень, Австрія. До десятих роковин відновлення дипломатичних відносин між Україною і Австрією у Відні встановлено погруддя Івана Франка скульптора Любомира Яремчука, архітектори: Василь Каменщик, Володимир Турецький.

У Відні І. Франко бував не раз: тут він друкував свої твори, працював у бібліотеках, тут захистив докторську дисертацію у професора Ватрослава Ягіча.

*Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжю,
Людським презирством, ніби струпом, вкритий!
Твоїм будуицим душу я тривожу...*

Так думав про долю українського народу його великий син Іван Франко, що ввійшов у літературу під символічними іменами Каменяр і Мойсей. Горе і страждання співвітчизників боляче вражали його душу, і він працював для них важко, як плугатар, що оре тверду ниву, писав для них і про них, робив за тих, що лінувалися й мовчали. У передмові до „Спогадів про Івана Франка“ Михайло Гнатюк писав: „У праці й нелюдському напруженні билося це зболене серце, працював той мозок, який мусив творити за сотню інших інертних“.

Каменяр працював на ниві літератури, науки, прагнув дати світло знань у найширші маси, долі кращої, волі-воленьки для України:

*Як я люблю тебе, мій рідний краю,
Як я люблю красу твою, твій люд,
Як гаряче молюся і бажаю
Для твого щастя свій віддати труд!
Як радо я свого життя зречуся,
І щастя, і вдоволення, й житла,
Прийму все горе, в муках і скінчуся,
Щоб тільки ти не знав руїни й зла!*

Він торував шляхи „для геніїв грядущих“, вірив у силу духа і день воскресний повстання українського народу, який ще „заєє у народів вольних колі“. Як бажав він, щоб ця мрія здійсни-

лась тоді, на початку 20 століття. Він не дожив до того дня, коли воскресла надія волі в 1918 р. і... згасла. Довелося йти терновою дорогою ще 73 роки.

Від 1991 р. Україна відраховує літа своєї незалежності і самостійності. Бог допоміг нам мирним шляхом здобути волю, щоб не бути в сусідів гноєм, „тяглом у поїздах їх бистроїзних“. Хай важко зараз, але це минеться, бо ми ж нащадки Франкових борців-каменярів.

Франків скарб

(“Талицько-руські народні приповідки”)

Могутні таланти, як квіти, виростають на відповідному ґрунті. Так було і з генієм великого Франка: він виріс із глибоких джерел народної творчості. Івась ще змалечку був виколисаний маминою піснею, і до неї, як і до вогню з батьківської кузні, проніс через усе своє творче життя велику любов.

Мамина пісня, батькові розповіді, легенди та приповідки односельців – ось духовне джерело, завдяки якому з малого хлопчини виріс потужний талант, всебічно обдарована людина.

Протягом усього свого життя поет припадав до цілющого джерела фольклору, і це багатство народу додавало натхнення до праці. Він збирав ці народні розсипи і, обробивши їх, ніс, як весільний дар, своєму народові. Цією любов'ю виплекані його фундаментальні праці „Студії над українськими народними піснями“, „Жіноча неволя в руських піснях народних“ (написана в Нагуєвичах 10–20 травня 1882 р.), „Знадоби до вивчення мови і етнографії українського народу“, що також написані в рідному селі 23 червня 1882 р.

Збирати й записувати народну творчість (казки, пісні, приповідки, порівняння, прокляття, заклинання та ін.) І. Франко почав ще під час навчання в гімназії – у Нагуєвичах, Ясениці Сільній, Унятичах, Дрогобичі. Уже тоді він мав 800 одиниць, у тім числі й приповідок.

Під час першого арешту в 1877 р. письменник записав збірочки приповідок від в'язнів із Крехова, Батятич, Рогатина, Городка, Янова. „Особливо велику силу того скарбу зібрав я в роках 1880–1882“, – писав він. У Коломийській тюрмі записав багато приповідок з уст Кароля Батовського з Ціневи, Івана Васильківського з Коломиї. В арешті зробив запис із сіл Матієвиць, Гвіздця, Богородчан, Туглукова та інших покутських місцевостей.

Перебуваючи під час другого арешту в рідному селі, записав велику кількість приповідок від нагуєвичан: „Щодо приповідок,

то я записав їх багато від покійних нагуївських сусідів Івана Гайгля, Івана і Гната Риб'яків, Мартина Лялюка та його сина Дмитра, від мого вітчима Григорія Гаврилика і від багатьох інших селян, що день у день бували в нашій хаті“. У своїй агітації від радикальної партії Іван Франко об'їздив майже всю східну Галичину. На вічах і зборах селяни, виступаючи, „так і сипали приповідками, як добрим намистом“.

У передмові до другого тому приповідок І. Франко зазначав, що його сини Андрій і Тарас списали приповідки з села Підгірець Калуського п-ту, де відпочивали у свого стрийка Онуфрія.

Петро Франко у спогадах „Іван Франко зблизька“ підкреслював, що батькове збирання фольклорних матеріалів мало великий вплив на нього і старшого брата Андрія. „І Андрій, і я збирали теж пильно. Я особливо зібрав багато приповідок та коломийок у Нагуевичах, а цілу збірку передав, за радою батька, професорові Гнатюкові до видання. На жаль, видання не дійшло до завершення“.

Цей народний скарб Іван Франко використав у своїх творах. Уже в ранній повісті „Петрії і Довбушки“ письменник, характеризуючи гімназиста Андрія Петрія, розповідає, що він „любив говорити з селянами, прислухався їх природній філософії, – так простій, а прецінь так повній глибокої моральності“. Інший гімназист Олександр з тієї ж повісті повинен „робити екскурсію по горах помежи народом в ... поетичних цілях“. Іван Франко високо оцінював світогляд і творчість народу і вважав своєю важливою метою вивчення життя народу та його духовних надбань.

У „Літературних письмах“ він обстоював метод творчого, органічного засвоєння фольклорних зразків і засуджував практику механічного введення усної народної творчості в художні твори.

У незакінченій повісті „Гутак“ приказки використані письменником для соціальної індивідуалізації персонажів. У сцені виборів війта гострі приказки в устах Яця Хохлачика та інших бідних селян виявляють їхнє критичне ставлення до війта Максима Чаплі, який „волік до своєї хати, що міг зарвати“ („Громадський хліб бундюжить“; „Дурному й пам'ять дурна“), розкривають справжню суть виборів („Панам весілля, а курці смерть“), тяжке становище селян („Все бідному біда на голову“).

На виборах Яць Хохлачик виступив проти обрання Івана Гутака війтом. Анна Гутачка відмовила через це його сім'ї в роботі на полі, не позичила хліба. Хохлачка гордо відповідає багачці: „Хто хоче робити, той усюди найде муки на свої руки“.

На запитання приймака Мирона, чи обрали Гутака війтом, він згiрдливо вiдповiдає: *„Не пхай своє рило туди, куди тебе нiхто не просить“*.

Приповiдки у повiстi „Лесишина челядь“ пiдкреслюють негативнi риси характеру Лесихи та її сина Гната.

– *Ой, так приголомшили бiдного хлопця, як kota загорiлого, та тепер добивають!* – шепнула сама до себе Анна.

– *Ага, свiй все зi своїм рука!* – вiдрiзала гнiвно Леси́ха. Вона зачула тихi слова невисiтки. – *Сирота, а писок, як ворота,* – кричала далше.

Бiдного парубка Гала́я, що пустив корови на чуже поле, господар проклинає: *„Вигнало би тебе, як Бачинську гору!“* Це крута гора бiля села Бачинi на Самбiрщинi. Люта Леси́ха погрожує бiдному парубкови Дмитровi Грому за те, що залицяється до її багатiй дочкi Горпини: *„Будеш знати, почому локоть борщу!“*

В оповiданнi „Яць Зелепуга“ головний герой приповiдками розкриває своє горе – смерть дружини: *(пiшла моя мила до пана Бога на склад), втрату прибутку з ґрунту на Волянцi (що з воза впало, те пропало), небажання позичати грошi на копання ям (довг довгий, а вiддай короткий), жидiвську захланнiсть (жид без iнтересу ані кроку не зробить).* Iндивiдуалiзм Недовареного передано приповiдками: *„Моя хата скраю, я нiчо не знаю“, „Не моє просо, не мої воробцi“, „Сам ся пасу, сам ся й виганяю“*.

У повiстi „Великий шум“, яка малює картину галицького села в першi часи пiсля скасування панщини 1848 р., Iван Франко дуже детально змалював весiлля Костя Дум'яка з Галею Суботiвною, використавши весiльний цикл, який записав у Нагуевичах.

Iскристими дiамантами виблискують у цьому творi й приповiдки, записанi в рiдному селi. Ще не вiрячи в те, що сталося, селяни постановили не йти до пана на роботу, щоб часом не повернулось крiпацтво. На пропозицiю вiйта йти на панський лан, вони вiдповiдають: *„Най оре зубами, най дре землю нiгтями!“*

Своє незадоволення суддею, який тягне за панами, селяни висловлюють у погрози: *„На гродзiв мак посiчемо!“* Пропозицiя одного з учасникiв зборiв написати листа губернатору вiдкидається: *„Губернiя цiсарська, а губернатор панський“*. Отже, там правди не знайти! Незадоволенi нагувiвцi й вiйтом, бо темний, неписьменний чоловiк тягне панську руку: *„Смаровiз – не вiйт!“* Однi пропонують його переобрати, iншi – залишити. Противники iронiзують з прихильникiв вiйта: *„Доки нам не доiсть*

до живих печінок“. Людський розпач висловлений приповідкою: „Краще нам смерть, ніж така неволя“.

Певним арсеналом приповідок володіє й пан Субота. У розмові зі священником о. Квінтіліаном про весілля Галі він погрожує йому (з огнем жартує), коли той висловлює протинні панові думки, нахваляється й на непослушних йому колишніх підданих (о, я б їм показав, куди від мене дорога) й приходять до висновку: „Дурня і в церкві, а руського хлопа й на свободі б'ють“.

Костя Дум'яка пан вважає підбурювачем селян проти нього, анархістом. На запитання попа, чи боїться його, відповідає: „Від слова до діла рукою подати“, тобто Кость Дум'як може вбити його. Субота складає сміховинну шлюбну інтерцизу своєї доньки з Костем Дум'яком, яку його дружина Емілія характеризує приповідкою „Ні в дрова, ні в тріски“. Пан дивується, що його майбутній зять відмовляється від посагу молодой: „Панна і вино-голе коліно“.

Крім наведених, подибуємо ще й інші приповідки: „Не беріть дурня на зуби“; „Такий добрий, що хоч до рани приложи“; „Затягну пером, не витягнеш волом“; „Коли не піп – не микайся в ризи“; „Зуб за зуб“; „Що було, те минулося“; „Мудре таке, як Гордіїв вузол“. Віра селян в Бога підкреслюється приповідкою: „Жива правда в Бога“.

Щоб змалювати страх малої Гандзі в оповіданні „Мавка“, І. Франко використовує приказку:

*Лізе кусіка
З-за сусіка!
Зуби зазубила,
Очі заочила,
Руки заручила,
Ноги заножила!
В серці їй гострий ножище,
В плечах їй дубовий колище.*

В оповіданні „Вугляр“ батько, плачучи за мертвим сином, говорить: „Мій Іванчик давно уже Богу душу віддав“, а звертаючись до жінки, каже: „Поїхав твій син у далеку дорогу...“ Який художній твір не візьми, в його сюжетну тканину органічно вплетено народні приповідки.

У першому томі вміщений такий уривок до приповідки: „Господи, зішли духа svojого“. Якийсь священник, бажаючи побільшити свої доходи, захотів зробити чудо і умовився з дяком, що коли він від престолу скаже: „Господи, зішли духа svojого“, дяк із хорів випустить голуба, якого мав у кишені. Тимчасом дяк забув про голуба в кишені, і сей задушився.

Священик кличе раз до Господа, кличе другий раз; духа святого нема. Аж за третім разом дяк кричить із хорів: „Та не зішлю, не зішлю, бо здох“.

У селі поширено віршовий переказ цього анекдоту:

Священик співає: „Святий душе, вознесися!

Дяк відповідає: „Нема духа, задувився!“

Побутує ще й такий анекдот:

Священик співає: Дяченіє, дяченіє, вийди на вуличеніє. Подивися, чи не йде хто.

Дяк відповідає: Ідуть жінки, несуть паски.

Священик: Подай, Господи.

Через деякий час священик знову співає: Дяченіє, дяченіє, вийде на вуличеніє, подивися, чи не йде хто.

Дяк відповідає: Ідуть дядьки, несуть бияки!

Священик: Сохрани нас, Господи!

У трьох томах вміщено 31091 приповідку. До кожної з них І. Франко дає пояснення, що вона означає. Зазначена місцевість, звідки вона записана. Наверху кожної сторінки є послідовна їх нумерація. Згори донизу іде нумерація приповідок до кожного слова.

У приповідці письменник визначив головне слово. До нього добираються інші приповідки з цим словом. Дано порівняння цих приказок в інших мовах.

Географія приказок дуже широка. У передмові до першого тому І. Франко подає список 178 населених пунктів, у яких вони зібрані. Крім матеріалу, який письменник зібрав сам і за допомогою синів, тут використано результати фольклористичної діяльності багатьох науковців, аматорів збирання усної народної творчості, серед яких Йосип Левицький (автор першої граматики української мови, священик, що хрестив І. Франка), член „Руської трійці“ Яків Головацький, гімназійний учитель Каменяра Іван Верхратський, письменник Тимофій Бордуляк, Михайло Павлик, Михайло Мочульський та ін. І. Франко подає список 50 прізвищ, збірки яких він використав у своїй роботі, щоб дати науковому світові ґрунтовну працю.

У рідному селі Франко і його сини записали 11140 приповідок. Отже, більше третини словесного багатства записано на батьківщині письменника. Це не означає, що в інших місцевостях їх менше.

Просто, в Нагуєвичах письменник бував найбільше у своєму житті і мав можливість записати ці народні скарби. І сьогодні

нагуєвичани висловлюються образно, пересипаючи свою мову різними приповідками.

Книга І. Франка „Галицько-руські народні приповідки“ – дуже рідкісне видання і хтозна, чи буде перевидана до 150-річчя від дня народження письменника, яке святкуватимемо в 2006 р. Для кращого уявлення про величезну працю, виконану нашим земляком, подаємо зразки приповідок, записаних у Нагуєвичах.

А

Не обирайся мені за адуката. Мішається чоловік не в свою справу, боронить когось без потреби.

Ані пари з рота не пустив. Не обізвався.

Аргани в вухах грають. Шумить у вухах.

Арканом би го звідти не витяг. Засидівся і не хоче йти додому.

Ангельським голосом говорить. Промовляє до серця лагідно, щиро.

Арешти собов витирати. Поневірятися по арештах.

За тото арешту нема. Се діло не протизаконне, дозволене.

Б

Колисала баба діда від поранку до обіда. Безцільна робота.

Ще баба дівкою була, як сі тото стало. Дуже давно.

А здуло би ті, як Бачинську гору. Крута гора коло села Бачині Самбірського району.

Побіг не знати чого. Взявся до безхосенного діла.

Боки му сі злипають. Дуже голодний і худий.

Блудом пішов. Непорядний чоловік, зійшов з чесноі дороги.

Заблудив до чужої кишені. Кишеньковий злодій.

Бог ласкав. Потішає себе чоловік у тяжкій пригоді, мовляв: перебуду се лихо.

Боже руський, вибери польському очи. Жартівливий вислів русько-польського антагонізму.

В Бориславле панське ідіне, кінсьька робота, а свинське спане. Ідять у трактирах, сплять у поганих норах, а тяжко роблять.

В

Важит ми на житьи. Хоче мене вбити.

Важу своїм житьом. Ризикую, наражаюся на небезпеку.

На вандри сі пустив. Пішов блудом від хати до хати, не хотючи робити.

Василихо, буде лихо. Побоювання чогось недоброго. У селі співають таку коломийку:

*Василихо, буде лихо,
Буде Василь бити,
Та не буде Василюху
Кому боронити.*

Великий як світ, а дурний як чіп. Про великого, але не мудрого чоловіка.

Вертит ми сі на язиці. Хтось забув якусь назву або місцевість, але скоро пригадає.

Далі верх із хати знесеш. Бутний чоловік або марнотратник.

Справлю я ти весілля. Поб'ю, нароблю клопоту.

Взьив го сі лък. Страх, переляк.

Вигльидає як опуд. Неакуратний, брудний чоловік.

7

Ти собі гадаєш, що я твій дурень. Протест проти висміювання людини.

Гадки не май. Не турбуйся про мене.

Гладко му то пішло. Пішло без перешкоди.

Не доводи мене до гніву. Окрик сердитого чоловіка до противника.

Говорит байки. Говорить щось неправдиве.

Не годен му носа втерти. Не може мірятися з ним.

Головов наложити. Загинути.

Закрутив ми голову. Одурих, збаламутив.

Де я вже на що годен. Говорить каліка або тяжко хворий.

8

Дам ти смоли горьчої, а не хліба. Сердита відповідь, коли хтось просить хліба у такого, що й сам не має або не хоче дати.

Не дам, абис тріс. Хоч би тобі прийшлося умерти.

Не держит ми сі тото голови. Забув, не тямлю того.

Дер бис на собі сорочку. Щоб ти збожеволів.

Тогди дри лико, коли відстає. Усе діло роби в пору, яка найліпше надається для цього.

А дзвонило би ти у вухах. Прокляття: щоб ти захорював на горячку.

Дивит сі, як кіт на сало. Глядить ласо, захланно.

Він такий, як у диму буджений. Худий, висохлий, пожовклий на лиці.

В, Ж, З

Коли є, тогди сі дає. Чоловік робиться щедрим, коли має що давати.

Єден до ліса, а другий до біса. Незгідливість та розгардіяш у громаді.

Жьби курчьит, слота буде. Господарське віщування.

Ні живий ні мертвий. Переляканий чоловік.

Песя жила. Лайка, поганий чоловік.

Так мені жити, як камені глодами. Важко жити.

Ой Забаво, Забаво, тож тос мене забавила. Між Нагуєвичами і Унятичами була колись на узліссі корчма, звана Забавою. Про неї й пісню зложили:

*Ой Забаво, Забавонько, забавилас мене,
Штири коні на припоні чекают на мене.*

Забурився, як стріха на вітер. Глядить понуро, сердито.

Не заговорюй зуби. Не говори недоладне та пусте.

Замкни си писок! Замовчи і не кричи.

І, І, І

Кепський ідець, кепський жнець, робітник. Добрий робітник і їсть відповідно.

Панське імньи, а жебрацька торба. Кепкують з жебрака з шляхетським іменем.

Аж іскри му з очей скачут. Такий злий.

Їм, їм і від'їсти сі не можу. Так мені засмакувало.

Коби їла, то набере тіла. Говорять про худобину або про жінку.

А йшов бис у задгузь, як рак. Лають такого, що йде дуже помалу.

Іде му як по маслі. Ведеться добре, іде гладко.

Яке їхало, таке здибало. Говорять про двоє ледачих людей.

По Йордані не годиться прати в ріці, бо вода свята. Звичай, традиція.

К

Досить того казаньи. Нудна бесіда, яку не терплять.

Вже сі з тої калужі не видобуду. З брехні і пльоток не вилізу.

І на камені доробит сі. Говорять про працьовитого й заподливого чоловіка.

*Камінь на камени сі не лишив. Цілковита руїна будівлі.
То на мій камінь вода. Ся річ виходить мені на користь.
А щоби-с там карк скрутив. Прокляття: щоб ти зломив голову.*

Гуздрає сі, як квочка на яйцях. Жінка помалу збирається в дорогу.

Клацає зубами, як голодний вовк. Говорять про голодного або сердитого чоловіка.

Пуцу ти червоного когута під стріху. Підпалю твою хату.

Л

*Лаба, як у старого злодія. Довга велика рука.
Вже сі в тебе не влазит більше. Наситився і не хоче більше їсти.*

Він би легкого хліба хотів. Хотів би їсти, а не робити.

Лежить, як свиня в баюрі. Про лінивого лежня.

Летить, як нетлі до свічки. Добровільно йде в небезпеку.

Ци не має він липких пальців? Чи не злодійкуватий?

Лис лиса не кусає. Злий злому не шкодить.

Кожна лисиця свій хвостик хвалить. Про самохвальство.

Любїит сі, як пес з котом. Не любляться.

М

*Попсуй-майстер. Такий, що тільки вміє псувати.
Надворі тихо, хоч мак сій. Коли вночі виднося.
Голова як пустий макортет. Про пусту й безглузду голову.
Товче сі, як Марко по пеклі. Шибает собою, де його не треба.
Пішла по масло, а їй у печі загасло. Обід не зварився.
Хто мастит, той їде. Хто підкупить урядника, той виграє справу.*

Має го в кишени. Він у нього задовжений.

Маюся як голій у терню. Живу погано, все докучає.

Місит го ногами. Копає, б'є.

На мокрім місци очи маю. Плачу.

Н

*Набрав на бороду. В кредит, позичив у борг.
Нагадує старі гріхи. Споминає минуле.
Єдному нагорода, а другому негода. Один дістав щось, а другий кривдує собі, чому не він.
Надніс його лихий біс. Про злого чоловіка.*

Накрутив, навертів, кілька сам хотів. Про безцеремонного брехуна.

Напий сі, Нацю, за свою працю. За своє вільно всякому напис-
тися.

То вже таке злодійське насінє. Про дітей злодія.

Нема науки без муки. Муки не лише в значінню різок, а й
духовне напруження.

Так як би ми сі небо отворило. Почув себе таким щасливим.

О

Купив му дірку з обарінка. Не купив нічого.

Обдерли го, як мишку. Все забрали в нього.

Дякую вам за обід, що наївся дармоїд. Жартівлива приказка
по обіді.

Ти знов хочеш щось облизати. Хочеш набратися сорому або
бійки.

Він готов за ним в огонь скочити. Любить його дуже.

То огонь, не чоловік. Такий гарячий, сердитий, прудкий.

Вступи сі, бо ти ожогом очи виберу. Говорить жінка до на-
пасливого чоловіка.

Дре людьом очи. Докучає людям своїми просьбами.

Стерези, як ока в голові. Пильнуй як найстаранніше.

П

Єден палець уріж, то ціла рука болит. Ушкодження одної
часті шкодить цілості.

Можна їх на пальцьох порахувати. Дуже мало.

Сам як палець. Не має чоловік родини.

Коротка пам'ять у мене. Швидко забуває те, що говорив.

Пізнати пана по хольовах. Панські гайдуки ходили в чобо-
тах з високими холявами і з кутасами ріжних кольорів, по яких
пізнавали, котрий гайдук до якого пана належить.

Без нього сі паска не осьвітит... Говорять про такого чо-
ловіка, що пхаєся в усяке діло.

Вихрапав сі на зелену пашу. Перебув якесь нещастя.

Так єм сі перепудив, аж у мні душі не стало. Великий пере-
страх.

Втік, як опарений пес. Пес, опарений окропом, утікає, страш-
но скавулячи.

Там сі й пес не втримає. Говорять про лиху сім'ю, в якій
тяжко жити.

Р

Аж раки лазили зо сміху. Аж заходилися зо сміху.

Хто рано встає, тому Бог дає. Тому щастить в роботі або знайде щось на дорозі.

Аж на собі волосся рву. Говорить чоловік, доведений чимось до розпуки.

Рідко сієш, рідко зійде. Хліборобський досвід.

Робив, на себе сі дивив. Погана робота.

Показав му роги. Поставився до нього остро, в грізній поставі.

Такий його весь рід поганий. Говорять про нечесного, напасливого чоловіка.

Не риж мене без ножа. Не говори прикрих слів.

С

Я сі з тобов не годен висварити. Говорять про язикастого, сварливого чоловіка, з яким годі дійти до кінця у сварці.

Ацю, свине, не облинь мене. Мовлять до п'яниці, що лізе цілуватися.

Що занадто, того й свині не люб'ят. Говорять про всяку надміру.

Своє миле, хоч зогниле. Своє власне, хоч менше добре від чужого, миліше як чуже.

Зігнав го зо-світа. Убив його, замучив.

Світами пішов. Пішов у далеку чужину.

Аж ми в очах свічки стали. Говорить чоловік, якого вдарено в лице.

На святий вечір не треба мовити „мак“, бо будуть блохи. Треба казати зерньита. Народне вірування.

Не святі горшки ліплять. До кожного діла треба не особливої святості, але науки і вправи.

Ж

Такий, як би го кіт вилизав. Гладкий, блискучий.

І на терновім вогни би не горів. Говорять про дуже лихого, непосидючого чоловіка. Давній звичай велів палити упирів на терновім огни.

Тикай тому, з ким єс свині пас. Говорить старший чоловік молодшому, що не маючи з ним близьких зносин тикає йому.

З тихов музиков пішов. Пішов мовчки, набравшись лайки або встиду.

Тікає, як би під ним земля горіла. Говорять про перестрашеного чоловіка.

Тікай непрошені, бо підете мотлошені. Говорять про непрошених гостей, що вдираються на чужу гостину.

Бода-с сі ним не натішив. Кленуть батька, що має погану дитину.

Як з тим, так без того. Говорять про маловажну річ, без якої можна обійтися.

Пустити кого з торбами. Зубожити кого, обдерти або спалити.

Ц

Убрав сі вареним наверху. Кепкують із лихо вбраного чоловіка.

Від одного удару дерево не паде. Одним замахом діла не зробиш.

Він певно своїов смертьов не вмре. Говорять про лихого чоловіка, розуміючи, що його вб'ють або повісять.

Бодай все уміти, а не все робити. Чоловік, навчений життєвою практикою вміє більше, ніж робить.

Як сі упрє, то й душу з тебе випрє. Говорять про упертого, завзятого чоловіка.

Ухопив ми з перед носа. Перебив мені інтерес.

Мене не тре учити хліба краяти. Се найпростіша штука, якої чоловік навчиться аж по досить довгім часі.

Ф

Вас костен файка з цибухом? Передражнюють мішану мову жовніра.

Показав ми фігу. Фігою називають стулений п'ястук з великим пальцем, просунувши його між вказівним і середнім. Показати комусь фігу, значить сказати йому, що не дістане нічого.

Фузія му сі трафила. Говорять про чоловіка, що сам нарався на якусь немилу пригоду.

Фурделит надворі, аж світа не видно. Говорять про сніговійницю.

Я би на тото й феника не дав. Ся річ нічого не варта.

Фіглі му по голові свищут. Йому жарти або кпини в голові, любить жартувати або кепкувати.

Проїм, Проїм, перекажи там моїм, що вже не буде Шльома на сабаи дома. Промовляв жид, зловлений у рекрути, до свого товариша, схованого під мостом.

Х

В хаті як у люстрі. Говорять про чисту, опрятну, веселу хату.

Моя хата з краю, я нічо не знаю. Я до сего діла непричетний.

Мушу сі сам похвалити, коли ніхто не хоче. Жартівливо промовляє чоловік, коли сам хоче сказати про себе щось добре.

Хвали та не перехвалюй. У похвалі чи в догані треба знати міру.

Бодай ти хліб боком виліз. Прокляття такому, що зробив комусь кривду.

Він собі всюди хліб найде. Розумний і працьовитий чоловік.

Хлопець як запорток. Запорток – це безплodne або гниле яйце. Згідливе порівняння про невдалого, хоровитого хлопця.

Ходит, як кіт коло сала. Говорять про такого, що ласо крутиться коло якоїсь річи або особи.

Хопили би тебе кольки попід оба боки. Прокляття.

Ц

Красний чьис прожив. Говорять про чоловіка, що прожив у достатку довгий вік.

Він лиш чекає, аби я очи зажмури. Говорить батько про сина, що чекає його смерти.

Червоніє, як вишні. Говорять про дівчину, що починає рум'яніти ся, доходячи до літ.

Дали мені черевик, я на тото не привик. Промовляє селянський парубок, відібраний до війська.

Череву служить. Робить тільки для того, щоб добре попоїсти.

Вичесав го проти волось. Зробив йому прикрість, зганьбив його.

Чіпає сі як смола. Говорять про напасливого чоловіка.

Чоботи на нитку, гроші в калитку. Говорять про шевця, що носить чоботи на продаж, насилані на шпагаті.

Бувалий чоловік бував за столом і під столом. Зазнав чести і нечести.

Чоловік Божий, а душы в нім дідьча. Говорять про лукавого чоловіка, що удає святого та Божого.

Ш

Так швець крає, як му скири стає. Із малої шкіри не може зробити великого чобота.

Що швидко, то брідко. Швидка робота погано вдає ся.

Нашептав сі, як рак у торбі. Говорять про такого, що не говорить голосно, а шепче потихо.

Стрібував шилом каші. Говорять про всяку невдалу пробу.

Хто шиє щось на собі, той зашиє пам'ять. Народне вірування, що шити на собі самім не годиться.

Бодай єс шию скрутив. Прокляття.

Волів бим си був камінь на шию завийзати, як з таков жінков оженити сі. Говорить чоловік, що бідує з лихою жінкою.

Шкробає сі в потилицю. Говорять про заклопотаного чоловіка.

Бодай ті шляк трафив у саме серце. Прокляття.

Панове шляхта, а на них дьурява плахта. Кепкують із бідних шляхтичів.

Щ

В щасливу годину вродив сі. Бажають кожному новонародженому. Основане на вірі в щасливі і нещасливі години.

Колесом моє щістьи пішло. Мова про зміну людського щастя.

Має щістьи в Бога. Щастя в життї вважають найкращим даром Божим.

Має щістьи, як Дорожів. Дорожів – найбільше село в Дрогобицькому повіті. Жартівлива мова про велике щастя.

Щістьи го засліпило. Говорять про чоловіка, що в щастю стратив розвагу.

Щось то в тім є. Говорять про таємне загадкове діло.

Ю, Я

Юдит на мене, як той Юда Скаріотський. Говорять про обмівника або клеветника.

Юшит сі на мене. Сердиться, злоститься на мене.

То не нашого польи ягода. То чужий і лихий чоловік.

Аж ти язик десь забігне. Так будеш смакувати.

Взьили люди на язики. Обмовили.

В нього язик, як терлиця. Говорять про балакучого, язикатого чоловіка.

Поставали та й молотыт язиками. Балаклива купка людей.

Мудріше яйце від курки. З докором говорять про дитину, коли хоче бути розумніша від матері.

Я тобі твоєї ями не зальжжу. Твоєї смерти не візьму на себе.

Ясеницькі зваричі. Прозивають ясеницьких людей посторонні сусіди. У Ясениці варили сіль.

Наведемо декілька прикладів ширшого пояснення приповідки.

Вони цікаві ще й тим, що в них є розповідь про деякі звичаї та вірування нагуевичан.

А то го вбили, вгаманували. Натяк на біблійне оповідання про Гамана, жидівського ворога, що погіб через те. Жиди в Галичині на свій празник наймають бідного християнина, перебирають його за Гамана і з радісними криками б'ють його не раз так сильно, що бідолаха тяжко се відхорує.

Про се перед кільканадцятьма роками були звістки в руських газетах. (Т. I.– С. 29).

Научит біда попиту, коли ся нема чого вхопити. Натяк на бідний стан давніх попів, що жили з ласки громади. Значіне: біда примушує чоловіка давати собі раду, щоб не терпіти голоду. (Т. I.– С. 47).

Як світ світлом не буде Сарабрин вітом. Сарабрин, господар у Нагуевичах, чоловік дуже обмеженого розуму, кілька разів кандидатував на вйтівство і все падав при виборі, так що на сьміх йому зложили сю поговорку. Та він нарешті – таки завадв їй брехню і був вибраний вйтом. (Т. I.– С. 214).

Камінь голова, зуби залізні. Коли перший раз гримит навесні, діти вибігають на подвір'є і, стукаючи собі невеличким камінцем до лоба, кричать: „Камінь голова“. Се на те, аби протягом року не боліла голова, була тверда, як камінь. Коли ж у дитини випадає перший молочний зуб, то його кидають у кут, приговорюючи: „Мишко, мишко, на тобі кістяний зуб, а мені дай залізний“. Обривки з обох цих формул перейшли в приказку, якою характеризують здорового, витривалого чоловіка. (Т. I.– С. 391).

Голодний камінь при собі має, то й наїсти сі не може. У Нагуевичах вірять, що певні камінці, особливо гладко обшліфовані, круглясті шматочки чорного кременя, які попадаються там на полях, мають ту прикмету, що коли носити їх при собі, то чоловік усе буде почувати голод і ніколи не зможе наїстися. (Т. I.– С. 404).

Горішньинський чоловік, а долішньинський пес, то си браті. Найостріша для висловлення антагонізму між горішніями і долішніями в Нагуевичах. Сей антогонізм, певне, мав своє жерело в історії села, в його кольонізації (тут селилися і Мазури, і Німці), але спомини сих відносин затратилися в пам'яті. (Т. I.– С. 421).

Жьудит, як кані дощу. Народне вірування, по якому каня, що при сотвореню жерел і річок не хтіла копати ямки, аби собі

жовті черевички не поваляти, має заборонено пити воду з жерел і річок, а може пити тільки дощову воду, ловлячи її в лету. Отим-то в часі посухи вона дуже мучиться і цілими днями літає та кричить, плачливо просячи в Бога дощу. (Т. 2.– С. 214).

Аби тобою кидало, як святим Валентим. Щоб ти бився в епілепсії. Легенда про святого Валентія, що був славний лікар, а просив Бога, щоб від нього всі відступалися з жахом, і за те дістав напади епілепсії. (Т. 2.– С. 252).

Семе не кради, а шестеро можеш. Так злодії толкують сему заповідь Божу. (Т. 2.– С. 305).

Круг вимітують перед хату, як дуже гримит, аби в хату грім не вдарив. Кругом називають велику лопату, на якій саджають у піч паску. Такий круг – один з родинних святощів, що уживається лише раз до року, а зрештою весь рік лежить застромлений за крокву на поду. В часі великих громів його як охоронний талісман кладуть перед хатою для відвернення громів. (Т. 2.– С. 316).

Пристань Юрку до вербунку, будеш їсти з маслом курку. Поговорка давніх вербовників, що вербували селянських парубків до війська. Парубки ще, звичайно, додавали іронічний стих:

*Будеш їсти, будеш пити,
Довбеньками вуши бити. (Т. 3.– С. 356).*

Мандзю завивати. Говорять про вечерю в сиропусну неділю, коли прощають пущане і гостять ся та забавляють ся звичайно аж до півночі чи то в хаті, чи то в корчмі. „Тосте десь Мандзю завивали“, – вітає жінка підпилого чоловіка, що по півночі вертає додому. Давнійше в такий вечір завивали в хаті куклу з соломі, виносили за село і лишали на роздорожу. Се було символічне виношене смерти.

Буде тобі обливаний вівторок. Значить, будуть бити, обилешся сльозами. Говорять про обливаний понеділок – другий день Великодних свят, у який парубки і дівчата обливають одні одних водою. Але в Нагуєвичах у Великодний понеділок у селі храм, сходять ся багато чужосільних людей, і для того звичаєве обливання перенесли на вівторок, який і називає ся обливаням.

Іван Франко і Ясениця Сільна

Ясениця Сільна – сусіднє село з Нагуєвичами, в житті Івана Франка мало не менше значення, ніж його рідне. Розташоване на південний захід від Нагуєвич, воно своїм горішнім кінцем підходить до самого Ділу, а долішнім впирається у ліс Радичів, паралельно до Нагуєвич.

Деякі джерела (В. Франко. Дрогобиччина – земля Івана Франка // Історія міст і сіл. Львівська область. – Т. 1) твердять, що Ясениця Сільна заснована у 18 столітті.

Думаємо, що ця дата невірна. Село більш давнє. Чому? Адже Ясениця названа Сільною через те, що там була сировиця, з якої виварювали сіль.

Очевидно, воно було засноване ще за часів Галицької Русі. Ясениця Сільна вже тоді славилася видобутком солі. Її жупа сільна відома від 1443 р. і належала до Самбора.

Потвердженням цієї думки може служити факт відмежування в 1531 р. Ясениці Сільної від Нагуєвич на основі декрету короля Сигізмунда I. 5 жовтня 1645 р. король Владислав IV надав пробощеві Стефанові Щецінському і його пастирям десятину зі всіх солтиств у селах Ясениці Сільній, Нагуєвичах, Стороні, Сприні та ін. Селяни повинні були щороку віддавати польському пробощеві десяту частину свого врожаю. Цей привілей потвердили і пізніше польські королі.

У книзі „Актів ревізії Перемиської землі“ (1692 р.) зазначається, що Ясениця Сільна була селом невеликим. Мало 64 господарства. П'ять родин були шляхтичі і вільні від панщини. Ясеницькі поля охарактеризовані як врожайні, родять усяке збіжжя. Згідно з ревізією панського маєтку, у ньому пустує п'ять ланів, одна чверть і два пруги (135 га).

Тут, у Ясениці Сільній, жила Марія Кульчицька, що стала матір'ю великого українського письменника Івана Франка, його бабуня Ядвіга і вуйко Павло. Сюди ж 1862 р. приніс на коркошах Яків-коваль свого сина Івана і віддав на навчання до Ясеницької школи. Вуйко Павло навчав малого Мирона

українського письма, читання. Про цього доброго чоловіка І. Франко згодом говоритиме як про „одного з найсимпатичніших людей“.

До П. Кульчицького вечорами сходилися селяни й бориславські робітники поговорити про свої кривди й нестатки. Тут, як і в батьківській кузні, І. Франко мав можливість почути багато розповідей про життя ріпників Борислава, знуцання підприємців з робітників, випадки трагічної загибелі трудівників.

Школа в Ясениці Сільній, як і в Нагуевичах, відкрита 1818 р. І. Франко у „Причинках до автобіографії“ підкреслював відмінність навчання в Ясенице-Сільнянській школі від Нагуєвицької на користь першої. „Сільська школа в Ясениці Сільній у ту пору була трохи інакше організована, як школа в Нагуевичах, у якій не подавано ані польської, ані німецької мови, а зате більше подавано церковно-слов'янської мови та церковного співу“.

У 1836 р. у школі було 45 учнів, яких навчав учитель Мартин Дидик, з платою 250 флоринів. У 1867 р. 48 учнів-ясеничан навчав Степан Даців з такою ж платою, як і попередній учитель.

З усіх учнів, які ходили до школи в Ясениці Сільній, Івась найближче подружився зі Степаном Сеньковим та Іваном Яцуляком, які жили поруч його вуйка П. Кульчицького. Обидва ясеницькі школярі були Франковими ровесниками. Цю ширу дружбу підтримували вони до кінця життя.

Іван та Степан любили малого Яся (так по-шляхетськи кликали Івана) за ширу вдачу, за знання багатьох казок та пісень. Втрюх вони пасли худобу на толоці, збирали гриби, ловили рибу на ставі, ходили на Підбузьку гору, щоб побачити Дрогобич, Самбір і навколишні села, нарвати черешень.

Іван Яцуляк згадував: „Сонце стояло в zenіті, коли я, Сеньків та Франко вирушили на гору Магуру. Поки дійшли до Пустого кута, добре захекались, припали до потічка і взахлин пили свіжу холодну водичку, що витікала з гірського джерела. До вершини Магури, де росло багато ліщини і вродили горіхи, було ще далеко.“

Видолинки чергувалися з горбами, темними дебрами, де росло повно всяких кущів, і тут, на дні, здавалося, що це не полудень, а вечірній захід сонця. Збігаючи стежкою з однієї гори останнім, щось заставило мене озирнутися. Я побачив, як за мною повзе гадюка. Перелякавшись, я скрикнув, наздогнав Івана зі Степаном та сказав їм, що побачив змію. Ми повернулися на вказане мною місце. Іван засміявся, взяв із землі гадюку й оперезався нею. Ми скрикнули і просили його зняти її

з себе. Іван жартував, що він сильний, заговорений від усього злого. Пробирав закинути її нам на шию, а ми втікали, перелякані насмерть. Лише побачивши наші побілілі смертельно обличчя, Іван сказав нам, що це вуж, а він для життя людини не страшний“.

Іноді втррьох прямували до Нагуєвич, де Яків Франко дозволяв хлопцям виконувати нескладну ковальську роботу, що було для них великою радістю. Іван Яцуляк був сильний і допомагав Якову в роботі, вміло справлявся з молотом. Досвідчений коваль пророкував, що з нього буде добрий майстер.

Двокласну школу в Ясениці Сільній Іван Франко закінчив з відзнакою:

Початкове поняття про релігію – дуже добре.

Українська мова (механічне читання, розуміння і переказ прочитаного) – дуже добре.

Основи німецької мови – дуже добре.

Основи арифметики – дуже добре.

Основи писання – дуже добре.

Підписи: Юліан Чайковський, Юрій Яблонський

(Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР,
відділ рукописів, Ф. 3, спр. 2415, арк. 1)

Навчання І. Франка в Дрогобичі не розірвало дружби колишніх ясеницьких школярів. У своїх спогадах обидва ясеницькі газди говорили, що поет просив і їх іти вчитися до школи в Дрогобичі, щоб не розлучатися. Навчаючись у гімназії, університеті, він не забував своїх друзів і приїжджав до них, прислав їм книжки і журнали, а також власні твори.

У 1880–1882 рр. Каменяр перебував у селі Нагуєвичах під час другого арешту. Ясеничани приходили до нього на Слободу, і час друзів минав у спільних розмовах про недолу селян навколишніх сіл та робітників Борислава. Разом ловили рибу, збирали гриби.

Крім двокласної школи в Ясениці Сільній, Іван Яцуляк не кінчав більше нічого, однак у селі користувався великою повагою, любив книги. Часто читав односельцям Франкові твори, які були в пошані в його сім'ї, поширював ідеї вічного революціонера.

За свідченням Михайла Кобилецького, Івана Франка „більше інтересували тамошні селяни, – як Іван Яцуляк, Степан Сеньків, Яць Олексівський та інші, котрим приносив книжки, давав лекції – звіти, словом, зробив з темних неосвічених селян щирих українців і свідомих патріотів, навіть радикалів“.

Син Яця Олексовського Микола писав у своїх спогадах, що Іван Франко в 1897 р. був у Ясениці Сільній у його батька, подарував йому поему „Лис Микита“, вів розмову зі старим Олексовським про організацію читальні: „Треба вам, Якове, братися за роботу. Ось маєте статут читальні „Просвіта“. Ви повинні підписати 12 чоловік. Анкети відішлете в Дрогобицьке староство, де повинні утвердити і дозволити скликати загальні збори членів читальні (Зустріч з Франком // Радянське слово.– 27 серпня 1966 р.).

Яць Олексовський брав велику участь у громадському та політичному житті Дрогобиччини як головний промовець на вічах, зборах, маніфестаціях. Знаючи добре життя і психіку селянина, умів зачепити ті його струни серця, які найбільше боліли.

Простий селянин, а був добре обізнаний з актуальними подіями у нашому краї, багато читав книжок, газет, журналів. Іван Франко мав на нього величезний вплив. Омелян Степовий згадував: „Ще в молодому віці при кожній нагоді відвідував великого Каменяря Галицької Землі Івана Франка, а вплив безсмертного вельетня духа позначився на ньому сильно“ (Дрогобиччина – земля Івана Франка.– Т. 1.– С. 686).

Інший автор цієї змістовної книги Павло Лопата, писав про те, як наприкінці травня 1912 р. І. Франко разом з Яцем Олексовським був на виставі „Украдене щастя“, яку підготували вчителі Дрогобиччини з ініціативи і великого старання вчителя школи с. Ясениця Сільна Григорія Коссака. Після вистави Каменяря на возі Яця Олексовського від'їхав до Нагуевич.

Франкова діяльність у Ясениці Сільній мала наслідком, що ясеничани 1901 р. відкрили читальню „Просвіти“. На відкриття запросили Івана Франка зі Львова, радника Марітчака з Ясла, Михайла Кобилецького з Городка, Володимира Дидинського з Дрогобича. Іван Франко подарував читальні кількадесят своїх книжок (на суму 500 корон), Марітчак і Кобилецький офірували гроші. Їх трьох зачислили почесними членами читальні.

Бібліотека читальні „Просвіта“ в Ясениці Сільній була першою на Дрогобиччині. Бібліотекарем був Марітчак. Згодом І. Франко переслав до бібліотеки й свою повість „Перехресні стежки“.

Як згадують Микола Сторонський та Гнат Кульчицький, популярність Каменяря в Ясениці Сільній була велика. Люди читали його твори з захопленням. Поему „Лис Микита“ майже в кожній хаті вивчали напам'ять. Селянин Гнат Кульчицький під час сварок виголошував напам'ять цілі цитати з „Лиса Микити“, знав напам'ять багато творів з книжки І. Франка „В поті чола“.

Прислані І. Франком книги Іван Яцуляк давав читати селянам, бо він завідував читальнею, провадив велику освітню роботу серед краян. Був хорошим ковалем.

Шкільний товариш Степан Сеньків, як твердять сучасники, став прототипом головного героя Степана Леського в оповіданні І. Франка „Олівець“. Сеньків помер 1938 р. Син Степана Микола організував хорový гурток, диригентом якого був Юліан Гаврилик.

Ясеничани проводили Франкові вечори, де співали „Вічний революціонер“, „Розвивайся, ой ти, старий дубе“, „Не пора, не пора“, декламували його поезії „Каменярі“, „Наймит“, „На суді“, „Пісня і праця“ та ін. Портрет поета прикрашали вінком з дубового листа. Незмінним доповідачем на таких вечорах завжди був Микола Сеньків.

Мешканці села Ясениця Сільна Яків Олексюк, Дмитро Волянський їздили до І. Франка у Львів, у редакцію газети „Громадський голос“, привозили книги, газети, допомагали хворому Франкові та його родині.

Коли ж поет помер, то ця звістка дуже схвилювала ясеничан. 30 травня 1916 р. управа читальні „Просвіта“ надіслала телеграму до Наукового товариства ім. Т. Шевченка з висловленням співчуття з приводу смерті І. Франка. У телеграмі писалося: „Читальня „Просвіти“ Ясениці Сільної, де Франко побирав першу науку, пересилає вирази глибокого співчуття і жалю. Щойно будучі покоління оцінять утрату Франка і викажуть жаль. Д-р Бірчак, Дрогобич, 30 травня, 6 год. 20 хв.“ (ЦДІА у Львові, ф. 309, спр. 345, аркуш 12).

У Ясениці Сільній існували, крім читальні „Просвіта“, „Січ“, громадська позичкова каса, товариство „Сокіл“, відділ товариства „Дністер“, філія „Сільського господаря“. „Не було ні одного молодого хлопця, – писав Василь Франко, небіж Каменяря, – що не належав би до читальні чи товариства „Січ“. „Січ“ в Ясениці стояла на першому місці в цілій Дрогобиччині. Ясеницькі січовики їздили по січових здвигах не тільки повітових, але й крайових. Всюди „Січ“ з Ясениці здобувала признання та славу. Громада купила дві противогневі сикавки з довгими вузами та віддала їх для „Січі“. Січовики, крім своїх вправ і муштри, вправлялися ще зі сикавками, щоб бути готовим помагати гасити пожежу. Все це були наслідки роботи Каменяря і його ясеницьких сподвижників, патріотів свого краю.

Ясеницький період свого життя письменник змалював в оповіданні „Олівець“ та „Грицева шкільна наука“. У деяких стат-

тях І. Франко описав події, що відбувалися в селі, де пройшли його перші кроки у світ науки. У „Дописі про Ясеницю Сільну“, який був опублікований у ж. „Дзвін“ за 1878 р. і не ввійшов до 50-томного видання творів письменника, говориться про ясеницького священика Павла Левицького (працював у селі в 1869–1905 рр.) – небожа Йосипа Левицького, який хрестив І. Франка. Подаємо повністю допис І. Франка про Павла Левицького: „Майже два роки правувалася громада Ясениці Сільної з Левицьким, посилала письма до деканату, до Перемиського єпископа, а потім навіть висланців до Львівського митрополита, щоб забрали Левицького з Ясениці, але нічого з того не вийшло. На процес видано з громадської каси 120 золотих.

Причина: Левицький – чоловік чесний і багато прислужився не тільки громаді ясеницькій, а й усім окружним селянам. Він перший спровадив у нашу околицю нову американську бульбу і, розплодивши її, став розпродувати усім селянам на насіння. Причому показав совітливість, продаючи бульбу не восени, а весною, перед самою посадкою: „Що зогніє, то моє, а ти маєш мати від мене здорову бульбу“, – так говорив Левицький. Покупець сам наміряв собі бульби. Ціна за бульбу була зовсім невисока. Завів Левицький також новий ґатунок жита американського. З усіх сіл ходять хворі до Левицького, який дає їм лікарство і лікує безплатно. Це він робить тому, що був нежонатий і не мав для кого збивати маєток.

За що напосіла на нього ясеницька громада? Левицький – дивак, як всі нежонаті, і тиран по відношенню до ясеницьких селян. Коли Левицький прийшов у село, громада якраз будувала другу церкву, яка погоріла. Левицький став з великим завзяттям збирати з людей кошти на новомодну різьбу, на малюнки. З бідніших по 5 – 10 злотих, з багатших – по 25–30 злотих. Громаді стало зовсім душно. Левицький також захотів відзвичаїти своїх селян від горілки. Але замість відзвичаювати, він став з казальниці не тверезість проповідувати, а лити бруд на селян... Грубо звертався до тих, хто колись пив горілку, прямо в церкві при всіх...

Жінку, яка крала в нього полукупки, і людей, які в неділю рано несли гриби з лісу, він заставляв стояти цілу службу Божу під церквою з полукупком і з грибами в руках.

За шум в церкві міг сказати: „Паламарю, ану візьми тих бабів язикатих та повиганяй з церкви...“ Одного разу, коли громада чимось прогнівила Левицького, він не хотів святити пасок. Деколи умерці лежали по 4–5 днів неховані, діти нехрещені, коли свояки або родичі були не в ласці єгомосця“.

У Ясениці Сільній від шкільних друзів та інших ясеничан І. Франко записав 135 народних приповідок, які ввійшли до його праці „Галицько-руські народні приповідки“. Наведемо декілька цікавих прикладів, які й досі побутують у мові селян: розуміння ясеничанами Божої справедливості (*Станемо на одній виплаті, ци бідні, ци багаті*), через довгий язик можна нажити лиха (*Гадай си, що хочеш, а не говори, що не вільно; великий писок бодай висох*), за злі вчинки завжди буде заплата (*будеш ти ще гірко покутувати*), швидка робота погано вдається (*що швидко, то бридко*), судовий процес багато коштує (*треба продати воза, щоб виправувати когута*), запрошення на весілля (*Сходи сі, роде, корвай сі крає*), з дурнем не зв'язуйся (*Три дни блуди, а дурня дороги не питай*). Коли людина туманно говорить, викручується, то кажуть: „Що ти ми пуциєш бомка?“ „Брикає в нім вівсик“, – натяк на те, що добре кінь годований вівсом. Діти дразнять одні одних такими приповідками: „Чорні лаби в твої баби“, „Віторок – поцюлюй бабів сорок“.

У Ясениці Сільній працював учителем Мирон Воробець, знайомий І. Франка і М. Павлика по радикальній партії, службова „комедія“ якого послужила Каменяреві темою для написання п'єси „Учитель“. М. Воробець писав: „Власті взивали мене часто на переслухання, проводили допити, слідства, знижували мені ступені, переносили, уривали літа служби, страшили та звали „червоним“, хлопоманом і лібералом. 1890 р. кинули мене в Дрогобицький повіт до Ясениці Сільної. Село було свідоме, інтелігентне. Але місцевий священик не міг погодитися з тим, що я відвідував дім Івана Франка в Нагуевичах, що читав людям його книжки. Мене та деяких свідомих селян парох очорнив у старостві, і мене кинено по році до сусіднього села Попелів, що мало дуже погану славу. Там перебув я ціле пекло з вїйтом Пасхою, жандармами, громадською радою і сільським глитаєм – орендарем. В Попелях відвідував мене Франко не раз і з мого життя-недолі написав п'єсу „Учитель“ (Ф. Стеценко, Драматичні твори І. Франка // Радянське слово. – 22 травня 1946 р.).

Згадуваний М. Воробцем священик – той самий Павло Левицький. З Попелів 7 серпня 1893 р. Іван Франко писав у листі до Михайла Павлика: „Лист сей пишу у д. Воробця в Попелях, де схоронився перед дощем, вертаючи з гір. Добродій Воробець просить Вас, щоб Ви стримали висилку для нього „Народу“ і „Хлібороба“ на його ім'я (обох екземплярів), аж до дальшого донесення. Йому ж се грозить формальна катастрофа – суспензіум, абощо...“

Згадку про те, що сільський учитель Мирон Воробець був прототипом Омеляна Ткача у п'есі І. Франка „Учитель“, підтверджує близький друг Каменяра Іван Кобилецький у спогаді „Дещо про Франка“: „1893 р. я спіткав І. Франка у Стефана Ковалева в Бориславі, і того самого дня я з ним пішов до Попелів, до вчителя Воробця, у якого ми переночували. Учитель Воробець має бути героєм „Учителя“ Франка“.

Літом 1890 р. відвідав І. Франка у Нагуевичах Василь Стефаник та його товариші з Дрогобицької гімназії. Вони познайомилися з письменником, переночували в stodолі на сні, а вранці гімназисти подалися до Ясениці Сільної. І. Франко проводжав своїх нових знайомих, давав їм поради, куди краще пройти до сусіднього села, до кого звернутися в своїй культурно-просвітній пропаганді.

До Ясениці Сільної вийшла заміж за Михайла Багрія сестра І. Франка по матері Юлія Гаврилик. Після смерті матері поета вітчим одружився з дівчиною з Ясениці Сільної Марією Терлецькою. Любила мачуха дітей Якова, особливо Івана, бо своїх дітей у неї не було. Брат мачухи Гнат Терлецький згадував: „Часто бував у нас Франко. Моя мати Доміцеля шанувала гостя, розпитувала у нього про людей, про світ, а він, наче з книги, давав відповідь“.

Небогою сучасника І. Франка Михайла Кобилецького була ясеничанка Розалія Гаврилик. Її вуйко жив у Городку. До нього приїжджав І. Франко. Там і побачила вона, молода дівчина, великого письменника. У 1956 р. переказала мені таку розповідь про Івана Франка: „Не могла австрійська влада зломити письменника тюрмами. Вирішили перетягнути його на свій бік кар'єрою. У Відні цісар говорив Франкові: „Залиште писати твори. Йдіть по тій дорозі, де ростуть квіти, і дослужитесь до золотого ковніра“.

– Квіти зів'януть, а золотий ковнір іржа з'їсть. Як же я можу носити золотий ковнір, коли мій народ носить кайдани?“ Звичайно, цю розповідь 70-літньої Розалії Гаврилик відносимо до легенд, які в 50-их роках 20 ст. почали поширюватися про Каменяра. Розалія Гаврилик брала активну участь у підготовці до 100-річчя від народження І. Франка, виступала зі спогадами про нього. Треба віддати належне цій щирій невеличкій жіночці, яка в тій задушливій атмосфері радянського життя не побоялася один із своїх виступів почати словами І. Франка: „Не пора, не пора москалеві, ляхові служити“.

Цікавим є питання про холеру в Ясениці Сільній 1831 р., що панувала по всій Галичині. У Нагуевичах люди кинулися шукати винних у цій хворобі і спалили на терновому вогні кілька осіб.

У Ясениці холера забрала 148 людей. Ясеничани запросили з Нагуевич Гаврила Кахнія, щоб визначив упирів. Він, як і в рідному селі, вибрав п'ять чи шість осіб. Одного кинули у терновий вогонь, і він згорів, а решту порятував священик Іван Чайковський. Про це розповів І. Франкові його вуйко Павло Кульчицький: „Хотіли вже другого брата, аж тут піп надійшов. Старий Чайковський у нас тоді попом був – не піп, а отець у громади. Дуже всі його любили.

– Хочете палити, то паліть насамперед мене! – вигукнув Чайковський.

Громада послухала отця і не палила більше людей“.

Іван Франко розповів про це у своїй статті „Спалення упирів у селі Нагуевичах в 1831 р.“. Тут, очевидно, помилився Павло Кульчицький, бо Чайковський прибув до Ясениці Сільної аж 1842 р. А тоді священиком був Микола Гуркевич (1802–1831 рр.). Він помер у розпалі пошесті 1831 р.

У 1960 р. ясеничани постановили відкрити в своєму селі невеличку кімнату – музей Івана Франка. Приміщення виділили в сільській бібліотеці, де бібліотекарем тоді працювала ясеничанка Дарія Терлецька – випускниця Нагуєвицької середньої школи. Їй дуже допомагала уже згадувана Розалія Гаврилик.

Вони звернулися до працівників музею І. Франка в Нагуевичах, які виділили 60 експонатів, допомогли розмістити їх на стінах у кімнаті. Тут були матеріали, що розповідали про життя і творчий шлях письменника, фотографії про вшанування пам'яті І. Франка в Ясениці Сільній, матеріали з історії села. Дарія Терлецька збрала тоді цікаві відомості про шкільних друзів поета – Степана Сенькового та Івана Яцуляка, записала спогади про Каменяра від старожилів села. Розповідь про організацію кімнати-музею в Ясениці Сільній була вміщена в газеті „Вільна Україна“ за 27 серпня 1960 р., № 203. Ці матеріали згодом передали до головної Ясенице-Сільнянської школи, де також оформлена кімната-музей.

У наш час ясеничани продовжують традиції попередніх поколінь вшанування пам'яті Івана Франка. Вони є учасниками святкових концертів у Каменяревому гаю. Запам'яталися присутнім виступи солістки Любові Голубінки, дуетів, тріо і вокальних ансамблів під керівництвом Василя Гапуняка.

Вчителька української мови та літератури Ясенице-Сільнянської школи Іванна Биків щороку проходить пішки зі своїми учнями перехресними стежками Франкового дитинства. Цікаві конференції, диспути, інсценізації творів Каменяра під її керівництвом прищеплюють учням любов до творчості великого письменника.

Третій арешт Івана Франка

У листі від 19 червня 1889 р. І. Франко повідомляв дружину Ольгу в Нагуєвичах, що з України приїхав її знайомий Богдан Кістяківський. „Інтересний хлопець і багато розкаже про Київ... З Богданом ми, може, коли-небудь заїдемо до Нагуєвич, він хотів би побути на селі хоч з тиждень“.

Богдан Кістяківський (1868–1920) – український громадський діяч і вчений (історик та економіст). Навчався в Київському, Дерптському, Харківському університетах, академік Академії наук УРСР. Видав праці Михайла Драгоманова.

Влітку 1889 р. Б. Кістяківський з А. Маршинським та дітьми російського генерала Віктора Дегена (Сергієм, Євгеном, Наталею і Марією) приїхали до Львова і познайомилися з Іваном Франком та Михайлом Павликом. Вони цікавилися питаннями історії української культури, хотіли налагодити зв'язки з галицьким демократичним рухом, побувати в Карпатах, відпочити на природі. Сергій повідомляв Франкові, що приїхав з метою вивчення історії української літератури 1830–1840 рр.

Приїжджі поділилися на групи і виїхали в подорож по Галичині та Буковині. Кістяківський і Маршинський вирушили в Долинський повіт, потім на Бескид, піднялись на найвищий шпиль Карпат, спустилися до Мукачєва, потім залізницею приїхали до Тухлі.

Іван Франко, Осип Маковей і Дегени поїхали в Турчанський повіт. На початку серпня І. Франко писав дружині до Нагуєвич, яка там відпочивала з дітьми: „В суботу по полудні приїдемо до Дрогобича оба з Дегеном і підемо пішки до Нагуєвич. Може, вийдеш насупротив нас?“ Ця зустріч відбулася 11 серпня 1889 р. У цій записці І. Франко ще повідомляв, що „тиждень був у Дидьові“. Це було від 21 до 30 липня. Поет з Дегенами перебував у знайомого священика І. Кузева в Дидьові. За порадою І. Франка, сестри Дегени поправляли там своє здоров'я.

Сергій Деген був тоді студентом філологічного факультету Київського університету. Після закінчення учителював. Поліція пильно стежила за російськими підданими і заарештувала їх разом з І. Франком та М. Павликом. Академік Михайло Возняк вважав, що на них зробив донос один поляк. Їм інкримінували намір підбурювати селян проти панів і сприяти відокремленню Галичини від Австрії.

Не дали спокою жандарми й Ользі Франко, що літувала з дітьми в Нагуєвичах. 18 серпня 1889 р. у неї провели обшук, але він нічого не дав. Агент доносив: „Там відвідував її І. Франко з Федором (Богданом) Кістяківським, а також з Яном Каспровичем, співробітником „Кур’ера Львівського“. Разом ходили на прогулянку до Урича в Стрийському повіті. Два рази був також непомітно у Ольги Франко Сергій Деген (це її знайомий з давніх років, бо Франко походить з Києва)“.

27 серпня 1889 р. президія Намісництва у Львові видає розпорядження Дрогобицькому староству про встановлення суворого нагляду за дружиною І. Франка Ольгою: „Згідно із звітом № 86 президії від 20 серпня ц. р. закликаю вас, щоб ви встановили суворий нагляд над дружиною відомого соціаліста Франка, яка перебуває в Нагуєвичах, – з точки зору її листування і осіб, що її відвідують. Наказую доносити мені про кожне важливе спостереження“ (ЦДІА УРСР У Львові, ф. 146, оп. 4, спр. 3684, стор. 173–175).

Заарештовані були під слідством від 16 серпня до 21 жовтня. 4 листопада їх випустили на волю.

У „Нарисі історії українсько-руської літератури“ І. Франко писав: „Нас продержано три місяці в слідчій арешті та, неважаючи на численні ревізії та судові допити, роблені по цілім краю, не знайдено нічого, хоч би для формулювання якогонебудь оскарження, і випущено нас на волю, при чім, одначе, росіянам заборонено дальший побут в Австрії“.

Б. Кістяківський у листах до матері писав, що сидить у львівській тюрмі, що слідство велося „самым возмутительным образом“, що до нього підсадили шпигуна, що десять разів міняли „параграфы обвинений“, а „теперь как-нибудь хотят замять это дело“.

Повернувшись до Києва, Сергій Деген розповів про цей арешт у статті „Письмо в редакцию“ (Києвлянин. – 19 листопада 1889 р.), а А. Маршинський помістив статтю „Приключение русского в Галиции“ в „Киевском слове“ за 25 листопада 1889 р.

Про цю пригоду Іван Франко згадав у замітці „Wspomnienia z Galicji“ в „Кур’ері Львівським“.

Б. Кістяківський та І. Франко спілкувалися й після арешту. У 1892 р. Кістяківський вислав 50 рублів І. Франкові на видання журналу. У листах до Каменяра просив, щоб він через Михайла Драгоманова допоміг дістати для бібліотеки Київського університету твори болгарських письменників Любена Каравелова і Захара Стоянова.

1892 р., навчаючись у Дерптському університеті, Б. Кістяківський був знову заарештований з польськими соціал-демократами. У листі до Драгоманова І. Франко висловив жаль з цього приводу.

Як було з Нобелівською премією?

Після виходу в світ першої книжки „Нагуєвичі“ читач зі Львова Я. Сидорович зауважив, що у ній нема повідомлення про те, що Іван Франко не отримав Нобелівської премії. Власне кажучи, перша книжка – це історія села. Книжка, яку читач тримає в руках, має великий розділ про І. Франка, і тому ми вмістили матеріали про ненадання Каменяреві цієї престижної премії.

Висунення І. Франка на здобуття Нобелівської премії відбулося в 1915 р., який був дуже тяжкий для письменника: він хворів і не мав засобів до існування. Висунув Івана Франка доктор філософії з Відня Йосиф Застирець.

Й. Застирець (1873–1943) – священик, громадський та педагогічний діяч, письменник і гімназійний учитель у Львові, Тернополі, Бучачі й Бережанах. Писав оповідання, гуморески, статті на педагогічні й історичні теми.

1902 р. Й. Застирець видав власним коштом книжку „Підручна історія руської літератури від найдавніших до найновіших часів“. Доктор Василь Щурат та Іван Франко дали негативну оцінку цьому підручникові за фактичні помилки. І. Франко писав: „Книжка Застирця і з погляду язика, і з погляду знання літератури се правдивий скандал“.

Однак цей відгук письменника не вплинув на шанобливе ставлення Й. Застирця до І. Франка. До першої річниці смерті Каменяра, 29 травня 1917 р., у Відні він написав спогади під назвою „Зі споминів про блаженної пам'яті доктора Івана Франка“. А 1915 р. зробив спробу допомогти поетові, подавши його прізвище на здобуття Нобелівської премії.

1966 р. онука поета Віра Франко (донька Петра) в газеті „Літературна Україна“ опублікувала лист Йосипа Застирця до Шведської Академії. Рекомендацію Й. Застирця підтримав шведський історик доктор Геральд Гарне з Упсали. Наводимо повністю цей лист доктора Й. Застирця до Шведської Академії:

№ 4 Іван Франко.

Високоповажній Королівській Академії, м. Стокгольм.

Оскільки український університет для 35-мільйонного населення не відкритий ані в Галичині, ані в Східній Україні і внаслідок того не існує Академічної колегії, яка могла би представити найбільших та найзаслуженіших людей народу Королівській високоповажній Академії, що найбільший український і одночасно слов'янський поет і вчений живе у Львові, в нужді, але зі свіжістю юнака високо держить прапор боротьби за свободу, прогрес і загальнолюдські ідеали протягом половини сторіччя.

Свою юність він провів у дуже важких умовах. Ще учнем гімназії спав він на складі столяра, на стружках, в домовині. Мусив задовольнитися двома хлібами на тиждень, які його батько міг йому передавати, а до того – вода.

В 1893 р. захистив докторську дисертацію у Віденському університеті на відмінно під керівництвом відомого професора університету Ягіча, але з політичних причин його не допустили до університетської кафедри. Він працював безперервно на ниві поезії, прози, як критик, історик літератури, етнограф і т. д. так, що втратив зовсім здоров'я.

Майже шість років диктував він свої твори (був спаралізований), повні весни та свободи, справжні перлини поезії свого народу, які діставали загальне визнання як творіння загальнолюдської вартості. Він є величезний поет свого народу.

Його останні твори вказують на філософську резигнацію. Бібліографічний список його творів українською, німецькою, російською, польською, чеською та іншими мовами становить величезний том. Він є справді найвизначніший письменник сучасної Європи.

Погане становище нації не дозволило великому письменникові стати доступним широким культурним масам.

В 1914 р. він одержав поздоровлення від широких кругів свого народу, своїх друзів та недругів з нагоди сорокалітнього ювілею своєї літературної творчості.

Тепер він лежить... важко хворим. Від голодної смерті його рятує тільки допомога студентів.

Тому, що він надто великий як поет, його понижують подібно тому, як колись Толстого.

Цей великий поет і письменник, пісні якого стали національним гімном, цей великий провідник свого народу, міжнародний геній заслуговує, щоб славна Королівська Академія нагородила його Нобелівською премією. Я підкреслюю при тому величезне політичне значення такої нагороди для національних змагань старовинного культурного народу, який тепер бореться за відкриття свого університету.

Нагородження доктора Івана Франка Нобелівською премією буде мати велике значення не тільки для самої України, але також східної і західної Європи.

Відень, 26 листопада 1915 р.

Професор, доктор філософії Застирець Йосиф“.

Копія цього документа німецькою мовою зберігається у Львівському літературно-меморіальному музеї Івана Франка.

Лист Йосипа Застирця надійшов до Шведської Академії, коли питання про лауреатів Нобелівської премії уже було вирішене. У 1916 р. кандидатура І. Франка не розглядалася, бо на той час письменник уже був покійним, а Нобелівські премії призначаються тільки живим претендентам.

Хочемо тут принагідно згадати про тернистий шлях самої Віри Франко – небоги Каменяра. Народилася 1923 р. в селі Полоничка Кам'яно-Буського району Львівської області. У 19 років потрапила за колючий дріт у Равенсбрюку (заарештована німцями) під номером 34297. Працювала на підземному заводі Сіменса. Віра Франко писала у своїх спогадах: „Майже чотири роки, прожиті мною в Равенсбрюку, тому жіночому Бухенвальді, залишили незагоєні рани на моєму тілі, а ще більше у душі. Молодою дівчиною, котра тільки що ступала на шлях самостійного життя, яке, здавалося мені, стелиться перед мною, що одержала освіту, знала кілька іноземних мов... я раптом опинилась у фашистській тюрмі з політичним звинуваченням...“

8 травня 1945 р. табір звільнили американські війська. На волі у Львові пробула лише три місяці. Її заарештувало НКВС за гріхи, яких не сотворила. Київ–Москва, тюрма Бутирка, де її засуджено на 5 р. табору та довічне заслання в Сибір.

Працювала у Воркуті, на шахті № 1. Через чотири місяці праці в шахті захворіла на запалення легень. Її поклали на лікування. Врятувала їй життя лікар Марія Тарнавська, донька прославленого генерала, командира Українських Січових Стрільців. Вона забрала її працювати до себе в лікарню. Від цинги та недоїдання рятувала Віру родина стрийка Тараса, яка посилала їй пакунки з салом, часником. Сам Тарас Франко писав листи до вищих інстанцій, до Сталіна про помилування.

27 листопада 1953 р. її звільнили. Повернулася до Львова. „Мені повернули свободу, – писала Віра Франко, – однак ніхто не зможе повернути молодості, проведеної у таборах та в'язницях, ніколи ніхто не поверне втраченого здоров'я, не дасть спокою безсонним ночам, коли будишся з жахом, що тебе викликають на страту“ (Літопис нескореної України. – Львів: „Просвіта“, 1993. – Т. 1).

На Різдвяні свята 1992 р. члени художньої самодіяльності Народного дому „Просвіта“ Нагуевич приїхали у Львів заколядувати небозі свого великого краянина. Все це знімалося Львівським телебаченням, і показ ішов на першому національному каналі на всю Україну.

А 30 серпня 1992 р. Віра Франко була присутня на святкуванні 136-ої річниці від дня народження свого славетного діда Івана Франка в Каменяревому гаї в Нагуєвичях. Хлібом-сіллю її вітали нагуєвицькі школярки Галина Смочинська, Надія Дум'як, Леся Винницька. 1995 р. онука великого поета взяла участь у зборі всіх нащадків Якова Франка, була на відправі в церкві св. Миколая, на відновленій садибі Франків, у музеї.

Віра Франко померла у Львові 31 січня 1996 р.

Іван Франко і Ян Каспрович

Польський поет демократичного напрямку Ян Каспрович був, як і Франко, селянин за походженням, змальовував важке селянське життя. У перших роках дружби з Яном Каспровичем Іван Франко високо цінив його поетичний талант, бажав йому найкращого розвитку і тому казав правду другові, коли щось не вдавалося. Каспрович не гнівався за це на Каменяра.

За свідченням Василя Щурата, Іван Франко у першій молодечій збірці поезій Яна Каспровича бачив „світлий задаток великої творчості“. Статтю „Поезія Яна Каспровича“ Іван Франко написав з приводу виходу в світ першої його збірки „Поезія“ (Львів, 1889 р., Biblioteka Mrówki). Він підкреслював, що в Каспровичеві можна „привітати нову зірку, яка сходить на горизонті польської літератури“.

Твори Яна Каспровича були дуже популярні в центральній Польщі, де їх друкували найвизначніші польські часописи. Його поезію любили за те, що у ній був гарячий порив до поступу, братерства й любові... віяв той самий дух, який з непереможною силою панував в усій європейській поезії“.

З другої половини 90-их років 19 ст. у творах польського поета переважали релігійні та песимістичні мотиви. Він видав збірки „Z chtopskiego zagonu“ (1891), „Chrystus“ (1891), „Mitość“ (1895).

Поема „Христос“ і вірші „З хлопського загону“ не подобались Іванові Франкові. „З якого то хлопського загону вибрав пан ті делікатеси?“ – питав Франко Каспровича і вказав йому на уступи або повні афектації, або кволі наслідком повторювання тих самих фраз“ (В. Щурат. Ян Каспрович).

У Вроцлавській тюрмі Ян Каспрович написав вірш, присвячений Т. Шевченкові, який, на думку І. Франка, був недосконалий. З творчістю Кобзаря польський поет познайомився завдяки Каменяреві.

Ян Каспрович працював з І. Франком у „Кур’ері Львівським“, дружив з ним до самої смерті. І навіть в часи гонінь за образу

Міцкевича (стаття „Поет зради“) підтримував з Франком стосунки, хоч також був вражений цією статтею українського літератора.

Михайло Рудницький у спогадах про І. Франка розповів, як Каспрович захоплювався розумом Каменяра, багатством його знань, вмінням написати статтю будь-якою мовою: „За часів нашої спільної праці в „Кур'єрі Львівським“, – розповідав Каспрович, – всі члени редакції не могли надивуватись, звідки Франко все знає. Кожний з нас багато читав... Але ми перечитували головню романи, поезії, цікавились театром, а про сільське господарство, про кооперацію, про гриби та рибу, про те, як будуються селянські хати і як вишиваються сорочки, про індійську чи єгипетську релігію не знали майже нічого... Крім рідної мови, ми могли б з бідою написати статтю ще якоюсь іншою чужою мовою, хіба з великими помилками, а у Франка кожна мова виливалась, наче з рукава, коли він брав у руки перо. А як добре він знав польську мову! Я вважаю великою помилкою тих, від кого залежало призначення професорів, що Франка не допустили до професури. Це справжній учений і по своєму знанню і покликанню... не те, що я, вибачте за щирість. Коли він пояснював нам яку-небудь річ, то це завжди було так ясно, як на долоні“.

Польський друг був тією людиною, що для Франкового ж блага не радила йому друкувати передмову „Не люблю русинів“ до збірки творів польською мовою. У 1912–1914 рр. Каспрович працював професором західної літератури у Львівському університеті. Перекладав з іноземних мов.

Ян Каспрович провів Івана Франка в останню дорогу до пристанища на Личаківському цвинтарі. У 1926 р. вже будучи хворим, продиктував короткий спогад про І. Франка, в якому говорилося: „З Іваном Франком був я у приятельських стосунках, ми товаришували в редакції „Кур'єра Львівського“, я тримав до хреста його сина Андрія, їздив з ним на рибу, відвідував його родинне село Нагуєвичі, завдяки йому я познайомився з українською поезією, особливо з Тарасом Шевченком“.

З людьми і для людей

---

11 травня 2002 року минуло 200 р. від дня народження батька Івана Франка Якова-ковалю.

Дізнатись про походження роду Франків і появу його в Нагуєвичях дають можливість ґрунтовні дослідження франкознавця, письменника, директора Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка Романа Горака. Газета „Ленінська молодь“ 1984 р. опублікувала його повість-дослідження „Я є мужик“. У 2000 р. вийшла його ж книжка „Іван Франко. Рід Якова“ (Львів: Видавництво отців Василіан „Місіонер“, 2000).

У Нагуєвицькій Слободі жив доволі заможний господар Іван Кімакович-нащадок перших поселенців 1779 р. Він не мав синів, а лише чотири доньки. Мар'яна вийшла заміж за нагуєвичанина Гната Добровлянського і, як найстарша з сестер, за традицією залишилась на господарстві. Катерина одружилася з парубком з Озимини Самбірського району Іваном Франком і певний час жила в рідному селі чоловіка. Анна стала дружиною Габрієля Тарнавського, а наймолодша Тетяна перейшла жити до Дрогобича до свого чоловіка Каєтана Орловського.

Після смерті Івана Кімаковича (29 жовтня 1805 р.) його доньки Катерина, Анна, Тетяна судилися зі своєю старшою сестрою Мар'яною, яка успадкувала все майно батька. Суд присудив Мар'яні та Гнатові Добровлянським кожній з сестер виплатити певну суму. Катерина Франко отримала з батьківської спадщини 481 золотий.

Іван і Катерина Франки свого первістка назвали Теодором на честь діда. Але він помер у чотирирічному віці. Тут, в Озимині, 11 травня 1802 р. народився другий син, якого назвали Яковом. Через п'ять років у тій же озимині народився третій син Франків – Стефан.

Подружжя Добровлянських виявилось бездітними. Катерина з чоловіком і обома синами переїхала в Нагуєвичі до старшої сестри.

31 січня 1824 р. в Дрогобичі, в суді, був складений документ купівлі-продажу між Франками і Добровлянськими. Мар'яна

і Гнат Добровлянські продали 16 моргів поля на Війтовій горі Іванові та Катерині Франкам за 125 золотих. Іван та Катерина зобов'язувались утримувати Мар'яну та Гната до смерті. Так у Нагуєвицькій Слободі оселився рід Франків. Іван та Катерина Франки – дід і баба Каменяра.

Свого сина Якова Франки вирішили віддати на три роки навчання до славного коваля, цехмістра Мороза в Дрогобичі. Хлопець виявився здібним до цього ремесла. Коли ж став ковалем, то славився своєю роботою на всю округу. Людина лагідна, весела, прекрасний оповідач, він за свою добру ковальську роботу заслужив пошану людей не тільки у своєму селі. До нього зверталися мешканці Ясениці Сільної, Попелів, Урожа, Унятич, Винник, Ступниці.

Про майстерність батька І. Франко в оповіданні „У кузні“ писав: „Батько був славний коваль на всі околиці села, особливо його сокири мали велику славу. Ще тридцять літ по його смерті один чоловік на другім селі, старий уже, розговорившись з мною та згадавши про батька, мовив: „Ні, нема вже такого коваля. У мене ще й досі його роботи сокира є. То душа, не сокира“.

Яків Франко багато зробив для церкви св. Миколая: викував хрест на баню, окову для хоругв, підсвічники, щороку офірував віск на свічки та купив дороге Євангеліє. Нагуєвицька громада на чолі з Яковом спорудила пам'ятник на честь скасування панщини в Галичині в 1848 р. На ньому викарбувано: „Іаков Франковъ обиватель Нагуєвської оустроіль сіє знаменіє“. Зараз він стоїть на Слободі біля нового музею.

Яків-коваль був заможним господарем, розумним, але надто добрим чоловіком. Доброта його була відома всім односельцям. У його господі завжди жило декілька бідних родичів, що не стільки допомагали в господарстві, скільки тягнули з нього.

Кузня Франка стояла близько дороги, що вела до Дрогобича. Попри кузню, а далі попід ліс Радичів селяни зі Ступниці, Медвежі, Унятич, Винник прямували і завжди заходили в кузню побалакати з приємним чоловіком Яцем-ковалем чи розповісти про своє або людське горе.

В уже згаданому оповіданні „У кузні“ Іван Франко зазначав: „Найбільше розмови про Борислав, про ями та закопи... Сього тижня в ямах загинило п'ять хлопа, а оноді в одній ямі задушило трьох, а сей або той упав з кибля і роздерся на городженій кішниці, що служила замість цямбрини в тих крайне примітивно будованих ямах. Се була одна постійна тема оповідань. А друга тема: сей бориславець пішов з торбами, той розпився, того, кажуть, жиди підпоїли та п'яного пхнули до ями“.

У хаті чи в кузні Яць-коваль розповідав односельцям чи тим, що прямували до Борислава, різні пригоди, перекази, легенди, а найбільше притчі, бо був він чоловік товариський, громадський. „З людьми і для людей – се був девіз його життя“ (І. Франко. У кузні). Саме від батька Каменяря записав розповідь „Напади татар на Підгір’я“. Найчастіше оповідав він слухачам про голодні 30-ті роки, коли кілька літ поспіль був неврожай, і люди йшли на Поділля шукати хліба, картоплі. У ті роки Яків давав собі раду тим, що їздив на Поділля за пшеницею та до Садогори за кукурудзою, яку вдома продавав, возив сіль з Дрогобича у подільські та покутські села, де її не мають.

Яків Франко одружився 19 лютого 1824 р. з нагуєвичанкою Марією Тимишин. У них народилася донька Катерина, названа на честь бабусі, але вона померла 3 січня 1826 р. Більше дітей у них не було. 19 травня 1855 р. Марія Франко (Тимишин) у віці 49 р. померла на холеру. Яків 7 серпня 1855 р. одружився вдруге з Марією Кульчицькою (з Ясениці Сільної), і 27 серпня 1856 р. народився син, якого назвали Іваном. Франко-батько дуже любив малого Івася, віддав його вчитися до Ясениці Сільної до школи, а згодом до Дрогобицької нормальної школи отців Василіан. Був присутній на іспиті свого сина. З великої радості за його успіхи заплакав, а через два місяці, на Великдень 1865 р., помер, залишивши в боргах господарство й молоду дружину з дітьми.

„Мій батько був звичайним селянином і робив панщину – не жодному дідичеві, але цісарсько-королівській камері, – не вмів ані читати, ані писати, та, незважаючи на те, був світлою людиною і віддав мене, слабовиту й до селянської праці нездатну дитину до школи“ („Дещо про себе самого“).

Найстарший нагуєвицький селянин Дмитро Чапля ще після другої світової війни згадував, що Якова Франка поховали на сільському цвинтарі біля церкви св. о. Миколая на почесному місці, зразу за церквою, навпроти могили священика В. Білинського. Це був вияв вдячності парафіян за те, що коваль безкоштовно викував для церкви вітгар.

Дмитро Чапля – сучасник Івана Франка, тоді ще молодий парубок, до якого поет часто заходив, коли бував у селі. Про нього згадує Захар Франко у спогадах про брата: „У селі ходив між хлопців і дівчат... Найчастіше ходив він до Дмитра Чаплі“ (І. Франко у спогадах сучасників. – Львів, 1972. – С. 37).

Через усе життя проніс Франко-син світлі спомини про батька. Його пам’яті присвятив він свій перший вірш „Великдень 1871 р.“, поеми „Панські жарти“ та „Святий Валентій“. Образ батька розкрив Каменяря у поезіях „На могилі вітця“, „У долині

село лежить“, в оповіданнях „У кузні“, „Злісний Сидір“, у не- докінченій поемі „Історія товпки солі“, у повістях „Великий шум“ та „Гутак“.

1893 р. вийшла окремим виданням поема „Панські жарти“ з поетичною „Присвятою пам’яті могого батька Якова Франка“. У ній поет віддав шану батькові за те, що захищав „громадське діло“, а його навчив чесно служити народові:

*В часах пониження й неволі,
І нагніту, і темноти,
В тяженькій, паницизняній школі
Родився, ріс і виріс ти.
Та хоч і як негода люта
Товкла й морозила наш дух,
Ти не подався в жадні пуга,
Не засклепивсь і не оглух,
Без огляду на себе, сміло
І щиро, як лиш тільки міг,
Стояв ти за громадське діло,
Громадське право ти беріг.
Тяжких незгодин хуртовину,
Тим духом грітий, ти пройшов
І виніс з них аж до загибну
Народну шану і любов.
О батьку мій! Коли сьогодні
Хоч іскра тих огнів горить
У моїй груді, щоб народні
Злі дні в добро перетворить,
Коли нещастям, горем битий
Не засклепивсь, не знидів я,
А встав, щоби братам служити,
То все те – спадщина твоя.
То ж хай ця пісня невесела
З твоїм ім’ям у світ іде,
В курні хати, в убогі села,
Де горе дармо втіхи жде.
Там хай і сіє, і скріпляє
Той вольний дух, що не тремтить,
Що всіх любовою обіймає
І над всі скарби правду чить.*

Оптимістичним настроєм і любов’ю до батька проіннятий вірш „У долині село лежить“. Рідне село поета простяглося в долині, а на горбі біля Нагуевич „стоїть кузня немала“. У ній дзвенить молот Яця-коваля, в якого весела вдача й „серце тепле“. Над селом пливуть тумани, розлягаються по полях, щоб „затъмнити людям шлях“ до кращого життя. Коваль дзвоном

свого молота скликає всіх людей до кузні, щоб викувати „ясну зброю замість пуг“ і вибитися з туману, що є символом неволі, нещасливого життя.

Любовно виписаний Франком образ батька в поемі „Історія товпки солі“, поема незакінчена. Герой поеми, від якого ведеться розповідь, зустрівся з конаючим злочинцем, який відчув тепло і ласку Яця-коваля зі Слободи. Яків не покарав злодія, а зумів зігріти душу злочинця, привчити його до праці і тим самим перевиховати. На Слободі текло тихе й лагідне життя. Це впливало на людину, що оступилася, й душа її м'якшала. Сварок, колотнечі, прокльонів не чути, всі радо працювали, бо такий тон задавав Яків.

*От, невеличкий чоловік, русявий,
В літах вже був, хоч кремезно державсь,
Усе усміхнений, все на жарти вдалил,
Приязний, щирий. Живо обзирався,
Мов маком, прудко сипав все словами,
Часом на слові ніби запинавсь.*

Багатство Якова – це його постійна важка праця, але цінив він і труд інших. Один з його слуг відходив додому, коваль обдарував його одежею, дав корову, навчив ковальства. У рядках, які наводимо нижче, син з великим пієтетом говорить про батька, його громадську позицію в селі. Каменяр прагне бути таким, як він, і йти його слідами, щоб „рятувати людей в лихій годині“:

*Як людяно він дома обходився,
Яким теплом там віяло, як там
Усякий радо, весело трудився!
І честь в селі була його словам;
Добро громадське вище свого клав він
І за громаду все, як міг, стояв,
З громадов всяке горе поділяв він.
Гарячим словом д ньому я моливсь,
Мов ось живий передо мною став він:
„О батьку, духу, ти, що прояснивсь,
У мої мислі, що живеш донині
У вдячних серцях людських, де ти вживсь
Добром і правдов! Стій усе при мені,
Дай рятувати людей в лихій годині!
Дай і мені по смерті так, як ти,
Жити в тямці вдячних, щоб і внуки чули
Провідний голос нашої любови!*

В оповіданні „Злісний Сидір“ (злісний – лісник) І. Франко, розповідаючи про своє дитинство, з великою приємністю згадує

батькову кузню, де у відсутності батька налякався „дикої баби“, де пізнав людське життя в усій його красі й ганебності. І знову штрих до характеристики батька: „Мій небіжчик тато був коваль і славився на всю околицю не тільки хорошою та тривкою роботою свого ремесла, але й своєю живою, гостинною та людяною вдачею. Кузня мого тата, що стояла саме насеред нашої невеликої Слободи, на досить високім плоскім сугорбі, віддалік від села, була, так сказати, місцем збору, нарад та приязної балаканини для всіх сусідів“.

У повістях „Великий шум“ та „Гутак“ (незакінчена) Іван Франко малює батька активним діячем серед нагуєвицької громади, яка довіряє йому і поважає його. Разом з Костем Дум'яком вони виступали за те, щоб нагуевичани кинули пити, ставали свідомими людьми, гуртувалися до спільної боротьби проти людської недолі. Ці прекрасні риси Якова-ковалю успадкував його син Іван і став борцем за „людське щастя і волю“, за гідність людини, національну свідомість українця. І протягом усього життя незгасною зіркою світив йому образ батька і той вогонь з його кузні, що запалив у душі ще малого Мирона гарячу любов до свого народу і бажання боротися за його кращу долю.

„На дні моїх споминів і досі горить той маленький, але міцний огонь,— писав І. Франко в оповіданні „У кузні“ 1902 року...— Се огонь у кузні могого батька. І мені здається, що запас його я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрівку життя. І що він не погас і досі“.

Діти Івана Франка

Андрій – первісток письменника. Народився 16 липня 1887 р. Хрестили його в православній церкві св. Георгія. Миропомазав його отець Воробкевич, син відомого поета й священика Сидора Воробкевича. Хресними батьками новонародженого були відома письменниця і прогресивна галицька діячка Наталя Кобринська та син Київського генерала Сергій Деген.

Сестра Андрія Ганна Ключко-Франко у книзі „Іван Франко і його родина“ писала, що хресним батьком Андрія був польський поет, журналіст Ян Каспрович, який разом з Каменярем працював у львівському журналі „Кур’єр Львівський“. Та й сам Каспрович у невеликих спогадах про Івана Франка писав, що тримав до хресту його сина Андрія.

Ріс Андрій хворобливим хлопчиком. Батько дуже любив сина. Пишучи листи до дружини Ольги, завжди питав, як поживає Андрійко, любовно називаючи його Андрусик, Яндрусь, Андрусько... Коли виїжджав у Карпати, брав його з собою, щоб свіже повітря благотно впливало на здоров’я сина, а Ольга Франко часто літувала з сином у Болахові на запрошення української письменниці Наталі Кобринської. Відпочиваючи в Карпатах, малий Андрійко потрапив у хвили Білого Черемоша. На щастя, батько був недалеко й кинувся у річку та врятував свого улюбленця.

А життя й далі переслідувало малого хлопчика. Під час літнього відпочинку у Нагуевичах, один із сільських хлопчаків кинув в Андрійка каменем і потрапив у голову. З того часу у нього почала боліти голова. Це призвело до епілепсії.

Після закінчення гімназії Андрій в 1906 р. вступив до Львівського університету на класичну філологію. А тяжкі удари долі й далі сиплються на сім’ю І. Франка: у батька паралізувало руки. Син стає його найвірнішим помічником, його правою рукою. Перегортає сторінки книжок, які читає батько, пише листи, робить виписки, записує з уст Каменяра нові твори, супроводжує батька в поїздках для читання знаменитого „Мойсея“.

Андрій як старший брат помагав молодшим братам і сестрі Ганні. Вона писала: „Таким помічником був, звичайно, брат Андрій, бо, хоч він терпів тяжку недугу, мав надзвичайну пам'ять і великий запас знань“ („Останній поцілунок“. У книзі „Іван Франко у спогадах сучасників“.- Львів, 1956 р.).

Незважаючи на тяжкі сімейні обставини, Андрій успішно закінчує університет. У Записках наукового товариства ім. Т. Шевченка друкує ґрунтовну наукову працю „Григорій Ількевич як етнограф“. Син Франка пробував себе і в поезії: підготував збірку віршів „Полин життя“, але вважав її не вартою друку.

Андрій впорядкував і уклав каталог батькової бібліотеки, робив коректуру його нових творів. Багато праці доклав він, впорядковуючи і підготовляючи до друку величезну працю Івана Франка „Галицько-руські народні приповідки“. У передмові до третього тому цієї праці Каменяр писав: „На закінчення складаю щиру подяку моему синові Андрієві, без якого помочі і дуже старанного співробітництва я при безвладності рук не міг би був повести своєї праці так, як вона фактично доконана. Особливо немало праці задав він собі в систематичнім впорядкуванні рукописного матеріалу та в добиранні численних варіантів із друківаних джерел“.

Допомагав син батькові і в перекладах з іншомовних джерел. У 1913 р. Іван Франко приїхав з сином Андрієм до Нагуевич, щоб полікувати хворі руки водою з „Ярини“. Захар Франко привіз їх з Дрогобича і відвіз до „Ярини“. Обидва вони припали устами до води, а батько вмочив руки у воду. На жаль, вода не врятувала ні батька, ні сина.

21 квітня 1913 р. Андрій ліг спати, а вранці побачили, що він мертвий. Похований на Личаківському цвинтарі.

Сльози розпуки текли по батьківському обличчю, а він не міг їх витерти. Це був великий удар для батька й матері, але не зламав його силу духу. Забуття від горя письменник знаходить у дальшій невсипущій праці, адже він селянський син, і корінь його вріс глибоко в рідну землю. У листі до Ватрослава Ягича Франко писав: „Я втратив у ньому не тільки найдорожчого помічника в час недуги моїх рук, але й інтелігентного, високоосвіченого писаря... Це горе не буде особливою перешкодою в моїй науковій праці“.

1994 р. працівники Львівського літературно-меморіального музею І. Франка відшукали на Личаківському цвинтарі могилу Андрія, впорядкували, поставили дубовий хрест і освятили.

Тарас – другий син письменника. Він народився 9 березня 1889 р.

Назвали його на честь великого Кобзаря. Формувався як особистість під впливом батька, який прагнув дати синові фундаментальну освіту. „Своїх дітей батько завжди заохочував працювати, вчитися і всякими способами поглиблювати свої знання“, – писав Тарас Франко у статті „Мої спогади про батька“ (Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів, 1956 р.).

Тарас з відзнакою закінчив гімназію. Навчався у Віденському, а потім у Львівському університетах. Був фахівцем з класичної філології. Ще в студентські роки почав переспівувати віршів античних авторів. Вже в 1913 р. опублікував дві збірки поезій: „Старе вино в новому місці“, „На крилах гумору“. Займався педагогічною діяльністю в гімназіях Станіслава, Львова, Ряшева (Жешув).

З початку першої світової війни мобілізований до австрійської армії. Коли почалася боротьба за державність України, він – у лавах січових стрільців. Тарас Франко був четарем, відзначився у боях за Львів в листопаді 1918 р. Він служив в армії й журналістом, висвітлював події боротьби за волю, героїчні подвиги січовиків. У станіславській газеті „Свобода“ за 29 квітня 1919 р. він писав: „Лучитися з поляками нам не можна. Вони жадають від нас лінії річки Буга, міст Бережан, Стрия і нафтових копалень коло Дрогобича, а на се українець не може ніяким способом згодитися“.

У 1919–1922 рр. Тарас Франко жив на Східній Україні, в м. Харкові. Працював у видавництві, читав лекції з української літератури, викладав на курсах червоних старшин. Познайомився з поетом В. Сосюрою, написав схвальну рецензію на його збірку поезій „Червона зима“. Поет був вдячний за це Т. Франкові.

Через хворобу матері повернувся до Львова. Свою діяльність присвятив вивченню спадщини батька. Т. Франко зробив певний внесок у розвиток спорту в Галичині, видавши в 1923 р. книжку „Історія і теорія руханки“, а в 1925 р. – книжку „Розвиток руханки серед українців“. 1934 р. видав свою першу наукову працю „Лис Микита. Критичний розбір поеми Івана Франка“. „Лис Микита“, – писав Т. Франко, – сатира на буржуазний лад і його хиби: тупоумність і несправедливість царя, підкупність і бездарність суддів, силу протекції, шахрайство при виборах, інтриги і впливи придворних“. Дурним і недалекоглядним звірам протиставлений хитрий і розумний Лис Микита:

*В нас підмога лиш одна єсть –
Це розумна голова.*

У поемі Іван Франко наголосив, що слово – це могутня зброя. Уже стоячи під смертельною вербою, Микита словами оправдує себе і побиває свого ворога – Вовка.

Т. Франко розкрив у монографії велику художню майстерність письменника, що знайшла вираження в особливостях стилю, тропях і фігурах. „Стиль „Лиса Микити“, – писав син Каменяра, – дуже різноманітний, і в нім найкраще проявилася сила й оригінальність Франкового таланту“. У поемі І. Франко використав приказки, записані в Нагуєвичах та інших селах Підгір'я, що надали їй національного колориту. Поема була дуже популярна в Нагуєвичах, Ясениці Сільній, де нею зачитувались, вивчали уривки напам'ять, а саму книжку передавали в сім'ях з покоління в покоління.

Влітку 1950 р. всією сім'єю Тарас Франко виїхав до Києва, де працював науковим співробітником інституту літератури ім. Тараса Шевченка АН УРСР, завідував бібліотекою свого батька. В інституті успішно захистив кандидатську дисертацію на тему: „Іван Франко і Борислав“. Багато зробив для впорядкування архіву свого батька, що істотно допомогло у підготовці зібрання творів І. Франка в 50-ти томах.

За життя батька допомагав йому в упорядкуванні рукописів. Сам Каменяр відзначав допомогу сина в підготовці публікації тритомної збірки „Галицько-руські народні приповідки“.

Тарас Франко – автор спогадів „Про батька“, які містять багато цікавих матеріалів про великого Каменяра. Він також автор збірки гуморесок „Вздвж і впоперек“ та інших творів. Працював викладачем у Львівському та Київському університетах, написав „Нарис з історії римської літератури“, перекладав з польської й німецької мов. Був членом Спілки письменників України. До Нагуєвич приїздив багато разів з батьками на літній відпочинок. Був у селі й у дорослому віці. 20 листопада 1909 р. Тарас Франко приїжджав з батьком на весілля Григорія Франка.

Листувався з нагуєвицькими школярами більше десяти років. Прислав своє фото і машинописи багатьох творів. Уже на схилі віку відвідав Нагуєвичі і перебував у своєї родички Степанії Франко.

У Тараса Франка було дві доньки, Зіновія й Люба, та син Роланд. Зіновія стала відомим науковцем, Люба працювала у видавництві „Українська Радянська Енциклопедія“. Син Роланд – кандидат технічних наук, автор монографій з проблем автоматизації промислових процесів. У 2002 р. він балотувався в депутати Верховної Ради України по 122 Дрогобицькому виборчому

округу. Не пройшов. На жаль, не зустрівся навіть з односельцями свого великого діда. Роланд Франко був учасником святкування 145-ої річниці від дня народження свого славетного родича Івана Франка. Виступив з промовою.

Згодом працював чотири роки у посольстві України в Англії. Там спілкувався з українцями, що поселилися в цій країні після Другої світової війни. „Я відчув, як багато в житті я втратив, як далеко відійшов від свого джерела... Як далеко я був від дідового скарбу“, – сказав він кореспондентові В. Лабунському в інтерв'ю на VIII Світовому Конгресі українців у Києві. На запитання кореспондента, над чим він зараз працює, Роланд Франко відповів: „Зараз усі сили віддаю підготовці до 150-річчя від дня народження І. Франка. До його рідних Нагуєвичів придуть українці з усіх усюд... Треба показати всім..., який чудовий Франків край. І не тільки своєю диво-природою, а й тим, що після радянської сплячки він відроджується й воскресає. А найголовніше: жити заради добра України, як жив і творив задля її добра мій великий дід...“

Петро – народився 11 листопада 1890 р. в Нагуєвичах. Ріс здоровим і рухливим хлопцем. Ще в шкільні роки виявив любов до хімії, захоплювався спортом. Створив першу юнацьку організацію Пласту. Закінчив, як і старші брати, гімназію.

Захоплення юнака були різнобічні: література, історія, техніка, збирання фольклору, військова справа. У своїх спогадах „Іван Франко зблизька“ Петро писав: „Це збирання етнографічного матеріалу мало свій вплив і на старшого сина Андрія, і на мене. І Андрій, і я збирали теж пильно. Я особливо зібрав багато приповідок та коломийок у Нагуєвичах, а цілу збірку передав, за радою батька, професорові Гнатюкові до видання. На жаль, видання не дійшло до завершення“.

У 1913 р. випускав для юнаків „Пластові забави та ігри“. Під час першої світової війни вступив добровільно до січових стрільців, став сотником УГА. Закінчивши летунську школу в м. Сараєво, він очолив авіаційний загін з 20 літаків. Петро Франко вилітав на бойові завдання разом з іншими летунами. 4 січня 1919 р. під час чергового польоту в околицях волинського села Дуліби його „Альбатрос“ був підбитий. Потрапив у полон. Його відправили у польський табір Домб'є під Краковом. На щастя, як згадує його сестра Анна Франко-Ключко, між сторожею був Петрів товариш з Львівського політехнічного інституту. Він дав йому свою шапку-„рогатувку“ і сказав: „Уцекай!“

Наприкінці січня Петро повернувся до своєї частини і продовжив боротьбу. Поетеса Уляна Кравченко присвятила сотникові летунів Петрові Франку цикл віршів „З пісень летунів“.

Після закінчення українсько-польської війни 1918–1919 рр. син письменника вчителював у Львові, а після одруження переїхав до Коломиї. Працював у Коломийській гімназії вчителем руханки та хімії. Брав участь у багатьох ділянках суспільного та культурно-освітнього життя.

Петро Франко написав декілька творів з історії визвольних війн українського народу: „Семенко, Івась та Ганнуся“ (1922 р.), „Битва під Пилявцями. Полковник Абазин“ (1923 р.). 1923 р. закінчив політехнічний інститут, отримав диплом інженера-хіміка.

1924 р. вийшли його пригодницькі твори „Пачкар Демко і інші оповідання“, а 1928 р. – „В пралісах Бразилії“, твір про еміграцію галичан. Друкує спогади „Від Стрипи до Дамаску. Пригоди четаря УСС“ 1934 р., де є й автобіографічні елементи. Інсценізував повісті Івана Франка „Захар Беркут“, „Борислав сміється“, оповідання під назвою „Без праці“.

Польська поліція переслідувала його, робила обшуки в його помешканні. 1931 р. Петро Франко (з сім'єю) виїхав з групою польських інженерів на роботу до Радянського Союзу. Оселився в Харкові. Займався дослідницькою діяльністю в інституті прикладної хімії. Бачив, як гинуть з голоду люди. Після закінчення контракту в 1936 р., не прийнявши радянського громадянства, яке йому пропонували, виїхав до Львова і тим зберіг ще на деякий час своє життя.

Викладав хімію у Львівському політехнічному інституті, займався літературною і науковою діяльністю. Здійснив переклад поем І. Франка „Мойсей“ та „Іван Вишенський“ польською мовою, дописав дві останні глави повісті „Борислав сміється“. Створив підручники з фортифікаційних робіт, шведської руханки для народних і середніх шкіл.

Настав 1939 рік. Анна Франко-Ключко у книжці спогадів „Іван Франко і його родина“ (вийшла в 1956 р. в Торонто, Канада) згадує: „Коли большевики прийшли до Львова в 1939 р., то сказали йому: „Вы, Пётр Иванович, от нас удрали, а мы вас опять поймали“. Його обрали депутатом Народних Зборів трудящих Західної України і змусили виступити з промовою про віковичне прагнення західних українців возз'єднатися зі Східною Україною.

Коли червона армія в 1941 р. відступала, його з іншими вченими Львова забрало НКВС, буцімто охороняти й евакуювати.

Слід по ньому загинув. „Недавно один поляк,— читаємо далі в спогадах Анни Франко-Ключко,— що був на Соловках, оповідав, що він там стрічався з Петром“. За офіційними повідомленнями, Петро Франко загинув під час війни. Згодом радянська влада його реабілітувала.

Ганна – четверта дитина в сім'ї Франків. Я побачила її вперше і востаннє в липні 1967 р. в Нагуєвичах. Про приїзд Ганни Франко в село не знала. Випадково була на дорозі, коли вона прийшла покласти квіти до пам'ятника батькові. Я побачила високу, струнку і досить ще енергійну жінку. Їй тоді вже було 75 р., але вона пішки пройшла через усе село до музею Каменяра. Хотіла, очевидно, ввібрати своїм поглядом красвиди Нагуєвич і запам'ятати до кінця життя, бо це був її останній приїзд у рідне село свого батька.

Можна уявити собі, які згадки насунули на неї, коли ступила в Нагуєвичі. Тут малою дівчинкою бігала по луках навколо садиби діда Якова, плела віночки з польових квітів, з батьком і братами ходила в ліс по гриби, суниці, малину. Носила кошик, коли батько ловив у ставі рибу. У спогадах „Останній поцілунок“ вона писала: „Це були прогулянки до рідного татового села Нагуєвичів... Нам, дітям, було повне дозвілля. Ми зараз же попадали в товариство стрієчних братів і сестер і разом з ними жили селянським життям“.

У цей приїзд на Україну Ганна відвідала Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську області, побувала в Києві, Херсоні, Харкові, Полтаві, Чернігові та інших містах. Зустрічалася з багатьма своїми земляками, письменниками, державними діячами. Про свої враження від цієї поїздки по Україні розповіла у спогадах „Тепло рідного краю“.

Ганна народилася 3 вересня 1892 р. у Львові. Закінчила вчительську жіночу семінарію, але вчительської посади не дістала, бо не була лояльною до тодішнього польського окупаційного уряду. Вона виступала проти шовіністичної політики польських правителів у Галичині, брала участь в боротьбі за Український університет у Львові. Працювала деякий час у страховому товаристві „Дністер“ у Львові.

Їздила з мамою в Київ, побувала на могилі Тараса Шевченка в Каневі. Перед війною 1914 р. поїхала вдруге до Києва на запросини тітки Сані, матеріної сестри Олександри Федорівни Ігнатович. Іван Франко мав намір сам відвезти доньку до Києва і повернутися додому, але на кордоні його завернули. Ганна писала у спогаді „Останній поцілунок“: „Ще пару слів на прощання,

останній поцілунок і усміх його доброго, лагідного, втомленого лица. Це був останній поцілунок, останній погляд, останній усміх там на російському кордоні“. Більше вони не бачилися...

1914 р. почалася Перша світова війна. Ганна залишається в Києві. Ще у Львові вона закінчила курси сестер милосердя і стала працювати в шпиталі для полонених.

9 січня 1919 р. з місією Червоного Хреста виїхала до Берліна для допомоги українським полоненим у Німеччині. У цьому поїзді головним лікарем працював киянин Петро Ключко, з яким вона познайомилася і вийшла за нього заміж. У 1920 р. народила сина Тараса, через два роки – сина Мирона.

Після закінчення війни подружжя виїхало в Закарпаття, де в селі Довгому Петро Ключко одержав посаду лікаря. Там вони прожили 20 важких років, бо українці в Закарпатті були дуже пригноблені. А Ганна разом з чоловіком вели велику роботу для національного відродження українців: організували по селах читальні „Просвіти“, читали лекції, проводили вечори. Їм погрожували...

У 1939 р. мадяри окупували Закарпаття. Карпатська Україна впала, Ганну з сином депортували до Відня, а чоловіка посадили до концтабору в Нірадгазі. Врятувала його з табору дружина, і він працював у Відні лікарем до 1945 р.

Прийшли радянські війська. Петра Ключка заарештували і відвезли у Львів, а Ганна з молодшим сином виїхала на Захід. Ганна звернулася з листом до Сталіна, і чоловіка випустили. Виїхали до Зальцбурга, де Петро Ключко працював лікарем. Помер в 1948 р., бо здоров'я його було підірване тюрмами. Ганна зі старшим сином Тарасом виїхала до Канади, а молодший син Мирон уже був там.

1956 р., до сторіччя від дня народження Каменяра, видала книжку „Іван Франко і його родина“ (Торонто), через рік у Вінніпезі вийшла її книжка „Рукописи Івана Франка в Канаді“. У її серці залишилися найсвітліші спогади про батька, особливо в часи дитинства, коли він вечорами саджав їх біля себе і розказував казки. Її особливо любив, голубив, називав Гандзунєю. „Вечері ми мали свою насолоду і таємний чар, особливо перед тим, як мама клала нас спати. Ми, звичайно, обсідали тата, а мені і братові Петрові, як найменшим, – писала Ганна Франко у спогаді „Останній поцілунок“, – припадало на долю влазити татові на коліна, і тоді оповідав нам чудові байки і казки. Ми, малі діти, очаровані буйною фантазією казок, зовсім ще не розрізняли фантазії від правди і вірили свято, що справді звірі говорять...“

Її довго не пускали в Радянський Союз. У липні 1967 р. приїжджала в Україну, відвідала Нагуєвичі, заходила до родини на Франківці, побувала в музеї батька. Уже сімдесятидев'ятирічною жінкою відвідала Україну вдруге (1971 р.), була лише на похороні брата Тараса, в село не приїжджала.

Після цих поїздок в емігрантській пресі чесно розповіла, що бачила на Україні. Відтоді дорога в рідний край для неї була закрита: їй не дозволили приїхати на святкування 125-річчя від дня народження батька і відкриття садиби діда Якова, ні на 130-ті уродини письменника, не дозволили рідним з України поїхати в Канаду, щоб провести її до місця вічного спочинку.

Останні дні свого життя провела у будинку для старших людей, який був збудований на кошти емігрантів-українців і названий на честь Івана Франка. Тут її душу облягали то радісні, то гіркі спогади прожитих днів. Прагнула, щоб хоч прах її дозволили перевезти в рідну землю, де поховані батьки, брати. Просила про це директорку музею у Львові Марію Кіх, яка мала певну вагу в тодішньому суспільстві.

Померла Ганна Франко 24 квітня 1988 р., на 96-ому році життя. Похована в Торонто. Залишилась спочивати в чужій землі, можливо, поруч того надмогильного пам'ятника батькові з датами його життя, який поставила вдячна донька на чужині.

Усі Франкові діти були працелюбними, здібними до науки. Виховані на батькових волелюбних ідеях, вони несли ці ідеї до тих, з ким спілкувалися, виховували в них національну свідомість. Росли і ставали патріотами свого народу. Такими вони залишилися в пам'яті нащадків.

Директор музею Каменяра у Львові Р. Горак у книзі „Іван Франко. Рід Якова“ писав, що „намагання встановити контакт з нащадками Ганни Франко-Ключко виявилися марними...“ Зовсім мало відомо на Україні про цю гілку Франкового роду. Син Ганни Тарас помер.

У 2000–2003 рр. у Трускавці на лікуванні перебував Ярослав Семотюк – голова дирекції пансіону для старших людей в Торонто, де провела останні дні свого життя донька Каменяра Ганна Франко. Він передав до музею в Нагуєвичах фотографії Ганни, її сина Мирона, невістки Надії, внуки Галини Ключко. У газеті „Україна і світ“ (Торонто) за 25–31 жовтня 1995 р. Надрукована розповідь „Галя Ключко. Українка тижня“. Подаємо цю статтю.

Галя Ключко

Я честь віддам титану Прометею,
що не творив своїх людей рабами.

Л. Українка

Ця молода дівчина подорослішала раніше від своїх ровесників. Нещасний випадок у дитинстві й наслідком – вирок страшний і реальний. Галя не могла ходити. Та все ж тілесний біль не зміг зробити її життя мукою. Невиліковно хвора, Галя дарувала й дарує іншим снагу, свою науку життєлюбства, вона живе обличчям до сонця і повертає до нього усіх людей, які оточують її.

Опір, який Галя чинить усьому, що робить людину рабом, співмірний із її працьовитістю і талантом життєдайним. З дитинства оточена українською культурою, любов'ю своїх батьків – Надії та Мирона Ключків – виховала в собі цільність і несе її у світ. Все в її життєвому досвіді справжнє: слова без пустодзвонних декларацій, а основне: праця – її спасіння. Саме праця і потяг до досконалості, справедливості й добра є таким джерелом надії та сили, яке пробивається крізь подекуди безвихідь і безнадію. Інакше вона, напевно, і не змогла б. Адже не личить їй – правнучці І. Франка – бути слабкою, стати на коліна перед хворобою.

Галя зараз добровільно працює куратором в українському музеї при Інституті Св. Володимира. Знана добре усім відвідувачам і тим, хто хоче навчитися народного ремесла, як майстриня вишивки. Вишиває переважно гладдю. На питання, чому саме гладдю, Галя відповідає: „Ця техніка відома у всіх східнослов'янських народів, особливе місце вона займала в Україні. На жаль, такий популярний „хрестик“ витіснив гладь, особливо тут, серед вишивальниць Канади. Віками йшов процес розвитку, вдосконалення мистецтва, особливо на східних і центральних теренах України, яке тепер незаслужено забувається. Адже важлива не тільки техніка, а й характер трактування орнаментальних мотивів. Панівним, найпоширенішим є рослинний орнамент, який характеризується розмаїттям зображення квітів, листя, дерев'яних і квіткових галузок, вишиванням птахів. Створюється своєрідний образ дерева. Тому недаремно виставка, експонована в інституті Св. Володимира, називається „Дерево життя“.

Окрім робіт на виставці, багато мистецьких виробів зберігається в неї вдома. Серед них, насамперед, подушки, де Галя

гладдю на шовку зберегла орнаменти українського козацького барокко. Цікаво, що Галя має суто науковий підхід чи то до малювання писанок, чи до вишивок. Всі орнаменти вона звіряє з етнографічними першоджерелами в каталогах і довідниках.

Галя не тільки вишиває, вона робить гerdани, малює писанки, вчить цього інших. Одинадцять разів Галя здобувала першу нагороду на Всеканадській національній виставці ручного мистецтва, вісім разів отримувала друге місце на цій же виставці. Експозиції її робіт бачили не тільки в Канаді, а й в Америці. В містах Чикаго, Детройті, Мічигані роботи були відзначені як найліпші.

З ініціативи уряду Канади її писанки (а в неї їх – понад 400) побували в Іспанії на державній канадській виставці. Її праця не лишилася непоміченою – Галя має урядові нагороди й відзнаки, зокрема золоту медаль за добровільну працю в музеї.

Все, що Галя робить, вона виконує з особливою любов'ю та відданістю, аби зберегти українську етнографічну культуру й мистецтво, які народ творив віками й які мусять не тільки залишатися на музейних полицях, а переходити з рук у руки як велика магічна таємниця.

Небожі Каменяра

Василь – син Захара, народився 23 серпня 1889 р. в Нагуєвичах. Навчався в місцевій школі. У липні 1915 р. замість батька повіз провіант для австрійської армії. Довіз його до російського кордону. Там від нього забрали коней і відпустили. Додому треба було добиратися пішки. Це була важка і небезпечна дорога. Дійшов до Львова і залишився доглядати тоді вже важко хворого стрийка Івана Франка, який був сам німецький у своєму будинку. Сини Каменяра Петро й Тарас були на фронті, донька Анна – в Києві, а дружина – в лікарні. Помер до квітня 1916 р.

Повернувся додому, почав працювати на фабриці очистки нафти „Польмін“. Брав активну участь у громадському житті міста. Учасник аматорського гуртка. Одружився з Марією Шимків. Збудував хату. Син письменника Петро Франко загітував його їхати з ним на Радянську Україну.

Там жили в Харкові. Був свідком страшного голодомору. З великими труднощами йому вдалося вирватися з радянського пекла. Жив у Дрогобичі і знову працював на фабриці „Польмін“. У 1944 р. перед приходом радянської армії виїхав до Німеччини, а потім перебрався до Америки і оселився в м. Нью-арку. Там працював фізично на фабриці. Завжди був сумний. Цей відбиток суму залишився на все його наступне життя. Тяжко переживав те, що бачив на Україні. Картини голодомору, побачені ним, гнітили його душу.

Спочатку тримав зв'язок з родиною на Україні через свою сестру Анну, яка виїхала до Америки ще до першої світової війни. А пізніше листувався з Михайлом Франком (сином Миколи) – своїм небожем.

Василь Франко написав нариси про родинне село своєї бабусі Марії Ясеницю Сільну, про „Кінець польського панування в Дрогобичі в 1939 р.“. Вони вміщені в книзі „Дрогобиччина – земля Івана Франка“ (Т. I.– С. 107–112, 442–443). Деякі інші подробиці з життя Василя Франка подані у нашій книзі „Нагуєвичі“ (Дрогобич: ВФ „Відродження“, 2002.– С. 223–225).

1–10 березня 1958 р. Василь Франко продиктував спогади своєму односельцеві Омелянові Твардовському „Ставлення Івана Франка до релігії“.

Ця тема дуже цікава, бо радянське літературознавство твердило про атеїстичні погляди великого поета. Особливо наголошувалось на відмові від сповіді І. Франка. Дуже багато світла на цю тему пролили спогади Василя Франка.

1958 р. Петро Баб'як з Торонто попросив Омеляна Твардовського записати відповіді Василя Франка на такі питання:

1. Чи родичі Івана Франка були побожні та чи виховували дітей у релігійному дусі?

2. Чи в юні роки Іван Франко ходив до церкви?

3. Який вплив мали на виховання Франка бабця і вуйко з Ясениці Сільної, чи релігійний?

4. Чи говорили Ви з Франком, тобто зі своїм стрийком, на теми релігії і яке його ставлення було до тих справ? Особливо в останні роки його життя!

У цій розмові з О. Твардовським В. Франко дав ґрунтовні відповіді на поставлені питання. Подаємо стенографічний запис розповіді Франкового небожа.

„Щоб докладніше висвітлити справи релігійності Івана Франка та його підхід до цих проблем, постараюсь подати тут деякі характерні моменти з розмов із поетом з його життя, що заховались у моїй пам'яті та які є правдиві й безсумнівні.

Почну від батьків Франка, його дядька і бабуні, яких навіть мій батько Захар не пам'ятав тому, що вони померли в молодому віці й не мали змоги виховувати своїх трьох синів: Івана, Захара, Онуфрія.

Бабця прожила декілька років довше і навіть вийшла вдруге заміж за Гриня Гаврилика, що був жорстоким для своїх пасербів. Одно тільки добре можна йому признати, що послав молодого Івася до школи. Однак, на мою думку, зробив він це не з ідеї чи любові до нього, а тільки для власного інтересу, щоб загарбати більше сирітського майна. У пізніших роках показалося дійсно те, що вітчим Гаврилик привласнив собі майже всю батьківщину, так що пасерби були змушені вести з вітчимом тяжкі процеси, які завжди програвали. Дід Гаврилик був кільканадцять років начальником громади, мав великі впливи в тодішніх москвофільських кругах. Можливо, що це мало свій зв'язок з тим, що вислід процесу Онуфрія і Захара Франків проти Гаврилика був руїною для них.

Тоді Іван Франко порадив братам почати процес про розподіл майна. На цьому процесі постановлено було, що майно сиріт

ділиться не на три, а на чотири частини, з яких четверта частина дісталась Гавриликові. Цей до самої смерті відчув велику ненависть до Івана Франка за пораду братам і завжди говорив між людьми, що виховав собі на зло гадину за пазухою.

Що ж до виховання молодих тоді ще хлопців, то у таких невідрадних для них обставинах не могло бути й мови. Кожний із них виховувався окремо і на свій лад, але виключно в релігійному дусі. В тодішніх часах панамі ситуації в селі були священник і вїйт, які, на жаль, були москвофілами, й тому в селі, крім церкви та слабенької школи, були ще тільки шість коршмів, але ніякого культурно-освітнього чи релігійного життя.

Щойно згодом, уже за моїх часів, село почало відживати, коли за порадами Івана Франка, який інколи приїжджав у село, а переважно на його поради на письмі, в селі основано читальню „Просвіти“ й товариство „Січ“. Очевидно, проти цієї освідомлюючої роботи завзято виступали москвофіли на чолі з парохом о. Єднаким і вїйтом Гавриликом, що доводило часом до кровавої битви.

Чи Іван Франко ходив до церкви в молодих шкільних роках? Я особисто можу сказати, що так. Ходив і то напевно, бо ж його мати, а моя бабця – що знаю із оповідань – була навіть дуже релігійна і побожна. А що вона любила найбільше Івася, то, напевно, водила його з собою до церкви. Пізніше, коли Іван Франко був у Дрогобичі в школі під наглядом отців Василіан, де кожний учень зобов'язаний був ходити до церкви та вчитись катехізму, то все це було теж обов'язком Івана Франка. Інакше не могло бути.

Тепер щодо могого побуту з моїм стрийком Іваном Франком в роках 1915–1916 у Львові, де ми жили разом удвох приблизно 9 місяців, тобто з липня 1915 до квітня 1916 року. З тодішніх його оповідань я наслухався багато від стрийка, а ще більше дечого нового довідався. Ми мали багато часу на всякі оповідання, бо самотність нам обом докучала. Не раз стрийко говорив мені теж і на релігійні теми. Мені тоді, молодому хлопцеві, недосвідченому ще й на думку не приходило те, що стрийко говорить правду та що я у житті з тим усім стрінуся і познайомлюся. А найцікавіше оповідання для мене було таке: як далеко теперішня релігія і людство відкотились від правдивої Христової науки. І сьогодні я прийшов до переконання, що мій стрийко був багато більше побожний, ніж ті, що вчащають до церкви і моляться, а поза тим живуть по-фарисейськи. А що найважливіше то те, що коли людина є віруюча, вона ніколи не буде про щось подібне говорити другому.

І скажу тут від себе щиро, що я від стрийка за той короткий час, що перебував із ним, навчився багато більше про те, як людина повинна жити й своїх дітей виховувати в правдивій християнській вірі, ніж за все моє життя у церкві. Мені стрийко ніколи не відраджував не вірити в Бога й не ходити до церкви, а, навпаки, казав ходити й молитися, але перш усього треба навчитись пристосувати своє життя та поступати правдивими шляхами Христової науки.

Одного разу стрийко, будучи в доброму настрою, переповів мені пояснення, бо я не міг спромогтися дати на те все відповідь. Заповіді Божі є вірні, правдиві. Так! Але чи людство придержується тих заповідей, помимо того, що в щоденних молитвах говоримо ці заповіді. І ось маєш п'яту заповідь, що говорить: „Не вбивай“. А скільки, може, навіть у цій хвилині, вбивають людей десь там на війні. Дальша заповідь: „Не кради“. А скільки крадуть! І так далі й далі, пройшовши за порядком усі заповіді. Виходило б, отже, так що ці заповіді є фальшиві. Тільки не від Бога фальшиві, лише фальшиво застосовувані тими людьми, що кермують людством і Божими законами. Бо коли б ці керуючі верстви були свято переконані, що за ті злочини чекає їх кара Божа, то на землі був би мир, віра, любов і щасливе, без злиднів людське життя.

І ось розглянься кругом і побачиш, що діється, яка кривда, яка несправедливість, як сильніший гнобить слабшого, гне, давить його, а в деяких випадках за марницю і життя відбирає. І таким фарисеям Господь гріхи відпускає тому, що він про людське око ходить до церкви та раз або й більше разів у році ходить сповідатися? Думаю, що є зайвим писати про подібні наші розмови із стрийком. Вернусь до дещо більше цікавого.

Знаю із досвіду про деяких безбожників, уже нової ери комунізму, які в першу чергу поглузували собі з релігійного життя і повикидали і понищили образи-ікони й усе те, що належить до християнського обряду. А у мойого стрийка Івана Франка було навпаки. У його одній кімнаті висів образ Богоматері, обвішаний вишиваними рушниками та перед ним лампадка, що її колись світили в пошані матері Божій. І мій стрийко інколи заходив до тієї кімнати. Чого – я не знаю, я не мав тієї вдачі, щоб перешкоджати йому в його думках. І цей образ дає нам багато доказу про віруючість і релігійне переконання Івана Франка.

Вважаю за важливе тут сказати про Великодні свята в 1916 р., які ми оба зі стрийком відсвяткували без найменшої підготовки до самого святкування, хоч ми оба турбувались тим, але нічого

не виходило. Треба би було піти десь у село роздобути дещо на свята. Однак я того не міг зробити тому, що хворого стрийка лишити самого вдома, хоч би на півдня, я не відважився. Але Господь не забув про нас, натхнув добрих людей, які допомогли нам провести Великодні свята по-християнськи й по-українськи.

У великодню суботу ранком я пішов по молоко до одного заможного господаря, що називався Галер. Не знаю, чи ці люди були німецького походження, чи поляки, але говорили польськи. Коли я прийшов по молоко, пані Галерова спитала мене, коли в нас свята. Я відповів, що наш Великдень завтра.

– А чи маєте щось із харчів, приготовлене на свята?

Я, зніяковівши, відповів жартом, що маємо: „Вода на чай і цукор є, а замість пасхи принесу зараз з пекарні глевкого хліба – і будуть свята“.

Пані Галерова подивилась на свого чоловіка і, здавалось, без слів порозумівшись, сказала, щоб я прийшов до них знову за якусь годину. Але через якої півгодини панство Галери прислали нам своїм слугою кошичок із усяким добром, за яке не хотіли прийняти жодної заплати. По полудні стрийко казав мені зварити кілька яєць та приготувати ще дещо трохи і завтра ранком маю піти до церкви це все посвятити.

Все було зроблене мною так, а на Великдень ранком мій кошичок із усяким добром стояв і був посвячений у найближчій нашій церкві разом з іншими. Деякі з-поміж тих кошиків виглядали багато бідніше, ніж мій, наповнений дарунком пані Галерової.

Приготовившись до снідання, я поділився свяченим яечком зі стрийком, подавши йому частинку до уст зі словами: „Христос воскрес“. „Воістину воскрес!“ – відповів стрийко. Після снідання ми розмовляли довго-довго про давні й сучасні великодні обряди та про їх історію. Чому, коли й навіщо те все повстало, як наприклад: великодня сповідь, свячення пасок, гагілки та ін. Що, наприклад, гагілки сам український народ створив собі немов на згадку про те, як то народ чекав із священиком під церквою не раз цілими годинами, заки прийшов орендар церкви (переважно жид) і відчинив церкву. Багато я позабував із тих наших розмов, бо я не дуже ще цікавився такими поважними речами.

Пополудні стрийко казав піти і подивитися, як біля нашої церкви св. Юра львівська молодь проводить свої гагілки. Але я не ходив, бо від нас до площі св. Юра досить далеко, і самого хворого стрийка лишити на 2–3 години не можна було. І стрий-

ко далі розказував мені про те, що, коли його діти були малими, вони майже щороку ходили приглядатись тим веселим забавам.

Пригадую собі ще одну подію, над якою варто б замислитись. А сталось воно у зв'язку з недугою паралічу рук стрийка.

Колись давно в селі Нагуєвичах жив собі заможний загально-знаний там свідомий господар. Йому нібито мала об'явитись Матір Божа. Він наробив у селі багато руху, й ціла громада людей пішла за ним до лісу на місце об'яви. На цьому місці ріс грубезний дуб, а з-під нього випливало досить сильне джерело доброї холодної води. І хоча з цілої громади ніхто нічого конкретного не бачив, а все ж таки за порадою згаданого чоловіка громада постановила побудувати на тому місці маленьку капличку, яку назвали Ярина. Ця Ярина справляла в селі, а навіть в дооколичних селах, велике піднесення духа, й тому люди відбували раз у рік велике врочисте свято в дні дев'ятого четверга по Великодних святах. Збиралась велика маса народу, і з хоругвами йшов святочний похід полями аж до Ярини. Тут народ кидався за всякого роду зіллям. Відтак священник правив у капличці молебні, а народ за ним співав так голосно, що аж ліс шумів. Окрім цього свята, відвідували улюблену Ярину хворі люди. Приходили хворі на різні недуги, як очей та інші, й люди знаходили там як не полекшу в своїм горю, то бодай потіху з цього, що відвідали те, як казали, святе місце. Чи там дійсно був хто вилікуваний, чи дістав яку полекшу в своїм горю, мені не відомо. Знаю тільки те, що ніхто з відвідувачів не ремствував, не нарікав і не розчаровувався, а навпаки, народ дуже по-божно ставився до Ярини і вже навіть за польської займанщини розбудував її. Тепер приступаю до речі.

Перед першою світовою війною хтось із моєї родини, усно чи листовно, порадив Іванові Франкові, щоби й він зробив прощу до згаданої Ярини. І стрийко послухав і приїхав зі своїм сином Андрійком зі Львова до Нагуєвич відбуту цю прощу. І стрийко відбув її. У супроводі мого найстаршого брата та сестри всі вони поїхали ще ніччю, бо треба було бути на місці, як сонце починало сходити.

Хоч ця проща не дала стрийкові полекші, але для нас і загалу дала відповідь на питання: чи Іван Франко був віруючий, чи ні.

Маю ще одну подію, яка яскраво відбилась у моїй пам'яті. Було це досить давненько, яких 54 р. назад, тобто тоді, коли я ще навіть до школи не ходив. Наш стрийко, Іван Франко, приїхав із родиною до нас у відвідини, а радше з цікавим ділом. У нас у хаті, в приявності цілої моєї родини, стрийко став

розказувати цікаву історію про свій сон і про свої дитячі роки: „Бувши ще маленьким хлопцем-дітваком я бавився ключем. Ключ цей був мосяжний з лискучого металю й тому я залюбки бавився ним біля криниці. Припадково ключ цей упав у криницю. Я став плакати й на мій плач прийшли батько й мама, і я їм із плачем розказав, що я не хочахи впустив ключ у криницю. Тоді батько взяв мене на руки та зацитькав, тобто заспокоїв і зараз же того самого дня відкував мені нового гарного ключа, яким мені малому не забороняли далі бавитись. Але я уже вважав і бавився подальше від криниці.

І ось минулого тижня приснився мені дуже цікавий сон. Приснився мені якийсь святий, чоловік у постаті старенького дідуся. І той дідусь сказав до мене таке: „Не журися, ти добрий чоловік і ти позбудешся своєї хвороби, але мусиш піти там, де ти родився і відкопати той ключ, якого ти, будши ще маленьким, упустив із рук у криницю-студню“. І я хочу,— каже далі стрійко,— спробувати того щастя, ризикуючи кілька десятків коронами (австрійські тодішні гроші)“. Але тут біда, як договоритися із вітчимом Гавриликом, який був дуже зле і ворожо наставлений до стрійка Івана. Ця криниця-студня була занехана і засипана землею і знаходилась на подвір'ю Гаврилика. Не відкладаючи справи, пішов мій тато зі стрійком і стали вговорювати вітчима, щоби він згодився на проведення роботи на його подвір'ю. І що ж? На превелике здивування і жаль нам усім, пан начальник громади Гаврилик відмовив. Не дивлячись на стрійкове нещастя, терпіння та убожество з приводу цієї недуги, Гаврилик відмовив: „За ніяку ціну не дозволяю“. При чому казав: „Ти гадюко, ти розбійнику, ти безбожнику... Ти мене на біду привів, ти село сплюндрував, три коршми вже жиди зліквідували, а ще є три, й ті напередодні ліквідації тому, що ніхто тепер не приходить до них. Ба, та то ще не все, піди до егомосця та поговори з ним. Вони тобі скажуть, що твої читальники, просвітяники та січовики виробляють у селі. Дороги не дають пройти доброму чоловікові, позаводили якісь військові муштри, марші, співи, ленти, топірці, а в читальні музики. Бідному егомостеві жити не дають, по судах тягають його ніби за побиття дітей. Забувають, що егомосьць має право карати дітей за непослух“. Годі тут усе це описати, з якими жалями та лайками випровадив вітчим своїх пасербів поза межі свого подвір'я.

Хочу ще раз тут згадати про нашого пароха Єднакого, який на уроках закону Божого дуже часто бив дітей грубою палицею... Бив він не за якусь наукову провину, тільки мстився на

дітях за те, що батько побитої жертви належав до „Просвіти“ або „Січі“. Я особисто не знаю, з якої ласки завжди тільки страху набирався, але чомусь отець ні разу не підніс на мене свою страшну палицю, з якою ніколи не розлучався, помимо того, що моїх двох братів брали активну участь як у читальні, так у „Січі“. І теж я не залишався бездіяльним, бо дали мені ролю у виставі „Вифлеємська ніч“ третього пастушка. Це був мій перший початкуючий виступ на сцені.

І так не раз застановляюсь над тим усім і питаю: „Як це так? Та ж сина Божого Ісуса представляють нам у такому прекрасному виді, що діти в його оточенні горнулись до Ісуса і слухали його наук. І я певний, що Ісус не бив їх і не відпихав від себе їхньої любові до нього. То чому ж так не роблять тепер ті, що беруть на себе обов'язки наслідувати Ісуса? На мою думку, коментарі зайві до цієї справи.

Без сумніву ті люди, які думають, а часом говорять і пишуть публічно про те, що Іван Франко був невірний, безбожник, дуже помиляються і тим ображають Бога й те, що є найсвятіше.

Я не стрічав у мойому житті другої людини з такою терпеливістю та любов'ю до ближнього, як Іван Франко. А терпінь у стрийка було багато, а саме: власна неміч паралічу рук, війна, сини на війні, донька в Києві за фронтом, дружина в закладі хворих. І все то склалось нараз. У такому положенні я застав стрийка у Львові. З того приводу він виявив велику радість при перших словах нашого привітання.

– Та чи не Михайлів ти син з Нагуєвич, Василь?

– Так, – відповідаю.

– Василю, тебе сам Господь послав до мене. Таки Бог змилосердився наді мною і дав мені поміч.

Оці слова зарились мені глибоко в серці на вічну пам'ять. І ці слова по нинішній день дають мені святе переконання і знання про те, що мій стрийко Іван Франко був віруючий, що його віра в Бога була глибша в розумінні, ніж тих, що пишуть, що він був безбожник. Таке писання мало місце минулого року (тобто 1957) в Філядельфії, де керманічі Ковчега допустились опублікувати таке безглуздя.

Знаю з власного досвіду, що мій стрийко ціле життя своє працював тільки на те, щоб український народ здобув собі волю між вільними народами світу, й він був певний, що повстане мати Україна „від Кубані аж до Сяну-річки одна, нероздільна“. І яким щасливим був би він почувався, коли б був дожив 1918–1919 рр., побачивши на власні очі наслідки своєї невсипущої праці. На жаль, не довелось, відійшов передчасно.

Я не збираюсь боронити Івана Франка як могого стрийка. Ні! Я бороню його як праведника, як людину всіх праведних чеснот, як працівника, борця, мученика за святу нам усіх ідею волю свого бездоленого українського народу... „Так закінчив щирі спогади про свого геніального родича його небіж Василь Франко, який помер 1980 р. і похований у Ньюарку (штат Нью Джерзі, США).

Без сумніву, великий Франко був релігійною людиною. Ріс він у побожній релігійній родині. Якби Яків Франко не вірив у Бога, то не купив би до церкви св. о. Миколая дороге Євангеліє в надії, що Господь пошле йому дітей, не викував би всіх потрібних речей до церкви, не давав би до храму щорічно воску на велику суму. Яків і Марія ходили до церкви і брали з собою свого улюбленця Івана. Це теж без сумніву. Релігійні родичі виховали такими ж й своїх дітей.

Але Яків Франко був тверезо мислячою людиною. Він бачив, як поводить ся з людьми той чи той пастир. І недарма син змалював образ батька в повісті „Великий шум“ як чоловіка, що виступає проти отця Квінтіліана. Яків бачив, що о. Йосип Левицький не поводив себе зі своєю паствою належним чином. А чому ж тоді до Лева Кордасевича, що з Нагуєвич переїхав до Перемішля, Яків-коваль тратив дорогий для сільської людини час і їздив відвідати того отця? Бо поважав його за людяність, доброту, розум, розсудливість. А саме таких рис дуже часто бракувало нашим парохам.

У юнацькі роки І. Франко теж ходив до церкви. У гімназії вивчав катехизм. 1873 р. на Фомину неділю Каменяр запросив до Нагуєвич гімназійний хор з восьми осіб. До села прийшли пішки, ночували в садибі Франків, співали в церкві, гостили також у священника Василя Білинського. Іван показував їм Слободу, батькову кузню та навколишні краєвиди. Іван Франко не боровся проти релігії й Церкви, а засуджував тих священників, які байдуже ставилися до горя й недолі власних парафіян, захираючи у них останнє за похорон тих, що не цікавилися національним відродженням у своїх парафіях, а проводили москвофільську політику.

Серед священнослужителів мав письменник багато приятелів, і вони завжди з радістю приймали його на плебаніях, у власних хатах, помагали йому в збиранні фольклорних та етнографічних матеріалів. У багатьох із них гостив він зі своєю сім'єю.

Добре розуміли Івана Франка патріарх Йосип Сліпий, митрополит Андрій Шептицький, який був присутній на святкуванні

40-літнього ювілею творчої діяльності Каменяра і під оплески присутніх впровадив ювіляра на почесне місце (Я. Гриневич. Релігія в житті і творчості І. Франка).

У своїй творчості І. Франко звертався до релігійних мотивів: поезії „Хрест“, „Святовечірня казка“, віршовані легенди „Два чуда св. о. Николая“, „Рука Івана Дамаскина“, поеми „Іван Вишенський“, „Мойсей“. А тема його докторської дисертації – „Варлаам і Йоасаф, старохристиянський роман і його літературна історія“. Письменник збирав матеріали для написання праці про життя Ісуса Христа.

У поемі „Панські жарти“ І. Франко змалював образ священика, який вважав ідеалом, бо пастир дбає про моральний світогляд своїх парафіян, навчає їхніх дітей, радіє разом з усіма селянами, що панщина сконала.

Очевидно, що без поваги і віри в Бога, великого душевного піднесення при згадці про Господа, Франко не зміг би написати такі слова про Великдень 1848 р., коли була знесена панщина:

*Великдень! Боже мій великий!
Ще як світ світом не було
Для нас Великодня такого!
Від досвіта шум, гамір, крики,
Мов муравлисько, все село
Людьми кишить. Всі до одного
До церкви пруть. Як перший раз
„Христос воскрес“ заспівали,
То всі, мов діти, заридали,
Аж плач той церквою потряс...*

Іван – син Захара, народився 12 лютого 1896 р. в селі Нагуєвичах. Був дуже здібним хлопцем, з дитинства захоплювався читанням художньої літератури, особливо любив оповідання свого стрийка Івана, в честь якого й був названий цим ім'ям.

Товариський, він збере, бувало, своїх однолітків і розповідає їм або читає оповідання Каменяра. Казали, що „мав таку голову“, як його великий родич. Батьки постановили вчити його, хоч жили бідно. Після сільської школи його віддали на навчання до Дрогобицької гімназії. Вчився гарно, батьки покладали на нього великі надії. Думали: вивчиться, і їм допоможе поліпшити життя.

Жив у бурсі святого Івана Хрестителя за 20 корон місячно. Член Пласту, він провадив активну громадську роботу. У рідному селі керував драматичним гуртком, який поставив п'єси „Невільник“ Марка Кривиницького, „Ой не ходи, Грицю...“

Михайла Старицького, „Назар Стодоля“ Тараса Шевченка, „Украдене щастя“ Івана Франка.

Довгожителька Нагуєвич Ганна Чапля згадувала: „Я була членом драматичного гуртка, яким керував Іван Франко. Це була дуже талановита натура, любитель театрального мистецтва. На наші заняття він приходив пішки з Дрогобича, приносить цікаві книжки, давав нам читати, вчив розуміти прочитане. Кожну драматичну роль він пояснив, показав нам, як розуміє цей образ. Коли ми гарно цю роль трактували, то він підтримував перші паростки нашого успіху. Знав багато народних пісень. З ним ми також готували концерти, де співали народних пісень, декламували вірші І. Франка, Т. Шевченка. Був дуже щирий і простий у стосунках з нами“.

Важке матеріальне становище батька не дало можливості Іванові нормально жити і вчитися. Він звертався за допомогою до стрийка Івана. Про це дізнаємося з його листів до поета. „Дорогий стрийцю, – писав він, – тато не мають грошей за бурсу заплатити, хочять продати кусень поля, якого дуже мало мають... Мені в школі наука йде добре, так що жаль мені би було покидати гімназію. А ту ані черевиків на зиму, ані плаща, і я не знаю, що зі мною станеся. Прошу Вас, Стрийцю, не забувайте о мні!“

В іншому листі він писав: „Ніхто не знає, як я бідую і борюся зі своєю долею, то не відмовте мені своєї помочі, благаю Вас...“ (листи опубліковані Романом Гораком у Науковому віснику № 1 музею Івана Франка у Львові). Каменяр помагав своєму небожеві, чим міг.

20 червня 1915 р. Івана забрали з гімназії до австрійської армії. З війська приїжджав складати іспити. Успішно закінчив гімназію. Повернувся до армії, захворів. Лікарі діагностували пневмонію. Після демобілізації помер 21 жовтня 1918 р. у Нагуєвичях, на 24 р. життя.

Захар Франко про свого сина Івана з боєм розповідав Іванові Коссаку: „Іван, четвертий мій син, був студентом, дуже добре вчився, ми з останнього тягнулися, щоб його вивчити, та й урвалося, все пропало. Вернув з італійського фронту у середу і до тижня вмер на гішпанку“ (І. Коссака. Іван Франко та його брати: Спогади).

З рідної хати до останнього спочинку його несли на своїх плечах сільські парубки, ті, що грали з ним вистави, що шанували його за щире й добре серце, що вчилися в нього чесності й справедливості. А дівчата-аматорки устеляли його останню дорогу осінніми квітами. Молодь любила й поважала його.

Батьки не поставили йому дорогого пам'ятника, бо не було за що. То ж хай ці щирі слова про справжню людину будуть йому вічним пам'ятником для нащадків.

Дівчина з Війтівської гори

Григорій Франко був найстаршим сином рідного брата Каменяра Захара. Високий і стрункий парубок, він чарував нагуєвицьких дівчат не тільки вродою, а й чудовим голосом та знанням багатьох народних пісень. Тому й обрав собі до пари сільську красуню Тетяну Лялюк. Вона була невеличкою, чорнявою дівчиною.

18 листопада 1909 р. Захар запросив брата Івана разом з синами на весілля свого сина Григорія. Він відправив на залізничну станцію в Дрогобичі воза з кіньми, щоб привезти брата. Іван Франко приїхав з сином Тарасом. Сучасники Каменяра згадували, як гарно благословив поет молодят до шлюбу. Знав увесь обряд одруження. Адже це не дивно, бо записав його від рідної матері Марії та односельців.

Бог благословив Григорія й Тетяну нащадками, і вони виховали п'ятеро дітей: Розалію, Марію, Ганну, Івана та наймолодшу Дарію. Про цю небогу Каменяра ми й хочемо розповісти. Дарія народилася 14 січня 1931 р. Закінчила сім класів Нагуєвицької народної школи. Співала в хорі, яким керував її брат Іван.

У розмові зі мною Дарія з теплотою згадує свою родину в Нагуєвичах на Війтівській горі, особливо старшу сестру Ганну, яка одягала її, маленьку, в українську ношу і брала з собою до клубу дивитися вистави, в яких вона брала участь, а також слухати виступи хору. Далі каже: „Ще в ранньому дитинстві я дуже захоплювалася малюванням. Зимом, сидючи на печі, малювала образи, які висіли на стіні, а літом – квіти: поодинокі і в вазі букетами. Малювала акварельними фарбами, які тато мені купив. Тато навіть посилав мої малюнки в Київ, бо він дуже хотів, щоб з мене вийшов художник. З Києва прийшла відповідь, що в малої є талант, але спочатку треба закінчити школу (на той час в Нагуєвичах ще не було десятирічки). Я пішла на навчання в Дрогобицьку середню школу і займатися малюванням в мене не було часу. Отож все було закинуто. Після закінчення десяти класів я поступила у Львівський сільськогосподарський інститут на факультет лісового господарства“.

Дарія і її подруга Ганна Кибза були першими нагуєвичанками, що навчалися в цьому вищому навчальному закладі. На п'ятому курсі Дарія Франко вийшла заміж за Теодора Пораду і після закінчення інституту (чоловік кінчав на рік скоріше і був залишений на кафедрі) поїхали на роботу в Доброміль. Молоде подружжя забрало до себе маму Тетяну Франко, яка привезла з дому книги, фотографії, незакінчений рукопис свого чоловіка. Григорій Франко хотів описати долю наших емігрантів, які виїжджали до Америки. Він назвав цю розповідь „Через океан у світ хмародерів“. На жаль, вона затратилася.

1960 р. Дарія з сім'єю переїхала до Турки, де працювала в Турківському державному лісгоспі на різних посадах: інженером лісового господарства, інженером з нормування, заступником директора з економічних питань. 39 років праці віддала дівчина з Війтівської гори збереженню та вирощенню карпатських лісів.

Теодор Порада займався науковою роботою, написав дисертацію про лісовідновні ялини в Бескидах і успішно захистив її у Харкові. Він і далі займається науковою діяльністю, працює в Українському науково-дослідному інституті гірського лісівництва.

У Дарії й Теодора двоє дітей. Син Володимир закінчив середню школу в Турці з золотою медаллю, а Львівський політехнічний інститут (електромеханічний факультет) – з дипломом з відзнакою. Був скерований до аспірантури в Харків. Там і живе. Працює на заводі важкого машинобудування. Має двох синів, Андрія й Тараса. Донька Дарії й Теодора, Галина, закінчила Львівський медичний інститут (фармацевтичний факультет). Працює в Турці, має двох синів, Ореста і Андрія, і маленьку Марусю.

Дарія виховує онуків, а в вільний час читає художню літературу, бо закохана в красне письменство. Має багату бібліотеку, де чільне місце займають книги її великого родича. Молодою й красивою дівчиною, на яку заглядалися нагуєвицькі парубки, вийшла вона з батьківської хати на Війтівській горі у світ широкий, виростила сина й доньку, дала їм освіту, а тепер втішається онуками.

Нашадки Захара говорять англійською

Дарія Шуст (Микитич) – правнучка Франкового брата Захара. Народилася 10 серпня 1952 р. Мати Марія і батько Микола працювали в Нагуєвицькому лісництві. Мати Дарії від першого

чоловіка Михайла Валька мала сина Романа і доньку Віру. Вийшла вдруге за Миколу Микитича, з яким нажила двох доньок – Дарію й Розалію.

1960 р. Дарія пішла в перший клас Нагуєвицької середньої школи. Вчилася добре, любила гуманітарні предмети, особливо англійську мову, якої її навчала Людмила Бурлак, обдарована вчителька, що захоплювалася художнім мистецтвом, сама гарно малювала, цікавилася художньою літературою. Школу Дарія закінчила успішно і стала студенткою факультету іноземних мов Дрогобицького педагогічного інституту ім. Івана Франка. Закінчивши в 1975 р. інститут, три роки працювала вчителькою англійської мови в Рівненській області. Ще два роки була педагогом у Самбірському районі. У 1980 р. Дарія почала працювати в Урізькій восьмирічній школі, бо треба було доглядати стареньку матір (батько помер давно). 1982 р. одружилася з Богданом Шустом, родом із села Попелі. Має дорослого сина та доньку Наталію, яка навчається в 11 класі Нагуєвицької середньої школи.

В Урізькій школі Дарія Шуст уже працює 24-ий рік. Добре володіє англійською мовою, методикою її викладання. Дирекція школи характеризує її як людину творчу, здібного, дисциплінованого педагога. Вчителька постійно підвищує свій фаховий рівень. Бере участь у роботі районного методоб'єднання вчителів англійської мови. Її учні – учасники олімпіад з цього предмета. Дарія – чесна, доброзичлива, тактовна людина.

Її молодша сестра Розалія Сойка (Микитич) народилася 1 січня 1955 р. Нагуєвицьку середню школу закінчила в 1972 р. Навчалася в Самбірському культурно-освітньому училищі, яке закінчила з відзнакою в 1977 р.

Її скерували на роботу в село Міженець Старосамбірського району художнім керівником у сільському клубі. У 1979–1984 рр. навчалася заочно в Рівненському інституті культури. Зараз працює бібліотекарем. Нагороджена грамотою за сумлінну працю та вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи та з нагоди Всеукраїнського дня бібліотек відділом культури Старосамбірської районної державної адміністрації.

Уже 25 років живе в селі Міженець. Полюбила його і називає таким мальовничим, як і рідне. Там знайшла свою долю, 1977 р. одружилася. Чоловік Розалії – Михайло Сойка працює в Старосамбірській музичній школі викладачем гри на духових інструментах. Розалія й Михайло мають дві доньки – Лілію та Катерину. Старша, Лілія, одружена і порадувала бабусю онуком Артемом. Молодша, Катерина, – школярка.

Леся Шумеляк - гілка Франкового роду

Леся Шумеляк (Мояк) – праправнучка Захара Франка. Народилася 2 серпня 1973 р. Середню освіту здобула в Нагуєвицькій середній школі. Як член літературного гуртка „Каменяр“ була активною учасницею позакласних заходів: літературних вечорів, читацьких конференцій, переможцем декламування віршів Каменяра.

1990 р. поступила на філологічний факультет Дрогобицького педагогічного інституту ім. І. Франка. Тоді ж, у серпні, виступаючи на відзначенні 134-их роковин від дня народження Каменяра у Франковому гаю, Леся Шумеляк сказала: „Люблю творчість великого Франка, черпаю з його книг глибоку любов до рідного народу, рідної землі, вчуся у нього працьовитості й відданості Україні. Його твори для мене стали щоденною необхідністю, як вранішня молитва і схід чи захід сонця на небі“.

Ще будучи студенткою інституту, співала в хорі Народного дому „Просвіта“ в Нагуєвичах, який у 1992 р. урочисто відзначив у селі першу річницю Незалежності України.

1995 р. отримала диплом вчителя української мови та літератури і працює педагогом-словесником у Підбузькій Малій академії мистецтв. З щирою повагою згадує Леся своїх шкільних вчителів Ірину Глинку, Катерину Дрогобицьку, Володимира Чабана, які прищепили їй любов до красного письменства та рідної історії. В інституті цю любов поглибили викладачі Михайло Шалата, Леся Химин, Богдан Червак, Мирон Яким.

У Франковому вузі вона поглибила свої знання з творчості Каменяра. Її уроками захоплюються школярі. Виготовляє до кожного виучуваного в школі письменника цікавий роздатковий матеріал, тому читає книжки й журнали, робить виписки важливих фактів з біографій письменників. А декламування вчителькою багатьох художніх текстів напам'ять підвищує емоційність її уроків. Вона організовує літературні вечори, тижні української мови, спонукає своїх вихованців до роздумів над прочитаним. Особливий успіх мав проведений нею вечір „Тричі мені являлася любов“. Веде в школі факультатив „Франкознавство“. Зібрала цінні матеріали про Івана Франка, його родину, нащадків.

Дирекція школи цінує Лесю Шумеляк як людину творчу, яка сприяє розвиткові інтелекту і творчих здібностей учнів.

Молода вчителька кохається в літературі, збирає власну бібліотеку, вивчає творчість свого славетного родича. Вона дуже подібна до своєї бабуні Ганни Франко (Шумеляк).

У Франковому вузі здобула додаткову спеціальність вчителя народних промислів і звання майстрині вишивки. Її роботи експонувалися на виставках у Дрогобичі, Києві („Сколівщина у вишивці“). Леся Шумеляк подала на виставку вишиті сорочки, рушники, серветки.

Леся Шумеляк – у розквіті творчих сил. Одружена, виховує донечку Соломійку, названу на честь героїні Михайла Коцюбинського з оповідання „Дорогою ціною“.

Дескорені з роду Онуфрія

Наймолодшим братом Івана Франка був Онуфрій. Народився в Нагуєвичах 21 червня 1861 р. Умілий майстер-самоук, він робив скрині, бочки, ложки, підсвічники, сани, миски тощо. У розмові зі західноукраїнським громадським діячем Іваном Коссаком Захар Франко дав таку характеристику своєму молодшому братові: „Коли Онуфро малий був, виказував велику здібність до всіляких ручних робіт. Бувало, як робимо копаниці до санок, то він... зробить шість, а я одну. Ніколи не спустить сокири надурно... Вже тоді рвався дуже Онуфро до ковальства...“

Здібного пасерба вітчим Григорій Гаврилик віддав на навчання ковальського ремесла у Дрогобич. Вчився два роки. 1886 р. Онуфрій одружився з Юлією Дидинською з Ясениці Сільної. У Нагуєвичах у нього народилося семеро дітей: Яків, Антон, Марія, Розалія, Анна, Анастасія, Михайло.

Іван з Онуфрієм продали свою частку землі в Нагуєвичах і купили 40 моргів поля та садибу в Підгірках. Туди й перебрався жити Онуфрій з сім'єю в 1903 р. Тут ще народився в нього син Омелян-Володимир. Онуфрій ранньою весною пішов на річку ловити рибу, застудив нирки й помер 28 липня 1913 р.

Нащадки Онуфрія були свідомими українцями і працювали для національного відродження рідного краю. Були членами „Просвіти“, „Сільського господаря“, ОУН, учасниками хорових чи драматичних гуртків, створювали товариства „Луг“. У час боротьби з німецьким фашизмом та московським більшовизмом взяли в руки зброю і стали борцями за волю України.

Найстарший син Онуфрія Яків був секретарем у „Просвіті“. Помер через два з половиною місяці після смерті батька на дизентерію. Прожив Яків тільки 27 років.

Другий син Онуфрія, Антон, одружився з донькою підгорецького війта Анастасією Когут. Народженого в 1919 р. сина назвали на честь поета Іваном. Був активним членом „Просвіти“. У 1941 р. його забрали в червону армію. Навесні 1945 р. приїхав у відпустку і пішов в УПА. Був провідником пропаганди Калуського районного проводу ОУН. Мав псевдо „Кожем'яка“. Працював у відділі безпеки. Загинув у Чорному лісі від руки провокатора. Похований сестрою Ярославом на підгорецькому цвинтарі.

Другий син Антона, Володимир, – активіст громадського життя в Підгірках. Був вивезений на роботу до Німеччини. Радянська влада посадила його в тюрму, а дружину з сином вислала в Хабаровський край. Брат Володимира, Богдан, також був вивезений до Німеччини, а повернувшись 1944 р. додому, пішов в УПА. Псевдо „Дубок“. Воював у сотні „Бистриця“. Загинув Богдан 1946 р. біля села Ясень Рожнятівського району Івано-Франківської області.

Донька Антона, Ярослава, була активною учасницею драматичного гуртка. Красивій дівчині, зв'язковій УПА дали псевдо „Русалка“. Її схопили в 1945 р. і два роки катували у Станіславській тюрмі. Побратимів не зрадила. Опинилася на 10 р. за колючими дротами на Півночі, в автономній республіці Комі. Повернулася з заслання і живе в Підгірках. Разом з чоловіком Василем Турчиним і сином Романом – члени Руху.

Наймолодшою дитиною Антона Франка була Ольга. Активістка „Просвіти“, секретар Руху в Підгірках. За чоловіком Білинська.

1947 р. Антон Франко з дружиною Анастасією, синами Михайлом і Ярославом, донькою Ольгою були вивезені в м. Караганду (Казахстан).

Донька Онуфрія, Марія, вийшла заміж за Антона Бринчака. Марію з чоловіком і чотирма синами вивезли в Караганду. Найстарший син Марії Володимир там і помер, а Мирослав залишився жити на чужині.

Розалія – друга донька Онуфрія вийшла заміж за Йосипа Гонту з села Збори. Чоловік не повернувся з Першої світової війни. На руках у неї залишився син Іван (1914 р.), названий на честь Каменяра. Навчався в сільській школі в Зборі, в Калущі. Захоплювався творчістю Т. Шевченка, І. Франка. Працював у „Просвіті“. Організував у Зборі молодіжне товариство „Луг“, служив у польському війську. 1936 р. став членом ОУН, поширював підпільну літературу. 1943 р. пішов у Чорний ліс, де організовувалися Загони Української Народної Самооборони. Псевдо

„Гамалія“. Це був його улюблений Шевченків герой з однойменної поеми. Проїшов шлях від чину булавного до сотенного.

У лютому 1944 р. хорунжий „Гамалія“ став керівником сотні в курені „Дзвони“. У Чорному лісі йшли бої УПА з червоними партизанами в період від 23 квітня до 4 червня 1944 р. У них брали участь сотні „Гамалії“, „Благого“ та „Черника“ під командою хорунжого Василя Андрусяка – „Різуна“. Вістун Чубенко згадував, що в Чорному лісі повстанці взяли три загони червоних партизан у вогняне кільце, відрізавши їм харчове постачання.

1 травня 1944 р. група енкаведистських військ наступала на Майдан. Частина відділу „Гамалії“ несподіваним ударом відбила нападників. Керівництво загонами в Чорному лісі передбачало, що червоні схочуть відплатити за поразку. Поблизу села Майдан у лісі було стягнуто весь відділ „Гамалії“ та частину відділу „Різуна“. Червоні прийшли 7 травня і наткнулися на добре підготовлену оборону. Бій тривав кілька годин. Ворога було розбито.

У вересні 1944 р. сотня „Гамалії“ була реформована в курінь „Довбуш“ (400 повстанців). Командир отримав чин поручника.

Розвідка донесла командирові „Різуну“, що в Станіславові, Лисці і Богородчанах є скупчення військ НКВС, що підготовляється атака на Чорний ліс. 12 жовтня 1944 р. загін „Гамалії“ виступив на село Старий Лисець і розгромив противника.

Чорний ліс не давав спокою більшовикам. Він був пристановищем багатьох відділів повстанців. Тому енкаведистські війська наприкінці жовтня 1944 р. почали велику операцію в Чорному лісі. „Гамалія“ зі своїм куренем стояв табором в урочищі Гуркало, за 4 км від села Грабівки. 1 листопада відбувся великий бій гамаліївців з НКВС. Загинуло 27 повстанців на чолі зі своїм командиром. Місце знаходження табору видав зрадник, підсланий енкаведистами. 4 листопада 1945 р. Гонті наказом Головного Військового штабу УПА було надано звання сотника посмертно.

П'ятою дитиною Онуфрія Франка була донька Анна. Вийшла заміж за Івана Когута з Підгірок. Мали трьох дітей: Івана, Петрунелю, Ольгу. Син Іван був зв'язковим УПА. Підтримував зв'язок з боївкою Івана Магаса – „Черемоша“. Заарештований в 1944 р. Замучений у Станіславській тюрмі. Всю сім'ю вивезли в Автономну Республіку Кому. 1949 р. Анна загинула в тайзі, а її діти залишилися жити в Росії.

Анастасія – шоста дитина Онуфрія. Одружена з Данилом Магасом. Їхній найстарший син Микола воював у лавах повстанців

з 1945 р. Загинув 22 липня 1948 р. поблизу села Підгірки. Батьків за сина вивезли в Хабаровський край. Донька Анастасії, Марія, вийшла заміж за Івана Магаса – псевдо „Черемош“. Він мав середню освіту. Був учасником хору та драматичного гуртка. В лавах УПА від 1944 р. Командир боївки, що охороняла надрайонового провідника ОУН Калущини „Артема“ (В. Калинія).

Син Анастасії Володимир був вивезений з сім'єю в Хабаровський край. Додому повернувся 1962 р. Йому забороняли жити на Україні. Допоміг йому залишитися в рідному селі син Івана Франка Тарас.

Михайло Франко – останній син Онуфрія, що народився в Нагуєвичках. Красивий парубок, був членом драматичного гуртка та читальні „Просвіта“, очолював товариство „Луг“ в 1928–1931рр. Був активним у товаристві „Сільський господар“. У Підгірках його любили й поважали.

Уже в Підгірках народився в Онуфрія син Омелян-Володимир. Брав участь у національному відродженні села. 1931–1934 рр. очолював спортивно-пожежне товариство „Луг“. 1933 р. був присутній на відкритті пам'ятника на могилі свого стрийка І. Франка. Працював на будівництві доріг. Поставив у 1936 р. хату. Помер у жовтні 1981 р. Мав дві доньки (Оксана-Любов, Уляна-Людмила) та сина (Мирослав-Онуфрій).

Донька Омеляна-Володимира, Оксана Франко, закінчила Львівський університет ім. Івана Франка і працює доцентом кафедри історії України та етнографії. Вона опублікувала понад сто наукових праць, стала доктором історичних наук. Разом з сином Андрієм працює над виданням спадщини Івана Франка.

Живуть і працюють на користь рідної України й інші нащадки Онуфрія Франка. Виховують дітей, орють землю, засіваючи її своєю добротою й ласкою. А в серці несуть високі ідеали національного відродження України, утвердженню яких невтомно служив великий Каменярь.

Ювілей Івана Франка пройшов через моє серце

У травні 1951 р., під час навчання в 9 класі Нагуєвицької середньої школи, мені випало щастя взяти участь у відкритті музею Івана Франка в центрі села та виступити на велелюдному мітингу. Виступ написала мені вчителька української мови та літератури Марія Проценко, добра людина й кваліфікована наставниця. Пам'ять про неї збережеться в моєму серці назавше.

Невеличка дівчина, закутана в мамину хустину, бо приховіла, щебетала вивчене напам'ять про любов до свого славетного односельця. Оправдала довір'я вчительки, сказала все як слід. Але чи було це почуття в моєму серці? Не знаю. Мабуть, ні!

Мої знання про творчість І. Франка вичерпувалися шкільною програмою, яка обмежувалась відомостями про Каменяра як борця-революціонера. Я не мала уявлення про його інтимну лірику, про Франка-науковця, етнографа, журналіста й видавця. Про це я дізналася уже в інституті під час вивчення спеціального курсу з творчості письменника. Тоді я зрозуміла, як важливо в середній школі прищепити учням любов до спадщини титана думки й праці, генія українського народу І. Франка.

Закінчивши філологічний факультет Дрогобицького педінституту ім. Івана Франка, почала працювати директором музею Каменяра в його рідному селі. Ось тут і почалося моє справжнє знайомство з творчістю письменника. Двадцять його томів, видані на той час, були моїми настільними книгами. Прочитала також багато критичної літератури, працювала в науковій бібліотеці Академії наук ім. В. Стефаніка. Знайшла багато творів І. Франка, що не увійшли до 20-томного видання. Великий Каменяр увійшов у моє серце назавжди як геніальний поет, мислитель, науковець.

До сторіччя від дня народження письменника готувала експозицію музею разом із працівниками Львівського музею І. Франка. Велелюдним і яскравим було це свято. Музей розмістився у відремонтованому приміщенні. Люд ішов невинною лавиною. Безперервний потік відвідувачів вливався в одні ворота, а в другі виходили ті, що оглянули експозицію.

Недалеко від музею було збудовано тимчасову сцену для виступів діячів української культури, гостей з-за кордону, професійних та самодіяльних художніх колективів.

4 вересня відбувся урочистий вечір у Дрогобицькому драматичному театрі. Запам'ятався виступ Андрія Малишка та Сільви Капутікян. Щиро говорила ця представниця вірменської культури про давню дружбу двох великих вільнолюбних народів – вірменів й українців. Андрій Малишко дозволив собі сказати такі слова: „Хіба українська мати над колискою свого сина співатиме якісь інші пісні?“

Наступного дня свято відбулося в Нагуєвичах, які від часу свого заснування не бачили стільки народу – десятки тисяч!

110-річчя від дня народження письменника відзначалося дуже велично в академічному драматичному театрі ім. Івана Франка в Києві. Від Нагуєвич були делеговані туди три особи: голова сільської ради Іван Чапля, найкращий їздовий колгоспу ім. Івана Франка Михайло Навроцький та авторка цих рядків.

На вокзалі в Києві нас зустрів представник Спілки письменників України, влаштував у готелі. Мені було запропоновано виступити. Я залишилася в номері й підготувала виступ. Уся президія урочистих зборів була зібрана в кімнаті біля сцени. Там ми зустрілися з поетом Павлом Тичиною. Він цікавився справами сільських трудівників Нагуєвич, бо вже був у нашому селі. Ми розповіли про ті труднощі, які є в гірських районах, про великі борги колгоспу перед державою.

Перед такою великою й освіченою публікою я ще ніколи не виступала. Звичайно, хвилювалася. Сказала про це П. Тичині. Він заспокоїв мене: „Все буде гаразд, Ганнусенько!“ Я не читала свій виступ, а щиро й пристрасно розповіла про свою та моїх односельців любов до великого Франка. Злива оплесків була відповіддю на мій виступ.

Франкове 120-річчя особливо запам'яталося мені, бо залишило в серці великий карб. На цей раз до Києва я мала їхати сама. Спочатку мені треба було зайти до Львівського відділення Спілки письменників України, щоб перевірили мій виступ. Я прийшла туди, але Роман Лубківський уже поїхав до Києва. Мені дали залізничний квиток, за який повернула гроші, і пішла на вокзал чекати поїзда, що відправлявся о 23 годині.

У Києві, в Спілці письменників, прийняли мене гарно, влаштували в готель, а після цього – почалося. Прийшла я в Спілку, в кімнату секретаріату, а там ось що сталося. Секретар Спілки Полікарп Шабатин отримав телеграму і почав читати вголос: Гром Ганну до виступу і президії не допустити, відправити додо-

му. Хто послав цю телеграму я не знала. Що ж сталося? Чому? Просила відправити мене літаком, бо хотіла наступного дня бути на святі Франка у Каменяревому гаю.

Полікарп Шабатин якось усунувся від цієї справи, все в свої руки взяла Валентина Запорожець, що завідувала секретаріатом Спілки. До кінця життя буду згадувати цю жінку з великою повагою. Вона запитала мене, що могло статися. Я висловила здогад, що, можливо, те, що мій виступ у Львові не перевірили.

– Дайте мені свій виступ. Ви вмієте його читати? – спитала вона.

– Я не буду читати. Буду говорити. Вона прочитала написане мною і сказала: „Ви будете виступати!“

В обід – дзвінок: повторення слів телеграми. Питають за головою Спілки В. Козаченком. В. Запорожець каже, що голова буде близько 18-ї години. За п'ять хвилин 18-та. Другий дзвінок. Слухавку бере В. Козаченко. Слухає, а тоді каже: „Вона буде виступати. Я перевірів її виступ“. Я розуміла, яку відповідальність він узяв на себе. Адже ж мого виступу й не бачив! А можливо, його поінформувала про все В. Запорожець телефоном з іншої кімнати.

Разом з письменниками пішла до Київської консерваторії, в залі якої мав відбутися вечір. Читач може уявити собі, що діялося в моєму серці, який у мене був гнітючий настрій. На сцені – п'ять рядів крісел, президія велика. Всі чоловіки, я одна жінка. Члени президії зайняли чотири ряди, я одна-однісінька в п'ятому. Серце завмирало від страху. Але я повторювала собі слова Лесі Українки: „Убий, не здамся!“ Я не осоромила Франкових краян. Тут на сцені Ю. Збанацький і П. Воронько підійшли до мене й подякували за виступ. Міністр культури П. Тронько після урочистої частини підвів до мене Романа Лубківського і сказав: „Ти бачиш, як виступають твої земляки!“ Я наважилась і розказала їм про телеграму й дзвінки. Р. Лубківський пообіцяв усе з'ясувати і притягти до відповідальності тих, що телефонували й посилали телеграму. Я знала, що це було сказано для мого заспокоєння.

У селі зчинився великий шум, що я щось витворила в Києві. Дехто радів, дехто співчував. Через декілька років після цього свята директор школи сказала мені принести текст виступу в Києві 1976 р.

Коли прийшов 1986 р., то мене вже до Києва не послали. У делегацію з Нагуєвич входив голова колгоспу ім. Івана Франка Ярослав Мацько, з короваєм нового врожаю, директор сільського музею Каменяря Марія Оркуш та Франкова родичка Віра Дашко.

Мені ж було доручено виступити на велелюдному мітингу на Франковій Слободі. Потім були виступи на наступних ювілеях поета. І всі вони були повиті любов'ю до поета, його творів, рідних Нагуевич.

Хай буде вічним слово геніального нашого краянина, як є вічним і незнищеним наш український народ.

Події в Нагуєвичах, пов'язані з І. Франком

- 1856 р., 27 серпня. Народився геній Іван Франко.
- 1860 р., літо. Помер автор однієї з перших друкованих граматик української мови о. Йосип Левицький, який хрестив Івана Франка.
- 1865 р., 15 квітня. Помер батько великого Каменяра Яків Франко.
- 1886 р., жовтень. Погорів вітчим письменника Григорій Гаврилик.
- 1916 р., 22 травня. Помер вітчим Івана Франка Григорій Гаврилик.
- 1934 р. Нагуєвичани намагалися побудувати пам'ятник своєму краю.
- 1935 р., 12 листопада. Підписано контракт продажу площі під будівлю захоронки для бідних дітей.
- 1936 р. Спроба побудувати дім для сиріт на тому місці, де стояла садиба Якова-коваля.
- 1936 р., серпень. Відзначення 80-річчя від дня народження і 20-річчя від дня смерті письменника.
- 1941 р. Гестапо закатувало небожа Каменяра Миколу Франка в місті Чорткові (Тернопільська область) та розстріляло його дружину Розалію в м. Дрогобичі за переховування сімох євреїв.
- 1942 р., 7 липня. Помер брат Івана Франка Захар.
- 1945 р. Пропав безвісти Іван Франко – син Григорія (небіж Каменяра).
- 1946 р., серпень. Відкрито музей письменника в хаті Миколи Франка.
- 1949 р., листопад. Відкрито пам'ятник поетові в центрі села.
- 1951 р., 28 травня. Відкрито музей Івана Франка в новому приміщенні в центрі села.
- 1951 р., 22 червня. Указом Президії Верховної Ради УРСР село Нагуєвичі перейменоване на село Івана Франка.
- 1956 р., серпень. До сотих роковин Каменяра в селі побудовано цегляний Будинок культури.

- 1956 р.**, 4 вересня. Велично відзначено 100-річчя від дня народження Івана Франка.
- 1966 р.**, серпень. Перенесено пам'ятник Івана Франка з центра села на подвір'я спецшколи-інтернату.
Встановлено новий пам'ятник І. Франка в центрі села (скульптор Євген Дзиндра).
Відзначено 110-річчя від дня народження Івана Франка.
Закладено пам'ятний камінь під будівництво нового музею.
Добудовано фойє Будинку культури.
- 1970 р.** Вийшов друком путівник „Музей Івана Франка у рідному селі“. Автори Віра Бонь, Марія Оркуш.
- 1976 р.**, серпень. Відзначено 120-річчя народження Каменяра.
- 1978 р.**, листопад. Вийшов друком путівник „Літературно-меморіальний музей у селі Івана Франка“. Автори В. Бонь, М. Оркуш.
- 1981 р.**, серпень. Відкрито меморіальний комплекс „Садиба Якова Франка“ та „Стежка Івана Франка“ до 125-их роковин від дня народження письменника. Вийшов друком буклет „Стежка Івана Франка“. Автор тексту В. П. Бадяк.
- 1984 р.** Вийшов фотопутівник по художньо-меморіальному комплексі „Стежка Івана Франка“. Автори В. Бонь, М. Оркуш.
- 1986 р.**, серпень. Відкрито новий музей поета та скульптурну композицію „Іван Франко і світова культура“. Відзначено 130-ті роковини від дня народження Каменяра.
- 1991 р.**, серпень. Відзначено 135-ту річницю від дня народження письменника.
- 1991 р.**, 1 грудня. Сільський референдум повернув селу його історичну назву Нагуєвичі.
- 1992 р.**, серпень. Вийшла книжка Ганни Гром „Нагуєвичі – батьківщина Івана Франка“.
- 1999 р.** Видано путівник „Музей Івана Франка в Нагуєвичах“. Автори В. Бонь, М. Оркуш.
- 2001 р.**, з 23 на 24 лютого. Згоріла стайня-стодола меморіального комплексу „Садиба Якова Франка“.
- 2001 р.**, 5 липня, о 18 год. 20 хв. Підпалено хату на меморіальній садибі поета.
- 2001 р.**, 9 вересня. Велелюдно відзначено 145-ту річницю від дня народження Івана Франка. Освячено добротю відремонтований музей, садибу та будинок для працівників музею.

- 2001 р.**, 11 жовтня. На клопотання Управління культури розпорядженням №1153 голови Львівської обласної держадміністрації Михайла Гладія садибу-музей Івана Франка в його рідному селі передано на баланс державного історико-культурного заповідника „Нагуєвичі“.
- 2001 р.**, листопад. Музей Івана Франка відвідала делегація Дольношльонського воеводства (Республіка Польща) на чолі з послом Союму Речі Посполитої Тадеушем Мацькалою.
- 2001 р.**, 25 грудня. Газета „Галицька зоря“ (м. Дрогобич) повідомила, що 150-річчя від дня народження І. Франка відзначатиметься під егідою ЮНЕСКО (2006 р.). Президент України Леонід Кучма видав указ про утворення Організаційного комітету для підготовки і проведення заходів, присвячених ювілеєві Каменяра. Головою Оргкомітету призначено Главу Адміністрації Президента України Володимира Литвина. У складі Оргкомітету від Львівщини – голова обласної державної адміністрації Михайло Гладій і ректор Дрогобицького педагогічного університету ім. Івана Франка Валерій Скотний. Президент доручив Кабінетові Міністрів розробити та подати на затвердження Організаційного комітету план заходів на відзначення ювілею Каменяра.
- 2001 р.**, 26 грудня. Відбулося засідання сільвиконкому Нагуєвич щодо підготовки до 146-ої річниці від дня народження І. Франка. Ухвалено: відкрити в музеї поета експозицію „Франкові Нагуєвичі“. Матеріали для стендів мають підготувати автор книжки „Нагуєвичі“ Ганна Гром та наукові працівники музею.
- 2002 р.**, березень. Вийшла в світ книжка Ганни Гром „Нагуєвичі“ до 146-ої річниці від дня народження Івана Франка.
- 2002 р.**, 11 травня. У каплиці біля церкви св. о. Миколая, що згоріла, відбулася поминальна служба Божа і парастас по Якову Франку, якому виповнилося б 200 р. Службу Божу і парастас відправив о. Андрій Безушко. На відправі були присутні: сільський голова Ярослав Мацько, працівники музею Івана Франка (І. Сопотницька, М. Шутко, М. Борисенко, Н. Гром), вчителі середньої школи І. Глинка, С. Чабан та учні старших класів, нащадки брата Якова Франка, Степана, зокрема діти й онуки, правнуки Володимира Франка.
- 2002 р.**, 2 травня. У Народному домі „Просвіта“ відбулася презентація книжки Ганни Гром „Нагуєвичі“.

2002 р., 28 серпня. У Нагуєвичах відбулися урочистості з нагоди 146-ої річниці уродин Івана Франка під гаслом „Нам пора для України жити“. Цього року свято не було велелюдним, як інших років, бо проходило в робочий час. Розпочалися урочистості з відкриття художнього комплексу „Сад світової літератури“, де на кам'яних брилах встановлено барельєфи відомих письменників України й світу. Авторами виконаних робіт є Еммануїл Мисько та Йосип Садовський.

Свято відкрив голова Львівської обласної ради Михайло Сендак. Про велич генія Івана Франка говорили голова районної ради Ігор Голяк, скульптор Станіслав Мигаль та ін.

Священик о. Софрон Яциків освятив комплекс. Біля каплиці Різдва Пресвятої Богородиці на території Історико-культурного заповідника „Нагуєвичі“ відправлено молебень.

Після цього розпочалася літературно-мистецька композиція „Слово про Франка“. Концерт відкрила самодіяльна народна хорова капела „Лілея“, яка виконала пісню „Гімн“ на слова Івана Франка, пісню „Мої українці“ на слова жительки Нагуєвич Ганни Гром. У святі взяли участь артисти музично-драматичного театру ім. Юрія Дрогобича, які показали уривки з п'єс І. Франка „Украдене щастя“, „Будка ч. 27“. Був зустрінутий оплесками чоловічий вокальний ансамбль Народного дому „Просвіта“ с. Ясениця Сільна. Участь у святі взяли й самодіяльні аматори з Нагуєвич, хор „Каменярі“ вчителів Дрогобицького району. Успішним був виступ журналіста й автора багатьох книг Романа Пастуха. Він прочитав свій вірш „На прощу“, присвячений геніальній величі Т. Шевченка та І. Франка. Начальник Бориславського міського відділу культури Андрій Спас прочитав вірш „Каменярі“ І. Франка. Завершилося свято славнем „Боже великий, єдиний“, який виконали хорові колективи „Лілея“ і „Каменярі“.

До цієї річниці І. Франко у музеї, на другому поверсі, відкрилася виставка „Франкові Нагуєвичі“. Працівники музею використали матеріали книги Г. Гром „Нагуєвичі“, доповнили її власними пошуками. Багато в цьому відношенні зробила нагуєвичанка Марія Шутко, яка добре знає село й події, що тут відбувалися.

Експозиція займає дві кімнати на другому поверсі. Вона висвітлює заснування і назву села та Слободи, де народився І. Франко. З глибини віків і до наших днів іде розповідь про історичні події, втрати й досягнення села, його культуру, освіту, звичаї й традиції нагуєвичан. Зібрані фотоматеріали про

відомих людей з рідного села письменника, про духовне життя наших країн. Експонується картина нагуєвицького художника Левка Микитича „Церква св. о. Миколая“, де хрестився І. Франко.

У вітрині – книги, видані нашими країнами у нас і за кордоном: наукові праці на медичні теми академіка Віктора Кімаковича та книги й журнали, які видав один з найкращих спортивних журналістів Америки й Канади, уродженець Нагуєвич Омелян Твардовський.

2002 р., 10 вересня. У Нагуєвичах, у приміщенні музею Івана Франка, відбулося урочисте нагородження перших лауреатів нової журналістської премії імені Каменяра. Два роки тому Національна спілка журналістів заснувала власну премію на відзначення імені Івана Франка. Кошти на преміювання колег журналісти зібрали самі.

Відкрив урочисту подію голова Національної спілки журналістів Львівської обласної організації, головний редактор газети „Високий замок“ Степан Курпіль. Він сказав: „Іван Франко, як публіцист, це зразок для сучасних журналістів. Зразок принципового, невідступного служіння людям. При всій своїй величчч і геніальності, він був надзвичайно скромним у побуті. Як із злиднів вийшов, так і ховали у чужій сорочці. Хоч і цькували, не розуміли його і свої, і чужі, Іван Франко ніколи не поступався чесністю на угоду меркантильним інтересам. Для сучасної журналістики, враженої холодним розрахунком і догідливістю, що часом межує з лакейством, постать Франка повинна бути будителем совісті“.

Голова Національної спілки журналістів України Ігор Лубченко вручив премію ім. І. Франка професорові Національного університету імені Тараса Шевченка Олександрові Пономареву та Народному артистові України Анатолієві Матвійчуку. Професора О. Пономарева нагородили за багатолітню плідну працю на журналістській ниві та новий підручник „Культура слова“. Його учня А. Матвійчука, який працював завідувачем відділу в газеті „Молодь України“, за „Гімн журналістів“. За задумом, премія має стати найпрестижнішою відзнакою журналістських досягнень в Україні.

2003 р., 21 березня. Щоб гідно зустріти й відзначити 150-річчя від дня народження Каменяра, 21 березня в актовому залі Дрогобицького педагогічного університету ім. Івана Франка зібралися представники різних організацій та наукових установ і створили Громадський комітет

підготовки й проведення ювілею нашого славного краянина.

Велику роботу з організації установчих зборів провів голова Дрогобицького осередку „Рідна школа“ Богдан Чапля, керівництво „Просвіти“ та низка інших громадських організацій.

Головою комітету одностайно обрано професора Михайла Шалату, заступниками – Орисю Хміль і Тимофія Бордуляка, секретарем – Богдана Чаплю. У складі комісії – відомі й шановані люди Дрогобиччини: завідувач кафедри теорії та історії української літератури педуніверситету Євген Пшеничний, професори Зенон Гузар, Омелян Вишневський, директор СШ № 1 імені Івана Франка Ольга Лужецька, голова осередку Союзу українок Ольга Сятецька, журналіст і краєзнавець Роман Пастух, поет Богдан Британ, депутат Львівської обласної ради Віра Байса та ін.

На установчих зборах йшла мова про нагальну потребу побудови школи в Ясениці Сільній, газифікації Нагуевич. Першочерговим завданням комітет вважає збирання й опрацювання пропозицій заходів до ювілею, складання загального плану роботи й узгодження його з діяльністю урядового комітету в Києві, шукання можливостей виконання запланованого.

2003 р., 31 березня. У Нагуевичах відбулося засідання сільського виконавчого комітету, на якому розглянуто питання підготовки до відзначення 150-их роковин Івана Франка. Обрано організаційний комітет в такому складі: Ярослав Мацько (голова), Ганна Гром (заступник), Наталія Франко (секретар). Члени комітету: Грина Сопотницька, Святослав Приболотний, Михайло Чапля, Микола Стельмах, Ігор Розкіп, Микола Лазорович, о. Йосип Славич, о. Андрій Безушко.

Чудовий осінній день видався 28 серпня. Сонце яскраво світило й гріло не по-осінньому. Франків гай приймав шанувальників творчості великого Каменяра – учасників святкування 147-их родин українського Мойсея. Свято відкрив привітальним словом голова Дрогобицької райдержадміністрації Володимир Шмигельський. Участь у святі взяли й виступили: голова Львівської обласної ради Михайло Сендак, заступник голови Львівської облдержадміністрації Володимир Герич, Народний депутат України Ігор Шурма. Пристрасну й хвилюючу промову виголосив професор Дрогобицького педагогічного університету ім. І. Франка Михайло Шалата, у якій підкреслив, що Каменяр „належить не верстві, не партії, а всій Україні“. „Хто є Франко для української нації? До самопожертви відда-

ний рідній землі і народів геніальний талант, який стоїть у ряду найвизначніших геніїв усіх часів і народів. Творець не-оцінених духовних скарбів, котрі неабияк уповажили долю української культури і науки в світі. На диво працьовитий письменник, учений, громадський діяч. Найпильніше в його добі око України щодо свого й щодо світового простору“.

У святковому концерті взяли участь: районна хорова капела „Лілея“, чоловічий вокальний ансамбль „Ясени“ із с. Ясениці Сильної, солісти Львівської опери – Народний артист України Степан Степан і Заслужена артистка Наталія Романюк, хор учителів Дрогобицького району „Каменяря“, ансамбль „Верховина“, нагуєвицький музичний гурт „Зорепад-денс“ (солісти Олег Хруник та Світлана Гром). Але найбільше захоплення в учасників свята викликав гурт „Соколи“, що виконав декілька пісень, які припали всім до душі. Г. Гром вітала Марію Шалайкевич та Михайла Мацялка і подарувала їм книжку „Нагуєвичі“.

Важливою подією свята був виступ українця з Канади п. Романа Карпішка, який подарував музеєві Каменяря поему І. Франка „Лис Микита“ англійською мовою. Г. Гром передала до музею І. Франка в м. Вінніпегу книжку „Нагуєвичі“.

8 листопада 2003 р. щирими й теплими словами про рідну мову інспектори української мови та літератури Віра Кахновець та Йосип Марущак розпочали свято української письменності в Нагуєвичах, біля музею Великого Каменяря. Символічно, що саме на батьківщині генія української культури відбулося це святкування. Адже І. Франко давав відсіч усім, хто називав українську мову діалектом:

*Діалект... А ми його напишем
Мицю духа і вогнем любови
І нестертий слід його запишем
Самосійно між культурні мови.*

Свято відкрив начальник Дрогобицького районного відділу народної освіти Степан Макар. Він надав слово голові фонду ім. Петра Яцика письменникові Михайлові Слабошпицькому, який нагородив учителів та учнів району цінними подарунками за здобуті успіхи у вивченні української мови. Серед нагороджених – учениця 10 класу Нагуєвицької середньої школи Оксана Винницька. Участь у святі взяли вчителі Калуського училища культури. Після закінчення урочистостей біля музею учасники свята поїхали до Нагуєвицької середньої школи, де учні й учителі Франкового села дали великий концерт.

Хто не знає свого минулого, той не вартий
майбутнього, хто не відає про славу
предків, той сам не вартий пошани.

Максим Рильський

З окрешки минушости

Зі спогадів Михайла Грома

У березні 2002 р. до моїх рук потрапив зошит зі спогадами нагуевичанина Михайла Грома. Чоловік від природи розумний, патріот рідного краю, він багато читав, умів гарно розповісти прочитане, навіть створити якусь розповідь з власної фантазії.

Почав він писати спогади восьмого грудня 1966 р., на 64 році життя. На титульній сторінці написано: „Для Вас, дорогі мої нащадки, на спогад про Ваших предків-дідів і прадідів. Шануйте книжечку і передавайте з покоління в покоління“. Із цих спогадів ми вибрали найважливіші, ті, що розкривають характери людей або розповідають про певні події в рідному селі чи за його межами.

Розповідь автора переплітається з піснями, які М. Гром дуже любив. А перейняв він цю любов від матері Катерини: „Я вже добре пам’ятаю, коли мені було чотири роки, як моя мама зимою сиділа за куделею і пряла нитки, щоб виткати полотно, співала пісень. Я пильно слухав і просив маму, щоб ще співала. Вона мала чудовий голос і слух“. Це були пісні: „Ішов я штири милі лісом“, „Ой, шуміли лози в поповій дебри“, „Ой, попід гай зелененький“, „Ой, не ходи, Грицю...“, „Прийшов Семен до вдовоньки“ та ін. Односельці запрошували Катерину Гром на весілля, щоб співала і веселила компанію.

На Успіння Пресвятої Богородиці, 28 серпня 1910 р., малий Михайло з батьками поїхав до Самбора. Уяву хлопчика вразила велика кількість людей, що рухалися вулицями, високі будинки, різноманітні товари, карусель. Усе це він бачив уперше. Але найбільше вразила його серце скрипка, що продавалася. Він гаряче просив маму, щоб купила йому скрипку.

Мати дуже любила його – і син віз додому у футлярі скрипку. „Боже мій, моїй радості не було меж. Я тішився нею, як найбільшим скарбом на землі“, – писав він. Тепер осінніми та зимовими вечорами мати пряла і співала, а син грав на скрипці. Сам навчився грати на слух, не знаючи нотної грамоти. Мати Катерина з цього приводу сама склала коломийки:

*А я люблю свого сина,
Що на скрипці грає,
Дай му, Боже, дівчиноньку,
Яку сам гадає.
Дай му, Боже, дівчиноньку
Гарненьку й миленьку,
Щоби вмiла шанувати
І синову неньку.
Молоденька дівчинонька
Весело гуляє,
Вона любить мого сина,
Бо на скрипці грає.*

Син відспівував їй, своїй рідній нені, бо дуже любив її:

*Нема цвіту на всім світу,
Як на тій калині,
Ніхто не є такий милий,
Як мама дитині.
Люблю тебе, моя мамо,
Що лиш моя сила,
Бо ти мене, дороженька,
На руках носила.*

А на останніх сторінках спогадів звучать уже сумні мотиви: нема матері, і старість пригинає людину додолу:

*Літа мої молодії,
Жаль мені за вами.
Тільки мав я веселости,
Як жив коло мамі.*

„10 червня 1914 р. настало в селі велике горе й страх: проголошено війну Австрії з Росією, – читаємо далі в спогадах. – Батько і старший брат Григорій пішли на війну, а я залишився з мамою та старшою сестрою. Коней також реквізували. На полі не було кому працювати. Що могли, то обробили, а решта стояла пустою.

У 1915 р. російські війська примусили австрійців відступити від Збруча аж до мадярської границі. Батько дезертував з армії. Всі боялися приходу росіян. Нарешті вони прийшли. Забирали коней, корів, курей. Австрійці відступали. Ми чули страшну канонаду в Карпатах. Мати побивалася за старшим сином Григорієм, що зараз був там, в Карпатах, на лiнii вогню.

1916 р. росіяни відступили, в село прийшли мадяри. Вони знущалися над населенням. Біля нас повісили на деревах вісім чоловік, одну жінку й дівчину. І так було по всьому селі. Люди

висіли на деревах, як гайвороння. Їх вішали буцімто за те, що були прихильниками росіян.

У Лазках вночі чути було сильну стрілянину і крики, то росіяни штурмували австрійську оборону, що захавалася в окопах. Австрійці відступили. Я зі своїми однолітками пішов у ліс подивитися, що там сталось. Те, що я побачив, дуже вразило мою душу: сотні трупів, поміж ними були ще живі вояки, які просили води. Ми їм носили воду бляшанками.

Восени 1916 р. сталася переміна у військовій фортуні. Тепер уже австрійці гнали росіян. Разом з фронтом переходив і мій брат Григорій. Він зайшов додому, і ми всі дуже зраділи, що він живий. Батько вирішив одіти свою форму та йти далі воювати, побоюючись за своє дезертирство.

Господарство залишилось без чоловічих рук. Я, мама і сестра робили все, що могли: збирали хліб, заготовляли для корови сіно, а скрипка мовчала і припадала порохом на полиці. Мама не співала, а щодня росила сльозами подушку.

Незабаром Австрія розпалася. Галичани поверталися з фронту додому. Брат Григорій прибув з італійського фронту. Розповідав, що всюди ширився більшовизм, і військо відмовлялося воювати. Зі східного фронту повернувся батько. Ми дякували Богові, що повернулися вони обидва живі. Принесену зброю заховали.

Незабаром вона їм знадобилася: почалася українсько-польська війна 1918–1919 рр. Батько залишився вдома, а брат Григорій пішов у лави січових стрільців. До УГА брали всіх охочих. Я був фізично розвинений, і мене забрали в армію. Два тижні повчили військової справи в Самборі і відправили на фронт під Перемишель. Вночі прийшли ми в окопи. Там прийняли всі присягу, а священник поблагословив нас на боротьбу з ворогом.

Був березень місяць, досить холодний. Ми чекали в окопах, що поляки підуть в наступ. Наша оборона була на горбочку біля березового гаю. Мороз ішов мені поза шкіру, як я побачив, що суцільними лавами наступають на нас вороги. Ми чекали спокійно, з витримкою.

Коли поляки були від нас на сто метрів, то з нашого боку загреміли постріли з карабінів, заревли гармати. Пекельна година, я чув стогін, вереск з боку поляків. Вороги почали втікати, залишаючи на полі бою трупи, ранених і зброю. Погнали полонених галерівців, що прибули з Франції. Їх вивезли за село і розстріляли. Мені було дуже неприємно від цього, в душі я плакав, що може завтра зі мною так поступлять вороги.

Франція дала Польщі велику допомогу, і ми, погано озброєні, кепсько обмундировані, змушені були відступати. Під Судовою Вишнею ми вчинили знову великий опір полякам, де йшлося про життя або смерть. Цивільні люди на бойову лінію приносили нам харчі, яких у нас дуже бракувало. Так само бракувало й патронів. Співвітчизники приносили й патрони. Самі виходили зі зброєю і ставали поруч з нами в оборону, щоб не допустити поляків на свою землю.

Три дні йшла жорстока боротьба. Ми змушені були відступити в напрямі до Львова. Цивільні люди нас чіпали за мундири і плакали, щоб їх не залишати на поталу ляхам. Ми не змогли вибороти волю Україні! Надто мало нас було, погано озброєних і ненавчених. Кожен рятувався, як міг. Я подався до Самбора. Там зустрів я брата Григорія, що їхав на сивому коні, озброєний. Ми сіли обидва на коня і повернулися додому. Змушені були ховатися в лісі, бо жандарми обшукували кожен куток на подвір'ях тих, що брали участь у боротьбі за волю України.

Одного дня я пішов за харчами додому. Підходжу і бачу, що польські жандарми положили мого батька Костя на стілець і б'ють палицями. Вимагають, щоб сказав, де ми з братом заховалися. Батько терпів цю бійку, але не видав нас. Я бачив, як вони його катували і не витримав. Я здався жандармам. Батька вони відпустили.

Мене повели з подвір'я до в'їта, де був жандармський начальник. Мама з плачем прибігла до мене й принесла мені їсти. Мені дозволили поїсти.

Надійшов вечір, я сидів під охороною, і тяжкі думки обсіли мою голову. Мене чекала неволя! Пізно вночі я відкрив легенько вікно і втік, бо мій охоронець задрімав.

Я забіг додому, набрав харчів і пішов у Дубники. Ніч була темна. До брата Григорія я добрався тоді, коли почало світати.

Ми вирішили здатися добровільно, бо жандарми закатують батьків. Григорій здався, а я не набрався сміливості йти ще раз в руки жандармерії. Від втікача з неволі ми довідалися, що брат в Перемишлі, що полонені умирають з голоду і від тифу. Ми вирішили поїхати підводою до Перемишля і привезти братові харчів. Поїхав я сам з сусідою, яка їхала до свого чоловіка. Три дні чекали, поки дозволили нам побачитися з рідними.

Я не впізнав брата, худий, лише шкіра і кості. Брат розказав про своє положення. Я побачив, як по траві лазили воші і колисали нею. Я приїхав додому і розказав родичам про тяжке положення Григорія. Незабаром йому вдалося втекти з неволі

зі своїм другом Гатараняком з Війтівської гори, який повідомив нас, що брат залишився під Львовом в селі Голобівка в Григорія Бабія. Ми з татом поїхали за ним кінями. Брат лежав у стодолі без пам'яті. Привезли його додому. Всю зиму виходжували його, але від нього ми заразилися тифом, і всі перехворіли. На щастя ніхто з рідних не помер“.

Дуже важлива згадка Грома про постановку п'єси І. Карпенка-Карого „Мартин Боруля“ у сільській читальні. Після вистави молодь влаштувала танці, де М. Гром грав на скрипці.

30 вересня 1928 р. М. Гром одружився з Оленою Хруник. 1929 р. він, Павлик та Бучок заклали власний магазин промислових товарів. Товари привозили гарні, але продавали дешевше, ніж у Дрогобичі чи Бориславі.

„Мій батько Кость,— писав далі М. Гром,— помер наглою смертю. Він приїхав з лісу дуже стомлений, спотілий, сів їсти гарячий борщ. Надворі завивала сильна буря. Жінка вбігла до хати і сказала, що вітер скинув черепицю з хати. Батько, не одівшись, не взяв шапки, виліз на горище і хотів закласти діру на даху. Раптовий вітер обвіяв його спотілу голову. Батько дістав запалення мозку і помер 13 листопада 1928 р.

1939 р. прийшло до нас нове лихо: почалася німецько-польська війна, що тривала всього чотирнадцять днів. Польщі не стало, вона опинилася під окупацією Німеччини, а Західна Україна була приєднана до радянської України. У червні 1941 р. Гітлер пішов на Радянський Союз. Німці шаленіли, робили страшні погроми на жидів, комуністів та національно свідомих українців. Їх масово вивозили в Бронницький ліс і розстрілювали. Кожної хвилини можна було сподіватися смерті. Настав великий голод. Люди їхали на Тернопільщину за хлібом. Багато людей пухло і вмирало з голоду.

У час німецької окупації зі мною трапилася страшна пригода. Я думав, що живий додому не вернуся. Я вертав зі Самбора додому пішки. То було вечером. У дорозі мене схопили німці, заарештували і завезли до Підбужа, в тюрму як парашутиста. Мої рідні не знали, де я подівся. Три доби я стояв у воді по кістки в якомусь підвалі і нічого не їв. На четвертий день мене вивели до урядового дому. Там було два німці й поліцай-перекладач.

Мене допитували, де я ходив, чого, звідки я родом. Я не міг встояти на ногах і впав. Мене підвів поліцай і посадив на лавці, а німець писав протокол. Після допиту поліцай вів мене знову до тої темниці. Я просив його повідомити жінку в Нагуевичах. Він витягнув з сумки два куски хліба і віддав мені. Так я ще

постояв в темниці у воді ніч і день. З'їв той хліб і напився води, в якій стояв і по якій бігали щурі.

Німці з поліцаєм їздили в село на перевірку. Поліцай дав знати жінці, де я знаходжусь. На другий день до мене прийшла жінка і діти, й мене випустили. Але за ці чотири доби я став білий, як молоко. Коли мене побачили рідні, то заридали, як за померлим. Вночі я не міг спати, зривався на ноги, хотів кудись бігти. Так було довший час, поки не призабулося.

Зараз мені 64 р., а здається мені, що я ще не нажився на світі, що ще тільки вчора слухав маминих колискових пісень, що недавно купила мені моя ненька скрипку. А та скрипочка неньчина рятувала мене в житті: я грав на весіллях в рідному селі (запрошували мене і в сусідні села), на гуляннях, вечорницях і цим самим заробляв трохи грошей, щоб рятуватися у важких життєвих ситуаціях.

Скрипка і мама! Ніколи не забуду їх. Як моя матінка турбувалася про мене! Була мені другом і порадником, як і її скрипка!

Мій дід Василь Гром розповів мені дуже хвилюючу пригоду. Однієї неділі він пішов у ліс по гриби. На нього з дерева кинувся рись. Дід почав утікати, але від такого звіра не втечеш! Він бачив свою загибель і вирішив кинутися на рися голірuch. Дід був ще молодий, сильної будови і сміливий. Боротьба тривала недовго. Дід задушив рися своїми руками, а з його шкіри пошив собі тепле хутро.

Цей дід Василь прослужив у австрійській армії 14 років. З них декілька літ в Італії. Його командир наказав йому виконати одне важливе завдання. Дід виконав його. За це командир з фальшивими документами відправив його додому, де в нього були старенькі батьки і дружина з дітьми.

Дід ішов з Італії пішки тільки вночі, бо вдень боявся потрапити в руки поліції. Казав, що виливав кров з черевиків. А коли черевики розлізлися, то подер свій військовий плащ і обмотав ним ноги і так ішов все на північ і на північ.

На Мадярщині дід потрапив у руки малярської поліції, а видали його люди, що подали йому окраець хліба. Він мав вигляд звіра: напівголий, зарослий, брудний. На поліцейському участку дід показав фальшиві документи. Його нагодували, поголили й оділи. Дід пішов додому через свої рідні Карпати.

Уночі прийшов він до рідної домівки, сів на призьбі й гірко заплакав, цілував рідну землю, пороги рідної хати. Коли побудив рідних, то ніхто його не пізнав. Він сказав батькам, що їхній син, але вони не могли повірити в це! За 14 р. так змінився! А ще дорога його вимучила!“

Відлучня холери 1831 р.

Мій батько Кость Гром розповів мені про свого діда Стася, який народився в бідній родині. Поля не мав багато, тому ще займався мисливством та рибальством. Наловить дід риби й несе в Дрогобич до багатого єврея. Шкіри зі звірів також продавав йому. Цим промислом він займався нелегально, бо дозволу на зброю не мав.

Одного разу єврей попросив Стася Грома віддати йому в найми свого хлопця. У діда було шестеро дітей, і він не відмовився від такої пропозиції. Дід віддав йому сина Данька. Хлопець деякий час сумував за рідними, хоч кривди йому ніхто не робив. У його обов'язки входило принести до хати дров, води, замести сміття.

Єврей мав сина Лейбу, що вчився в школі отців Василіан. Коли він приходив зі школи, Данько, з природи хлопець цікавий і розумний, приглядався до того, як пише син його господаря. Данько просив Лейбу, щоб і йому показав, як писати букви, вчив його читати. Лейба не відмовляв Данькові. Підлітки подружилися і дуже часто вчилися разом. Через рік сільський хлопець вже вмів читати й підписатися.

Данько почав з Лейбою заходити до школи. Учитель подивився, як він пише й читає, і казав йому приходити до школи у вільний час. Через усе літо ходив він до школи, і учитель учив його, бо своїх дітей не мав.

Він запропонував Данькові вчитися в школі. Послав хлопця додому, щоб батько приїхав до Дрогобича. Данько швидко впорався з роботою і на схилі дня пішов до Нагуевич. Як на крилах, летів він додому. До хати добрався опівночі. Розказав усе батькові, а вранці поїхали обидва підводою до Дрогобича. Дяк розповів Громові про здібність Данька до науки. Батько рад був віддати сина до школи, але не мав на це грошей. Тоді дяк сказав, щоб Стась віддав Данька до нього на службу. Він буде його вчити вдома. Дід зрадів і погодився, а хлопець того ж дня перебрався до вчителя. Тут допомагав по господарству і вчився. Але з Лейбою не поривав стосунків. Часто ходили обидва на прогулянку, читали книжки, виконували завдання.

Та настала сумна година: в Дрогобичі й в навколишніх селах поширилася хвороба холера, що забирала багато людей. Найбільше потерпіло жидівське передмістя Лан. Померли батьки Лейби, а він, самотній, блукав вулицями міста й плакав, доки й сам не віддав Богові душу. Школа не працювала. Данька з хати

не випускали. А хвороба щораз більше розгорялася. Люди поми- рали масово. Грабарі не встигали прибирати трупи. Мерців ви- тягали гаками з хати, підбирали на вулицях і вивозили на Гірку, де був холерний цвинтар. Там скидали до ями й поси- пали негашеним вапном. Але цього цвинтаря було замало. Їх викопали ще в декількох місцях.

Дійшло горе й до дякової хати. Помер учитель, а через три дні й його дружина. Хлопець боявся сам жити в хаті свого доб- розичливця, зібрав свої лашки і пішов до села.

На вулицях скрізь трупи, сморід страшний. У Лішні й Уня- тичах – те ж саме. Надвечір добрався до Нагуевич. Його батько Стась, брати та сестри ще були здорові. Але також багато людей помирало. Кожен день вся сім'я Стася Грома їла часник, який, очевидно, й порятував їх від холери.

По селі ширились чутки, що цю хворобу наслали упирі, які вночі гуляють по вулицях і співають. Люди зійшлися на Базар, принесли сухого терня, розпалили вогонь, а Кахніїв хлопець вказував, хто упир.

Їх палили на терновому вогні. Незабаром приїхала комісія з Дрогобича й заборонила палити людей. Хагу Стася Грома холера обминула, ніхто з родини не помер, а Данько в Нагуевичах мав великий авторитет, бо був письменний чоловік. Довгий час служив нагуєвицькій громаді дяком.

Ця розповідь Михайла Грома є відлунням епідемії холери в 1831 р. Поширилась вона по всій Європі, а в Галичині набра- ла величезного розмаху і скосила майже 100 тисяч осіб. У Ниж- ніх Нагуевичах, за річкою Збір, навпроти Базару, була викопана глибока яма, розміром 15 м на 10 м, куди звозили трупи з усього села. Це був холерний цвинтар. На ньому стояв дубовий хрест висотою 7–8 м. До другої світової війни його ніхто не ру- хав, його оборювали. Хрест прогнив і завалився, адже простояв уже 171 рік.

Ольга Франко, дружина письменника, записуючи розпо- відь очевидців Артема Лялюка та Семена Буцяка про холеру в Нагуевичах, назвала лише ім'я того хлопця (Гаврило), що виз- начав упирів. Тепер ми можемо сказати, що це був Гаврило Кахній, який згубив сім своїх односельців, яких спалили на Ба- зарищі.

У спогадах Михайла Грома є ще згадка про одного з родини Громів, але невідомо котрої, (бо їх у Нагуевичах багато), що був дяком у церкві Різдва Пресвятої Богородиці села Розлуч Турків- ського району. Це зацікавило мене, і я постановила перекона- тися у правдивості його слів. На церкві справді є напис: „Цю

церковь поставлено вь року 1876 за правління парохією отця Василіана Федька і дяка Іоана Грома з Нагуєвич. Майстром був Гаврило Роман з Багноватого“. Населений пункт Багновате належить до Межигірської сільської ради Турківського району.

Стиль церкви бойківський: тризрубна будівля, чотирирусний різьблений і золочений іконостас. Відновлювалась церква у 1923 р. Зараз храм автокефальний, править у ньому отець Василь.

Як Панько Балущ горти провсив

„Найкраще мені запам’яталися ті вечори, коли до нашої хати зимою сходилися сусіди та родичі, щоб погомоніти з моїм батьком Костем, якого поважали за добру і щиру вдачу. Спочатку велися розмови про справи господарські, а потім розповідав кожен про різні пригоди, які трапились йому чи чув про них від когось.

Чудовим оповідачем серед наших сусідів був балакучий Панько Балущ. Він був фізично розвиненим і високим чоловіком, майже велетнем, неграмотним, але з природи розумним і чесним.

Тоді йому було вже 75 р. Прийшов він до Нагуєвич ще молодим парубком, бо чув від людей, що тут можна заробити грошей на „трачці“ у багатого єврея. Тоді ще було мало таких людей, що вміли вручну розпиляти дерево.

Так він і прижився в Нагуєвичах і став працювати на тартаку в Якова Бергера. Від ранку до пізньої ночі різав він трачку, а чував у якійсь буді. Гроші за роботу Панько не брав, вони залишалися в підприємця, і за кілька років набралася непогана сума.

Єврей порадив йому купити в селянина Кімаковича кусок городу і морг землі за 100 ринських. На хату Бергер обіцяв дати йому дерева, але мусить його відробити. Балущ погодився і дуже тішився, що буде мати свій куток. За рік часу була побудована мала хатина. Панько працював, як запалений, брався за всяку роботу, бо треба було ще багато зробити коло хати.

Єврей часто давав йому поради, як жити, що робити далі. У нього служила дівчина – сирота Настя. Її батьки померли під час холери, а вона найнялася кухаркою до Бергера. Єврей пора-

див Балусеві одружитися з Настею, дуже хвалив її працьовитість. Та й сам Панько заглядав на Настю, що при зустрічах з ним завжди ховала обличчя, бо соромилася його. Вона вже працювала в свого господаря чотири роки, і всі її зароблені гроші він зберігав у себе. Молодята одружилися й пішли жити до своєї хати.

Але радість їхня була захмарена: єврей не віддав Насті 150 ринських, які вона заробила в нього. Він мотивував це тим, що йому належиться „барिशівного“ від Панька за ті поради, які йому давав. Настя плакала, що даремно працювала чотири роки і в неділю, і в будень.

Панько був спокійної вдачі, але не міг зносити Настиних сліз і одного вечора пішов до єврея по гроші. Бергер, хоч і боявся Панькової сили, але брав на те, що поруч був його син. Він відмовився видати гроші, зароблені Настею.

– Я тебе, Паньку, поставив на ноги, і мені за це належиться „барिशівного“.

– Так, ви поставили мене на ноги, але за мою тяжку працю та моєї дружини. А гроші все-таки зараз віддайте, бо буде зле!

Євреї закричали: „Ай-вай, злодій, марш із хати!“ Бергер вхопив сокиру. Прискочив до Панька і приказав йому вийти з хати, поки ще живий.

Панько кинувся на нього, як звір. Відібрав сокиру і порубав нею все, що було в корчмі, а євреєм так потряс, що йому привиділися „всі святі з рабином“. Жінка з сином втекли до сусідів і сказали, що Панько вдурів і їх грабує. Сусіди прибігли до корчми і хотіли Балуса віддати жандармам. Але він розказав, за віщо сварка, і громада приказала корчмареві віддати Настині гроші. Той змушений був це зробити. Панько з Настею пішли додому з грішми.

Але корчмар на цьому не заспокоївся. Між людей він пустив чутку, що їздив до рабина, і той зробив так, що те місце, де стоїть хата Панька, нечисте, що там водяться чорти. Настя плакала і побивалася. Боялася сама вдома лишатися, бо чоловік іноді працював по інших селах і не приходив додому ночувати.

Коли Балуса не було вдома, то чорт заглядав у вікно, гримав по стінах, а жінка умлівала зі страху. Коли прийшов додому чоловік, вона просила його продати хату і купити в іншому місці. А єврей уже говорив до людей, що купив би Панькову хату, але за півдарма.

Проте Балус був твердої вдачі. Він домовився з Настею: мовляв, я піду буцімто на інше село різати трачку, але заховаюся і буду чекати на чорта. Узяв Панько добру палицю і чекає в шопі.

Нарешті опівночі приходить чорт, оброслий, згорблений, і заглядає до хати через вікно. Скавулить, як собака, муркоче, стукає по стіні. Панькові урвався терпець, як вискочить з шопи та чорта палицею по голові. Той упав на землю непритомний. Балущ затагнув його до хати, побіг по сусідів. Коли вони прийшли, то зірвав маску з чорта, а під нею виявився син Бергера. Панько з сусідами завів єврея до корчми і сказав батькові, щоб перестали творити дурниці, бо буде не в нього, а в Бергера чорт воювати. Більше чорт не приходив, а Настя з Паньком жили в спокою і злагоді“.

У них народилося дві доньки, Катерина й Марія, та син Михайло. Був він такий же велетень, як батько, сміливий і рішучий. Але захворів на запалення легень і помер. Доньки Панька повиходили заміж. Їхні сім'ї були багатодітні. Обидві доньки вже померли. Живуть онуки, правнуки та праправнуки сміливого й доброго Панька Балуща, що не дав собі в кашу наплювати.

Чи чулисте, милі браття, як боролось Закарпаття?

Це остання розповідь у спогадах М. Грома. Читач, напевно, здогадався, що це сумне оповідання про боротьбу закарпатських українців за свою волю й державність. Нам цікава ця розповідь тим, що у ній показана участь галичан, зокрема односельців Івана Франка, у визвольних змаганнях закарпатських українців. У розповіді не названо число і прізвища нагуєвичан. Очевидно, з метою конспірації, бо за польської і радянської влади могли за це поплатитися життям. Потвердження цього прочитаєте нижче. Але таємно називалася цифра від 10 до 15 осіб. Не дивно, що ці спогади М. Гром писав тоді, коли йому добігав сьомий десяток.

Сорок три патріоти, сорок три сміливці, не задля слави чи власної користі, покинувши домівки, свою сім'ю, подались через польський кордон до Хусту, де наші брати-українці виборювали волю. У Михайла Грома тоді було четверо малих дітей. Польські жандарми пильно стежили, щоб ніхто з міст і сіл Дрогобиччини не йшов на допомогу закарпатцям. Виходили по одинці, зустрічалися в умовленому місці. Тиждень ішли вони, долаючи важкий шлях, не торований, а через гори і поля, щоб не потрапити в лапи польських жандармів. Галичани обирали

псевдоніми, аби польські прикордонники не нищили їх, коли будуть вертати додому.

„На восьмий день добралися ми до передмістя Хусту, – читаємо у спогадах М. Грома, – нової столиці Карпатської України, де зустріли закарпатських стрільців, які копали окопи і готувалися до бою з мадярською регулярною армією. Сподвижник Августина Волошина Степан Росоха виголосив перед нами палку промову: „Не дамо ані п’яді рідної землі – ані полякам, ані мадярам, ані румунам. Хочемо бути на своїй українській землі самі господарями, незалежними і вільними“. Ця промова Росохи піддала нас бадьорості, нас охопив запал боротьби, бажання здобути перемогу. Ми знали, що наш земляк – дрогобичанин, легендарний Зенон Коссак тут, в Закарпатті, і це ще більше надихало нас на подвиг. На превеликий жаль, він загинув у боях з ворогами Карпатської України. Багато галичан кадрових офіцерів, які воювали в 1918–1919 р., ішли на допомогу братам-закарпатцям. Нашою сотнею командував Павло Комарик. Стрільці були озброєні погано: револьверами, кількома крісами та одним ручним кулеметом. Ми принесли кілька гранат, п’ять револьверів і дев’ять крісів, яких здобули від польських прикордонників. У сутичці з поляками ми втратили двох стрільців, які загинули в рукопашному бою в селі Матькові.

„Найменшої надії на перемогу в нас нема, – сказав сотник Павло Комарик. – Треба нам боротися хитрістю“. І ми це зробили. Через ціле передмістя по окопах наставили опудал з соломи, а самі засіли дуже рідко. Більша половина сотні займала оборону на другому передмісті. Вдосвіта мадяри атакували нас. Стрільці вели завзятий бій аж до полудня. Ворог відчув утому. Тоді ми вдарили на них із тилу, а вкінці пішли в рукопашний бій. Мадяри втекли, залишивши всі свої боєприпаси і зброю.

Ворог нападав на нас з невеликими перервами. Було скликано раду, яку очолював Августин Волошин та брати Юлій і Федір Реваї. На раді вирішили, що наш невеличкий загін має відступити в Карпати і там організувати підпілля. Брати Реваї вирішили битися до останньої каплі крові, не відступати ні на крок з рідної землі.

22 березня 1939 р. на Карпатську Україну напали з одної сторони мадяри, а з другої чехи, і наша невеличка армія відступила з боями через польський кордон в Карпати. Брати Юлій та Федір Реваї загинули, відбиваючись зі свого дому. Дорого заплатив ворог за смерть братів, бо загинув сам мадярський полковник від рук дружини Ревая, яка вбила нападника на порозі

свого дому, а потім убила своїх синів (8 і 6 р. мали хлопчики) і тоді себе.

З важкими боями ми пробивалися на Коломию. З кожним днем брав нас у полон голод і холод, по дорозі ми лишали вбитих, ранених і хворих. Сотника Павла Комарика схопили маляри в полон і повісили в Мукачеві на ринку. Жандарми скрізь виловлювали січовиків. Закатованих для залякування українців виставляли на людних місцях, не дозволяючи їх ховати. Полонені з Галичини, з інших місць України були видані польській прикордонній службі і розстріляні на Бескидах. За короткий час без суду і слідства маляри знищили 27 тисяч національно свідомих українців.

Ми змушені були ховатися на своїй рідній землі, яку любимо і віддавали за неї своє життя. Я захворів на тиф і шість тижнів пролежав у stodolі в парохі Корецького в селі Більче Станіславського району.

27 травня 1939 р. до парохі в хату зайшов шляхтич Соболю, майбутній зять Корецького. Дочка священика попросила його допомогти мені дістатися до рідного села. Наступного дня він привів жандармів, які заарештували мене. Дочка Корецького вийшла з хати, плюнула Соболю в обличчя і назвала його зрадником.

На подвір'я священика збіглися люди, які знали про мою недугу і допомагали мені вилікуватися. На зрадника плювали, називали його перевертнем. Я запитав його: „Скільки ти, Юдо, взяв за мене грошей?“ Він відповів: „Я зробив свою повинність“.

Босого і голодного мене гнали до Станіслава. На комісаріаті мене допитував слідчий Максимчук, українець. Говорив зі мною по-польськи. Хто він був, я того не знав. Що я говорив, то він писав, нічого не витягував з мене. На третій день про мене дізналася моя мама і приїхала з адвокатом з Дрогобича. Вона простояла під брамою тюрми три дні й не дочекалася зі мною побачення.

Зі Станіслава мене перевели в Люблін. 10 серпня 1939 р. я звільнився з тюрми і повернувся додому. Мої дорогі сини не впізнали свого тата. Отак я воював за Україну, за її волю. Бог беріг мене, я повернувся додому живий“.

43 чоловіки пішли в Закарпаття. А хто це був, звідки? Чи лише з Нагуєвич? На ці питання вже ніхто не дасть відповіді, бо Михайла Грома і його однолітків нема в живих.

Історична довідка. За часів існування Київської Русі Закарпаття було її складовою частиною. Ненажерливі сусіди щораз захоплювали окраїнні землі Руської держави. В XI столітті маляри

захопили південну частину Закарпаття. Коли Угорщина ввійшла до складу Австрійської монархії, мадяри знущалися з українців на їхній же землі. Про становище українців на Закарпатті у 1896 р. І. Франко писав: „Русина на Угорщині не вважають людиною... На русинів перенесли мадяри всю ненависть, якою палали на росіян за погром 1849 р. Нищити русинів зробилося немов патріотичним обов'язком мадярів“.

10 вересня 1919 р. Закарпаття ввійшло до новоствореної Чехо-Словацької республіки. 12 лютого 1939 р. в Карпатській Україні відбулися вибори до Союму. 94 відсотки виборців схвалили створення національного парламенту Карпатської України, який 14 березня 1939 р. проголосив Карпатську Україну суверенною республікою, а синьо-жовтий прапор, тризуб і гімн „Ще не вмерла Україна“ стали її державними символами. Президентом країни було обрано о. доктора Августина Волошина.

У той же день шість мадярських дивізій перейшли кордон Карпатської України. Почалася війна. Сотні українців з Галичини та з інших земель України йшли на допомогу своїм братам. Січовики боролися мужньо, але Карпатська Україна впала. Січовиків нищили всі: мадяри, поляки, росіяни, німці. Президента Карпатської України Августина Волошина енкаведисти заарештували в Празі 21 травня 1945 р. і відправили до Лефортовської тюрми у Москві, де його й закатовано. 11 липня 1945 р. він помер.

Певну роль у боротьбі за Карпатську Україну відіграли рідні брати Федір та Юліан Реваї, близькі сподвижники Августина Волошина, згадувані в спогадах М. Грома. Федір Реваї (1888–1945) – голова „Просвіти“ в Ужгороді. У 1928–1935 рр. був послом до крайового представництва Підкарпатської Русі від соціал-демократичної партії. У 1939 р. він посол до Союму Карпатської України, директор державної друкарні в Хусті. Після придушення боротьби за волю закарпатських українців угорська влада заарештувала Федора, і він сидів у тюрмі. У 1945 р. агенти СМЕРШ вивезли його в Радянський Союз, де він загинув у більшовицькій катівні.

Юліан Ревай (нар. 1899 р.) – визначний політичний і освітній діяч Закарпаття. У 1922–1935 рр. працював у Міністерстві шкільництва та освіти при крайовому цивільному управлінні Підкарпатської Русі. Був головою Учительської Громади, секретарем Педагогічного Товариства, автором і упорядником підручників для народних шкіл, редактором журналу „Учитель“ (1924–1935 рр.). У 1939 р. Ревай був головою уряду Закарпатської України, міністром торгівлі, транспорту і праці.

Ю. Ревай дав на озброєння карпатських січовиків 5000 крон. Він не загинув, як пише автор спогадів. Ще у квітні 1945 р., коли Червона армія наближалася до Праги, Юліан Ревай переконував А. Волошина виїхати на захід. Президент Карпатської України вважав, що свій шлях пройшов чесно і нікому не зробив зла. Він гірко помилявся. Надходила така сила, що до нікого не мала милосердя. У 1945 р. Ю. Ревай був заарештований радянськими органами в Празі, але йому вдалося втекти до американської зони. Від 1948 р. жив у США. Був головою Карпатського Дослідного Центру і директором Українського Інституту Америки в Нью-Йорку.

Як бачимо, що Михайло Гром помилявся щодо загибелі обох братів у 1939 р. Очевидно, така подія сталася з кимсь іншим, прізвище якого стерлося в пам'яті автора спогадів.

Ось такою була доля борців за волю та державність Карпатської України. Тому автор спогадів М. Гром не записав у зошиті інші прізвища, а лише своє.

Іван Гаврилик – сучасник Каменяра, голова нагуєвицького осередку "Просвіти"

Він був одним із тих, хто глибоко шанував і любив свого славетного земляка Івана Франка і ставився до нього з великим пошаною. Ще 18-річним парубком Іван Гаврилик разом з іншими односельцями ходив у неділю чи свята на Слободу послухати палке слово Івана Франка, читання ним Шевченкових поезій. Це були для Івана щасливі хвилини духовного життя, а будні повертали його до важкої господарської праці.

Іван Гаврилик (син Андрія, нар. 22 грудня 1889 р.) був заможним господарем, мав 8 га землі, 4 корови, 4 коней, велику хату, стайню, стодолу, возівню, де зберігав господарський реманент. Займався бджолярством, вчився в гуртку Корнелія Камінського.

Селянський син, статечний і поважний, він дуже любив господарку. У нього завжди все вчасно було посіяне, а дозріле зібране. У жнива їздив за дівчатами до Ступниці, привозив їх на толоку. Дружина Ганна (з роду Цюників, 1899–1971 рр.) готувала для женців гостину. Господар наймав музик, щоб дівчата з хлопцями потанцювали. Пізно ввечері через нагуєвицьке поле відвозив їх додому. Ходили до нього на толоку й нагуєвицькі дівчата.

Іван Гаврилик закінчив початкову школу в Нагуєвичах, любив читати газети й журнали. До 1939 р. випишував просвітянські видання, зокрема журнал „Золотий колос“, що давав добрі поради сільським господарям.

Він дружив з обома небожами Каменяра – Григорієм і Миколою, Михайлом і Миколою Добрянськими. Разом працювали для національного відродження села, яке було дуже занедбане.

1933 р. його обрали головою „Просвіти“. Тоді разом з вїйтом Василем Твардовським опікувався будівництвом двоповерхової народної школи. 1956 р. Іван Гаврилик згадував: „Просвіта“ і заможні господарі постановили побудувати в селі школу, бо навчалися діти у старих селянських хатах. Вїйт В. Твардовсь-

кий взяв на свої плечі найважливіше завдання: домогтися дозволу в Дрогобицькому старостві на будівництво школи та знайти будівничого. Я поїхав своїми кіньми з війтом до Вацевич, і ми запросили за головного будівничого відомого майстра на Дрогобиччині Миколу Чаповського.

Нагуєвицькі господарі Гринь Чапля, Йосип Гром, Гнат Виницький, Михайло Дум'як, Микола Добрянський, Іван Твердовський, війт Василь Твардовський зібралися в „Просвіті“ і стали радитися, де і як будувати школу. Найкраще місце було в центрі села, біля садиби Григорія Чаплі (с. Дмитра). Там і ухвалили будувати.

Усім дуже хотілося, щоб вона була світла й простора. В. Твардовський, Михайло Дум'як, Йосип Гомзяк (з Багон, зять Григорія Франка) спільно з М. Чаповським склали план школи на 9 класних кімнат, кабінет директора та учительську. Всі класи були великі й світлі, вікнами до сонця.

Скликали ми віче й оголосили збір коштів на будівництво школи. По селу пішли молодші віком просвітяни і радні збирати гроші. Кожен господар давав, що міг. За зібрані гроші закупили лісоматеріали. Самі нагуєвичани заготовили його в лісі, самі вивозили власними кіньми.

Тоді до роботи взялися трачі: треба було вирізати брус. Всі вони мусили бути однієї товщини і довжини. Підлоги трачі вирізали з дуба. Стіни клали сільські майстри: Михайло та Дмитро Твердовські, Юліан Подляшецький, Михайло Дум'як, Ілько Даньків, Михайло Лазорович, Григорій Гром, брати Гомзяки та інші. Їм для допомоги були виділені люди: кожен господар села повинен був відробити 10 днів на будові. Вікна й двері робили першокласні майстри Дмитро Гром та Тимко Подляшецький. А всіма роботами керував Микола Чаповський.

Будівництво в основному було закінчене за два роки (1933–1934). Це була прекрасна двоповерхова будівля, з трьома великими вікнами у кожному класі. Після вологих і темних селянських хат, в яких навчалися діти до того, вона здавалася усім казковим палацом.

Школу освятив о. Михайло Єднакий. Нагуєвичан з цим святом вітали війт В. Твардовський, голова гуртка „Рідна школа“ Григорій Франко, директор школи Корнелій Камінський, який сказав, що „дя школа – підсумок важкої праці всієї нагуєвицької громади. Власним коштом, власною силою і волею ми зробили школу, якій не має рівної на Дрогобиччині“.

Один з районних радянських працівників сказав, що цю школу поставили націоналісти. А я подумала собі: добре було б, щоб

такі націоналісти-патріоти, працелюби, люди щирі серцем, що несли з хати останню копійку на цю школу, були в кожному селі.

У 1934–1949 рр. школа була семирічною, 1949 р. стала середньою. У 1934 р. на засіданні членів „Просвіти“ Іван Гаврилик запропонував спорудити пам'ятник Іванові Франку в селі. Цю думку підтримали Микола Добрянський, Захар Франко з синами Григорієм та Миколою, Гринь Чапля, Михайло Дум'як, Михайло Кибза. Обрали Комітет будови, який очолив Іван Гаврилик, М. Кибза став секретарем.

Планували поставити пам'ятник на тому місці, де стояла хата Якова-коваля. Бюст обіцяли виготовити бориславські робітники. Для будови потрібні були гроші. Комітет ухвалив скласти відозву до всього краю. „Але найважливішим завданням, – далі згадував І. Гаврилик, – було виклопотати дозвіл Дрогобицького староства надрукувати цю відозву, відкрити рахунок у банку, виготовити печатку. З великими зусиллями і при допомозі українських адвокатів ми все зробили. За гроші членів комітету надрукували 3000 екземплярів відозви, у якій писалося: „Усім ясно, що побудувати пам'ятник Великому поету не може піднятися власними силами і коштами бідне рідне село поета. Комітет в заміреній праці числить на матеріальну й моральну допомогу господарських, професійних, культосвітніх та політичних установ і всіх трудящих, що визнають і симпатизують ідеям Івана Франка“.

Однак збудувати пам'ятник не вдалося. Польська поліція конфіскувала надрукований „Заклик“ і спалила його. Іван Гаврилик зберіг один примірник цього документа, який тепер експонується в музеї Каменяра в рідному селі.

Пам'ятник І. Франкові в Нагуєвичах відкрито в 1949 р. До 110-річчя від дня народження письменника його перенесено на подвір'я школи-інтернату, а на тому місці поставлено новий бюст роботи скульптора Є. Дзиндри.

1935 р. „Робітнича громада“ Дрогобича закупила в родини поета землю, де колись стояла садиба Франків. На цьому місці постановили побудувати дитячу оселю ім. Івана Франка, де мали жити і вчитися діти бідняків. У цій справі активну участь брала родина поета, зокрема рідний брат І. Франка Захар зі своїми синами Григорієм і Миколою, Іван Гаврилик, Микола Добрянський та інші нагуєвичани.

Підпис І. Гаврилика стоїть під листом, у якому члени „Просвіти“, кооперативи „Поступ“ та драматичного гуртка звернулися до громадськості через газету „Сель-Роб“ з проханням допомогти в спорудженні Народого дому в Нагуєвичах.

І. Гаврилик розповів також про збирання поетом у рідному селі усної народної творчості: „Нагуєвичани дуже шанували І. Франка і запрошували його на весілля. Особливо багато записав він, коли жив у селі під наглядом жандармів. Я побачив нашого славного письменника на весіллі у Григорія Франка. Весільні гості співали пісень, а він записував їх. Багато пісень записав поет від свого крайнина Дмитра Лялюка, відомого співака, що працював у Бориславі. Яких він тільки не наспівав пісень Каменяреві! Це був співак від Бога, мав чудовий голос!“

Пісні про Борислав, проспівані Дмитром Лялюком, І. Франко використав у статті „Децо про Борислав“. Це коломийки про тяжку працю в бориславських ямах, про знуцання підприємців над ріпниками:

*Ой, мовили бориславці, що будуть панами,
А вни поле попродали та й пішли з торбами.
Ой, хто хоче гроші мати, калачики їсти,
То най іде в Борислав в замороку лізти.*

У цій гіркій недолі співалося і про інтимні переживання:

*Ой, бодай сі завалила бориславська яма,
Так ми любка ізсушила, що-м го не пізнала.
Відколи сі в Бориславі ями реперуют,
То відтоді файні хлопці дома не ночуют.*

Інші пісні ввійшли до художніх творів І. Франка. В оповіданнях „Полуйка“, „Яць Зелепуга“, повісті „Борислав сміється“ епізоди пияцтва супроводяться меланхолійною піснею:

*Ой, не жалуй, моя мила,
Що я п'ю!
Тоді будеш жалувати,
Як я вмру.*

Багато коломийок, записаних І. Франком від Лялюка, співають і нині.

Було в Івана Гаврилика три сини. Найстарший Андрійко різним цікавим хлопцем, ходив з батьком до „Просвіти“, слухав розповіді старших, переглядав книжечки. Але в селі поширилася скарлатина. Вона забрала Андрійка – утіху й радість Івана та дружини Ганни.

Середущий син Микола (1924 р.) у серпні 1944 р. був мобілізований на Другу світову війну, а вже в жовтні загинув у Карпатах.

Син Михайло в 1946–1947 рр. працював учителем-класоводом і завідував початковою школою у Жданівці. НКВС заареш-

тував його за зв'язки з повстанцями. Засудили. Працював на шахтах Донбасу, а потім шофером у колгоспі ім. Івана Франка до виходу на пенсію. 37 років у цьому ж колгоспі відпрацювала бухгалтером його дружина Ярослава (з роду Хохлачів).

1968 р. Михайло Гаврилик побудував нову муровану хату, з якої в тому ж році, 18 вересня, його батька винесли на вічний спочинок.

З щирою теплотою розповідає Ярослава Гаврилик про свого свекра й свекруху. Добрі люди були. Щоб пам'ять про них не згасла, вона передала до музею Івана Франка в Нагуєвичих великий портрет свекра і свекрухи, бо до 146-ої річниці працівники музею підготували експозицію „Франкові Нагуєвичі“.

Ярослава переглядає сотні фотографій, згадує кожную щасливу хвилину свого життя у сім'ї Гавриликів. З гордістю говорить вона про свою онуку Лілію (донька сина Романа). У 2000 р. Лілія закінчила Нагуєвицьку середню школу з золотою медаллю, вступила до Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка на факультет романо-германських мов і успішно навчається. Кожну сесію складає блискуче.

А ще підростає семирічний Назарій (син Тараса), дуже здібна дитина. У п'ятирічному віці він розказав вірш І. Франка „Камеярі“ на святі у Франковому гаю. Він учасник усіх вечорів, що відбуваються в Народному домі „Просвіта“. Те, що мав прекрасне в душі і обдаровував ним людей їхній прадід, продовжують його правнуки Лілія й Назарій.

Ілько Бадинський і його нащадки

Садиба Ілька Бадинського стояла у верхніх Нагуєвичях. Її господар був середнього зросту, привітний і щирий чоловік. Він товаришував з сином Захара Франка Григорієм. Був письменний, читав книжки свого землянина І. Франка і ставився до нього з великою повагою.

„Довго носив я мрію познайомитися з Франком, поговорити, – писав Ілько Бадинський у „Спогадах бориславського шахтаря“ (Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів, 1956). – Це здійснилося тільки після 1900 року. Франко приїхав улітку в Нагуєвичі, і я, набравшись відваги, пішов його відвідати. Він зустрів мене просто й сердечно, як робітник робітника. Щось таке було в ньому своє і близьке нам, робітникам, що я був вражений“.

Хата Ілька Бадинського була осередком національно налаштованих господарів, а згодом – читальнею. Він та його родич Михайло Бадинський були організаторами втілення в життя ідеї І. Франка – будівництва в селі читальні. Весь матеріал готувався на подвір'ї Михайла Бадинського, який зобов'язався поставити читальню.

У хаті Ілька, який понад 35 р. працював робітником на бориславських нафтових промислах, сільські газди збиралися у свята й неділі, щоб послуhati вісті з газет, книжки, які тут читалися. Саме тут визрівали ідеї різних заходів.

В уже згадуваних спогадах І. Бадинського читаємо: „16-річним юнаком я пішов на бориславські промисли. Працював забойщиком в шахтах, а потім ковалем по всяких нафтових підприємствах. Не тямлю, якого року вдалося мені роздобути славні Франкові „Бориславські оповідання“. В цих оповіданнях була така вірна і безпосередня правда життя бориславських робітників, що я, читаючи їх цілими ночами, бачив у них себе, своїх товаришів, усі наші бориславські злигодні. Потім я роздобув у Дрогобичі повість „Борислав сміється“. Цю повість ми, робітники, читали вже гуртом. Під впливом цієї книжки ми тоді

організували страйк на озокеритних шахтах в Східниці і навіть виграли“.

І. Бадинський працював у нагуєвицькій кооперативі „Поступ“, а його донька Марія йому допомагала. Брав участь у культурно-освітньому житті і його син Йосип, який перед 1939 р. емігрував до Америки. Але туга за рідними й батьківщиною не давала йому спокою. За радянської влади приїжджав до Львова як турист. Йому не дозволили відвідати рідні місця, тому родичі приїжджали до нього у Львів.

22 вересня 1991 р. Й. Бадинський виступив на відкритті пам'ятника Т. Шевченкові в Дрогобичі і прочитав свій вірш, який написав у літаку, їдучи на Україну. Вірш був присвячений цій видатній події на Дрогобиччині. Помер у червні 2003 р. на чужій землі, яка стала йому рідною.

У Нагуєвичах живуть нащадки доньки Ілька Бадинського Марії. Лілія Микитич (Балуш) з глибокою любов'ю згадує свою бабуню Марію, яка часто розповідала їй про свою молодість, працю в сільській „Просвіті“, секції „Українська господиня“.

Лілія ще в школі була активною в позакласних заходах: учасниця танцювального гуртка, вечорів і конференцій. У 1991–1996 рр. вона навчалася у Дрогобицькому педагогічному інституті (філологічний факультет). У 1998–2000 рр. працювала в Дрогобицькому міському відділі міліції. Від 2001 р. в Бориславському відділі міліції на посаді інспектора обліково-реєстраційної та оперативної інформації штабу.

Лілія Микитич має звання капітана міліції. Це друга жінка з Нагуєвич, що носить міліцейську форму. Служить Лілія зразково, жодного стягнення і лише заохочення керівництва відділу та управління міліції.

Нагуєвицька Дружбистка

(Перша половина 20 століття)

Сільською вулицею до читальні йшли дівчата, жартували, розповідаючи якісь веселі пригоди. Серед них вражала своєю красою Тетяна. Довга товста коса до колін надавала дівчині привабливості. Вишита блузка і оксамитова корсетка чарували очі своїми візерунками. Одна веселунка все щебетала, розповідаючи щось цікаве, а Тася не сміялася, ніби щось важке несла на своїх плечах.

Із вигону вийшли два парубки, Василь та Михайло. Вони зраділи, що побачили дівчат, і пішли за ними.

– Василю, поглянь на ту, що з косою, ото красуня! Знаєш її?

– Чому ж би мав не знати? Це Тетяна з-під берега.

– То ти, мабуть, вже кинув оком на неї?

– Ще ні, але на таку варто дивитися день і ніч. Сонце яскравіше світить, місяць не заходить, бо дивиться на неї.

– Ну, ти вже заговорив віршами, видно, давно хотів би з нею ходити?

– Давно не давно, але вже кілька раз бачив її у церкві й у полі. Ще не балакали, але треба бути рішучішим. Буду нині з нею танцювати!

І замовк, більше не хотів говорити. Михайло ще щось розповідав, однак Василь його не слухав, мав щось своє на думці.

Дівчата й хлопці підійшли до читальні. У залі уже плакала скрипка та гучно гримів бубон. Це сільські музиканти запрошували хлопців і дівчат до танцю. Кожен парубок вибирав дівчину і платив за неї вхідний квиток. Вони цілий вечір мали танцювати вдвох.

Василь рішуче підійшов до Тетяни, привітався, взяв її за руку і повів до залу. Дівчина мовчала, вся тремтіла, як налякана перепілка. Таке з нею трапилося вперше. За ними зайшло ще кілька пар. Танці почалися вальсом. Василь і Тася кружляли мовчки, жодне з них не знало, чим почати розмову. Відважився Василь:

– Ти гарно танцюєш, Тетяно! Хто навчив тебе так легко танцювати?

– Старші дівчата, тітчині сестри...

– Не втікай після танців додому. Я відпровожу тебе. Там у вигоні тобі, мабуть, страшно?

– Нітрішечки. Я дуже часто туди ходжу і нічого не боюся.

Далі знову хвилина мовчання, а відтак пряме запитання Василя дуже схвилювало її:

– Тетяно, чи в тебе вже хтось є?

– Ні, Василю, я ще не маю хлопця!

Скрипка грала, не вгаваючи, сопілка тужила за кимось, а бубон підтверджував: „таки-так, таки-так!“ Після танців Василь взяв дівчину за руку й повів додому.

У селі вже ніде не світилося. Уже й зорі почали гаснути. Хата дівчини була близько біля клубу. Вони зайшли у вигін. Над їхніми головами схилилося віття верб, що були посаджені на березі річки Збір.

Розквітлі яблуні й груші наповнили своїми пахощами повітря. Приємно було постояти, вдихаючи свіжість і прохолоду ночі. Місяць своїм рижком сперся на Діл, ось-ось зайде за нього.

– Мені час іти, Василю, мати буде сваритися.

– А вийдеш завтра? Де зустрінемося?

– На оцій горі є старенька крислата груша, чекай мене там.

– Добре, добраніч, кохана!

Вона пурхнула, неначе пташка, до хати, а Василь стояв, як зачарований.

– Місяцю ясний, зорі небесні, я люблю цю дівчину. Вона мусить бути моєю, – шепотів він собі, щоб ніхто не почув. Повернувся, вийшов на дорогу і попрямував додому.

Заскрипіли двері – то Тетяна зайшла до хати, гарного дерев'яного будиночка, де були дві кімнати, невеликі сіни, комора. У кожній кімнаті – два вікна. Хата крита черепицею, а не соломою, бо Петро Чапля був не бідним чоловіком. Поля вистачало на прожиток сім'ї. Бувало, що й продавав яку коровину, щоб діти могли купити гарний одяг. Молодший брат Дмитро і сестра Ганна вже давно спали.

Цілий день Тетяна ходила весела й радісна, щиро щебетала до брата й сестри, помагала матері. Робота кипіла в її руках. Дівчина була немов одухотворена. Василь не йшов їй із думки. Високий і стрункий, чорні брови, хвилясте чорне волосся, дужий, як дуб у лісі. Красень-парубок, на якого задивлялися дів-

чата. Серце Тетяни співало. Коломийки самі йшли їй на думку, бо в них найкраще було вилити радість чи тугу, біль чи щастя, любов чи зраду:

*Ой Василю, Василечку – житній колосочку,
В вікні сиджу, тебе виджу в вишневім садочку.
Ой, зацвіло синє зілля синенько, синенько,
Ніхто ми ся не сподобав, лиш той Василенько.
Чи ти мене, любку, любиш, чи мені здає ся,
Що вже мене через тебе і сон не бере ся.
Люби мене, мій миленький, люби мене, люби,
Бо у мене стан хороший, солоденькі губи.*

Тасю не покидала думка про наступну зустріч з Василем. Ледве дочекалася заходу сонця. Хотіла бігти до улюбленої груші. Але щось стримувало її. „Почекай, не спіши, не лети, як метелик, на вогонь“, – шептав їй хтось, а серце рвалося під грушу. Однак зачекала, поки настала ніч.

Тиша і спокій. Ясні зорі посміхаються до дівчини. Вона вибирається на високу гору і завмирає: він під грушею і тихенько співає. Дівчина виразно чує:

*Ти, дівчино, перепілко, ти моє серденько,
Давно я си поглядаю на твоє личенько.
А я собі заспіваю над ранком, над ранком,
Бо я тебе дуже люблю, дорога Тетяно.*

Тетяна радісно прямує до Василя і коломийкою дає йому відповідь:

*Люби мене, Василечку, хоч я невеличка,
Буду тобі щebetати, як перепеличка.*

Василь простягає до неї руки і бере її в свої обійми: „Ластівочко моя, я люблю тебе!“

Тетяна вся затремтіла. Цього вона чекала від Василя. І він сказав так скоро. Серце билося радісно, бо вона стала дівчиною гарного і роботячого парубка. Їй здалося, що й зорі та місяць раділи її щастю, а старенька груша обіймала її своїми гілками з молочно-білим цвітом. Ось вона мить щастя! Зупинись навіки! Та однак...

Весною розквітла їхня любов і їхнє щастя. Хлопець і дівчина зустрічалися до осені, коли настала пора одружень і весіль. Тася чекала старостів від Василя, але вони не приходили. Черв'яки сумніву почали точити її душу, а запитати парубка не посміла...

Тривожні думки обсіли її гарну голівку. Чому? Чому? Чому?

Що сталося? А одного вечора Василь не прийшов. Так пройшов тиждень. Тетяна журилася, чи не захворів її коханий. А через два тижні почула вона вістку: її Василь заслав сватів до іншої.

Однак горе, кажуть, ходить не само. Воно також шукає собі пари. І нове горе сталося. Чужа корова поколола її матір Параску Чаплю і скинула з високого берега в річку Збір. Мати переламала хребет. Вона пролежала ще кілька тижнів і померла. Два важкі тягарі лягли на душу дівчини. Вона тужила за матінкою і за милим. А він уже справляв весілля з іншою.

Тетяна не думала про життя. Цей подвійний удар був такий важкий, що вона цілі ночі проводила в думках про зраду милого, побивалася й за матір'ю. Пізно восени потрапила в полі під дощ. Поки добігла додому, дуже змерзла. Цілу ніч не могла зігрітися й під периною. Вранці почала марити. Тиждень лежала хвора. Коли відвезли її до лікаря, він констатував двостороннє запалення легень. Виписав ліки, які їй уже не допомагали. Дівчина никла, як зрізане стебло на сонці. Крім легень, була хворою й душа, жаль повинню заливав її серце. Чому? Чому? Це були питання, на які вона не могла відповісти. Туга за милим їла її кожен день. Вона гасла на очах. Личко, колись гарне, як маків цвіт, стало блідим, як папір.

Здоров'я Тетяни не поправлялося, й вона до місяця померла. Останніми словами дівчини були: „Через кохання я вмираю, через кохання в могилу йду“. Це були слова з пісні, яку вона сама в тузі за милим склала.

Уночі, коли всі чужі люди розійшлися від померлої, він прийшов до хати. Старий батько й брат Дмитро хотіли прогнати його, але він слізно просив їх дозволити йому попрощатися з нею. Він не пояснив своєї поведінки, чому зрадив Тетяну, а ревно плакав над нею. Прощальний поцілунок поклав на її уста. Просив пробачення в неї за свій негідний вчинок. Ціле своє життя він карав себе за те, що Тася пішла в могилу.

Тетяну поховали на цвинтарі біля церкви св. о. Миколая. Вона залишила по собі лише пісню „Через кохання я вмираю“, яку сама склала і яку нагуєвицькі дівчата співали до 50-тих років минулого століття.

Василь брав участь у другій світовій війні, був поранений. Помер від ран. Живуть і радіють своїми нащадками його діти Михайло та Розалія.

Вечорниці

У довгі осінні та зимові вечори до початку 20 ст. молоді в Нагуєвичах не було де спілкуватися. Спочатку сходилися три – чотири дівчини чи хлопці, а потім виникала потреба в людніших зустрічах, а що збиралися вечорами, то й назвали їх вечорницями.

Молодь на своєму кутку обирала більшу за розміром хату, в якій могла б зібратися, пограти в різні ігри, забави, потанцювати. Та ще дивилися, щоб були приязні й добрі господарі. Бувало й так, що батьки самі пропонували свою хату, коли в них уже були доньки на порі. Приймали молодь на вечорниці господарі Михайло Бучок, Микита Безклубий, Іван Чапля (коваль), Василь Балущ, Микола Чапля, удовиця Марія Фридер та ін.

Починали ходити на вечорниці в 15–17 років. Увечері до хати приходили дівчата, приносили з собою якусь роботу. Тут вони шили, пряли, вишивали, дерли пір'я. Молоді подруги вчилися в них цієї майстерності, переймали пісні.

Трохи пізніше приходили хлопці, яких дівчата з нетерпінням чекали. Уже здалека чути було їхню пісню. Нею вони давали знати, що йдуть на вечорниці. Вони несли з собою якусь роботу: лагодили чи шили кінську збрую, стругали ложки, плели солом'яні брилі, рукавиці.

Вечорниці також були своєрідною толокою: молодь лушила кукурудзу, квасолю, горох, біб, дерла пір'я. Не приймали до гурту тих дівчат, поведінка яких бажала бути кращою, або брали таких на кпини:

*Усі хлопці ми говорять, що я дуже ладна,
А я така розтринькана, як підтока задна.
Хвалилася дівчинька, що полотен бочка,
А хлопці сі додивили: по пупок сорочка.*

Хлопці й дівчата вибирали з-поміж себе ватажка, який наво-

див лад на вечорницях, стежив за тим, щоб все йшло гарно, без бешкетування. Іноді парубки приносили горілки, а дівчата закуску й частували одні одних.

Або ж складалися і віддавали все господині, а вона готувала страви для всіх. Не одному синові крутив батько вуха за взяте сало чи ковбасу.

На вечорницях молодь знайомилася, шукала собі пару, щоб одружитися. Швидшому знайомству молодих людей сприяла забава флірт. На аркушиках паперу були написані запитання і відповіді під певними номерами. Хлопець чи дівчина називали номер запитання, а партнер чи партнерка називали номер своєї відповіді, яку підібрали. Наприклад:

*З ким дружиш? Ні з ким або маю дівчину чи хлопця.
Може, підеш зі мною додому? Так або ні.*

Вечорниці були духовним життям молоді, відпочинком після важкої фізичної праці. Тут вони співали пісень, вивчали нові. Були й такі, що самі склали пісні, Тут, на вечорницях, пісню презентували, і вона йшла під селянські стріхи й тривожила чи веселила душу селянина. На мене завжди справляла велике враження пісня „Посадила горішеньки і терен“. Вона була сумна, краяла моє серце. Співала її завжди зі сльозами на очах. Але ховала їх від подруг, а надто те від хлопців. Ця пісня-крик збленої душі. Хто її автор? Невідомо.

*Ой, садила горішеньки і терен,
Гей, любив мене файний хлопець той Семен.
Ой Семене, Семеночку, Семене,
Гей, чом не ходиш, не говориш до мене?
А у мене світ личенька нова,
Гей, ще й до того постілонька білая.
А в неділю скоро рано встала я,
Гей, білу постіль слізеньками скрапляла,
В понеділок скоро рано, скоро світ,
Гей, збирається дівчинонька, їде в світ.
А за нею її нелюб на кони,
Гей, прив'язав її жовту косу до гриви.
Нащо ти ня, моя мамо, мордуєш?
Гей, нащо мене за нелюба силуєш?
А в нелюба гірка губа, як полин,
Гей, як я маю молоденька жити з ним?
Подай мені, моя мамо, гострий ніж,
Гей, най виберу чорне терня з білих ніг.
Подала ї єї мама гострий ніж,
Гей, притулила до серденька-сам поліз.*

*Та й потекла кров червона по ножі,
Гей, буде легше моїй мамі на душі.
Тепер ти ня, моя мамо, віддавай,
Гей, або мене в сиру землю закопай.
Поховали дівчиноньку в могилі,
Гей, ввили вінок зелененький дівчині.
Тепер не плач, моя мамо, наді мною,
Гей, іде собі поговори з нелюбом.*

На вечорницях слухали різні розповіді, легенди, бувальщини. Тут пригорщами сипалися народні прислів'я і приказки. Особливо вигадливими були дівчата. На кожного хлопця дивилися під своїм кутом зору. Про невдалого парубка казали: „З нашого Андрушка ні м'ясо, ні юшка“, „Мала баба Васильи, Василь дурний, як телья“. На балакучих, що любили набрехати, у них були інші приповідки: „Йому так збрехати, як хліба з маслом з „істи“, „Накрутив, навертів, кільки сам хотів“, „В нього язик, як терлиця“. Про тих, що з вечорниць не хотіли йти додому, казали: „Арканом би го з вечорниць не витяг“. Коли питали за якимсь парубком, що його не було, то чули відповідь: „Побіг вітра здоганьйти“. Жартували над дуже високим парубком: „Десь Бог від тебе мньиру загубив“, „Великий, як світ, а дурний, як чіп“. Про працюючих казали, що „він і на камені доробиться“, а з малого сміялися, що „хлопець як запорток“.

А вже ті, що розповідали вигадані небилиці, то свій страх малювали такими приповідками: „Аж ми в очах свічки стали“, „Ні живий, ні мертвий“, „Втік, як опарений пес“, „Так ем сі перепудив, аж у мні душі не стало“. Худому казали, що „в нього боки злипаються“, брудному – „вигльидаєш, як опуд. Котрий хлопець дуже упадав за дівчиною, то жартували: „Іван ходить коло Марії, як кіт коло сала“.

На гарну дівчину казали: „Червоніє, як вишня“, на здорову і сильну – „Баба, як гармата“, яку не хотіли бачити на вечорницях, то випроводжали приповідкою: „З Богом, Парасю, коли ті люди просьят“.

Були серед парубків веселі оповідачі, що смішили своїх ровесників розповідями. Таким гумористом був Іван Гром (с. Дмитра). Різні пригоди, сміховинні випадки сипалися в нього, як з рукава. А починав він все такими приповідками: „Ще баба дівков була, як сі тото стало“, „Повім вам байку: кури в пес файку, кури в, кури в, та й очі зажмури в“, „Слухайте байку: кури в пес файку на довгім цибуху, попик собі вуха“.

Але найбільше пригод розповідав про нагуєвицьких пияків. Ось одна з них: „Пилип Дум'як дуже часто вчащав до шинку.

Після роботи в полі йшов на п'ятику і до пізньої ночі там гуляв. Додому йшов ледве теплий, ноги не слухалися. У роті пересохло, в шлунку пекло. Він дуже хотів пити. Прийшов додому. Дружина вже спала. З ліжка не вставала. Пилип спитав її, що є напитися. Вона відповіла, що під лавою, в холодному місці, щоб не скис, є борщ. П'яничка взяв горнятко, зачерпнув борщу і випив. Жінка бачила, що він брав не з горщика, а з цебрика питво, однак нічого не сказала. Коли ж він випив, вона спитала, чи смачний борщ. Чоловік сердито відповів: „Борщ, як борщ, а буряки най шляк трафить“. Жінка в душі сміялася з нього, бо він напився помий. „А як провчиш п'яницю? Та хоч помиями!“

На вечорницях хлопці й дівчата змагалися, хто кого переспіває коломийками, в розгадуванні загадок. Поверталися додому, звичайно, парами, а незабаром і весілля грали.

Культурно-мистецьке життя

Воно почалося в Нагуєвичах на початку ХХ століття, коли була збудована читальня „Просвіти“, яка за це століття мала декілька назв: клуб, Будинок культури, а в наші дні – Народний дім „Просвіта“. Тепер уже молодь і селяни старшого віку збиралися не по хатах на своєму кутку, а йшли до читальні.

Старші газди читали газети, журнали, обговорювали свої господарські проблеми. Парубки й дівчата танцювали, грали вистави, співали в хорі. Виконувалися твори на слова І. Франка, Т. Шевченка та народні пісні, що співалися тоді в селі: „Іхав козак на війноньку“, „Ой, там у лузі дорога бита“, „Ой, садила горішеньки і терен“, „Пливе качур по Дунаю“, „Ой, не жалуй, моя мила, що я п'ю“, „Ой, надворі день біленький“ та ін.

Усі вони дуже сумовиті, бо такою була доля мого народу: сумна, тривожна, горем-лихом облутана, а пісня була розрадою, веселила селянинові душу, вселяла надію на краще життя. Любов до рідного краю, рідного слова в пісні виливалися як протест проти польського панування, проти національного і соціального гніту. Лише духовно багаті люди, патріоти могли в ті роки шанувати й берегти свою мову і пісню, духовні скарби своїх пращурів, дорожити ними й примножувати їх. Визвольні ідеї минувшини (козацькі війни, гайдамацькі повстання, рух опришків) були для них прапором боротьби за своє слово, за право жити на своїй землі, а не бути наймитами захланних сусідів.

Тому й чулися на весіллях, забавах пісні про героїв, що віддали своє життя за волю України: „Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький“, „Ой Морозе, Морозенку“, „Пісня про Байду“, „Про Устима Кармелюка“ тощо. Вони зігривали душу, підносили дух нагуєвичанина, розпрямляли його спину, що

хилилася під польським канчуком. Ці пісні рятували душі від трухлявості, корозії підневільності, духовного й національного збіднення.

1907 р. був організований драматичний гурток, у якому було 20 аматорів. Керував гуртком Михайло Хруник (Атанасів). Сюди входили брати Григорій, Микола, Іван Франки (небожі Каменяра), Ганна Чапля, Розалія Подляшецька, Михайло Твердовський, Микола Добрянський, Василь Хруник, Василь Лоек та інші. Це були ветерани нагуєвицької сцени. У їхньому виконанні нагуєвичани дивилися вистави „Назар Стодоля“ Т. Шевченка, „Наталка Полтавка“ І. Котляревського, „Невільник“ М. Кропивницького, „Довбуш“ Г. Хоткевича, „Жидівка-вихрестка“ та ін.

У 40-их роках минулого століття до їхнього гурту влилось нове поповнення: Іван Франко, син Григорія, Михайло Дум'як, Петро Макар, Іван Хруник, Іван Мацько. Вони звертаються до драматичних творів І. Франка („Украдене щастя“, „Будка ч. 27“), М. Старицького „Ой, не ходи, Грицю...“, „За двома зайцями“). „З виставою „Украдене щастя“ ми виїздили на возах до Унятич, – згадує учасниця драматичного гуртка Марія Дрогобицька (д. Івана).– Вистава пройшла успішно. Роль Миколи Задорожного виконував Іван Мацько, а Петро Макар – жандарма Михайла Гурмана.

У час німецької окупації Юліян Фридер інсценізував повість Адріана Кащенко „Борці за волю“. Молодь організувалася і поставила цю виставу: Омелян Дум'як, Мирон Котик, Галина Котик, Марія Фридер, Йосип та Іван Бучки. Вистава була поставлена у stodолі Йосипа Бучка, пройшла з успіхом. Вдруге ставили її юні аматори в Мошковій хаті, яка стояла пустою, бо її мешканців забрали до Дрогобицького гетто.

У травні 1946 р. на відзначення 30-их роковин від дня смерті Івана Франка його небога Ганна (д. Григорія) підготувала й поставила на сільській сцені п'єсу свого великого родича „Украдене щастя“. Доповідь про життя й діяльність Каменяра прочитав директор школи Степан Волох.

Ганна Франко народилася 25 грудня 1918 р. Навчалася в Нагуєвицькій народній школі. Далі вчитися батьки її не послали, бо вчили молодшого сина Івана. Ганна працювала в домашньому господарстві. Вона брала участь у культурно-освітній роботі читальні „Просвіта“. Прекрасно декламувала, виступала з читанням поезій І. Франка: „Каменяра“, „Наймит“, „Пісня і праця“; членкиня аматорського гуртка. Керувала клубом. Пам'ятаю її, високу, струнку, гарну дівчинку в чудових вишитих

строях, які сама собі виготовила. Гарно вишивала, плела домашні речі. Була вимоглива до тих, хто з нею виступав на сцені. Я була молодша від неї на 14 років, але теж йшла до клубу, любила вистави. Ми виїздили до Підбужа, Урожа, в Ясеницю Сільну. Скрізь Ганна починала наш концерт „Каменярами“, „Наймитом“.

Коли вийшла заміж, працю в читальні покинула, але думками завжди була з тими, хто виступав на сцені, збирала матеріали про свого славетного родича І. Франка. 1991 р. в бібліотеці газети „Франкова криниця“ вийшли спогади Ганни Франко „У долині село лежить“, де вона розповіла про деякі події в Нагуєвичах та про свого діда Захара – рідного брата І. Франка. У передмові до цих спогадів доктор філологічних наук Федір Погребенник писав: „Оповідь сільської авторки не претендує на наукові відкриття: це проста, щира, невимушена історія Франкового роду, розказана людиною не байдужою, яка пройшла чималий життєвий шлях, зберегла у своїй пам’яті, перейняла від родини чимало цікавого, вартого уваги шанувальників таланту визначного письменника“.

У другій половині 20 ст. нові члени, закохані в сценічне мистецтво (сестри Галина і Євгенія Чаплі, Юліан Чапля, Михайло Саяк, Іван Твердовський, Ганна Гаврилик, Марія Подляшецька, Михайло Риб’як, Марія Чапля (Буцяк), Леонід Гром, Віра і Йосип Громи, Василь Віткович), поповнюють репертуар гуртка творами Івана Карпенка-Карого („Безталанна“, „Мартин Боруля“), Марка Кропивницького („Дай серцю волю, заведе в неволю“, „По ревізії“), Григорія Квітки-Основ’яненка („Сватання на Гончарівці“), Лесі Українки („Лісова пісня“), Івана Котляревського („Москаль-чарівник“), Панаса Мирного („Лимерівна“).

У 1948 р. драмгурток підготував водевіль І. Котляревського „Москаль-чарівник“. У ній грали Михайло Саяк, Юліан Чапля, Ганна Гаврилик. Після спектаклю в Нагуєвичах виїздили до Унятич. Хлопці й дівчата щиро вітали їх виступ, проводжали додому.

Гарно зіграли ролі Назара Стодолі Іван Франко (с. Григорія), Йосип Дум’як (с. Івана), Леонід Гром; Гната Карого – Михайло Дум’як, Василь Віткович; Галі – Ліда Чапля, Галина Лунів; Стехи – Галина Чапля (за п’есою Т. Шевченка „Назар Стодоля“), солдата Івана – Іван Мацько, Софії – Марія Чапля, Ганна Гаврилик (п’еса І. Карпенка-Карого „Безталанна“); Маруся Чурай – Галина Лунів, Варки – Галина Чапля (п’еса М. Старицького „Ой, не ходи, Грицю“); Терпилихи – Розалія Подляшецька (п’еса І. Котляревського „Наталка Полтавка“); Трандалеева – Омелян Гром („Мартин Боруля“).

Іван Ясінський, Стах Подляшецький, Степан Чапля, Василь Віткович, Іван Твердовський, Михайло Риб'як успішно виконували ролі молодих парубків. Улюбленцями публіки були виконавці комедійних ролей: Омелька з „Мартина Борулі“. І. Карпенка-Карого, москаля з водевілю І. Котляревського „Москаль-чарівник“, Стецька з п'єси Г. Квітки-Основ'яненка „Сватання на Гончарівці“ дуже вдало виконували Михайло Саляк та Юліан Чапля.

Василь Хруник, Михайло Крилевич, Йосип Гром привітно сприймалися публікою в ролі Хоми Кичатого (п'єса Т. Шевченка „Назар Стодоля“).

У 1961–1962 навчальному році вчителі середньої школи під керівництвом Ганни Гром поставили на сільській сцені п'єсу О. Корнійчука „Калиновий гай“. Директор школи Михайло Горинь виконав роль письменника Сергія Батури, завуч Наталія Безпалько була неперевершена в ролі міської панянки Аги Щуки. Станіслав Волянський перевтілювався в художника Миколу Вербу, Юліан Гром зіграв роль голови колгоспу Романюка, Степанія Войтович – Варвари Пурхавки. Це була комедійна роль, і вчителька (сама тендітна, як метелик) справилася з нею досить вдало. Крім цієї п'єси, вчителі підготували дві одноактівки, в яких великим успіхом користувався Станіслав Волянський.

Довгі роки керувала драматичним гуртком Галина Чапля, яка працювала завідувачкою клубу, директором Будинку культури. Закінчила Самбірське культурно-освітнє училище. Вона поставила на сцені „Назара Стодолю“ Т. Шевченка, „Безталанну“ І. Карпенка-Карого, „Ой, не ходи, Грицю...“ М. Старицького, „Лимерівну“ Панаса Мирного. Головні ролі в п'єсі „Лимерівна“ виконували люди обдаровані, і вистава мала великий успіх (Наталя – Євгенія Чапля, Лимериха – Розалія Подляшецька, Карпо Шкандибенко – Михайло Крилевич, Василь Безродний – Іван Ясінський).

Тривалий час брав активну участь у мистецькому житті села Степан Лок. Народився 1940 р. Навчався в семирічній школі рідного села. Тут виявив свої музичні здібності і любов до музики. Співав у шкільному хорі хлопчиків, яким керувала вчителька Теодозія Соляник, був його солістом. Закінчив шестимісячні курси баяністів – хормейстерів у Дрогобичі, які організував Йосип Гадак. Після закінчення курсів допомагав сільській художній самодіяльності. З ним у виступах брали участь Мирослава Микитич, Степан Домарацький, подружжя Ярослав та Марія Оркуші, Катерина Дрогобицька, Дмитро Хруник, Юліан Чапля, пізніше Лев Паращак.

Степан закінчив заочно Дрогобицьке музичне училище і багато років працював викладачем музичних шкіл Миколаєва та Нового Роздолу. Вищу музичну освіту здобув у Дрогобицькому педагогічному інституті на музично-педагогічному факультеті. Наші односельці кажуть: „Яке коріння, таке й насіння“. Любов до музики і співу своїм нащадкам передав ще прадід Гнат Лоек, який мав гарний тенор.

Довгий час діяв у читальні й танцювальний гурток, яким керували Марія Гром (Вітів) та Галина Чапля. Активними членами танцювального гуртка були: Йосип Гром, Степан Риб'як, Іван Кімакович, Любомира Микитич, Розалія Бадинська, сестри Ліда і Ярослава Хрустальові.

Хор у Нагуєвичих заснував у 20-их роках минулого століття сільський дяк Іван Дум'як. Пізніше був створений хор при гуртку „Рідна школа“, яким керував дяк Петро Лоек. Проіснував до 1940 р.

До сторічного ювілею І. Франка допомогу в організації хору надав тодішній директор Дрогобицького обласного Будинку народної творчості Йосип Гадяк. З підготовленою концертною програмою виступили в новозбудованому Будинку культури.

Ініціативу Й. Гадяка продовжила Теодозія Соляник, вчителька середньої школи. Хор посідав призові місця на районних олімпіадах. Виїздив також в область на огляди художньої самодіяльності, з концертами в навколишні села.

З таким же успіхом в 1973–1984 рр. хором керував нагуєвичанин Зіновій Страшівський (нар. 1940 р., помер 1996 р.). Закінчив сім класів Нагуєвицької школи, Дрогобицьке музичне училище, музичний факультет Дрогобицького педагогічного інституту ім. Івана Франка. Працював учителем співів у середній школі та художнім керівником у Будинку культури.

У школі З. Страшівський вів мішаний хор і хор хлопчиків, згодом організував вокально-інструментальний ансамбль. Особливою популярністю користувався хор хлопчиків. Його солістами в різний час були: Михайло Сопотницький, Мирон Лялюк, Юліан Винницький, Ігор Винницький, Михайло Одинак, Микола Гірчак та сини З. Страшівського Ігор і Олег, які з дитинства виховувалися в любові до музики. За свою працю з нагуєвицькими школярами нагороджений районним відділом народної освіти за відмінний виступ вокального дуету учнів на обласному огляді художньої самодіяльності (1985 р.) та за успішну підготовку школярів до обласного огляду дитячих фольклорних колективів (1986, 1988 рр.)

Закоханий в музику, обдарований талантом музиканта, Зі-

новій Страшівський досягав в учасників художньої самодіяльності високої техніки співу, чіткості мелодії. Ніколи не виходив на сцену з невідповідним твором.

Хор Будинку культури під керівництвом З. Страшівського був одним з найкращих у Дрогобицькому районі, виїздив на обласну олімпіаду до Львова. За концертну діяльність керівник хору нагороджений грамотою Львівського обласного відділу культури.

У 1983 р. музикант створив сімейний ансамбль, в якому грали й співали: він сам (акордеон), його дружина Ярослава (мандоліна), син Ігор (гітара) та син Олег (контрабас). До їхнього гурту приєдналася й Світлана Гром (скрипка). У репертуарі ансамблю були пісні: „Там, де Ятрань круто в'ється“, „Ой ти, дівчино, горіха зерня“, „Ой, у полі жито“, „Ой, не світи, місяченьку“, „По той бік гора“, „Така її доля“, „Чорнії брови, карії очі“, „Друже, зелен луже“, „Гуцулка Ксеня“, „Білі каштани“ та ін. Колектив виступав у сільському Будинку культури, на районних оглядах, Франкових святах у лісопарку Нагуевич, в Шевченковому гаю у Львові.

П'ятого червня 1984 р. обласний науково-методичний центр народної творчості і культурно-освітньої роботи нагородив ансамбль сім'ї Страшівських грамотою за успішний виступ на обласному святі фольклорно-етнографічних колективів „З народної криниці“.

Композитор Анатолій Кос-Анатольський подарував їм збірку своїх вокальних творів з дарчим автографом: „Сімейному ансамблю Страшівських за успішний виступ на обласному фольклорному святі „З народної криниці“.

8 квітня 1985 р. Страшівські знову нагороджені грамотою обласного науково-методичного центру народної творчості і культурно-освітньої роботи за відмінний виступ на фольклорному святі „З народної криниці“.

У цьому ж році З. Страшівський організував у середній школі вокальний ансамбль. У ньому брали участь вчителі: Степанія Чабан, Степанія Мудра, Марія Поточняк, Ярослава Страшівська, Марія Твердовська, Катерина Чапля, Марія Стремецька, Людмила Гапшенко, Галина Даньків. Ансамблю дали назву „Яворина“, бо першою їхньою піснею була „Я стужився, мила, за тобою“ (сл. Дмитра Павличка, муз. Олександра Білаша). Ансамбль взяв участь в урочистому святі заснування в Нагуевичах Товариства української мови ім. Т. Шевченка, що відбулося в грудні 1989 р. „Яворина“ вперше після московської заборони заспівала пісню „Ой, у лузі червона калина“, колядку „Добрий

вечір тобі, пане господарю“. Глядачі бурхливими оплесками сприйняли їхній виступ.

„Яворина“ зі своїм керівником виступала на ювілеях І. Франка, на вечорах у сільському Будинку культури, на районних святах та вінчанні молодих у сільській раді села. Репертуар „Яворини“ був різноманітний: „Музика зими“, „Пісня про вчителя“, „Спить Черногора“, „Мати сина проводжала“, „Наша слава Україна“, „Лелеки на школі“, „Боже, ти з нами“, „Чом ти не кувала, зозуле, мені“. Молодим співали обрядові пісні: „Не впади, порошино“, „Веди, наречений“, „Вітальна“, „Величальна весільна“.

Зіновій Страшівський помер раптово 8 жовтня 1996 р. Перестала існувати й „Яворина“.

У 1984–1989 рр. хор виступав під керівництвом викладача Дрогобицького педагогічного інституту ім. І. Франка Ореста Ліщинського. Його змінила (1989–1993 рр.) Любов Паньків – теж викладачка цього інституту. 1993 р. хор перестав існувати.

Тривалий час працював у сільському клубі, а потім у Будинку культури Юліан Чапля (с. Григорія). Він народився 1931 р. Закінчив сім класів Нагуєвицької школи. Брав участь в аматорському гуртку. Мали успіх виконані ним ролі Івана Непокритого у п'єсі Марка Кропивницького „Дай серцю волю, заведе в неволю“, Гната („Назар Стодоля“ Т. Шевченка), Націєвського („Мартин Боруля“ І. Карпенка-Карого).

Повернувшись зі служби в армії, почав завідувати сільським клубом. Гуртував навколо себе молодь, щоб організувати виступи хору та драматичного гуртка. Юліан Чапля, Степан Лоек, Зіновій Страшівський, Федір Жагалак, а згодом і Лев Паращак створювали прекрасні чоловічі тріо, квартети. Вони виступали не тільки в Нагуєвичах, а й у сусідніх селах, у Дрогобичі й Бориславі, на Франкових ювілеях, районних та обласних оглядах.

Неперевершеним був Юліан Чапля і в ролі конферансьє. Гумор аматора веселив глядачів. Вони з ентузіазмом реагували на кожен його номер на сцені.

Дуже щиро сприймали нагуєвичани сольні виступи Лева Паращака (1952 р. нар.). Він закінчив Бориславське педагогічне училище фізичного виховання, історичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка. Працював у Нагуєвицькій спецшколі-інтернаті вчителем фізичного виховання, згодом викладав історію. Дуже активний у громадській роботі, незмінний учасник хору в сільському Будинку культури, його соліст. Козирем у виконанні Л. Паращака була пісня Анатолія Кос-Анатольського на слова Івана Франка „Ой ти, дівчи-

но, горіха зерня“, У 1992 р. був учасником перших всесвітніх бойківських фестин у Турці. Саме ця пісня Кос-Анатольського принесла йому успіх на фестивалі.

Учасники Другої світової війни зустрічали оплесками виконання ним пісні „День перемоги“. 1993 р. Лев Паращак уперше виконав пісню „Нагуєвичі“ на концерті, присвяченому другій річниці незалежності України. Разом зі Світланою Гром він був солістом у пісні Тараса Петриненка „Боже, Україну збережи“, яку виконував хор Народного дому „Просвіта“.

У 90-их роках ХХ ст. директором Народного дому „Просвіта“ почала працювати Марія Лазорович (Курп'як), художнім керівником – Світлана Гром (Іваненко). Обидві випускниці середньої школи 1988 р., вчилися в одному класі 11 років. Марія закінчила Львівський інститут танцю, Світлана – музичну школу та музично-педагогічний факультет Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. Івана Франка.

При Народному домі „Просвіта“ працюють такі мистецькі об'єднання: вокальний ансамбль дівчат (Оксана Буцак, Ольга Балицька, Анна Дум'як, Галина Гром, Мар'яна Малець, Мар'яна Гелій, Оксана Гром, Ольга Галишин, Ольга Одинак), вокальне тріо „Марія“ (Олександра Височанська, Марія Курп'як, Світлана Іваненко). Керівник Світлана Іваненко.

Репертуар їхніх виступів залежить від того, до якого свята готуються: Шевченківська тематика, твори на слова І. Франка, духовні, стрілецькі, повстанські, народні та естрадні пісні.

З успіхом пройшов духовний вечір на тему: „І Ти між нами, і Твоя любов“. У виконанні вокального ансамблю звучали пісні: „Страдальна мати“, „Хрест на плечі накладають“, „Під хрест Твій стаю“, „Чути крики“. Тріо „Марія“ виконало: „Аве Марія“, „Кант розп'яття Христового“, „Слава, Єдинородний“. Вірші на цьому вечорі читали члени гуртка художнього слова: Юліан Гелій, Мар'яна Малець, Ольга Балицька, Назар Гаврилик. Цей вечір духовної музики провели в рідному селі й виїздили на виступ у Дрогобицькому районному домі „Просвіта“.

У програмі розважального вечора до дня святого Валентина були номери інструментального ансамблю, вокальних груп, танцювального гуртка. Жива музика чергувалася з дискотекою. Ігри, конкурси проходили дуже жваво. Переможці отримували призи. На вечорі були присутні хлопці й дівчата із сусідніх сіл – Ясениці Сільної, Урожа.

Драматичним і танцювальним гуртками керує Марія Курп'як. Працюють три групи танцювального гуртка (молодша, середня, старша). Виконуються танці: „Естрадний“, „Реквієм“,

„Гуцульський“, „Козачок“, „Хитрульки“, „Калина“, „Аркан“, „Весела полька“, „Гілля-гілочки“, „Верховинське коло“ та ін. Успіхом у глядачів користувалися сестри Оксана та Мар’яна Марітчаки, які разом з Іваном Громом виконували танець „Хитрульки“.

Аматори драматичного гуртка для Шевченківських вечорів інсценізували поеми великого Кобзаря „Катерина“, „Наймичка“, „Гайдамаки“, „Тарасова ніч“, „Причинна“, ставили уривок вистави „Шевченко в казематі“. На інших вечорах ставилися уривки з п’єс „Лісова пісня“ Лесі Українки, „Украдене щастя“ Івана Франка.

На презентації книжки Г. Гром „Нагуєвичі“ дуже вдало виступила молодша група учнів в інсценізації поеми І. Франка „Ліс Микита“. У ній брали участь дошкільнята (Назар Кошовий, Ірина Шумеляк) та учні 3–4 класів: Марія Москаль, Назар Гаврилик, Зеновій Ковальчук, Тарас Риб’як, Анна Іваненко, Роман Гром, Христина Гром, Анна Кімакович, Мар’яна Хруник, Христина Кімакович.

До дня захисту дітей драмгурток поставив виставу „Ріпка“ (за Іваном Франком). У ній брали участь: Мар’яна Микитич, Анна Іваненко, Марія Москаль, Ірина Шумеляк, Зіновій Ковальчук, Роман Гром.

Проведено конкурс на краще читання віршів дітьми до шести років. Переможцями стали Назар Кошовий, Ірина Шумеляк. Усі учасники отримали призи, які закупили для дітей депутати Дрогобицької районної ради Михайло Чапля, Святослав Приболотний та крамниця „Просвітянка“.

Художня самодіяльність Народного дому „Просвіта“ бере участь у багатьох концертах у районному центрі Дрогобичі, виїжджає зі своєю програмою в Підбуж, Ясеницю Сільну, Жданівку, Підмонастирок Лішнянський та інші села району.

Хусточко моя вишивана...

Незбагненним дивом, витвором умілих рук українців є хустина – головний убір жінок у різних регіонах нашої України. Сяють хустки всіма барвами веселки. Квітучі, як весняний сад, мерехтливі, як літні світанки, привабливі, як чарівні кольори осені. Мабуть, про жодний елемент одягу українок не проспівано, не сказано так багато, як про хустину. І не тільки краса вабила людей у хустинах наших краянок. Є в ній якась чарівна сила, що оберігає від усього лихого. Хустина символізує добро, перемогу над злом, захист від небезпеки, з'єднання в міцному подружньому союзі. Тому з такою любов'ю про неї говорить поет Василь Юхимович у вірші „Квітчаста хустка“, покладеному на музику Володимиром Конощенком. Пісня понесла славу про українську хустку, на якій дзвенять роси, „мов діаманти“, в якій відбите українське небо, яка до лица кожній жінці, бо „душу зігріє і зніжить обличчя“.

*На ній – і гроно, і пелюстка,
І небо, й райдуги на ній...
Мов берегиня вроди, хустка
Здавен у нашій стороні.*

У великій праці „Украинский народ в его прошлом и настоящем“ під редакцією М. Грушевського читаємо: „Платок видим на всех старинных изображениях, начиная с Изборника Святослава, и он неизменно проходит через всю украинскую историю, сохраняется в казацкую эпоху и доходит до нашей, видоизменившись только в центральной и южной частях страны, и то главным образом в отношении цвета“.

Національний колір українських хусток – білий. Дівчата вишивали білі хустки шовком, золотом, сріблом, вживаючи червоні, сині, зелені, жовті та рожеві кольори. Навіть шведський посол, що 1657 р. приїздив до Богдана Хмельницького, у своїх спогадах писав, що бачив скрізь тільки білі хустки з бавовни. Різнобарвні кольори хустин прийшли до українців у пізніших часах від болгарів і сербів.

Ще на початку 20 ст. вважалося великим гріхом для заміжньої жінки ходити з непокритою головою. За стародавніми народними уявленнями простоволоса жінка накликала хвороби, епідемії, неурожай. У Нагуевичах таких називали відьмами і спалювали на вогні.

Літні жінки на Полтавщині носили чорні хустки, пов'язані на потилиці. У Центральній Україні хустки зав'язували так, що на голові стирчали два різки. Дуже часто пов'язували жінки хустки поверх очіпка, згодом прийшла мода зав'язувати їх під підборіддям. У Карпатах і на Підкарпатті і досі модними є великі шалюнові хустки.

Певну роль відіграла хустина в часи жорстоких воєн українського народу проти іноземних загарбників. Йдучи на війну і прощаючись з коханою, хлопець просив у неї хустку, щоб, носячи її біля серця, згадувати милу в далеких походах.

*Дарувала шиту шовком хустину,
Щоб згадував на чужині.*

Т. Шевченко, „Хустина“

А якщо загине, то побратими прикриють його лице хустиною коханої. Тоді сира земля буде для козака легшою. Отож хустина постає як символ рідної домівки, як оберіг від лихої долі, як пам'ять про кохану дівчину. Це відбито в українській народній пісні „Їхав козак на війноньку“:

*Дай ми, дівчино, хустину,
Може, я в полі загину,
Темної ночі накриють очі –
Легше в могилі спочину.*

Коли козак загинув, то його клали в домовину, накривали червоною китайкою, а вишиту хустину нареченої клали на осідланого коня, якого вели за труною. „Козака несуть і коня ведуть“, – співається в народній пісні. Про цей звичай писав Т. Шевченко у поезії „Хустина“:

*Ой хустино, хустиночко!
Мережана, шита.
Тільки й слави козацької –
Сіделечко вкрити...*

*Ведуть коня вороного,
Розбиті копита...
А на йому сіделечко
Хустиною вкрите.*

У народній творчості хустина з давніх-давен виступає як символ прощання коханої з козаком, що іде в похід. Прощаючись з ним, дівчина махала хустиною, немов благословляючи його на героїчний подвиг і повернення живим додому.

*Ой, пам'ятаю я той час:
Ти плакала за мною
І на прощання раз у раз
Махала хустиною.*

Велика роль хустини у весільному обряді, починаючи зі сватання. Готуючись виходити заміж, дівчина вишивала рушники й хустину. Рушниками вона пов'язувала старостів, а хустиною – князя-нареченого. Тарас Шевченко писав: „Покохавшись літо чи то два... парубок до дівчининого батька і матері засилав старостів, людей добромовних і на таку річ дотепніших, коли батько і мати поблагословлять, то дівчина, перев'язавши старостам рушники через плечі, подає зарученому своєму на тарелі або крамну, або саморобну хустку“. Цей обряд великий Кобзар змалював у драмі „Назар Стодоля“.

У Нагуевичах був донедавна звичай: коли молодий ішов просити гостей на весілля, яке відбувалося переважно восени, то до пояса він прив'язував хустину, подаровану дівчиною на заручинах. Про це навіть співається в пісні:

*Ой, маю я одну хустку,
Та їй нема року,
А то буде миленькому
На осінь до боку.*

Під час весілля мати вводить і виводить молодих з хати хусткою. Вона має бути світлою і барвистою, щоб такою була їхня доля, життєва дорога. У Нагуевичах мати вводить молодих до хати хлібом, перев'язаним льняним перевеслом, щоб були багаті на хліб, на льон, який у селян був життєво необхідним.

На другий день, на закінчення весілля, відбувається обряд покривання (почіпчування) молодої. На розплетену косу молодої накладали очіпок і пов'язували зверху хустиною, що символізувало перехід дівчини до заміжжя, в підлегле становище до чоловіка і його батьків. Покривала молоду хустиною мати молодого. Молода сідала на стілець, її обступали свахи, співали обрядові пісні:

*А у моїм городочку зелена травичка.
Вчора була ще дівчина, нині молодичка.
Вчора була ще дівчина, на хлопців моргала,
А вже нині наша Анна молодичков стала.*

*Тепер слухай чоловіка, свекра і свекруху,
Поважай їх і люби їх, цілуй їх у руку.*

Ніколи вже після цього молода жінка не мала права заплести косу, бо коса – це дівоча краса. Свекруха ховала волосся під чіпець, пов'язувала молоду хусткою. Ця хустка зберігалася потім нею на ціле життя і передавалася від матері до доньки, онуки і правнуки.

Хустка шовкова, вовняна чи вишита є найціннішим подарунком для наших матерів, коханих, сестер. Оспівується цей факт у багатьох народних піснях, навіть у колядках і щедрівках, які зібрав Іван Франко на нашому Підгір'ї. У колядці „Ой, їхав козак з Венгер додому“ син з щирою радістю повідомляє, що везе подарунок матері:

- *Що ж ти їй везеш за подарунок?*
- *Ой, везу я їй шовкову хустину!*

Про хустину як дарунок найріднішим людям говориться в колядках „Пасла Мариня воли в ялині“, „На заріченьках, на заточеньках“. Прийшли до гарної панни колядники, а вона зраділа і каже, що одному дасть срібний перстенець, другому – едвабну хустку, третьому – білу рученьку.

Хустка на голові жінки недоторканна, як святиня. Вона уособлює в собі всю велич жінки-дружини, жінки-матері. У грамоті князя Ярослава Володимировича за 1195 р. записано, що накладається пеня на того, хто зірве з жінки хустину.

Окрім хустки, у жінок були й інші головні убори: намітка, перемітка... В українок хустка покривала голову, але залишала відкритим її обличчя. Це свідчило про волелюбність українок, про їхню вагу в українському суспільстві. Чоловік ішов на війну, а жінка брала на свої плечі все господарство, догляд за дітьми та їхнім вихованням. Були такі часи в Україні, коли дівчата самі сватали собі чоловіків.

Хустина... Безліч хвилюючих поетичних образів спливають у пам'яті при згадці про цю деталь жіночого одягу: тепла материна долоня, що в дитинстві завивала нас малих теплою хустиною, щоб не застудилися, на столі свіжоспечений хліб, прикритий білою хустиною. Колись малими в час жнив несли ми жінцям обід у хустині. Я ще й досі відчуваю це тепло від спечених мамою пирогів, які несла у великій хустині за плечима, а в руках у менших хустинах – горщики з їжею.

Та смуток дедалі частіш огортає душу: де ж вона сьогодні, українська хустина, щедро оспівана в народних піснях?

*Маю хустку вишивану
На чотири кінці.
Кого люблю, поцілую,
Стану на колінця.*

Почала забуватися нашими жінками хустка, замінена іншими головними уборами. Нам слід берегти хустку в своєму домі, в своїй пам'яті, бо ми українки, ми береміні національних традицій, які залишили нам у спадок наші пращури.

Мерксистий шлях доктора Зенона Винницького

Він народився в селі Нагуєвичах 22 лютого 1922 р. в інтелегентній родині. Батько Григорій (уродженець Нагуєвич) був досвідченим адвокатом, захищав своїх краян перед насильством польської влади. Щирий патріот України, Григорій брав участь в українсько-польській війні 1918–1919 рр.

Мати Гонората (з дому Тустанівська) народилася в 1890 р. в селі Унятичах. Закінчила учительську семінарію в Дрогобичі. Вчителювала в Нагуєвичах. Була талановитим і вимогливим педагогом. Її любили й поважали в селі, бо кожен другий нагуєвичанин був її учнем.

У сім'ї Григорія й Гонорати народилося двоє дітей: донька Дарія й син Зенон. Старша Дарія (нар. 1914 р.) вийшла заміж за Олеса Винницького з Дрогобича. Там молоді жили й працювали. На початку 50-их років минулого століття зять Гонорати Винницької був головним інженером Дрогобицької шляхово-експлуатаційної ділянки № 892. Він разом з начальником цієї ділянки П. Донченком придбав в одній з майстерень Києва скульптуру Тараса Шевченка із каменю і встановив на пагорбі біля тракту Дрогобич–Самбір, недалеко від села Лужок Долішній. Місцевість нагадує кручі біля Канева, де похований Кобзар. Вийшовши на пенсію, Гонората Винницька доживала свої дні у доньки. Це була мужня і стійка жінка. Вона гірко переживала поразку українського народу в 1918–1919 рр. разом з тими жінками, чоловіки яких не повернулися додому. Раділа, що у Львові 1941 р. проголошено Самостійну Українську державу. Тому й сина Зенона не зупиняла на його шляху боротьби за волю. І знову біль утрати: син потрапив до рук гестапо. Гонората Винницька одягає чорний одяг і – так до кінця життя. Вона померла в 1971 р. Похована на цвинтарі по вулиці Трускавецькій у Дрогобичі. До кінця життя не знала, чи живий її син, чи ні.

Згодом чоловіка Дарії Олеса Винницького перевели до Львова як доброго фахівця. Дітей вони не мали. Померла 1983 р., там і похована.

Син Зенон спочатку навчався в Нагуєвичах. Середню освіту здобув у Львові і вступив на медичний факультет Львівського університету. Проводив у Нагуєвичах велику громадську і просвітницьку роботу: активіст читальні „Просвіта“, організатор спортивних змагань з футболу, велосипедних кросів, прогулянок молоді у неділю чи свята на лісові вершини навколо Нагуєвич.

Інтелігентний, завжди чисто одягнений, він привертав увагу нагуєвицьких дівчат. У Львові Зенон став членом ОУН. Свої знання й ідеї національного визволення передавав активній молоді села. Вона слухала його, ловила кожне його слово. Привозив зі Львова брошурки й просвітницькі книжки. Швидко гуртував навколо себе молодь. Він був серед тих, хто в червні 1941 р. проголошував у Львові Самостійну Українську державу. Його заарештувало гестапо, і до кінця другої світової війни він був ув'язнений у німецькому концентраційному таборі в Авшвіці.

1945 р. починається другий період життя Зенона, про який у селі ніхто нічого не знав, навіть близькі родичі. Про дальшу його життєву дорогу дізнаємося зі статті Степана Кікти (родом з Унятич, зараз мешканець м. Клівленд, Огайо, США) „Доктор Зенон Винницький з Нагуєвич“, що була надрукована в газеті „Галицька зоря“ від 5 квітня 2002 р. і в часописі „Літопис Батьківщини“ (2002 – Ч. 2/63 (74).– С. 65–67).

З табору смерті був визволений американською армією. Лікувався у м. Мюнхені і там навчався в Українському Вільному Університеті. Зенон був активним громадським діячем і після визволення з концтабору. Разом з іншими студентами йому вдалося перевести централю студентів з Праги до Мюнхена. Її названо Центральний еміграційний союз українських студентів (ЦЕСУС).

1950 р. одружився з Іриною Лончинівною і переселився до Клівленда в Огайо (США). Працював на фабриці, зібрав трохи грошей і повернувся на рік до Мюнхена, щоб закінчити медичні студії й отримати диплом лікаря. Повернувся у Клівленд, став лікарем у добродійному шпиталі і цілковито віддався громадській роботі.

Був засновником Студентської громади ім. Адама Коцка, студента з Дрогобича, вбитого поляками першого липня 1910 р. у Львові під час демонстрації в боротьбі за Український університет. 1954 р. зініціював перший крайовий з'їзд студентів, на якому засновано „Союз українських студентів Америки“ (СУСТА). З його ж ініціативи з'їзд ухвалив домагатися відкри-

ти при якомусь американському університеті кафедру українознавства.

22 січня 1968 р., до 50-річчя проголошення Української Народної Республіки, кафедру українознавства було відкрито при найпрестижнішому університеті в Гарварді (штат Массачусетс). Це здійснив Український Конгресовий Комітет і Український Народний Союз на пожертви громадян.

З. Винницький працював в Управі відділу Українського лікарського товариства Північної Америки в Огайо і шахового клубу при українському спортивному товаристві „Львів“. Був співорганізатором шахових турнірів за першість міста Клівленда, редактором англomовного шахового журналу, видавав та редагував місячник „Клівлендські вісті“.

Виявив свої здібності в управі мішаного хору ім. Тараса Шевченка, який під диригуванням композитора Ярослава Барнича виїздив з концертами до інших міст Америки. Від 1967 р. був головою музичної фундації ім. Ярослава Барнича в Клівленді.

Як вірний Греко-католицької Церкви, він став великим прихильником патріарха Йосипа Сліпого, організував на його честь концерт духовної музики 30 травня 1965 р. Заснував нову парафію Покрови Пресвятої Богородиці.

У 1970–1971 рр. З. Винницький був пресовим референтом Української Спортової Централі Америки й Канади, яка відала всіма спортивними заняттями та змаганнями українців в Америці й Канаді. Наш краянин висвітлював усі спортивні події та досягнення у спорті українців на американській землі.

Рік хворів, пролежав у ліжку. 17 вересня 1974 р. помер у шпиталі святого Вікентія. Величний похорон відбувся у церкві Покрови на вулиці Рідж у Пармі. Похований на українському католицькому цвинтарі св. Петра і Павла при дорозі Герц, ч. 7700.

Скоро буде 30 років від дня смерті Зенона Винницького. Лежить він у чужій землі, маловідомий для села, в якому народився. То ж ця невелика розповідь буде йому вічним пам'ятником на рідній землі, в Україні, за яку він боровся і про волю якої мріяв.

Три брати (Йосип, Іван, Юліан Фридри)

На роздоріжжі шляхів до Борислава, Самбора та Дрогобича стояла старенька хата Миколи Фридра, небагатого селянина, який мав п'ятеро дітей – трьох синів (Йосипа, Івана, Юліана) і двох доньок (Євфросинію і Марію). Це була національно свідомим сім'я. До їхньої хати приходило поштою багато літератури – газети, книжки, журнали, календарі. Найстарший син Миколи, Йосип, був членом ОУН, поширював ці видання. До Фридрів приходили патріотично налаштовані односельці, купували або позичали газети, журнали. Постійними відвідувачами їхньої хати були голова гуртка „Рідна школа“ Іван Добрянський, селянин Михайло Олефір, що трагічно загинув у Самборі.

Збиралася молодь: Михайло Фридер, Іван Буцяк, Розалія Рурак, Розалія Гвоздецька, Катерина Лунів, Михайло Безклубий, Розалія Безклуба, Іван Хруник, Юрко Фридер. Тут провадилися щирі розмови про долю рідного краю, тут гартувалися їхні серця до боротьби з гнобителями, зріла братерська вірність. Важливою і небезпечною справою було здобування зброї. 1939 р. польське військо, відступаючи, кидало зброю, амуніцію. Члени ОУН все це підбирали й складали в надійному місці в лісі. Це була підготовка до майбутньої боротьби.

Йосип Фридер народився у 1919 р. Скінчив Нагуєвицьку народну школу. Вчився добре. Після закінчення школи прагнув стати священником і тому цікавився релігійною літературою. 1936 р. вступив до ОУН. За завданням організації займався культурно-просвітницькою роботою в рідному селі.

Багато праці доклав разом з Іваном Добрянським, щоб організувати в селі дитячі два садки. Разом з молодим священником Іваном Шпаком зібрали дві групи дітей: на роздоріжжі в хаті Ілька Хруника та в центрі села в читальні „Просвіта“. Священик Іван Шпак прийшов у село на допомогу тоді вже старому о. Михайлові Єднакому.

Перед першим вересня 1939 р. закінчилося виховання в садочках, і діти обох груп виступили зі звітним концертом

у читальні „Просвіта“ з різноманітною програмою (вірші, пісні, сценки), яку підготували обидві виховательки, священник Іван Шпак та Йосип Фридер.

З першим приходом Червоної армії Йосип з родичем Михайлом Фридром виїхали до Німеччини. Там у дивізії „Нахтігаль“ пройшли військовий вишкіл. 1941 р. повернувся додому. Організація українських націоналістів скерувала його в українську поліцію в Бориславі. За порушення статуту української поліції, німецькі окупанти заарештували Йосипа Фридра і вивезли в концтабір „Авшвіц“. Від нього приходили листи, рідні висилали пакунки до квітня 1944 р. Додому не повернувся. Відомостей про його загибель нема жодних.

У цьому ж таборі був і комуніст Василь Риб'як, але повернувся додому. Дуже виснажений – шкіра і кості.

Середущий син Миколи Фридра, Іван, народився 1923 р. Закінчив народну школу в Нагуевичах. Працював у домашньому господарстві, вчився на кравця. Під час польсько-німецької війни за завданням ОУН збирав разом зі старшим братом Йосипом польську зброю, боеприпаси, яку відвозили в село Попелі, в горішній кінець, що під самим Ділом. Відправили до схову три вози вантажу. Від 1940 р. працював у лісництві. Під час німецької окупації забраний до баудінсту (будівельної служби). Перед приходом більшовиків з друзями подався в гори в УПА. Через хворобу був повернений із сотні „Осипа“, яка провадила бої на Турківщині, в свій терен, щоб підлікуватися. Був переданий місцевій боївці, в якій пробув до 10 березня 1945 р. У цей день загинули М. Фридер, Ю. Коссак, Курт. Переховувався вдома. Сільський голова Михайло Хруник примусив його покаятися. Він був висланий з батьками та сестрою Євфросинією в Омську область. Там зустрівся зі своєю сусідкою Розалією Безклубою, яка також була заслана, й одружився з нею. Додому повернувся 1961 р. Поставив хату на батьківському обійсті, бо колишні їхні будівлі розібрав колгосп.

Іван працював на підприємствах Дрогобича. Помер 11 червня 1988 р. Спочиває на цвинтарі біля церкви Перенесення мощів св. о. Миколая. Його батьки й молодша сестра Євфросинія не повернулися з заслання, померли в Сибіру. Сестра Марія ще до приходу радянської влади вийшла заміж і жила в Бориславі. Тому їй вдалося уникнути вивезення.

Наймолодший із братів, Юліан, народився 1 січня 1932 р. У 1939–1947 рр. навчався в Нагуєвицькій народній школі. Йому було сім років, коли біля їхньої хати польські жандарми (ЖОП – корпус охорони пограниччя) катували односельців.

Кінні жандарми оточили групу нагуєвичан біля кооперативи „Поступ“, а в самій кооперативі катували односельців, вимагаючи здати зброю, якої в них не було. А в цей час у stodолі Миколи Фридра під сіном була захована зброя, зібрана молодими членами ОУН.

Уся сім'я була у великій тривозі, щоб ніхто не виказав їх, бо тоді всі чоловіки були б тяжко скатовані та ув'язнені в концтаборі.

1946 р. була організована юнацька ОУН для допомоги УПА. Потрібно було збирати для підпілля продукти харчування, гроші, набої та зброю, стежити за пересуванням енкаведистів. Їх було декілька хлопців: Дмитро Чапля, Михайло Чапля, Йосип Бучок, Іван Чапля, Омелян Дум'як.

17 липня 1947 р. Юліан Фридер був заарештований Підбузьким НКВС. Сидів у Дрогобицькій тюрмі НКВС по вулиці Стрийській. Там і засуджений на 10 р. У жовтні 1947 р. переведений у Дрогобицьку дитячу трудову колонію, де пробув до сповнення йому 18 р. (до березня 1950 р.).

З дитячої колонії Юліана відправили до Дніпропетровська, а звідти етапували на будівництво ГЕС на каналі Волго-Дон. Там працював до 8 квітня 1954 р. Був звільнений за заліками. Прибув до Борислава і після дворічних митарств йому вдалося прописатися і влаштуватися на Бориславський хімічний завод, де відпрацював 30 років. 1982 р. вийшов на пенсію, але продовжував працювати.

1992 р. вступив до Братства вояків ОУН–УПА і був обраний секретарем. 1989 р. прийнятий до Товариства політв'язнів та репресованих. Від 1995 р. – член КУНу. Був у організаційній реферантурі. Об'їздив і обходив пішки підгірські й гірські села, в яких створювалися осередки КУНу. Брав участь у великих зборах Братства ОУН–УПА у Києві та Львові.

Кожного року бере участь у святкуванні річниці УГВР в с. Сприня Самбірського району. Учасник усіх заходів у Бориславі, які проводяться до державних свят та свят, пов'язаних з національно-патріотичною боротьбою. Декілька разів був у Києві на заходах, що проводило Братство УПА, на похороні В'ячеслава Чорновола, на акції підтримки Віктора Ющенка в квітні 2001 р. Йому за 70, але бадьорості духу йому не позичати!

Критики до трагедії в Гостиславле

Уночі з 25 на 26 червня 1941 р. Нагуєвичі спали тривожним сном. У хатах уже не світилося, але в потемках люди журилися, що буде війна: адже три дні поспіль німецькі літаки шугали понад самі будинки нагуєвичан. Бомби не кидали, але сам гуркіт моторів наводив на людей жах.

З першими променями сонця пастишки виганяли корів у поле. Дійшли до урочища Гостиславле, і їх охопив страх: там лежали порубані, побиті мешканці Нагуєвич, яких напередодні війни заарештували підбузькі енкаведисти. Те, що побачили пастиухи, змусило їх у розпачі, залишивши корів, утікати в село.

Кинулися нагуєвичани в урочище Гостиславле і – завмерли. Це ж шановані нагуєвицькі мешканці наклали тут головами: Михайло Дрогобицький, Корнелій Камінський, Іван Чапля (с. Василя), Степан Дум'як, Микола Хруник, Іван Добрянський. А з ними жителі села Підбуж (Андрій Юринець, Іван Опацький, Микола Опацький, Василь Матис), голова сільради з Нового Кропивника Цуцурак, учитель зі Старого Кропивника Володимир Соляник, працівник водопроводу в Урожі Чучкевич та ін.

25 червня, о 10 годині вечора, Підбузький районний прокурор Строков, начальник НКВС Соломка, його заступник Півнев, працівник апарату компартії Руденко та 11 міліціонерів забрали на машину з тюрми 20 в'язнів, які там сиділи від 22 червня, і виїхали в напрямку Дрогобича. В'язням казали, що везуть їх на роботу, але вони розуміли, що прийшла їхня остання година. У долині біля Гостиславської гори всім наказали зійти з машини, стати в два ряди по 10 осіб і триматися за руки. На знак прокурора міліціонери почали стріляти.

Тяжко поранених людей добивали чоботами і твердим знаряддям, від чого тріскали черепа, ламалися руки й ноги. Чудом врятувалося чотири особи – завдяки темряві й поспіхові міліціонерів. З Нагуєвич врятувався Іван Чапля (с. Пантелеймона). Наступного дня, 27 червня, в село за ним приїхав прокурор Строков, але Чаплю не знайшли.

Про закатованих нагуєвичан ми розповіли в попередній книзі „Нагуєвичі“ (2002 р., стор. 49–50). Дізналися дещо про те, хто видав Миколу Хруніка, парубка 28 р., що працював у Підбужі. Це був Микола Хамів, людина в Нагуєвичач зайшла. Ходив гордо селом і вихвалявся, що він комуніст і партійний квиток йому підписав сам Ленін. З приходом німців його в селі не стало.

Деяких осіб нагуєвичани знайшли в житах, все-таки догнала їх енкаведистська куля. Це був Володимир Соляник – учитель зі Старого Кропивника, Андрій Юринець – директор школи з Підбужа.

Володимир Соляник народився 1909 р. в м. Бориславі в багатодітній сім'ї. 1936 р. одружився з Теодозією Дуб з Опаки (нар. 1914 р.), яка походила з родини заможних селян. Теодозія була здібна до науки, тому батьки продали кусень поля і віддали доньку на навчання до Дрогобича. Вона закінчила учительську семінарію сестер Василіянок. Однак роботи за панської Польщі не отримала. Якийсь час працювала вихователькою в дитячому садку в Старому Кропивнику.

1939 р. Теодозія й Володимир Соляники стали вчителями в школі села Старий Кропивник. 26 червня 1941 р. Володимир був убитий в урочищі Гостиславле. Теодозія перейшла з дітьми в Опаку до батьків. А тут нове горе: 1945 р. „визволителі“ вбили її батька Євстахія Дуба, а його дружину, доньку й онуків вигнали з рідної домівки. Теодозія працювала в Опацькій школі і мешкала з дітьми й матір'ю в кімнатці при школі.

1949 р. Теодозію Соляник перевели класоводом до Нагуєвицької середньої школи, де вона показала себе здібною вчителькою, умілим керівником хору та активною учасницею громадського життя. Діти Володимира та Теодозії отримали вищу освіту. Донька Любов – історик, викладач Калуського училища культури, вчитель-методист. Син Зіновій – кандидат фізико-математичних наук.

Ми записали спогади про загиблих жителів села Підбуж. Про Миколу Опацького розповів його рідний брат Петро: „Мені на той час було 16 р. У неділю, 22 червня, брат Микола, що вже був одружений, пішов до церкви. Енкаведисти прийшли до нашої хати і спитали жінку, де чоловік. Вона відповіла, що пішов до церкви. Вони залишилися чекати на брата в хаті. Коли він прийшов, йому не дали навіть пообідати, хоч жінка просила їх, що чоловік голодний. Його забрали до тюрми, де він пробув до 26 червня. За цей час рідним не дозволили передати їжу. 26 червня дізналися, що брат убитий під Нагуєвичами. Мій батько і старший брат Йосип поїхали кінями до Нагуєвич. Там

був замордований не тільки мій рідний брат Микола, а й стрічний брат Іван Опацький. У них були порізані животи й кишки вилізли на поверхню. На то не можна було дивитися. Що могли зробити радянській владі злого ці прості сільські хлопці, що не займали ніяких посад? Оббрехані кимось, вони даремно пішли з життя“.

Газета „Стрийські вісті“ за 31 липня 1941 р. повідомляла, що братам Опацьким поламали руки, порізали обличчя. Їх упізнали, і родина поховала їх в Підбужі біля церкви.

Про Василя Матиса розповіла онука.

„Василь Матис, мій дід, народився 1900 р. Закінчив Підбузьку школу. Виховувався в патріотичній українській сім'ї. Був активним членом „Просвіти“, шанованою людиною в селі. 1940 р. на сході села його обрали заступником голови сільради.

Коли почали організовувати в селі колгосп, комісари вимагали, щоб дід першим записався. Але він відмовився навідріз. Зробив це тому, що за ним пішли б інші підбужани. За це він, очевидно, був визнаний неблагонадійним і занесений в „чорні“ списки та поплатився життям. 22 червня енкаведисти викликали його з церкви й заарештували. Загинув у Гостиславле. Йому кати вибрали очі“.

Брат Матисової жінки, Йосип Кішик, на похороні дав собі клятву відомстити за швагра. 1944 р. пішов в УПА. Боровся з енкаведистськими військами п'ять років. 1949 р. під час облоги в селі Ясениця Сільна був убитий.

Найбільш колоритною особою, українцем-патріотом був директор Підбузької середньої школи Андрій Юринець. Наводимо спогади його сина Ореста. „Мій батько Андрій Юринець народився 1896 р. в селі Стоділки Городецького району в багатодітній сім'ї. Походження роду Юринців вивчав стрічний брат мого батька – видатний вчений – історик, академік Володимир Юринець. Він прийшов до висновку, що рід Юринців походить від козаків, які після поразки гетьмана Івана Мазепи та шведського короля Карла XII під Полтавою втікали від страшної помсти московського царя Петра I й опинилися під владою польського короля.

Незважаючи на те, що сім'я була багатодітна, батько у важких матеріальних умовах здобув середню освіту й закінчив Львівський університет (філософський факультет), мав наукове звання магістра.

Першу світову війну (1914–1920 рр.) батько провів на різних фронтах, в боях з ворогами України – москалями і поляками – в військах УГА та в армії отамана Петлюри. Повернувшись

з війська додому, батько працював у школах Дрогобиччини, у 1928–1940 рр. був директором школи в селі Старий Кропивник. Він робив усе для утвердження національного світогляду своїх учнів та їхніх батьків. На уроках співу учні вивчали й співали пісні „Гей, там на горі Січ іде“, „Стоїть явір над водою“, „Ой, у лузі червона калина похилилася“ та ін. Під його керівництвом в 1939 р. була підготовлена і поставлена вистава про славного народного месника Олексу Довбуша. У свята проводив у селі організовані на військовий зразок марші молоді з патріотичними піснями. У них брав участь навіть я – учень початкових класів.

Така робота не подобалася польській владі, його переслідували, проводили обшуки вдома. Шукали зброї, націоналістичної літератури. Врешті звільнили з учительської роботи, заарештували. Суд відбувся у Варшаві, де йому висунули антидержавні звинувачення. На захист батька виступила польська профспілка вчителів. Його оправдали й поновили на роботі.

1940 р. Підбузьку семирічну школу вирішили реорганізувати в десятирічку. У той час директор школи поляк Левицький помер і треба було педагога з вищою освітою на цю посаду. А таких вчителів на той час було дуже мало. Із Старого Кропивника батька перевели в Підбуж, де він з великим захопленням взявся за реорганізацію школи.

Однак це тривало недовго. 22 червня 1941 р. зранку в школі батько був заарештований. У Підбузькій тюрмі його по-звірячому катували, а через чотири дні страхотливо замордували у високому житі біля Нагуєвич. А поруч із спотвореним трупом лежала шапка-кашкет з червоним ободком радянського ката-енкаведиста, яку він у поспіху загубив за своєю кривавою роботою.

Зболена мама помила частини тіла свого чоловіка й поклала в труну. Поховали колишнього першого директора Підбузької середньої школи, полум'яного патріота України Андрія Юринця в Підбужі біля церкви“.

А життя продовжується... Син замордованого Андрія Юринця Орест десятки років працював у Підбузькій середній школі, тут учився і його син Ігор (онук Андрія) письменник і журналіст, член Національної Спілки письменників України, працівник редакції газети „Нафтовик Борислава“.

„Ластівка“ і „Гайовий“

Дубники шуміли натужно під натиском бурі. Верховіття дерев грало, як на органах, і здавалося, що цьому шалові не буде кінця.

Четверо повстанців прямували через Дубники до криївки в Медвежанському лісі. П'ятою серед них була дівчина, молода, красива, привітна, тому друзі по зброї назвали її Ластівкою. Поруч ішов хлопець, високий, стрункий, і все поглядав на дівчину. Йому вона подобалася, невеличка, рожевощока, витримана, спокійна, не цуралася ніякої, навіть важкої роботи. Всі хлопці в її присутності ставали дуже ввічливі, слухали її в усьому і поважали дівчину.

Це була Розалія Рурак, нагуевичанка, що в 21 рік пішла в повстанці за покликом серця. Закінчила 7 класів Нагуєвицької школи. Деякий час працювала продавцем. У 1944 р. стала вояком УПА. Виконувала обов'язки зв'язкової, а згодом стала друкаркою. Друкувала листівки, що розповідали людям правду про завдання повстанського руху та статті до журналу „Самостійник“. У листівках писалося: „УПА бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатація нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі“.

Щасливо добралися до криївки в урочищі „Над Грімнею“, скромно повечеряли. Берегли харчі, щоб вистачило на зиму: надворі був уже листопад. Схованка невеличка, спали на двоповерхових нарах, підклавши під голову якусь одежину. Гасова лампа чи свічка горіла тьмяно, бо повітря в землянці було мало.

Хто ж був той, чиє серце тягнулося до дівчини? Олесь Цап. Він народився в селі Гордині Дублянського (тепер Самбірського) району. Псевдо „Гайовий“. Друзі називали його так тому, що в хвилини тривоги чи смутку, щоб заспокоїти душу, він наспі-

вував пісню „Ішов тим лісом гайовий“. Надійшло повідомлення, що їхня друкарня викрита. „Ластівка“ і „Гайовий“ усе, що було надруковане, зуміли винести і заховати: частину в Нагуєвичках, в Медвежі, а решту в надійних людей у навколишніх селах.

25 грудня 1947 р., приїхавши в ліс на саях, зрадник зробив коло довкруг землянки. У ній ще залишалися чотири повстанці: Михайло Гавриш (син Дмитра, псевдо „Друкар“), Микола Коваль, Данило Мотрич і Петро Стецишин. Михайло Гавриш до підпілля працював у друкарні, був фахівцем друкарської справи.

Ніч була ясна. Від місячного сяйва сніг видавався жовтогарячим, наче пророкував, що проллється кров. У криївці повстанці готувалися до виходу, щоб перебраться в іншу місцевість.

Енкаведисти обступили криївку і запропонували хлопцям здатися. У відповідь повстанці заспівали „Ще не вмерла Україна“ і – вбили один одного. Про це детально розповідає сестра Михайла Гавриша Розалія Голик у фільмі про Медвежу „Для пам'яті поколінь“. Медвежанці зняли фільм, який іде три години, розповіли про сорок односельців, що потерпіли в час більшовицької окупації.

Мертвих повстанців енкаведисти забрали з криївки до Дрогобича. Місце їхнього поховання невідоме.

До 1951 р. „Ластівка“ і „Гайовий“ уникали жорен більшовицької системи. Вони полюбили одне одного і мріяли підпільно взяти шлюб. „Ластівка“ переховувалася в сестри „Гайового“ Олени в Бориславі. Уже тоді вона носила під серцем його дитя.

Олена Цап була дружиною радянського офіцера Петра Руднева. „Гайовий“ переховувався в рідному селі Гордині. На нього організовували облави. Петро Руднев поїхав по сіно в село Гординю. Солдатів і офіцера забрали до хати, щоб погостити, а родичі Олесь накидали на підводу сіно. У возі з сіном Олесь Цап переїхав до Губич, де жив його брат Йосип. У stodолі для нього влаштували сховище. Вдень переховувався, а вночі з іншими повстанцями боровся з енкаведистами. Зрадник вислідив їх. Хату Йосипа Цапа оточили. Наказано було брати їх живими. Олесеві не вдалося добігти до лісу.

Поранений, він відстрілювався, а його брали в кільце. Убив трьох. Останній патрон зберіг для себе.

Мертвого забрали до Борислава і кинули біля НКВС, щоб люди впізнавали повстанця. Сестра не пішла в останній раз подивитися на брата, бо в хаті була Розалія. Але і її видали ревні прихильники радянської влади. Вагітна Розалія опинилася в Дрогобицькій тюрмі на вулиці Стрийській.

Офіцера Руднева за те, що переховував „бандерівку“ позбавили звання офіцера. Він оправдувався тим, що не знав, хто така Розалія Рурак, думає, що жінчина родичка.

Усю родину Олесь і Розалії вивезли в Сибір. Тільки сестра Олесь залишилася в Бориславі.

У тюрмі „Ластівка“ народила сина, назвавши його на честь батька Олесем. Її засудили на 25 р. Один рік син був з матір'ю в Інті, а потім його віддали в дитячий будинок у Вольськ. Там він пробув три з половиною роки.

На прохання Розалії бездітний вуйко Степан Лоек з Нагуевич забрав її сина з дитячого будинку. Тут у селі його охрестили в чотири роки. Тітка Ольга ставилась до Олесь дуже добре. Любила його, як свою рідну дитину, бо була доброю людиною. Олесь шанував і визнавав вуйка Степана і тітку Ольгу за рідних батьків. Вивели його в люди, залишили йому все своє майно. Після їхньої смерті він продав обійстя священникові Григорієві Парацаку, а сам оселився в Лішні. Олесь Рурак має троє дітей (сина і двох доньок) та п'ятеро онуків.

З мамою Олесь не бачився до 1962 р. Жила на засланні й не мала права виїжджати, працювала в ательє. В Інті познайомилася з учителем Богданом Становичем з с. Довгого. Вийшла за нього заміж. У 1957 р. в неї народився син Володимир. Наприкінці 1980 р. переїхала до Нового Роздолу. Однак не довго прожила в Україні, хоч роками про це мріяла. Невблаганна смерть забрала її 16 червня 1981 р. Станович (Рурак) Розалія похована в Дрогобичі на Млинках. Батько й мати „Ластівки“ померли в Архангельську і там поховані.

Син Володимир закінчив Львівський політехнічний інститут, працює на будівництві.

Не знає Олесь Рурак, де похований його батько. Там, де закопали його енкаведисти, останків нема: син розкопав це місце і нічого не знайшов. Кажуть, що добрі люди перепоховали тіло в Бориславі на цвинтарі, але де – невідомо.

Зустріч сина з батьком не відбулася, та Олесь-батько живе в синові Олесеві, у тих дітях і внуках, яких виростив і виховав Олесь-молодший. Діти продовжують рід батька, його справи. У сім'ї Олесь Рурака образ „Ластівки“ і „Гайового“ у великій пошані. Часто вечорами Олесь розповідав своїм дітям про бабусю й дідуся. Тепер розповіді Олесь Рурака слухає наступне покоління – правнуки загиблого повстанця.

Пісня про Ганнусю

Ой, ходила Ганнусуня по ріці
Та носила мале дитя на руці.
Пішла вна сі до татунця радити:
– Що, татунцю, з тим дитятком зробити?
– Утопи го, моя доню, утопи,
А сама сі молоденька за ним не жури.
Пішла вна сі до мамунці радити:
– Що, мамунцю, з тим дитятком зробити?
– Утопи го, моя доню, утопи,
А сама сі молоденька за ним не жури.
Пішла вна сі до милого радити:
– Що, миленький, з тим дитятком зробити?
– Утопи го, моя мила, утопи
І сама сі молоденька за ним загри.
Ой, стала си Ганнусуні на корч високий
Та й кинула мале дитя в Дунай глибокий.
А там хлопці-риболовці рибу ловили,
Не зловили швидку рибу, лиш мале дитьи
І понесли до паночка на раду:
– Скликай, скликай, наш паночку, дівок громаду.
Всі дівочки-паняночки наперед ідуть
Та й на своїй головонці віночок несуть.
А молода Ганнусуні та позаду йде,
А на своїй головонці вінка не несе.
Всі дівочки-паняночки мед-горівку п'ють,
А молоду Ганнусуню на помості б'ють.
Били, били, не доби́ли, кинули в воду:
– Плини, плини, Ганнусуню, в зелену руду.
– Плине, плине Ганнусуня й не потопає
Та й на свою стару маму пальцем махає.

– Мати моя старенькая, маеш доньок п'ять,
Не пусти їх на вулицю, нехай дома сплять.
Мати моя старенькая, маеш доньок сім,
Та не дай їм розпустоньки – буде доля всім.
Мені – с дала розпустоньку як вдень, так вночи,
Я не можу утонуту у тій глибочи.

Колискові

Ой, біда, біда, Ой, біда, біда
Калиноньці при лузі.
Ще гірша біда, ще гірша біда
Бідній вдові без мужа.
Бо хто надійде, бо хто надійде,
Все на вдову капус:
– З ким тота вдова, молоденькая,
Темну нічку ночує?
Вона ночує, вона ночує
З дрібними діточками,
А люди ходять та все говорять,
Що вона з парубками.
Вона ночує, вона ночує
Із рідним своїм братом,
А люди ходять та все говорять,
Що вона з комендантом.

Ой, нини, нини, ой, нини, нини,
Збавила я си днини
Ой, коло тої, ой, коло тої
Маленької дитини
Ой, нини, нини, ой, нини, нини,
Дітиночко маленька,
Зламала ти сі, зламала ти сі
Колисочка новенька.
Дідуньо зробив, дідуньо зробив
Новеньку колисочку,
Бабуні вшила, бабуні вшила
Білесеньку сорочку.
Баба співає, баба співає,
Як дитину колише.

Батько воює десь на чужині
І листок не напише.
А жона ходить та й гірко плаче:
– Приїжджай, мій миленький,
Бо підростає, бо підростає
Твій синок маленький.
– Не вернись, мила, не вернись, мила,
Мушу правду казати,
Ворожа куля груди пробила,
Мушу в полі лежати.

Весільні ладканки

(Ці ладканки співалися дівчині, яка втратила матір)

Попід мою хату калинонька цвила,
Бодай сі сирота на світ не родила.
Бо в тої сироти сумне весіллячко,
Напросила гостей на все подвір'ячко.
Напросила гостей від хати до брами,
Лиш не запросила рідненької мами.
Піду я на цвинтар і гробовець знайду,
Такої свою маму на ноги підніму.

Устаньте, мамунцю, устаньте, рідная,
Поправте на мені зеленого вінка.
Йди, доню, додому, я не можу встати,
Най тобі поправить молодого мати.

Стелися, барвінку, стелися по брамі,
Як то добре бути при рідненькій мамі.
При рідненькій мамі снідання зраненька,
Коса розчесана, сорочка біленька.
Віддала-с ня, мамо, далеко від себе,
Казала, що прийдеш за сім літ до мене.
За сім літ не прийшла, бо життя скінчила,
Ото-ес ні, мамо, без води втопила.
Втопила-с ні, мамо, в каламутній воді,
Ой, плину та й плину, та й виплисти годі.
Ой, можна знати, можна спізнати,
Що то бідна сирітка.

За стіл сідає, тяжко зітхає,
Що мами не має.
А її матінонька перед милим Богом стоїть,
Перед милим Богом стоїть і у Бога сі просить.
Відпусти мене, Боже, синов хмаров над село,
Дрібним дощиком в село, та най я сі подивлю,
Як моє дитятко вбрали, на посаг посадили,
Зібрали го, як ягідку, посадили, як сирітку.

Свахи прикрашають коровай і співають:

Ой дивно нам, дивно,
Що татуні не видно.
Певно, нас сі побояв, до комори сі сховав.
Нас не тре сі бояти, треба йти до хати.
Треба йти до хати – горілки нам дати.
Тато вже гоноровий, бо коровай готовий.
Коровай есмо ввили, а горівку не пили.
Нап'ємося горівки за хорошої дівки.

Ой, тільки розмаю, що в нашім короваю.
На дріжджах розчинений, на яйцях спечений.
На яйцях спечений, золотом намаєний.
Короваю ввивай сі, ти, Микольцю, збирай сі.
Та поїдеш в дорогу, по Любуню небогу,
Бо вона всю ніч не спала, на милого чекала.

Сідай, татуню, сідай та з нами пообідай.
Будеш мати дяковані за своє виховані.
Мовить татуню, мовить: „Най го бог благословить
У щасливу дорогу, по Любуню небогу.
З Богом, дитятко, з Богом, з світлими ангелами,
З світлими ангелами, з красними боярами.

Що будемо робити, треба дружкам платити,
А молодий думає, певно, грошей не має.
Стався, молодий, стався, аби-с не завстидався.
Посягни у кишеню та вийми грошей жменю.
Треба сім день молотити, аби вінок оплатити.
Наш молодий хороший, він має много грошей.
Досить, молодий, досить, вже повна миска грошей.
Мало, молодий, мало, більше би сі здало.

Рубай, дружбуню, рубай від стола до порога,
Від стола до порога, щаслива їм дорога.
А ми їхали ледом, знайшли-смо бочку з медом.
Дайте нам меду, бо я тут перед веду.

Розпирай, свату, хату та й горіхові стіни,
Та й горіхові стіни, аби бояри сіли.
Нас боярів не много, тільки сто без єдного.

Ой, де той Йосип, що горілку носить.
Най він її не тисне, бо вна йому скисне.

Сидить кіт на полиці в червоній рукавиці.
Витріщив оченята на наші молодята.

Добраніч, мамуню, добраніч, вже моє „добраніч“ далеко.
В чужої матінки в коморі на простенькій соломі.
Чужая матінка не збудить, тільки встане рано й погудить:
„Моя невісточка – нероба, спала би з вечора до схода“.

Гаївка

Великодні гарні свята,
Бо сі бавлять всі дівчата.
У неділю йдуть з пасками,
В понеділок з писанками.
А в вівторок на гаївку
Кожний хлопець веде дівку.
І до корчми іступають
І сі пивом напивають.
Дівки кажуть: „Ходім спати,
Би не прийшла по нас мати“.
Хлопці кажуть: „Не бійтеся,
На нас усіх надійтеся.
Мами вдома з діточками
Та не прийдуть з паличками“,
Ой ви, хлопці, встидайтеся,
Ви гаївки не бавтеся,
Ви до того не вирости,
Ви до ціпа і до коси,
І до ціпа, і до рала,
І до корчми гоцадрала.

Коломийки про дівчат

За нашими ворітьми виросла салата,
Що ми з того, що я ладна, коли небагата.

Вродилися гриби, гриби, потому опеньки,
Я би хтіла, би ні любив хлопець молоденький.

Вродилися гриби, гриби, а потому гливи,
Я би хтіла, аби мене всі хлопці любили.

Усі хлопці ми говорять, що я дуже ладна,
А я така розтринькана, як підтока задна.

Ти си мислиш, Івануню, що нема над тебе,
А в Бориса свиня лиса, ще ліпша за тебе?

Біда мені, біда мені з тими парубками,
Та ще курці по коліна – ходять за дівками.

Ой, всі коні попутані, тільки еден скаче,
Бідна дівка віддається, а багата плаче.

Ой, кувала зозуленька в лісі на дубочку,
А я своєму миленькому вишию сорочку.

Єден мене поцілює, другий обіймає,
Такой мені за обома серденько вмливає.

Ой, кувала зозуленька, ой, кувала сива,
На біду-м си полюбила багацького сина.

Ой, не сідай коло мене, бо ми буде встидно,
Я дівчина, як калина, а ти, як страшидло.

Як дівчина умирала, людей сі питала:
А чи грають на тім світі? Я би танцювала.

Ой, кувала зозуленька на пеньку, на пеньку,
Ой, хто ж мене поцілює таку мацьопеньку?

Ой, мала я хлопця, хлопця, Андруха, Андруха,
Посадила над водою, вхопила го муха.

Ой, що я си успівала співаночок нині,
Не списав би мій миленький на воловій шкирі.

Ой, якби сі не хмарило, дощу би не було,
А якби сі не любили, життя би не було.

Коломийки для хлопців

Ой, горіла Коломия, а я біг гасити,
Та не міг-єм капелюхом води наносити.

Ой, любив я дві дівчини, обі Катерини,
Розірвали моє серце на дві половини.

А я ішов горі селом, дивився на грушку,
А там дідо скубе курку в чорнім капелюшку.

Ото я си полюбив біду кривоногу,
Та й не можу докупити чобота на ногу.

Ой, не бути у дівчини, не бути, не бути;
Ходаки сі попоролі, нема в що сі взути.

Ходаки сі попоролі, онучі попріли,
А миши сі пошилили та волоки з'їли.

Ой, що я сі находив по тій вораници,
Ой, що ем си налюбив дівок в Ясеници.

Заграй мені, дударіку, та най потанцюю,
Як ізнесе курка яйце, то ти подарую.

А мій тато був багач, а я в нього вдав сі.
Мого тата повісили, а я одв'язав сі.

Ой, у горах сніги впали, а я в капелюсі.
Який з мене ґазда буде, як я оженю сі.

А я вчора не вечеряв, нині не обідав.
В Нагуєвичах собі дівчину надибав.

Нагуївські парубочки мід горівку пили.
Ясеницькі зваричі на чиру сі били.

Нагуївські парубки дрібне листя пишуть.
Ясеницькі зваричі копили колишуть.

Нагуївські парубочки в корчмі напивали.
Ясеницькі зваричі гарбузи закрали.

А Михайло-попихайло хотів сі женити.
Одну жінку хотів спечи, а другу – зварити.

Весільні коломийки

А то ви вже, старостуню, задуже побожні,
А чому сі не дивите, що фляшки порожні.

Наш староста упав з моста, портки сі роздерли,
Так сі свахи розсміяли – мало не померли.

Пішли дівки на весільи, ніхто їх не кликав,
Поставали коло танцю, якби їх натикав.

А що тото за співачка у білій хустині,
Я сі вчора придивив: вна дойила свині.

А то я сі придивляю, що то за співачка,
Я си думав: файна сваха, то – якась драпачка.

Устань, устань, невісточко, бодай ес не встала,
Повидоюй коровиці, що-с поприганяла.

Мені мама не давала, бо сама не мала,
Коби-м тоті подойила, що-м позаставала.

Іронічні коломийки

Ой, гуцуле, ти, гуцуле, під лісом ти хата,
Штири кози на мотузі та й курка чубата.

Паде дощ, паде дощ на Юркову хату,
А ти, Юрку, скубай курку та й пошивай хату.

Сякий-такий парубчина, набакир шапчина,
В писку люлька, з носа булька, на бороді слина.

Там на горі на високій паслися індики.
Стара баба з одним зубом біжить на музики.

Ой, на лузі при галузі сорока скрегоче,
Дідо хату замітає, а баба регоче.

Ці фольклорні твори записані від мешканки села Розалії Твердовської (1914 р. нар.). Мала п'ять класів Нагуєвицької школи, але пам'ять у неї була чудова. Знала дуже багато ліричних та обрядових пісень, увесь весільний цикл. Доля цієї жінки не була щасливою. Фашисти вивезли її до Німеччини. Три рази виходила заміж. Важко працювала, виховуючи двох дітей, а потім ще стала доброю мачухою для чоловікових дітей. Довгі роки робила на Дрогобицькому деревообробному комбінаті. Її запрошували на весілля, бо гарно співала. Померла 1995 р.

Ідуть з печаттю Франкового духа
Нових часів нові каменярі

Наше сьогодні

Нагуєвицька середня школа 2001 р. випустила 30 учнів. П'ять випускників за успішне навчання та зразкову поведінку отримали медалі. Золотими медалями нагороджені: Петро Дмитрик, Тарас Петрицин, Святослав Підбузький, срібними – Іван Мацько і Марія Кивацька.

15 випускників вступили до вищих навчальних закладів, шість – у технікуми і три – в коледжі. До Львівського національного університету ім. Івана Франка зараховано четверо випускників: Тараса Петрицина (факультет прикладної математики), Романа Леха та Івана Мацька (фізичний факультет), Петра Дмитрика (юридичний факультет). Галина Биків та Ліда Білан – студенти Дрогобицького філіалу Львівського національного університету „Львівська політехніка“.

Дев'ять випускників навчаються в Дрогобицькому державному педагогічному університеті ім. Івана Франка: Святослав Підбузький і Михайло Гаврилик (фізико-математичний факультет), Іван Тимишин, Микола Микитич, Микола Чапля (інженерно-педагогічний факультет), Микола Хруник (історичний факультет), Марія Кивацька (філологічний факультет), Наталя Мураль (факультет романо-германських мов), Іван Чапля (біологічний факультет).

Михайло Гармич, Марія Сопотницька, Світлана Гаврилик – учні Дрогобицького статистичного технікуму, Мар'яна Чапля – Дрогобицького медичного коледжу, Ірина Франко – Дрогобицького кооперативного коледжу.

5–14 грудня в незалежній Україні проходив перший Всеукраїнський перепис населення. У Нагуєвичах був утворений переписний відділ № 3, куди, крім Франкового села, входили села Уріж, Підмонастирок, Винники й Унятичі. Завідуючою переписним відділом було призначено Дарію Хруник, а її помічником Олега Тимишина. Село було поділено на дві інструкторські дільниці. Інструкторами працювали Зіновій Мудрий та Зоряна Лесівців. Переписували населення 10 обліковців: Леся Бараняк,

Ганна Буцяк, Олександра Височанська, Ірина Голич, Галина Дмитрик, Світлана Іваненко, Марія Курп'як, Марія Твердовська, Ніна Фирта, Ганна Худьо. Резервним обліковцем була Богдана Винницька і брала участь у переписі. За підсумками перепису в Нагуевичах проживають 2523 особи, з них – 1244 чоловіки і 1279 жінок.

У селі є 777 житлових будинків. З них 70 будівель, у яких ніхто не проживає. Їхні власники живуть за межами села.

2002 рік

---

10 березня в Народному домі „Просвіта“ відбулася зустріч з кандидатами в депутати до Верховної Ради України, Львівської обласної та Дрогобицької районної рад. Схвилював своїм виступом нагуевичан кандидат у Народні депутати до Верховної Ради Омелян Риб'як (родом з Нагуевич). Він познайомив своїх краян з основними тезами своєї передвиборної програми: прийняття нового податкового кодексу, підвищення зарплати, рішуче протистояння корупції й хабарництву, вироблення державної військової доктрини.

Про свої здобутки за попередню каденцію розповіли депутати обласної ради від Дрогобиччини Володимир Ортинський, Євген Романів та Михайло Сендак, депутати районної ради Михайло Винницький та Святослав Приболотний.

16 березня, о 18 год., в Народному домі „Просвіта“ відбулася зустріч з кандидатом в Народні депутати України по Дрогобицькому мажоритарному виборчому округу № 122 Петром Димінським. Зустріч почав своїм виступом заслужений артист України Іван Мацялко. У виконанні І. Мацялка та групи „Перевесло“ звучали народні, стрілецькі і повстанські пісні.

Петро Димінський познайомив присутніх зі своєю передвиборною програмою, розповів про те, що вже зроблено на підприємстві ВАТ „НПК – Галичина“, про здобутки нафтопереробників тільки за один рік його керівництва. Кандидат відповів на низку запитань виборців. Виступили: Г. Гром, М. Сольвар, І. Мацялко, директор спецшколи-інтернату для слабозорих дітей В. Пугач говорив про ту допомогу, яку надав П. Димінський для відновлення опалювальної системи в школі. Він також фінансував видання книжки Г. Гром „Нагуевичі“.

31 березня 2002 р. в Україні пройшли вибори депутатів до Верховної Ради, обласних, районних, сільських, міських рад і вибори сільських та міських голів. Нагуєвицька виборча дільниця № 24. Вибори проводила дільнична виборча комісія: Петро Свіца (голова), Любомира Риб'як (заступник голови), Любов Кошова (секретар) та 16 членів дільничної комісії: Олександра Височанська, Микола Гапшенко, Ярослава Голич, Степанія Дум'як, Степанія Підбузька, Зеновій Сольвар, Оксана Страшівська, Зіновій Мудрий, Галина Светлова, Марія Твердовська, Любомира Фридер, Дарія Хруник, Степанія Хруник, Віра Чапля, Володимир Чабан, Іван Шумеляк.

Кількість усіх виборців – 1823 особи. Отримали бюлетені і взяли участь у голосуванні 1402 особи. За блок „Наша Україна“ нагуєвичани віддали 895 голосів, за блок Ю. Тимошенко – 352 голоси, за комуністичну партію – 12 голосів.

До обласної ради пройшли: Володимир Ортинський, Олексій Сторчило, Михайло Сендак. Депутатами Дрогобицької районної ради стали Михайло Чапля та Святослав Приболотний, сільським головою обраний Ярослав Мацько.

До сільської ради обрані такі депутати: Михайло Винницький, Галина Гром, Ігор Гром, Микола Лесівців, Ольга Лесівців, Людмила Малець, Михайло Москаль, Степан Москаль, Василь Риб'як, Олег Страшівський, Іван Тимишин, Любов Тимишин, Микола Цюник, Богдан Чапля, Юліан Ясінський.

12 травня відбулася презентація книжки Ганни Гром „Нагуєвич“ в Народному домі „Просвіта“. Зала „Просвіти“ була заповнена односельцями. Свято відкрив і привітав авторку сільський голова Ярослав Мацько. Виступили: редактор книжки, професор Дрогобицького педагогічного університету Ярослав Радевич-Винницький, член Спілки журналістів України Роман Пастух, директор Нагуєвицької середньої школи Микола Стельмах, вчителька Ірина Глинка, мешканець Нагуєвич Микола Тимишин.

Вечір пройшов у теплій і щирій обстановці. Художню частину підготували Марія Курп'як та Світлана Іваненко. Великим успіхом у глядачів користувалася інсценізація поеми Івана Франка „Лис Микита“ у виконанні учнів середньої школи.

22 червня 2002 р. в Нагуєвицькій середній школі пройшов випускний вечір: одинадцятикласники прощалися з рідною школою. Попереду на них чекає самостійне трудове життя, навчання у ВНЗ, незвідана доля. Позаду залишається рідна школа, свій дім, розквітла калина біля воріт, перехресні стежки дитинства. Юність – уже на порі!

На свято запрошені: начальник Дрогобицького районного відділу народної освіти Степан Макар, колишній учень, учитель і директор Нагуєвицької школи, а нині інспектор Дрогобицького райвно Любомир Ліщинський, випускниця 1952 р., перша золота медалістка Нагуєвицької школи, авторка книжки „Нагуєвичі“ Ганна Гром, випускник школи, начальник Дрогобицького реєстраційно-екзаменаційного відділення УДАї УМВС України, підполковник, депутат Дрогобицької районної ради Михайло Чапля.

Свято відкрив директор школи Микола Стельмах і надав слово Степанові Макару. Він привітав вчителів та учнів зі святом і вручив грамоти вчителям за сумлінну працю: Ігореві Корчу, Степанії Підбузькій, Степанії Чабан.

Директор школи М. Стельмах та С. Макар вручили випускникам атестати про середню освіту. Атестат із золотою медаллю отримали Галина Підбузька, Ігор Баган, із срібною – Світлана Кебза, Іванна Фридер.

З привітанням випускників виступили Л. Ліщинський, М. Чапля. Г. Гром вручила медалістам свою книжку „Нагуєвичі“.

У серпні відбулися вступні іспити до ВНЗ країни. Нагуєвицька середня школа дала путівку в світ 41 випускникові. З них у вищі навчальні заклади вступило 16 осіб. До Дрогобицького педагогічного університету зараховано 12 випускників. Студентом Львівського національного університету ім. І. Франка став Мар'ян Парацак (юридичний факультет), Львівського інституту внутрішніх справ – Ігор Баган, Львівського лісотехнічного університету – Віталій Приболотний, Львівського сільськогосподарського інституту – Світлана Кебза.

17 вересня до Нагуєвич на ім'я Ганни Гром прибув пакунок з книгами від спортової організації „Чорноморська Січ“ з Америки. Ініціатором цієї акції був видатний спортовий журналіст діаспори, пресовий референт Української спортової централі Америки й Канади (УСЦАК) Омелян Твардовський. Вміст посилки такий: книги, видані Омеляном Твардовським про історію „Чорноморської Січі“, журнал „Наш спорт“, який редагує на громадських засадах наш земляк, вирізки з газети „Свобода“ зі статтями про спортивне життя українців у діаспорі. Частина книг передана в музей Івана Франка до експозиції „Франкові Нагуєвичі“. Друга частина вручена директорові школи Миколі Стельмаху для шкільної бібліотеки, щоб ними користувалися вчителі фізичного виховання та учні.

22 вересня у Львові відбувся ІХ Всеукраїнський форум видавців – найбільша й найпопулярніша книжкова виставка-ярмарок в Україні. Цього року вона пройшла під девізом: „Час читати“. У Львівському палаці мистецтв, де вона традиційно відбувається, зібралось 559 видавництв, поліграфічних підприємств, книгарень, бібліотек. Від видавництва „Відродження“ на цьому форумі була представлена також книжка Г. Гром „Нагуевичі“.

Осінь у Нагуевичах була дощова, але тепла. Селяни впоралися з усіма осінніми роботами. П'ятого листопада випав сніг. Пролежав кілька днів і згинув. Навіть у перших числах грудня корови ще ходили в поле. Морози до Нового року були великі. Зима помірно сніжна, земля покрита не дуже товстим шаром снігу.

На загал 2002 р. не був поганим для врожаю. Односельці накопували по кілька десятків мішків картоплі. Вродило сіно для корів і коней. Рік пройшов тихо й мирно.

У 2002 р. народилося 19 дітей, одружилось 18 пар. Померло 40 осіб. Серед них довгожителі: Ганна Гром (д. Йосипа) на 93 р. життя, Лялюк Василь на 92 р., Лунів Катерина у 94 р., Марія Павлик у 93 р. Ще живе Катерина Чапля, якій виповнилося 97 р.

2003 рік

Приємною новиною у селі стало повідомлення про те, що у поточному році для Нагуевич виділено 400 телефонних номерів. До цього часу телефонізовано Верхні Нагуевичі й центр села. Нижня частина має 2–3 номери. Від цього іноді залежить життя людини, бо нема де зателефонувати. Від АТС, що в приміщенні нечинної крамниці в центрі села, уже прокладають підземний кабель правою стороною дороги (як їхати в Дрогобич).

Велика спека чергується з дощами й грозами. Колорадський жук нищить картоплю. Дехто обприскував ділянки по два рази. Ще такої кількості цих шкідників не було жодного року.

У червні Нагуєвицька середня школа випустила 43 випускники. З них – троє срібних медалістів: Оксана Буцяк, Уляна Тремболович, Мар'яна Фирта. З 43-ох випускників у вищі навчальні заклади вступило 17 осіб, у середні спеціальні – 13, у ПТУ – 4 випускники.

Тарас Бараняк став студентом Львівського медичного університету ім. Данила Галицького, Уляна Тремболович та Оксана Чапля – університету „Львівська політехніка“, Оксана Буцяк – Бердянського педагогічного інституту. Оксана Гвоздецька вчитиметься у Львівському залізничному інституті, Вікторія Самох та Ірина Чапля – у Львівському банківському інституті, Ярослав Піциль – у Київському міжрегіональному інституті управління, Андрій Сопотницький та Мар'ян Греща – у Львівському вищому інституті внутрішніх справ.

Приваблює наших випускників і професія педагога. У Дрогобицький педагогічний університет ім. І. Франка вступило сім осіб: Олег Лазорчин, Мар'яна Фирта, Роман Іванчик, Тарас Гаврилик, Іван Гром, Іванна Буцяк, Андрій Черхавський.

Серед середніх спеціальних закладів випускники віддали перевагу професії медика. Три особи навчатимуться в Бориславському медучилищі (Оксана Митчак, Ірина Дидинська, Ірина Лех), Петро Сілецький – у Самбірському медичному училищі.

До Львівського медичного університету ім. Данила Галицького (хірургічне відділення) вступив Михайло Яцуляк (1985 р. нар.). Він закінчив Бориславську гімназію. Його батьки – вихідці з Нагуєвич.

Товариство „Просвіта“ оголосило збір коштів на покриття бронзою пам'ятника Іванові Франку в місті Дрогобичі, щоб врятувати скульптуру від руйнування. Пожертви збирають від мешканців Дрогобиччини. Про це йшла мова й на святкуванні 147-ої річниці від дня народження Каменяра, де пропонувалися учасникам свята сертифікати вартістю 25 гривень. Нагуєвичанка Наталія Франко внесла на реставрацію пам'ятника – 500 гривень.

1975 р. колгоспом ім. І. Франка було виготовлено технічну документацію для проведення газифікації сіл Попелі, Ясениця Сільна, Нагуєвичі (тоді Івана Франка), а далі гілка газопроводу повинна була йти до гірського селища Підбуж.

Газ планувалося підключити від газопроводу, що йшов біля Борислава і забезпечував газом Трускавець. Почалися роботи з кінцевого пункту, тобто з селища Підбуж. До гірського перевалу було прокладено 3 км труб діаметром 320 мм. Ще на два кілометри газопроводу було завезено труби і розпочато прокладання їх до урочища Тернавка. Це приблизно кілометр від села Нагуєвич.

Усі роботи й закупівля потрібних матеріалів йшла за рахунок колгоспу ім. І. Франка і держави. Однак асигнування скоро

вичерпались. 1976 р. держава коштів не виділила, і будівництво було заморожене.

Сільський голова Ярослав Мацько через Народного депутата Петра Димінського звернувся до Віктора Ющенка допомогти в газифікації села. Голова депутатської фракції „Наша Україна“ звернулася з цим питанням до Прем'єр-міністра Віктора Януковича. Невдовзі Я. Мацько одержав відповідь, що „у рамках підготовки до відзначення 150-річчя від дня народження Івана Франка було розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України, яким... передбачається газифікація села Нагуєвичі Дрогобицького району в сумі три мільйони 192 тисячі гривень з проведенням будівництва в 2003–2005 роках“.

Община Нагуевич

Ярослав Мацько – сільський голова Нагуевич

На виборах 1998 р. Ярослав Мацько переконливо став головою села Нагуевич. За нього проголосувало 1200 осіб із 1710 виборців за списком. За чотири роки праці він заслужив пошану своїх краян. Поважають його за те, що кожному допоможе чи порадить у скрутному становищі. У сільській раді панує доброта і спокій.

Він народився 8 вересня 1954 р. в сім'ї Івана та Марії Мацьків. У 1961–1971 рр. успішно навчався в Нагуєвицькій середній школі, після закінчення якої вступив до Львівського сільсько-господарського інституту. Мріяв стати інженером. Іспити склав успішно (на одне місце було сім абітурієнтів). Мав ґрунтовну підготовку з математики й фізики, яку дали йому нагуєвицькі педагоги, майстри своєї справи Ярослава Страшівська та Іван Твердовський.

Інститут закінчив успішно, і йому пропонували різну роботу. Однак Ярослав тягнувся до сільського господарства. Став головним інженером-механіком колгоспу „Нове життя“ в селі Солонському. Пропрацював п'ять років, а в Нагуєвичах залишалися старенькі батьки, яких треба було доглядати. Його батько Іван Мацько – учасник війни 1941–1945 рр. Пройшов шлях з Нагуєвич до Берліна, повернувся додому з багатьма нагородами. Серед нагуєвичан – авторитетна людина. Адже вони добре пам'ятають вистави на сільській сцені з участю Івана Мацька. Мені найбільше запам'ятався він у ролі Івана з п'єси Карпенка-Карого „Безталанна“. Іван Мацько брав участь у драматичному гуртку разом з Розалією Подляшецькою, Петром Макаром, Василем Хруником (уже покійними), Галиною Чаплею, Юліаном Чаплею.

1980 р. Ярослав Мацько перейшов працювати за спеціальністю в рідне село у колгосп ім. Івана Франка. Вже через два роки члени артїлі обрали його головою правління. Господарство було збиткове, мало три мільйони боргу в державі. Поступово моло-

дий керівник налагоджував роботу сільського виробництва, і воно дало певні результати. Саме тут вперше Я. Мацько зустрівся з людською непорядністю і не піддався їй. Коли комуністи села, спонукувані Дрогобицьким райкомом партії, руйнували наші церкви, він не пішов з ними, вважаючи своїм обов'язком турбуватися про сільськогосподарське виробництво, а не займатися руйнацією тих святинь, які власним коштом зводили наші предки.

Ярослав Мацько був першим нагуєвичанином, який став керівником колгоспу в рідному селі, а до нього було з десяток голів „завезених“, що не знали земель Нагуєвич, а іноді й не були працівниками сільського господарства.

Через хворобу Ярослав залишив колгосп. Переїшов працювати головою профспілки дослідного господарства в селі Лішня, а в 1998 р. односельці обрали його своїм сільським головою.

Відразу довелося допомагати нагуєвицькій громаді в будівництві церкви, яка згоріла в 1996 р. Турбувався про місце, де її ставити, про кошти на будівництво, про виготовлення архітекторами будівельного плану.

1998 р. сільський голова Ярослав Мацько передав своїм кращим у постійне користування 422,2 га землі, а в тимчасове користування на правах оренди – 170 га. У наступні роки було передано ще 60 га землі.

Регулярно проводить засідання сільвиконкому та сесії сільської ради, на яких, крім турбот про матеріальне становище селян, розглядаються проблеми духовного життя нагуєвичан. Голова завжди присутній і відкриває вечори в Народному домі „Просвіта“, присвячені державним святам, визначним українським письменникам, національно-визвольним змаганням, свята Матері.

На одному засіданні сільвиконкому була присутня і я. Тут ішла мова про підготовку в музеї Каменяра експозиції „Франкові Нагуєвичі“, про видання історії Нагуєвич та організації свята села. Саме Я. Мацько сприяв виданню книжки „Нагуєвичі“.

Турбується наш голова й про стареньких людей, що нікого не мають. А ще сільський голова переймався клопотами односельців, що потерпіли від затоплення їхніх садиб річкою Збір. За це сільську раду нагороджено грамотою Дрогобицької райдержадміністрації.

31 березня 2002 р. 1402 особи взяли участь у виборах сільського голови. З них за Ярослава Мацька проголосувало 815 осіб, за конкурента – 529.

Нові плани й задуми тривожать неспокійне серце сільського голови. 21 квітня він зібрав своїх краян до Народного дому „Просвіта“, щоб розповісти їм про наділ землі. Отож земля повертається до тих, у кого серце б'ється любов'ю до матінки-годувальниці, кому близькі слова героїні повісті Михайла Коцюбинського „Фата моргана“: „Яка ти розкішна, земле, весело засівати тебе хлібом, прикрашати зелом, завітчати квітами“.

Як радісно дивитися, що селяни не дармують, а зранку до пізньої ночі пораються по городах, сіють у полі овес та ячмінь, садять картоплю. Може, хоч тепер завітає добро й достаток у селянські хати!

У доброго голови – добра й міцна команда. Працівники сільради – це згуртований колектив, який сумлінно ставиться до роботи, до потреб, прохань і вимог односельців. Тут завжди спокійна, ділова атмосфера.

Любов Тимишин (Здендяк) – секретар сільської ради. Народилася 1957 р. 1975 р. з золотою медаллю закінчила Нагуєвицьку середню школу і вступила до Дрогобицького педагогічного інституту ім. Івана Франка на математичний факультет. Після закінчення працювала за фахом у с. Колодуби Миколаївського району Львівської області. У 1984–1996 рр. була вихователькою в дитячому садочку „Колосок“ рідного села.

1998 р. обрана депутатом Нагуєвицької сільської ради, а на першій сесії третього демократичного скликання – секретарем сільської ради та її виконавчого комітету. 2002 р. обрана на цю посаду вдруге.

Працюючи в Нагуєвицькій сільській раді, Л. Тимишин допомагає порадами своїм односельцям, пенсіонерам, самотнім, молодим і багатодітним сім'ям.

Любомира Твердовська (Микитич) – головний бухгалтер сільської ради. Народилася 1952 р. Середню освіту здобула в Нагуєвицькій середній школі. 1966–1970 рр. активний учасник художньої самодіяльності (танцювальний гурток, вокальна група) при Нагуєвицькому Будинку культури. Після закінчення школи навчалася в Стебницькому СПТУ-30. Від вересня 1976 р. працює в Нагуєвицькій сільській раді: спочатку рахівником-касіром, а від 1982 р. – головним бухгалтером. Заочно закінчила Львівський фінансовий технікум, здобула спеціальність „економіст-фінансист“. Багато разів обиралася депутатом сільської ради. Співала в сільському хорі.

Дарія Хруник (Віткович) – діловод з обліку військовозобов'язаних. Народилася 1956 р. У 1974 р. закінчила Нагуєвицьку середню школу. Навчалася в однорічній Дрогобицькій бух-

галтерській школі. У Нагуєвицькій сільській раді працює від 9 квітня 1976 р. Неодноразово обиралася депутатом сільської ради. Брала участь у виборчій комісії на виборах усіх рівнів. У грудні 2001 р. Дарія Хруник була головою третього переписного відділу з перепису населення України. Акуратна і точна в роботі. Її відділ був одним з найкращих у районі. Дарія Хруник багато робить у ділянці обліку й паспортизації нагуєвичан.

Віра Микитич (Фридер) – рахівник-касир. Народилася 29 жовтня 1979 р. Нагуєвицьку середню школу закінчила 1997 р. Вступила до Дрогобицької бухгалтерської школи. Після її закінчення в 1998 р. навчалася в Дрогобицькому технікумі статистики. У 2000 р. закінчила технікум за спеціальністю „Бухгалтерський облік“ і здобула кваліфікацію бухгалтера. У сільській раді працює від 2000 р. рахівником-касиром.

Двадцять два роки (1960–1982 рр.) працювала секретарем сільської ради мешканка Нагуєвич Розалія Хруник (Матлак). Вона народилася 1938 р. Середню освіту здобула в нагуєвицькій школі. З 1982 р. працювала у сільраді рахівником. Завжди сумлінна й точна в роботі. Тепер на заслуженому відпочинку.

Ольга Винницька (Гром) народилася 1948 р. Середню школу в Нагуєвичках закінчила 1967 р. Навчалася в Дрогобицькому кооперативному училищі. Працювала продавцем у сільській крамниці. Від 1992 р. – інженер-землепорядник Нагуєвицької сільської ради. Вийшла на пенсію, але працює й далі.

На сторожі правопорядку

У сім'ї Миколи та Розалії Гвоздецьких донька Степанія та син Михайло – працівники правоохоронних органів. Степанія Янківська (Гвоздецька) успішно закінчила Нагуєвицьку середню школу, а в 1978 р. – Івано-Франківський педагогічний інститут ім. Василя Стефаника. Працювала вчителькою в Рожнятівському районі Івано-Франківської області.

На час навчання чоловіка в Києві в Академії внутрішніх справ переїхала з сім'єю до столиці, працювала вихователькою в дошкільному закладі Залізничного району м. Києва.

Після закінчення навчання чоловіка знову повернулася з сім'єю на Івано-Франківщину, де працювала викладачем у Рогатинському сільськогосподарському технікумі, згодом у культурно-освітньому училищі в м. Калущі.

Від 1997 р. працює у Львівському обласному відділі внутрішніх справ старшим інспектором ВВІР. Майор міліції.

Чоловік Степанії Михайло Янківський – генерал-лейтенант, заступник начальника Львівської залізниці. Степанія й Михайло Янківські виховали двох доньок. Старша, Світлана, – лікар, молодша, Ірина, – студентка четвертого курсу юридичного факультету Львівського університету ім. Івана Франка.

Брат Степанії Михайло Гвоздецький, випускник Нагуєвицької середньої школи, капітан міліції, служить старшим черговим Трускавецького МВС.

Сад людяності, доброти і милосердя

Із гори Лазки, що є улюбленим місцем відпочинку письменниці й есеїстки Галини Пагутяк, добре видно село Уріж. Воно розкинулося по правому березі річки Бистриці від самого Ділу до низовин сіл Винники та Мокряни. У нього своя краса, як і в кожного села на нашій Україні. Звідси, з Лазок, оглядає вона рідне й дороге їй село, про нього і його людей розповідає у своїх творах. Її почуття до Урожа глибоке: у листі до мене вона висловила, що не проміняла б його на жодне інше село.

„Між двох гір текла Бистриця, і село починалося від гори Лазки. Колись двоє братів-близнюків оборали місце, де мав бути Уріж, двома волами – і з того часу сюди не заходили ворожі війська... Все ж кращого місця для села годі було знайти. Іван Франко... назвав цей край „перлина Божя на землі“, – писала авторка в повісті „Гірчичне зерно“.

У цьому творі герої – мешканці села Уріж (Михайло Басараб, його сусідка Ганя, Стефко Карпінський та ін.). Г. Пагутяк згадує історичні події минувшини села: колишній двір панів Сорочинських, графиню Комарницьку, що збудувала тут церкву з самого дуба на знак жалоби за чоловіком. Йдеться у повісті також про одного з найперших наших фольклористів Зоріана Доленгу-Ходаковського (справжнє ім'я Адам Чарноцький; зібрав 2000 народних пісень), який бував і на Самбірщині. Про рідне село йде мова й у творах „Захід сонця в Урожі“, „Біограф Леонтовича“ та ін.

Випускниця Нагуєвицької середньої школи Г. Пагутяк закінчила філологічний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка. Вона прийшла в літературу стрімко і сміливо

шукала свого власного, нетрадиційного шляху, поєднуючи елементи містики, фантастики з реальним життям. Письменниця розкриває таємниці буття, пропагує високі моральні істини, теплоту і щирість людських стосунків. Ще на початку своєї літературної діяльності, в листопаді 1982 р., вона прислала до Нагуєвицької школи свою першу книжку „Діти“ з дарчим автографом: „Учням середньої школи с. Івана Франка, членам гуртка „Каменяр“ з найкращими вітаннями автор“. А в листі до гуртківців молода письменниця зазначала: „Хороша книжка має велику силу, бо робить нас кращими. Щоб написати таку книжку, треба сідати за письмовий стіл з чистими намірами і чистою душею. І взагалі, відповідати за кожен прожитий день... Я дуже хотіла б, щоб Ви познайомились із творчістю Григорія Тютюнника. Я завжди згадую його слова, його мистецьке кредо: „Найвищим ідеалом для мене завжди були доброта, самовідданість і милосердя душі людської“.

Від першої реалістичної повісті „Діти“, в якій змальовано страшні наслідки Другої світової війни, Г. Пагутяк пройшла шлях до глибоко філософських творів. Її книги – плід оригінального, небуденного таланту, бо мистецтво правди вона ставить вище за все. Втрата людиною чистоти душі, ганебна гонитва за наживою, мерзенність її вчинків глибоко вражають її душу.

У романі „Компроміс“ письменниця задумується над тим, як у нашому жорстокому світі, з його багатьма колами пекла, знайти шляхи спасіння людської душі, щоб повноцінними були поняття совість, честь і вірність. Авторка використовує форму сну, який для неї є, як бальзам на душу. Їй хочеться втекти від жорстокого буття у свої сни, бо в реальному світі ми забуті Богом і покинуті на його смітнику. Тема людської гідності і милосердя є основною в її творах „Смітник Господа нашого“, „Записки Білого Пташка“, „Радісна пустеля“. Вона обстоює те, що є найкраще в людській душі: доброта, гуманізм, самовідданість і чесність.

1986 р. вийшла книжка Г. Пагутяк „Господар“. Це фантастичний роман, у якому письменниця порушує складні соціальні й моральні проблеми, показує зіткнення добра і зла, правди і кривди, любові й ненависті. Авторка пише також оповідання. Невеликі за розміром, але у них вона створює надзвичайно сильні і яскраві образи. „Деякі з оповідань так і хочеться назвати маленькими шедеврами, таке сильне враження вони справляють“, – писала Раїса Мовчан у статті „Чи легко потрапити в сад?“, рецензуючи її роман „Компроміс“ та „Трагічні оповідання“. І тому авторка шукає на землі сад людського щастя. „По-

трапити в сад“ – це означає знайти себе у повноцінному житті, чистому, світлому, без важкої брили меркантильного бажання.

У сад, де визирали гілки з червоними яблуками, мріє потрапити бездомний інвалід Грицько, який має чорну хворобу з того часу, як німець вистрілив йому над вухом. Він увійде у той сад, „ляже в сплутану духмяну траву, притулиться щокочу до землі-матінки і буде плакати“ над своєю нещасною долею. Тяжко було його сім'ї жити після війни: батько-каліка грав на гармошці, а малий Грицько збирав гроші в пілотку. Мама не знесла такої ганьби й померла. Батько п'яний замерз. Залишився Грицько сам, лиш батькова гармошка приносила йому шмат хліба.

Звертає на себе увагу новела „Плач ріки Бистриці“, де авторка малює річку під час повені, яка розвалила хату й забрала з собою колиску з дитиною. Річка, як жива істота, побивається за тим, що людина, руйнуючи природу, завдає шкоди й річці: „Нині ложе моє зганьблене шукачами каміння й піску, у воді мують машини. Доли заростають верболозом, джерела замулюються. Ми, ріки, покірно сходимо у царство смерті; і поверх нас залишаються пісок та пустеля“.

У незалежному культурологічному часописі „І“ № 26 від 27 липня 2002 року Г. Пагутяк надрукувала есей „Жорстокість існування“. Це роздуми письменниці над тим, як людина нищить природу, що „здригається від передсмертних конвульсій зірваної квітки, розчавленої комахи, риби, викинутої на берег, підстреленого птаха...“

Нищить не тільки природу, а й живих істот заради грабунків і наживи, а інші ходять голодні. Письменниця висловлює свій біль з приводу того ганебного нищення людей на нашій планеті. Нам не треба пекла на тому світі, бо ми проходимо його тут, на нашій землі.

У 2002 р. Г. Пагутяк звернулася до публіцистики. У ній вона порушує наболілі проблеми нашого сьогодення: нищівне ставлення до природи („Небо і земля“), прагнення державних мужів фальсифікувати нашу історію („Системне непорозуміння“); про нещасних біженців з чужих країн йдеться у статті „Чужі далекі“; її турбує зневага українців до рідної мови („Урок української мови“), війна в Іраку, моральна й духовна деградація нашого суспільства.

„Засвітім світильник нашого сумління, оновім і зміцнім підвалини нашого суспільства“, – закликає письменниця, – бо ми деградуємо, „ми тремтимо від вимог Заходу і Сходу і не стоїмо міцно на своїх національних ногах“ („Боятися Москви“).

„Що ми маємо в Україні? – запитує вона. – Насамперед безодню моральної та духовної деградації, що затягує в себе старого й малого й охоче підтримується засобами пропаганди і масовою культурою. Ми обрали шлях самознищення“, – констатує письменниця.

За 20 років літературної діяльності Г. Пагутяк вийшли такі її книги: „Діти“ (1982), „Господар“ (1986), „Гірчичне зерно“ (1988), „Потрапити в сад“ (1989), „Захід сонця в Урожі“ (1993), „Книга снів і пробуджень“ (1995), „Смітник Господа нашого“ (1999), „Біограф Леонтовича“ (2001), „Кіт з потонулого будинку“ (2002). Її твори друкувалися в журналах „Жовтень“, „Дзвін“, „Сучасність“, „Перевал“, „Кур’єр Кривбасу“, „Авжеж!“, „Дукля“, „Основа“, в газеті „Літературний Львів“. Письменниця також надрукувала цикл поезій „Молитва“ в журналі „Основа“.

Проза Галини Пагутяк перекладена англійською („Потрапити в сад“), німецькою (уривки з повісті „Захід сонця в Урожі“, новели „Тебе спалить сонце“ та „Дивись назад“, уривок з роману „Радісна пустеля“), російською (повість „Діти“), словацькою (повість „Соловейко“) та хорватською (новела „Дивись назад“) мовами.

Останніми роками в її прозі помітний вплив літератури Сходу, зокрема японської. Роман „Книга снів і пробуджень“ написаний у жанрі дзуйхіцу, традиційному для японської літератури.

Г. Пагутяк у розквіті творчих сил. Нові задуми тривожать її душу, і вона ще не раз порадує читача своїми цікавими й оригінальними творами. А ми бажаємо їй щастя й успіху.

Віро, живу і надіюся

Ці слова для нього звучать як вранішня молитва, як ненина колискова, як трелі й щебет пташок у садочку, як гомін рідної землі, – бо вони з глибини його серця, з усього його ества. Це слова двадцятивосьмирічного Степана Гірчака, нагуєвицького хлопця – інваліда з дитинства, що видав збірку поезій „Втрачаю розум... Я кохаю“.

Він народився 11 квітня 1975 р. в Нагуєвичих. З перших хвилин його життя на білому світі лікарі пророкували йому десять днів. Навіть не дали виписки, щоб за ними не рахувалася смертність. Невблаганна доля якось змилосердилася – і дитя жило!

У півроку він переніс тяжку операцію на хребті. Але покращення не сталося. Бажання жити керувало ним з ранніх років. У шестирічному віці він обійшов на руках навколишні поля з сусідськими дітьми, купався у річці, жив звичайним дитячим життям.

Коли Степанові минуло сім років, сім'я переїхала жити в Борислав. Там батько одержав роботу. Він скінчив середню школу: вчили його педагоги вдома, працював самостійно.

Цілими днями він був вдома сам, а прагнув волі, світла, сонця, хотів дивитися на вечірні зорі, слухати спів соловейка. Думками був у селі. У душі – романтик. Переїхав у село до бабусі і живе тут, серед рідних людей і на лоні чудової природи.

У 2002 р. видав першу свою поетичну збірку „Втрачаю розум... Я кохаю“. У ній – 38 поезій. Усі вони пронизані любов'ю до рідної України, природи Підкарпаття, рідної матінки і тієї милої, що наснилася йому в снах. Допоміг йому видати збірочку односелець Віталій Лесівців.

Молодий поет-самоук, але скільки в його рядках світла, теплого, щирого чуття, віри в прийдешнє! Щирі й ніжні слова любові до рідної землі, до України звучать у вірші „Освідчення“, що відкриває збірку:

*Моя Україно, мій рідний ти краю,
Так міцно, так ніжно тебе я кохаю.
Кохаю поля, кохаю степи,
Кохаю я гори твої і ліси.
Хоча і дивлюсь я на тебе з вікна,
До тебе лиш лине мізерна душа...*

Добрі люди, велика дяка Вам, що видали з любов'ю цю першу ластівку нашого краянина, над яким познущалася доля, але не вбила в його душі прекрасного, віри, надії, любові!

*Вірю, живу й надіюсь,
Доле моя молода,
Що я з тобою зустрінусь,
І прийде до мене весна.
Прийде дівчина уквітчана,
Душі моєї дорога,
І злиємось в полі ми з квітами,
Неначе з землею весна.*

Темі кохання присвячені вірші: „Я хочу бачити лиш твої очі“, „Золоті очі“, „Ти приходиш до мене у снах“, „Сон“ та ін. Хвилюючою поезією „Ти приходиш до мене у снах“ юнак тамує біль кохання. Все віддав би він, щоб ця любов була справжньою, а не в снах.

*Ти приходиш до мене у снах.
Я цілую тебе і кохаю,
Я дивлюсь в твої очі ясні,
Потім з болем в душі прокидаюсь.
Все б віддав, щоб було це не в снах,
Все б віддав, щоб було це насправді,
Щоб кохалися ми, та не в снах,
І пливли наші дні у коханні.
Але доля судилась інакша мені –
Прокидатися з болем в душі
І кохати, кохати тебе... тільки у сні.*

Ця книжечка лягла щирим бальзамом на його душу. Я бачила, як горіли вогнем радості його очі, раділа невимовно разом з ним.

– Я не песиміст, я без надії сподіваюсь! – казав він мені. Ця сила його душі відчувається в усіх поезіях збірки.

– Твої краяни, Степанку, раді за Тебе і бажають Тобі знайти своє щастя – кохану і видати ще не одну збірку поезій.

Доле! Допоможи цьому юнакові вийти на широке й прекрасне поле української поезії!

Не судить дуже строго написане мною

На початку серпня 2002 р. вийшла друком у видавництві „Коло“ невелика книжечка „Побачене і пережите“ нагуєвичанина Омеляна Грома. У ній вміщена розповідь про побачене в житті і пережите особисто автором за роки радянської влади на нашій землі.

О. Гром займався пропагандою націоналістичної літератури, збирав для повстанців харчі, одяг і гроші. Виданий своїми земляками, він переніс лихо пересильних тюрем, коли його транспортували з Далекого Сходу до Дрогобича, а після цього – суд і десять років Костромських таборів.

Комуністичній державі потрібна була робоча сила, і вона ладна була засадити всіх за ґрати. Так намагався зробити енкаведист Пікалов з його батьком і братом Степаном. Але не вийшло. Порятував їх сержант-росіянин, якому була огидна негідна поведінка його начальника.

О. Гром зачіпає й проблему „винищувальних“ батальйонів, що були майже в кожному галицькому селі. У тих батальйонах

траплялися люди чесні, а були й такі, що займалися грабунками своїх краян („Яничари“).

Оповідання „За колючими дротами таборів“ – страшна картина недавнього минулого, де гинули тисячі безвинних людей. Член Національної Спілки письменників України Євген Титикайло писав у передмові до книжки: „Для сільського хлопця... це сталося трагедією всього його подальшого життя. Окремі фрагменти цієї трагедії і відображено в цій книжці, що її підготував Омелян Гром“.

У книжці вміщено й 11 поетичних творів. Це вірші, присвячені Україні, Іванові Франкові, воякам УПА, загиблим у Медвежанському лісі. Автор щиро пише про свою книжку у зверненні до читачів: „Не судіть дуже строго написане мною, бо не пройшов я університетських курсів, не був допущений навіть до навчання в технікумі. Ці рядки написані кров'ю мого серця, моїми стражданнями, горем, тривогою за рідних, за наш народ“.

Головна цінність книжки полягає в тому, що це неприкрашена розповідь про побачене і пережите автором на його нелегкому життєвому шляху. Вона викликає у читача глибокі емоції, змушує його співпереживати з героєм розповіді.

Мистецьки витончені картини Левка Микитича

До 11-ої річниці Незалежності України та 146-річчя уродин великого Каменяря в історико-краєзнавчому музеї м. Борислава відкрилась виставка художніх полотен молодого, перспективного художника-нагуевичанина Левка Микитича.

Виставку відкрила заступник міського голови з гуманітарних питань Роксоляна Герасимів. Нашого краянину з великим успіхом у малярстві вітали: голова міської організації КУНу Андрій Спас, який деякий час працював директором Будинку культури в Нагуевичах, голова постійної депутатської комісії з питань культури, освіти, молоді і спорту Ярослав Славич, завідувач міського відділу освіти Іван Кушнір, колега по роботі, викладачка Малої академії мистецтв у Підбужі, мистецтвознавець Олеся Сікора.

Приємними для Левка Микитича були схвальні відгуки про його роботи від своїх земляків: наукового співробітника музею Івана Франка у Нагуевичах Марії Шутко, голови Бориславського Братства вояків ОУН-УПА Миколи Дум'яка. Всі

вони з захопленням говорили про чудові роботи художника, підкреслювали їх „меланхолійно-романтичний та вишукано-ніжний характер“.

На виставці експонувалося 25 картин олійного живопису, в основному пейзажі Прикарпаття, зокрема, рідного села художника Нагуевич. З краси свого краю він малює ті місця, які йому найбільше подобаються і хвилюють. Роботи художника-мистецьки витончені, кожен мазок його пензля – це фрагмент рідної природи, що милує наше око.

Дивись на картини „Річка Бистриця“, „Річка Прут“ – і уявляєш хлюпотіння води по каменях гірських потоків. Картини „Зимовий пейзаж“, „Карпати взимку“ вражають гармонійним поєднанням білого, зеленого та блакитного кольорів.

Є серед його робіт і чудовий образ „Богоматір із немовлям“. Очі Богородиці випромінюють ніжну материнську любов та гордість за своє дитя. Надзвичайно вдало підібрані кольори в зображенні Матері Божої та малого нашого Спасителя.

Інші картини вже експонувалися в музеї Каменяра в рідному селі до 145-ої річниці від дня народження Івана Франка. Виставка тривала до 15 вересня. Вона засвідчила новий крок у творчих досягненнях Левка Микитича, його прагнення передати фарбами красу природи рідного краю.

Ця тема й у наступних полотнах художника є основною, переважальною. 14 лютого 2003 р. у Дрогобицькій картинній галереї Левко Микитич, член правління Дрогобицької регіональної спілки ветеранів Афганістану, організував виставку художніх полотен митців Дрогобищини, присвячену пам'яті загиблих на афганській війні краян. У виставці взяли участь майстри пензля Левко Микитич, Ярослав Данилів, Мар'ян Олексяк, Назар Хомик, Андрій Бердаль, Сергій Ридванецький, Ярослав Баландюх і Сергій Булко.

Традиції народного мистецтва Бойківщини, мальовничі карпатські краєвиди лягли в основу творчих пошуків нагуевичанина Левка Микитича, викладача Підбузької Малої академії мистецтв.

Про характер, особливості наступного етапу творчості художника пише мистецтвознавець Лада Цимбала: „Поступово реалістичні форми, образи рідної природи почали трансформуватися в абстрактні елементи на тлі ледь вловимих натяків на пейзаж. Згодом почала підсилюватися також експресія та кольорова напруга живописних полотен... Переживанням за майбутнє рідного краю створена робота „Спустошення“, де на тлі гірського краєвиду ніби розкидані графічні образи традиційних бойківсь-

ких хат... Напружений червоно-синій колорит підсилює апокаліптичне враження краєвиду“.

Та ж сама виставка екпонувалася і в Трускавці. Місцева газета „Франкова криниця“ надрукувала схвальну рецензію Андрія Говіщака „Барви простору і часу“, де автор відзначив полотна Л. Микитича „Осінь в Карпатах“, „Рідне село“: „Це чудові картини нашого краю, гарні пейзажі. Їм притаманна легка до сприйняття реалістичність“.

Актуальні проблеми сучасності, краса природи й історичні об’єкти Підгір’я – така основна тематика виконаних ним творів. Левко Микитич виходить на ширші обрії образотворчого мистецтва. Попереду – нові задуми й творчі пошуки.

Лист до Любові Дзюбанович (Соляник)

Дорога Любонько!

Не можу уявити Тебе пенсіонеркою. Для мене Ти нагуєвицький соловейко й галицька Мавка. Так і стоїть перед очима Твоя постать у довгій зеленій сукні, з вінком квітів на руській голівоньці, і Ти так щиро, так впевнено заявляєш:

*Ні, я жива! Я буду вічно жити,
Я в серці маю те, що не вмирає!*

І кожен, хто бачив Тебе в цій ролі (за п’есою Лесі Українки „Лісова пісня“) вважав, що поетеса саме для Тебе написала цю драму-феєрію. А було тобі тоді 16 років, коли молоді сільські ентузіасти поставили цю п’есу на сцені в Нагуєвичих і Східниці.

Доля не голубила Тебе, а „жартувала“ сердито, боляче і важко. Енкаведисти забили в урочищі Гостиславле Твого батька Володимира Соляника, а мати, молода і красива, перейшла працювати в Нагуєвичі, бо саме біля цього села зупинилося серце її чоловіка.

Ти з братом Зіновієм росла без батьківської опіки, але мати намагалася зробити все так, щоб Ви не відчували горя і лиха на своєму життєвому шляху. Ти здобула професію педагога, брат закінчив Львівський університет і став ученим.

Закінчивши середню школу, Ви з братом виїхали з села, і ми з Тобою довго не бачились. З 1964 р. Ти стала викладати історію в училищі культури міста Калуша Івано-Франківської області.

Знаю, що завоювала гарний авторитет своїми знаннями і вмінням знаходити контакти з учнями і колегами по роботі. За досягнення в педагогічній праці нагороджена грамотами Міністерства культури, обласного управління культури та місцевих органів. Викладач вищої категорії, ветеран праці. З 1976 р. очолюєш циклову комісію суспільно-гуманітарних дисциплін Калуського училища культури.

У листі до мене Ти писала: „Люблю свою роботу, своє училище. Я єдина пенсіонерка, яка залишилась на роботі, не пропонують йти, а самій страшно залишитись без роботи, навіть собі цього не уявляю. Дирекція до мене ставиться дуже добре“.

А горе приходить тоді, коли його не чекаєш, коли здається, що все лихо ще попереду, а воно приходить неждано-негадано, як сніг серед літа. 2001 рік був для тебе дуже важким: помер твій добрий, дорогий чоловік Юліан Дзюбанович, надзвичайно здібна і розумна людина, дуже гарний спеціаліст. В училищі викладав хорове диригування. 1989 р. заснував катедральний хор в Івано-Франківську, обожнював церковний спів. Цей хор виступав в Італії, Англії. Юліан захоплювався туризмом. Брав участь у сходженнях на Ельбрус.

Завдяки йому Ти обходила всю Чорногору. А гори як любив! І Тобі прищепив це захоплення. Гната Хоткевича по декілька разів перечитував. Своім прекрасним басом Юліан і зачарував Тебе, красуню Любоньку. Таке горе не скоро гасне. У дні меланхолії і смутку Ти звертаєшся до його голосу (записаного на касеті) і ніби розмовляєш з ним, рідним, дорогим. І тривога та біль серця улягаються. Та й час гоїть сердечні рани.

Одружений син Святослав у 1994 р. емігрував до Канади зі своєю сім'єю. Ти залишилася сама. Радісні вісті з Канади линуть до Тебе від сина, внучки Роксоляни і гасять тугу за чоловіком та дітьми, за другим сином Ярославом, що поїхав на заробітки до Португалії.

Дорога Любонько! Я дуже вдячна Тобі за сердечний відгук про мою книжку „Нагуевичі“. Хочу передати Твої сумовиті-ніжні слова у цій книжці: „З великим задоволенням прочитала книжку „Нагуевичі“. Сьогодні, коли літа молоді вже ніколи не вернуться, ця книжка повертає мене до споминів, до давноминулих днів. Спливло багато років, а в моїй пам'яті збереглась наша школа, вчителі, всі мої шкільні товариші назавжди, на все життя. Щиро вдячна за таку чудову книжку!“

Спасибі Тобі, Любонько, за щирі слова! Вони додають мені бажання працювати й далі. Пишучи Тобі листи, пригадую спільно прожиті радісні дні молодості. І пригадалася мені ще

одна цікава подія, де ми з Тобою брали участь. Це було 23 грудня 1951 р., коли в Нагуєвичі приїхав Андрій Малишко з групою письменників. Під керівництвом вчительки Марії Проценко ми готувалися до цієї зустрічі. Письменники спочатку оглянули музей, село, а тоді прийшли до сільського клубу. Ми зустріли їх оплесками. Виступ почав Андрій Малишко. Вийшов на трибуну, невисокий, але міцний будовою, усміхнений і привітний. І від його усмішки спала напруга в залі, кожен посміхнувся, почував себе вільніше. Поет читав свої вірші зі збірки „За синім морем“, уривки з поеми „Прометей“. Потім виступали С. Воскрекасенко, П. Дорошко, Л. Смілянський. Після цього від учнів вітаю гостей я, а Ви обидві з Катрусею Дрогобицькою даруєте Андрієві Малишкові пісні Платона Майбороди на слова поета: „Пісня про Київ“, „Колгоспний вальс“, що тоді були дуже популярні. А Малишко від усієї групи письменників подякував односельцям великого Каменяра за щире й тепле прийняття. Він сказав: „Я знав, що на батьківщині Франка вміють цінувати художнє слово, а тепер ще й переконався, що вміють гарно співати“. Чи пригадуєш, Любонько?“

На прощання він читав вірші про нашого земляка. А закінчив поезією „Кузня в Нагуєвичках“:

*Всі знали в кузні коваля,
Бо линув гук зблизу, здаля.
Старий, скажу вам, мав снаги
Кувать сокири чи плуги.
Та промайнули, зникли дні,
Умер коваль в самотині,
А кузня світиться вночі –
То син з плугів кувє мечі.*

А. Малишко любив і шанував славного сина української землі Івана Франка. Тоді ж, 23 грудня 1951 р., він записав у „Книзі вражень“ музею Каменяра: „Немає смерті Твоєму безсмертному таланту. Немає границь Твоїй народній славі, великий поете!“

Ось і пригадала собі й Тобі хвилюючі моменти нашої юності, коли здавалося, що весь світ впаде до наших ніг: про старість не думалося тоді. Прекрасні й радісні спогади! Хай такими й залишаться в нашій пам'яті.

Бувай здорова, Любонько. Привіт Твоїм улюбленим горам!

Лист до Марії Вітків (Тром)

Дорога моя весняна бджілко!

Сивина посріблила наші скроні, роки важким тягарем лягли на наші жіночі плечі, а важкі думи обсіли душу і серце. Про що ж вони? Про пережите, про зроблене нами. Чи все ми зробили так, як веліла нам совість? Про себе не беруся судити. Це зроблять інші. Скажу про тебе!

Ти народилася у страшні роки голодомору українського народу, народилася для важких життєвих випробувань. Шлях твій не був усіяний квітами, а колючі терни борознили твою душу й серце.

Невеличка дівчинка, надзвичайно симпатична, прийшла у першій клас Нагуєвицької школи. Ямочки на щоках надавали твоєму обличчю милої краси, і всі старші учні заопікувалися тобою, оберігали, щоб хтось не образив.

Твоя чудова пам'ять дала Тобі можливість з успіхом виступати на вечорах у школі, в сільському клубі. Як аплодували Тобі односельці, коли Ти з великим піднесенням і співчуттям до долі свого народу декламувала поезію І. Франка „Наймит“, і який веселий сміх бринів у залі, як Ти виконувала гуморески Степана Олійника.

Але найбільше запам'яталася Ти мені в легкому танку. Ти пурхала, мов бджілка, личко усміхнене, руки, як крила птахи. Вся Твоя постать була в якомусь молитовному екстазі. Горлиця, козачок, коломийки, сюжетні танці – це була Твоя стихія. Навчилася Ти цієї майстерності в танцювальному ансамблі „Пролісок“ Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. Івана Франка, з яким виступала протягом чотирьох років на багатьох сценах.

Успішно закінчивши філологічний факультет Дрогобицького педінституту ім. Івана Франка в 1956 р., стала працювати в м. Славську Львівської області учителькою російської мови та літератури і директором Будинку піонерів в цьому ж районному центрі. Тут і зустріла Ти свою долю – гарного хлопця Григорія Вітківа, який працював директором районного Будинку культури.

Яким успіхом користувалися виступи танцювальних колективів Будинку піонерів, Будинку культури та середньої школи, де Ти організувала їх! Вже одруженою повернулася в рідне село.

Почала працювати вчителькою в школі-інтернаті. Тут з дітьми-напівсиротами проводила велику позакласну роботу: вчила їх співати, декламувати, танцювати. А коли підріс Твій син Володимир, то став солістом танцювального ансамблю.

В одному з листів Ти писала мені про велике моральне задоволення від навчання дітей танцю і їхніх виступів на сцені: „Це були для мене щасливі роки життя, я радувала серця глядачів, і вони платили мені такою ж любов'ю“.

Як прикро мені стало, коли Ти не бажала дещо розказати про себе, бо, мовляв, уже стара, не маєш вже тієї енергії, що була в молодості. А де ж вона поділася? У щоденній важкій праці, турботі про батьків. Своім розумом, енергією, своїми мозолястими руками Ти побудувала гарну кам'яницю. Нема, однак, у ній з ким жити!

Якщо згадую про стан Твоєї душі, коли трагічно загинув Твій син Володимир, то хочеться припасти до Тебе, обняти і сказати Тобі: „Яка Ти мужня, самовіддана мати й жінка!“

Не горюй, дорога подруго! У Тебе гарна донька Леся, добрий зять Тарас і слухняні та ввічливі онуки Володимир, Тарас, Роман. Твоя доня пішла материною і батьковою дорогою – стала вчителькою. У них – Твоя радість, Твоє щастя і доля!

Великодушна, мудра, повна бажання творити

Нагуевичанка Марія Сербін (Хруник) походить з відомого в селі роду Дум'яків. Дід по матері, Іван, був тривалий час дяком у церкві св. о. Миколая. Дядько Михайло (теж по матері) працював для національного відродження в селі. Був у великій дружбі з Іваном Франком (сином Григорія), разом брали участь в аматорському гуртку. Коли Іван грав головні ролі (закоханих парубків), то Михайлові доводилося виконувати здебільшого комедійні ролі, побратимів головних героїв, які допомагають їм у позитивному розв'язанні любовних пригод: Миколи („Наталка Полтавка“), Гната Карого („Назар Стодоля“), Івана Непокритого („Дай серцю волю, заведе в неволю“).

1962 р. Марія успішно закінчила Нагуєвицьку середню школу. Ліричний характер дівчини, яка леліяла в своїй душі любов до поетичного слова і захоплювалася творчістю велета красного письменства Івана Франка, давав їй можливість сприймати навколишній світ піднесено, поетично. Вечори поезії, літературно-

музичні композиції були її захопленням, а вона – душею цих заходів. Класний керівник Марії Віра Турецька грала на скрипці. Її ніжна гра відгукувалася в душі учениці. Свого класного керівника вона згадує до сьогодні.

Після школи – філологічний факультет Дрогобицького педінституту імені Івана Франка, який закінчила з відзнакою. В інституті багато працювала самостійно над вивченням творчості великого Каменяря. Після закінчення інституту стала вчителькою української мови та літератури на Івано-Франківщині, в Голинській середній школі. З 1972 р. по 1990 рік – у середній школі № 7 м. Калуща. З першого дня відкриття в Калущі гімназії викладає тут українську та зарубіжну літератури, а також християнську етику.

Відмінник народної освіти, вчитель-методист вищої категорії Марія Сербін завжди прагне виховати в своїх учнів найкращі риси: чесність, доброту, допитливість, наполегливість у досягненні мети, долати перешкоди, бути оптимістами і гнати з душі песимістичні настрої.

„Марія Іллівна любить дітей, і вони люблять її. Добра і розумна. Завжди готова прийти всім на допомогу“, – писала учениця гімназії Юлія Дуркало у своєму творі.

Її уроки – це пошук шляхів до дитячої душі. Тому найбільше цікавить вчительку психологічний аспект уроку. Заступник директора з методичної роботи Ліна Стефанюк так висловилася про нашу краянку: „Її простота вражає, її розповідь заворожує, її порада додає бажання працювати“.

З ініціативи М. Сербін було започатковано курс лекцій для вчителів та учнів „Сторінками Біблії“, організовано вчительський клуб „Український інтелігент“. У роботі клубу під її керівництвом порушувалися найрізноманітніші філософсько-мистецькі проблеми, питання релігії, історії, музики. Потвердженням цього є „Сократівський діалог“ – розмова між учнями і вчителем, батьками і вчителем для пошуку істини і розв’язання найважливіших проблем.

Ось ще одна думка про нашу землячку: „Педагог високого професійного рівня. Які дивовижно майстерні уроки вона проводить! Комунікабельна, вміє знайти підхід до будь-якого учня, до найскладнішої натури. Тактовна, виважена у словах і вчинках. Уміє урівноважити шальки терезів при найскладніших психологічних ситуаціях. До її думки прислухаються колеги. Користується авторитетом і повагою серед них“, – писала в газеті „Дзвони Підгір’я“ вчителька української мови та літератури Ганна Феленчак.

Марія Сербін проводить з учнями різноманітну, цікаву поза-класну роботу: вона автор багатьох тематичних сценаріїв до літературно-мистецьких свят, що виявляють її ґрунтовне знання українських та зарубіжних майстрів слова. Великою творчою знахідкою учительки є організація в гімназії „Літературного кафе“. Цей вид роботи викликав схвалення педагогів-фахівців. Газета „Зарубіжна література“ у 2000 р. опублікувала її статтю „Літературне кафе“. Перехрестя: зустріч епох“.

2002 р. в Калуші вперше нагороджували вчителів премією імені Костянтини Малицької (поетеси і вчительки). Марія Сербін стала першим лауреатом цієї премії.

Підготувала переможців III та IV етапів Всеукраїнських предметних олімпіад з української мови та літератури. Виховала цілу генерацію учнів-послідовників, які обрали філологію своєю професією.

Учителька завжди в пошуку. Випустила великий альманах учнівських творчих добірок, власних поезій, уроків, есеїв. Наведемо один з її поетичних творів.

Чебрецевий цвіт

Пісне моя, зоре моя...

І. Франко

Чебрецевий цвіт для мене диво з див,
Що п'янке манило до жовтавих нив,
Де колись мій дід ще Йван Дум'як
І косив, і думу думав, а... відтак
Доживав у місті серед сірих днів,
Та в найгіршу хвилю спогад душу грів
Про отой чебрець, що серед трав
З гіркотою, пізно, але розквітав,
Щоб дзвеніла вправно у руках коса,
Щоб світилась фіалково цвіт-краса
На вітцівськiм полі, що веде
Чебрецевим шляхом в білий світ тебе,
Де пізнаєш втрати, віднайнеш зірки,
Де не раз всміхнуться дорогі квітки,
Задурманять, замилують враз,
Але не повернуть, не зупинять час.
Бо дитинства спомин, роду таїна –
Гіркуватий трунок – з чебрецю вина.

І дзвенить та пісня стільки літ,
І манить, і кличе чебрецевий цвіт.
Вдаль пливуть, пливуть роки –
З чебрецю мого вінки.

Нагуєвицьке коріння Романа Меренкова

Нагуєвичани Василь і Марія Микитичі (уже покійні) мали двоє дітей: сина Михайла та доньку Розалію. У Михайла – син Левко, талановитий художник, про виставки картин якого уже розповідалося.

Донька Розалія 1955 р. закінчила Нагуєвицьку середню школу, згодом Самбірське торгове училище, але працівником торгівлі не стала: не лежало серце до цієї професії.

1958 р. виїхала на проживання в м. Донецьк, вийшла заміж і жила з чоловіком у Ставропольському краї. Там у них народилася донька Інна. Розалія рано повдовіла. 1972 р. вийшла заміж вдруге і всією сім'єю переїхали в Сибір, у м. Братськ. 15 р. працювала на фанерному заводі. Тут одружилася донька Інна, і в грудні 1986 р. народився у Розалії онук Роман, про якого і йтиме мова. У п'ятирічному віці Роман з бабусею Розалією приїхав у гості до дядька Михайла в Нагуєвичі. Тут, у церкві Перенесення мощів св. о. Миколая, він охрестився. Хрестив його о. Андрій Якубів.

1994 р. хлопчик пішов у перший клас гімназії і в нульовий клас школи мистецтв № 3 м. Братська. Вчила його гри на піаніно вчителька цієї школи Заслужений працівник культури Російської Федерації Лілія Джатієва.

У третьому класі школи мистецтв Роман уже успішно виступав на місцевих конкурсах. Брав участь у виїзних конкурсах. 1998 р. він дипломант у м. Красноярську, в наступному році – лауреат у Кемерово, в Новосибірську одержує гран-прі. На цьому конкурсі в Новосибірську був піаніст-професор Токійської консерваторії Тахаші Ямадзакі. Він так висловився про гру Романа: „Рівень гри цього хлопчика відповідає світовому“. Запросив хлопця дати сольні концерти в Японії, у Токію.

Однак Роман поїхав зі своєю вчителькою Л. Джатієвою в Москву на конкурс піаністів ім. Ортоблевської. Вчителька попросила журі записати його в групу учнів спеціальних шкіл для обдарованих дітей. Його суперниками були 15–17-літні юнаки.

Цей виступ приніс йому великий успіх: першу премію і звання стипендіата Міжнародної добродійної програми „Нові імена“.

Його запросили вчитися в Центральну музичну школу при Московській консерваторії для талановитих дітей. Два роки Роман відмовлявся їхати. 2000 р. він поїхав на Міжнародний конкурс у м. Саратові, де став лауреатом другої премії. Там були дорослі музиканти з багатьох країн, а Меренкову тоді було 13 років. Через тиждень – конкурс ім. Рахманінова в Новгороді, і – перша премія.

2001 р. з батьками переїхав до Москви на навчання. Отримує щомісячно 5000 рублів від Братського фанерного заводу (там працювала його бабуся). Один рік вчився в Центральній музичній школі, а в 2002 р. перейшов до Державного музичного училища ім. Шопена, де вчиться у професора Московської консерваторії О. О. Наседкіна. Мрія Романа – поступити до Московської консерваторії, закінчити аспірантуру і стати досвідченим музикантом.

Композитор Михайло Пleshньов спеціально для Романа написав варіації, які юнак виконав блискуче.

У Москві Меренков пройшов важкий конкурсний відбір для участі в юнацькому Міжнародному конкурсі ім. Чайковського в Китаї, який мав відбутися в листопаді 2002 р. Для цього він дав сольний концерт, де виконував твори Баха, Моцарта, Чайковського, Рахманінова, Бетховена. Зал обдарував молодого музиканта оваціями. Йому тоді було тільки 15 років.

Юнак наполегливо готувався до поїздки в Китай, працюючи над творами Чайковського, Шопена, Бетховена. У листі до бабусі Розалії писав: „Якщо пройду два тури, то в третьому виконаю перший концерт Бетховена разом з оркестром“. Усю програму на конкурс треба грати без нот. Тому хлопець старанно готувався.

Щоб поїхати на цей конкурс, йому потрібно було 100 тисяч рублів. Підприємства Братська за сприяння міського голови Олександра Петрунька забезпечили його коштами на цю поїздку.

У Китаї займався по 12 годин на день. На цьому найпрестижнішому конкурсі ім. П. І. Чайковського змагалися 62 піаністи. Росія прислала 15 осіб. Дуже сильні команди були зі США, Канади і Японії. Два тижні змагалися молоді віртуози. На другий тур було допущено менше сорока процентів від числа всіх учасників.

З самого початку Роман потрапив до групи лідерів. Його виступи були зустрінуті криками: „Браво!“ У третьому турі брало участь тільки 6 музикантів. За умовами конкурсу у третьому ту-

рі він грав з симфонічним оркестром. Грав уперше в житті. Меренков став дипломантом цього престижного конкурсу.

Після конкурсу до нього підійшла дружина російського посла в Китаї, привітала і запропонувала йому дати серію концертів у країні. Але Роман поспішав до Москви на навчання, щоб надогнати пропущене.

Наступний конкурс ім. П. І. Чайковського відбудеться в Японії. Роман готує нову складну програму. Ним задоволені всі, але юнак до себе дуже вимогливий. Хай йому щастить у досягненні мети!

Шасливої наукової дороги, Віталію!

Його предки по матері не стояли осторонь громадського життя – були свідомими людьми. Прадід Михайло Дум'як, добрий будівельник, брав активну участь у будівництві школи в 1933–1934 рр., в роботі кооперативи „Поступ“ та сільської „Просвіти“, був членом секції „Сільський господар“, якою керував Корнелій Камінський. Односельці поважали Михайла Дум'яка і довіряли йому: 28 травня 1937 р. його обрали солтисом Нагуевич.

Дід Віталія Лесівціва Ілля Дум'як – учасник другої світової війни – пройшов фронтovими дорогами аж до Берліна, повернувся додому, нагороджений багатьма орденами й медалями.

Віталій Лесівців народився 1 січня 1979 р. У Нагуєвицькій школі вчився 9 років. В особовій справі учня немає жодної „четвірки“, все – „п'ять“. Дев'ять років навчання – дев'ять похвальних грамот. Навчаючись у восьмому класі Нагуєвицької середньої школи, був нагороджений Управлінням народної освіти, Львівською державною адміністрацією та Львівським державним університетом імені Івана Франка за друге місце, зайняте на 33-ій обласній олімпіаді юних фізиків Львівщини.

У дев'ятому класі отримав диплом першого ступеня за перше місце у телевізійній заочній фізико-математичній олімпіаді. Навчався Віталій у 9–11 класах також у заочній фізико-технічній школі Київського відділення Московського фізико-технічного інституту. За ці три роки навчання переважають відмінні оцінки.

Після закінчення 9 класу Нагуєвицької середньої школи став учнем Дрогобицького ліцею. Уже в 10 класі ліцею зайняв перше місце на міській олімпіаді з фізики, друге місце – на обласній, а на Всеукраїнській республіканській олімпіаді – третє міс-

це. У березні 1995 р. Міністерство освіти України надсилає В. Лесівціву такого листа: „Шановний Віталію Лесівців (10 клас педагогічного ліцею м. Дрогобича)! Щиро вітаємо Вас з перемогою на IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з фізики і III місцем, яке Ви на ній посіли. Це дає Вам право бути звільненим від фахових вступних випробувань і зарахованим до вищого навчального закладу за спеціальністю, для якої фізика прийнятною комісією встановлена як профільна дисципліна для вступних випробувань. Бажаємо Вам успіху!“

В 11 класі ліцею – нові успіхи: в міській олімпіаді юних фізиків – перше місце, в обласній – друге місце. 14 травня 1996 р. отримав посвідчення, що він є призером олімпіади з фізики, проведеної фізичним факультетом Львівського державного університету ім. Івана Франка у 1995–1996 навчальному році і має право на вступ до університету без вступних тестових випробувань.

Дрогобицький педагогічний ліцей закінчив з похвальним листом за особливі успіхи у вивченні фізики, математики та інформатики. Закінчив успішно й курси Єшко, добре володіє англійською мовою.

1996 р. його зараховують студентом фізичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка без вступних іспитів. У 2001 р. успішно закінчив університет за спеціальністю „радіофізика й електроніка“. Рекомендований вченою радою факультету до вступу в аспірантуру при Львівському національному університеті ім. Івана Франка. Затверджена тема його кандидатської дисертації: „Дослідження електронної структури локальних центрів у складних галогенідах лужних та лужноземельних металів із фазовими переходами“. Науковий керівник Віталія – доктор фізико-математичних наук, професор Іван Болеста.

У листопаді 2001 р. мав місячну наукову практику в лабораторії хімічного факультету Мюнстерського університету в містечку Штайнфурті (Німеччина). Там же взяв участь у п'ятому Штайнфуртському семінарі з надпровідників, кераміки та кристалів.

У журналі „Світ фізики“ (1999.– № 4.– С. 34–36) В. Лесівців у співавторстві з В. Хорозом надрукував статтю „Радіометр“. Про неї позитивно відгукнувся викладач Йоркського університету в Торонто (Канада) Марко Горбач у статті „Аспірантура в Північній Америці. Що вона може дати?“ („Світ фізики“, 2000.– № 2.)

Отож Віталій Лесівців обрав для себе шлях науковця. Його мрія – стати вченим. А його країни бажають йому щасливої наукової дороги.

Ми, що склали клятву Тітократа

1946 р. в селі відкрився фельдшерсько-акушерський пункт, який орендував приміщення в хаті Петра Кибзи. Донька цього господаря, Марія, довгі роки, від самого початку його існування працювала тут санітаркою. На пенсію вийшла 1992 р.

Першими медичними працівниками фельдшерсько-акушерського пункту працювали люди, прислані зі східних областей України. Особливою повагою серед наших краян користувався Петро Воронець – висококваліфікований фельдшер, який добре ставився до мешканців села, не одного порятував від хвороби.

1968 р. споруджено новий будинок, де розмістився фельдшерсько-акушерський пункт. 1973 р. штат працівників збільшився. Відкрилася лікарська амбулаторія. Тут працює завідувачка амбулаторії, лікар-стоматолог, фельдшер, акушерка, патронажна медсестра для дитячого населення, медсестра у фізіотерапевтичному кабінеті, деякий час працював і педіатр.

Довгі роки наша амбулаторія обслуговувала навколишні села: Ясеницю Сільну, Попелі, Довге, Рибник, Дерезичі. Праця тут була налагоджена на високому рівні, мала статус показового закладу. Лікарська амбулаторія республіканського значення.

Першим медичним працівником у рідному селі з уродженців Нагуевич була Ганна Чапля (Твердовська). Народилася 1934 р. Після закінчення 9 класу Нагуєвицької школи навчалася в Самбірському медичному училищі (фельдшерський відділ). Диплом отримала 1956 р. Працювала в рідному селі фельдшером. Разом з Ганною училище в Самборі закінчила нагуєвичанка Степанія Дум'як, яка багато років віддала охороні здоров'я мешканців села Дерезич біля Дрогобича.

До роботи Ганна ставилася сумлінно. Знання з медичного закладу мала ґрунтовні і незабаром завоювала любов та повагу односельців. Один медик на село довжиною 6 км. Бувало й так, що тільки прийшла з долішнього кінця, а тут вже виклик у горішній кінець, під самий ліс. На день проходила пішком по кілька кілометрів. Особливо важко було взимі, у великі сніги. У селі її любили, бо ніколи й нікому не відмовила в допомозі, ввічливо й тепло ставилася до хворих. Односельці називали її „Ганна-лікарка“. 1964 р. Ганна Чапля перейшла працювати до Нагуєвицької спецшколи-інтернату. Там було не менше роботи. Тут навчаються діти зі слабким зором. За їхнім здоров'ям треба

добре стежити й лікувати. Тому й не відпускали доброго працівника ще чотири роки після пенсії. На заслужений відпочинок вийшла 1993 р.

Другим медиком, що працювала разом з Ганною Чаплею, була уродженка Нагуєвич Ярослава Гром (Кімакович). Народилася 1939 р. Середню освіту здобула в рідній школі. Закінчила Бориславське медичне училище, де отримала диплом фельдшера. Працювала за спеціальністю в Жданівці, Мокрянах, а від 1962 р. – акушеркою в рідному селі. Проводила профілактичне щеплення дітей проти інфекційних хвороб, огляд жінок на виявлення онкологічних захворювань. 1973 р. переведена на посаду фельдшера. Приймала хворих за відсутності лікаря, надавала лікарську медичну допомогу, обслуговувала за викликом хворих вдома, здійснювала профілактичний нагляд за вчителями, працівниками ферми, механізаторами. Проводила велику санітарно-освітню роботу стосовно захворювання на туберкульоз.

Працювала чесно, добре знала свою справу. Вміла правильно встановити діагноз хворої людини. Багатьох рятувала в селі, з важким діагнозом скеровувала до районної лікарні. За добросовісну роботу щороку до Дня медичного працівника її нагороджували грамотами та грошовими преміями. Ярослава-фельдшер першої категорії. Будучи пенсіонеркою, ще працювала 5 років на тій же посаді до 2001 р. Загальний її трудовий стаж роботи в рідному селі – 38 років.

Любов Гром (Голубицька) народилася 1955 р. Закінчила 8 класів Нагуєвицької середньої школи в 1970 р. Вступила на навчання до Бориславського медичного училища на медсестринський відділ. Про медичну професію мріяла ще з дитинства. У липні 1973 р. її мрія стала дійсністю: закінчила училище і була прийнята на посаду лаборанта в лікарську амбулаторію рідного села. Працювала сумлінно, брала участь в усіх заходах з охорони здоров'я людей. Неодноразово мешканці Нагуєвич уночі стукали в її віконце і просили прийти порятувати рідних. Нікому не відмовляла.

1991 р. перейшла працювати до Дрогобицької міської дитячої лікарні на посаду дитячої медсестри відділу патології новонароджених дітей, де зарекомендувала себе сумлінним працівником, за що нагороджена грамотами.

1996 р. їй присвоєно 2 категорію медичної сестри дитячого стаціонару, у 2000 р. – першу. У травні 2001 р. взяла участь у конкурсі „Кращий за професією“. Посіла перше місце у лікарні і була нагороджена грамотою та грошовою премією, а вже на

початку 2002 р. їй надали вищу категорію медсестри патології новонароджених дітей.

Користується авторитетом серед колег, односельців, які завжди звертаються до неї за порадою: адже лікарська амбулаторія в центрі села. А вона – поруч, завжди порадить, допоможе, бо вважає це своїм обов'язком. Позаду 30 р. невтомної і дуже відповідальної праці. А вона й не думає про відпочинок, повна сили й енергії.

Лікарська амбулаторія в Нагуевичах з 1976 р. була базою передового досвіду республіканського значення. Першим її завідувачем був Зеновій Петришин (з Дрогобича), після нього – Володимир Балакір (з Києва). Тут ще працювали Люба Луцевич (з Губич), Ірина Желем (з Борислава). Чверть віку відпрацювала в Нагуевичах лікар Оксана Гулик (з Дрогобича). Брала участь у громадському житті села: співала в сільському хорі, була членом дільничної комісії на виборах депутатів різних рівнів.

Зараз у лікарській амбулаторії працюють дев'ять фахівців. Це переважно молоді люди, перед якими ще довга життєва дорога. Вони енергійні, людяні і ввічливі.

Ярослава Твердовська (Халавко) народилася 1958 р. Закінчила Нагуєвицьку середню школу і в 1975–1978 рр. навчалася в Бориславському медичному училищі (акушерський відділ). У Нагуєвицькій лікарській амбулаторії з 1979 р. на посаді санітарного фельдшера. 1984 р. почала працювати медичною сестрою у дитячому садочку „Колосок“. З 1995 р. – дільнична сестра Нагуєвицької лікарської амбулаторії. 1999 р. їй надано першу категорію медичної сестри поліклініки.

Олександра Майкут (Кімакович) народилася 1974 р., закінчила 8 класів Нагуєвицької середньої школи, де була активною учасницею танцювального гуртка, брала участь у позакласній роботі школи. У 1989–1992 рр. навчалася в Бориславському медичному училищі. У Нагуєвицькій лікарській амбулаторії працює від 1999 р. Медична сестра фізіотерапевтичного кабінету.

Люба Кошова (Хруник) народилася 1971 р. Закінчила дев'ять класів Нагуєвицької середньої школи. Була активною учасницею позакласних заходів. У 1991 р. закінчила Бориславське медичне училище. Відтоді працює фельдшером лікарської амбулаторії. Брала участь у художній самодіяльності Народного дому „Просвіта“ (член хору, декламатор).

Галина Котик (Фрішко) народилася 1966 р. Закінчила Підбузьку середню школу, Львівське базове медичне училище. Після його закінчення працювала в Нагуєвицькій спецшколі-інтернаті. Від 1995 р. – патронажна медична сестра лікарської амбулаторії.

Дарія Кігічак (Куцмида) народилася 1964 р. Закінчила Підбузьку середню школу, Бориславське медичне училище (акушерський відділ). З 1985 р. працює в сільській лікарській амбулаторії.

Людмила Регей, 1969 р. народження. Закінчила Івано-Франківський медичний інститут 1991 р. Від 1995 р. – лікар-стоматолог Нагуєвицької лікарської амбулаторії.

Михайло Винницький народився 1948 р. Освіта середня. Трудову діяльність почав у 1965 р. водієм у міській санітарно-епідемічній станції м. Дрогобича. Від 1973 р. – водій швидкої допомоги Нагуєвицької лікарської амбулаторії. В 1986 р. працював на Чорнобильській АС. Активіст сільського життя: депутат сільської ради, обирався депутатом Дрогобицької районної ради. Довголітній керівник добровільної народної дружини. Заслужений дружинник УРСР. За сумлінну працю нагороджений багатьма грамотами. 30 років віддав праці у сільській лікарській амбулаторії.

Степанія Дум'як – молодша медсестра амбулаторії. Працює тут від 1992 р. Старанна і сумлінна.

Галина Кімакович (Чапля) – завідувачка лікарської амбулаторії. Народилася 1964 р. Нагуєвицьку середню школу (1971–1981 рр.) закінчила на „відмінно“. Деякий час працювала в колгоспі імені Івана Франка в рідному селі, а 1984 р. зарахована студенткою Тернопільського медичного інституту, який закінчила в 1990 р. Інтернатуру проходила на базі станції швидкої і невідкладної медичної допомоги в Тернополі. 1991–2003 рр. – лікар станції швидкої і невідкладної медичної допомоги в Дрогобичі. Від лютого 2003 р. завідує лікарською амбулаторією в Нагуєвичках.

Нова доба вносить нові корективи в роботу медичних працівників Нагуєвицької лікарської амбулаторії. Вперше на Дрогобиччині в селі буде організовано амбулаторію сімейної медицини для забезпечення первинною медико-санітарною допомогою кожного члена сім'ї і населення сімейно-територіальної ділянки. Під амбулаторію сімейної медицини планується використати приміщення колишнього дитячого садка „Колосок“.

Близько ста випускників Нагуєвицької середньої школи здобули середню медичну освіту, сім осіб – фахівці з вищою освітою: Микола Чапля (с. Юліана), Микола Чапля (с. Миколи), Кімакович Галина, Тарас Петрицин, Іван Лоек, Світлана Кімакович, Іван Чапля (с. Миколи).

Першим нагуєвичанином, що отримав диплом лікаря, був Юліан Гром. Він народився у 1938 р. в сім'ї сільського кравця

Миколи Грома, який 1947 р. переїхав до Борислава. Юліан продовжив навчання в Бориславській середній школі № 4, яку закінчив з золотою медаллю. Це був другий уродженець Нагуевич, нагороджений золотою медаллю. 1955–1961 рр. навчався у Львівському державному медичному інституті. Перші кроки у лікарській практиці зробив у Трускавці й Бориславі.

Від 1965 р. навчався три роки в клінічній ординатурі при Львівському медичному інституті. Залишився працювати у Львові. Ця вістка дуже радісно сприйнялася в селі. Нагуевичі пишалися ним.

Юліан Гром обіймав посаду лікаря в п'ятій міській клінічній лікарні, був заступником завідувача відділенням, завідувачем відділення, головним нештатним урологом м. Львова. Він згадує: „З 1961 р. по даний час я виконав близько 10 тисяч операцій, від найскладніших до найпростіших. Маю задоволення, що багатьом людям, якщо не врятував життя, то принаймні продовжив його. Мене завжди тягнуло до практичної роботи, а тому на наукову працю часу не вистачало“.

Лікар-хірург Ю. Гром виростив і вивчив доньку, яка закінчила Львівський державний університет ім. Івана Франка (факультет міжнародних відносин). Працює викладачем економіки у Львівській медичній академії для іноземних студентів (викладання ведеться англійською мовою).

Для нагуевичан є великою честю, що саме Віктор Кімакович (батько і мати – уродженці Нагуевич, мати живе в селі) 3 червня 2002 р. очолив управління охорони здоров'я Львівської області. Про нього ми уже згадували у першій книжці „Нагуевичі“ (стор. 148). Лікар-ендоскопіст, доктор медичних наук, професор, академік Академії наук національного прогресу. Головний редактор медичного часопису „Практична медицина“, завідувач кафедри ендоскопії та малоінвазивної хірургії Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького.

Автор 112-ти наукових праць, в т. ч. двох підручників для студентів медичних інститутів та лікарів, чотирьох монографій.

У розмові з кореспондентом „Високого замку“ Віктор Кімакович наголосив на тому, що у працівників медицини цінує їхню професійну майстерність, ставлення до своїх обов'язків, чуйність та людяність. Адже всі вони приймали клятву Гіппократа. Сам умілий фахівець, він високої думки про українських лікарів: „Попри всі негативні явища у медицині, більшість наших спеціалістів працює за покликанням...“

Випускник школи 1979 р. Микола Чапля (с. Миколи) 1983 р. закінчив з відзнакою Бориславське медичне училище. Лікарсь-

кої практики набрався в с. Свидниця Яворівського району Львівської області. Звідси пішов на військову службу. Після демобілізації вступив до Військово-медичної академії в Санкт-Петербурзі. Закінчив факультет підготовки військових лікарів для Військово-морського флоту та лікувальний факультет і був призначений начальником медичної служби атомного підводного човна.

Пройшов поетапно свою медичну (від фельдшера, лікаря-уролога вищої кваліфікаційної категорії до начальника урологічного відділення Трускавецького реабілітаційного центру МВС України) й офіцерську кар'єри (від солдата, начальника медичної служби до майора медичної служби у Німеччині, Північній Африці, гарнізонах Російської Федерації та Прибалтики).

Як начальник урологічного відділення Трускавецького реабілітаційного центру МВС України, він займається лікуванням офіцерського складу працівників міліції та членів їхніх сімей. Свою роботу за спеціальністю поєднує з науковою діяльністю в галузі вивчення ефективності лікування хворих із запальними процесами сечовидільної системи – ліквідаторів аварії на Чорнобильській атомній станції.

М. Чапля є активним учасником багатьох науково-практичних конференцій, де виступає з доповідями про результати своїх досліджень, які зібрані у двох монографіях: „Загальні адаптаційні реакції і резистентність організму ліквідаторів аварії на ЧАЕС“ (Київ, 2000 р.), „Чорнобиль. Імунітет. Нирки“ (Київ, 2001 р.). Він автор понад 25 статей на медичні теми, учасник наукових форумів та конгресів (Ужгород, Чернівці, Львів, Трускавець, Ялта, Одеса, Київ, Мінськ, Санкт-Петербург).

Основна область наукових інтересів М. Чаплі – це дослідження механізмів взаємозв'язків між функціями нирок, станом гемостазу та імунітету при тривалій дії факторів радіаційного забруднення. Він вніс багато нового до комплексної характеристики негативного впливу наслідків ЧАЕС на організм людини.

Молодий учений вперше показав, що патологічні зміни у ліквідаторів аварії найбільше виявляються під час активної форми розвитку калькульозного пієлонефриту, трохи менші під час латентної його фази, а наймінімальніші при асептичному процесі в нирках. Також вперше проаналізував внутрішньосистемну і міжсистемну скорегованість та продемонстрував високу інформативність коефіцієнта спряженості, істотно відмінного при різних типах і фазах ушкодження нирок. Розвинув і конкретизував положення про детермінацію функціональних параметрів нирок, вираженість імунодисфункції та сечового синдрому.

му. Висунув концепцію, що обтяження певних типів порушення функції нирок зумовлено значним ослабленням функціональних захисних систем організму.

Написав кандидатську дисертацію, яка розглядається рецензентами Вченої Ради інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України. Микола Чапля є активним членом Асоціації вчених, науковим співробітником (за сумісництвом) клінічної групи відділу експериментальної бальнеології вказаного інституту. М. Чапля займається й громадською діяльністю: він член координаційної ради міста Трускавця, входить до складу комісії з розробки проекту Статуту територіальної громади м. Трускавця. Проведені науково-практичні дослідження Миколи Чаплі мають перспективний науковий потенціал, що є вагомим внеском у розвиток курортології і медичної реабілітації. За активну участь у громадському житті Трускавця нагороджений грамотою Трускавецької міської ради, відзначений керівництвом медичного реабілітаційного центру.

Як нагуєвичанин, він вивчає творчість свого славетного землянина І. Франка, цікавиться українською та світовою літературою. У Миколи Чаплі – дружна сім'я: дружина Оксана – вчителька математики, виросла на Франковій Слободі, син Микола та донька Наталія своїми успіхами тішать батьків.

Старша сестра Миколи Чаплі Дарія закінчила Бориславське медичне училище й працює за фахом. Там же на „відмінно“ навчався й молодший брат Іван. Він вступив до Львівського медичного інституту і закінчив його в 2001 р. Працює лікарем-стоматологом.

Не знав вивезений енкаведистами в Сибір Іван Чапля (с. Якова), що його онуки стануть ученими й будуть охороняти здоров'я своїх співвітчизників. Іван Чапля та його три сини і дві доньки нічим не завинили перед радянською владою. Їхня вина полягала в тому, що це була порядна, працююча сім'я, яка своєю працею здобула повагу й авторитет серед мешканців Нагуєвич.

1948 р., коли комісари організовували в селі колгосп, Івана Чаплю тяжко побили в сільській раді, бо не хотів віддати зароблене працею своїх рук у колгосп, і вивезли всю сім'ю далеко від рідного краю. Батьки там і померли, а діти повернулися, щоб далі жити й працювати в рідному селі. Одружувалися, виховували дітей, женили їх. Ростуть хороші й працюючі правнуки, бо походять з міцного хліборобського кореня.

На зміну старшому поколінню медичних працівників приходить молодше. Світлана Кімакович (випускниця Нагуєвицької

школи) закінчила Львівський медичний інститут (факультет фармакології). Працює у Львові.

У Дрогобицькому медичному коледжі навчаються випускники школи Іван Чапля, Мар'яна Чапля, Вікторія Махневич.

Велике діло любові, терпеливості й абнегації

Простора двоповерхова школа в Нагуєвичах, відкрита в 1996 р., милує око кожного, хто прибуває до рідного села письменника. Поставлена в центрі села, вона, мов казковий палац, височить на невеликому горбочку, біля якого тихо хлюпоче потічок Ріпник. Про таку школу ми, селянські діти, на початку 20-го століття могли тільки мріяти.

Прямуємо до парадного входу. Про те, що це школа в рідному селі письменника, нагадує бюст Івана Франка. Серцем сприймаються слова обобіч бюста. Зліва: „Учителем школа стоїть!“ Цей мудрий Франків вислів нагадує кожному про велику працю вчителя у вихованні молодого покоління, про те, що багатство души педагога передається його учням.

У поемі „Панські жарти“ великий Каменяр підкреслював, що Бог обдарує кожну людину тим чи тим талантом. А ось учителя, на його думку, Господь обдарував насамперед любов'ю до дітей:

*Який же дар дістали ті,
Що так дітей учити вміють?
Мені здається, в скарбі тім
Любови найбільш дісталось їм.*

Професія вчителя – найшляхетніша на світі. В моїй уяві постають добрі, терплячі й вимогливі мої педагоги: Гонората Винницька, Марія Проценко, Володимир Коваленко, Марія Волох, Євгенія Єднака, Степан Старовойт. Я згадую про них з великою пошаною, пам'ятаю їхні зморшки на обличчі, їхнє привітне ставлення до своїх вихованців, їхню турботу про дальшу долю тих, що вийшли зі школи. І якщо я стала педагогом, то завдяки їм, моїм мудрим наставникам.

Учительську працю Каменяр трактував, „як велике діло любові, терпеливості й абнегації“. Про фундаментальну роль освіти в духовному житті України, в її самоутвердженні й державності

І. Франко писав у „Одвертому листі до галицької української молоді“: „Без власних шкіл і виробленої освітньої традиції, без перейнятого освітніми і народолюбними думками духовенства, без популярного і вищого письменства, преси... без міцної опори а масах народу та інтелігенції, Україна готова опинитись знов у ролі ковадла, на якому різні чужі молоти вибиватимуть свої мелодії“ (Т. 45.– С. 404).

Справа бюста – слова Каменяра, що закликають нашу молодь вчитися старанно й працю свого мозку та рук віддати на вівтар служіння рідній Україні: „Здобуйте знання, теоретичне й практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статочних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявляти ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею“ (Том 45, стор. 409).

Школа розрахована на 689 учнів. У 2002–2003 навчальному році навчалось 319 учнів. За шість років її функціонування школу закінчили 244 випускники. У школі 16 кабінетів, 8 класів, 9 лабораторій, дві майстерні, спортивний та актовий зали, бібліотека. Опалення центральне, водяне. Добре обладнана їдальня та гардероб на 400 місць.

У школі – 49 вчителів, з яких 44 мають вищу освіту, п'ять – середню спеціальну. Педагогічний колектив працює над такими проблемами: вдосконалення змісту і методів проведення уроку як основної форми навчально-виховного процесу, використання творчої спадщини Івана Франка з метою виховання любові до рідного краю, української мови на уроках з основ наук і в поза-класній роботі.

Нагуєвицькі педагоги прагнуть повною мірою забезпечити виховання патріота-українця на основі відродження національних традицій, вивчення рідної історії, мови, літератури, поза-класної роботи, готувати й виховувати молоде покоління фізично розвинутим, готовим до праці й захисту Вітчизни.

Одним з найважливіших завдань школи є якісне засвоєння учнями програмового матеріалу. Питання успішності завжди стоїть на контролі дирекції школи. Двічі на рік даються директорські контрольні роботи, результати яких аналізуються в наказах та на нарадах при директорові, розроблені також заходи щодо поліпшення успішності.

Щоб підвищити якість знань учнів проводиться певна робота з обдарованими учнями й тими, що відстають. З ініціативи завуча Ігоря Корча і під керівництвом вчителів математики (В. Звіра, Я. Страшівської, В. Чаплі, Г. Климко) у 1999 р. учні школи взяли участь у Міжнародному математичному конкурсі „Кенгу-

ру“ (наказ № 64 від 26 квітня 1999 р.). Відмінний результат показали три учні, добрий – сім учнів. Учителям математики та завучу І. Корчу оголошено подяки, а учням вручено різні призи та дипломи. За підсумками участі в олімпіадах школа займає призові місця.

Директор школи Микола Стельмах працює в Нагуєвичках від 1993 р. Старший учитель, вища категорія. Його уроки відзначаються високим науковим рівнем. Використовує нетрадиційні методи навчання, практикує елементи програмового й проблемного методів, проводить цікаву позакласну роботу. Принциповий і об'єктивний в оцінюванні знань учнів та роботи кожного вчителя. Під його керівництвом у школі організована велика робота з вивчення учнями й вчителями творчості Івана Франка, надається допомога в цьому відношенні іншим школам, підтримуються зв'язки з батьківщиною Тараса Шевченка, Закарпаттям.

Заступник директора Ігор Корч досконало знає свій предмет. Вчитель вищої категорії, старший учитель. Використовує передові прийоми й методи навчання. Прагнення навчити школярів мислити, довір'я до дітей, поєднання об'єктивної оцінки їхньої діяльності з максимальною вимогливістю – характерні риси вчителя. Використовує систему заліків, тестів, диференційований підхід та самостійну роботу учнів. Його учні – переможці районних олімпіад з фізики.

Як заступник директора з навчально-виховної роботи добре організовує навчально-виховний процес у школі. Важливу роль у підвищенні загального фахового і методичного рівня вчителів відіграє шкільний методичний кабінет, оформлений І. Корчем. У ньому зосереджено багато матеріалів на допомогу вчителям.

Ірина Глинка (відмінник народної освіти, учитель-методист), Степанія Чабан (вища категорія, старший учитель) – вчителі української мови та літератури. Наполегливо працюють над удосконаленням уроку, забезпечують глибоку змістовність, високий науковий рівень, ефективність кожного заняття. Їхні уроки стали уроками людяності, добра, справжнього мистецтва. Ведуть позакласну роботу. Організували кабінет української мови і літератури. Вчать мислити, пізнавати життя, формувати загальнолюдські ідеали доброти, милосердя, честі, порядності.

Ці педагоги продовжують традиції старшого покоління вчителів-словесників, зокрема Марії Сольвар („Відмінник народної освіти“). Ерудована вчителька, яка ґрунтовно знала свій предмет, була добрим класним керівником. Заслугою М. Сольвар є те, що весь її випускний клас вступив до Дрогобицького педагогічного інституту ім. І. Франка на різні факультети.

Вихованці цієї вчительки стали видними діячами нашої культури: Мирослава Волох – член Спілки художників України, Марія Твердовська – старший науковий працівник музею І. Франка в рідному селі, а Люба Здендяк (Тимишин) – секретар сільської ради. М. Сольвар – колишня активна учасниця сільського хору. Пенсіонерка.

Молодше покоління словесників – Оксана Федьків, Ігор Гром – працюють в школі більше 20 р. Добре володіють програмовим матеріалом. Вчать своїх вихованців мислити. Прищеплюють їм любов до рідного краю, виховують інтерес до творчості І. Франка, використовуючи екскурсії в музей письменника в рідному селі. Члени „Просвіти“.

Володимир Звір, Ярослава Страшівська, Віра Чапля, Ганна Климко – вчителі математики. Мають високу науково-теоретичну підготовку. Працюють творчо, не обмежуючись рамками шкільних програм. Вимагають від школярів висловлювати свої думки чітко, аргументовано, вичерпно. Змістовно проводять індивідуальну роботу з учнями, які займають призові місця на олімпіадах, вступають у вищі навчальні заклади.

Володимир Чабан – вчитель історії, „Відмінник народної освіти“, вчитель-методист. У Нагуєвицькій школі працює з 1975 р. Уроки проводить творчо, на високому методичному, науковому та ідейному рівні. Секрет успіху вчителя – любов до свого предмета, безперервне творче зростання, вдосконалення педагогічної майстерності. Практикує проведення уроків-мандрівок, екскурсій, конференцій, диспутів. Проводить змістовну позакласну роботу з учнями, які займають призові місця на олімпіадах, вступають у вищі навчальні заклади. Пенсіонер. Працює.

Ярослав Баган – вчитель зарубіжної літератури, „Відмінник народної освіти“. У Нагуєвицькій школі працює з 1988 р. Спочатку був директором школи. Турбувався про будівництво нової школи, в якій зараз навчаються учні. Його уроки відзначаються науковістю, емоційністю, належним рівнем активізації школярів. Здійснює міжпредметні зв'язки з українською літературою, історією, музикою та образотворчим мистецтвом. Оформив кабінет зарубіжної літератури. Проводить краєзнавчу роботу.

Степанія Мудра („Відмінник народної освіти“, старший учитель), Любов Баган – вчителі зарубіжної літератури. Їхні уроки відзначаються високим рівнем професіоналізму, творчості. Докладно знають тексти зарубіжних авторів. Виховують в учнів любов і повагу до культурно-національних, духовних та історичних цінностей України. Проводять цікаву позакласну роботу зі свого предмету. Степанія Мудра – колишня активна учасниця

сільського хору. Л. Баган на уроках етики утверджує в учнів повагу до принципів християнської моралі. Члени „Просвіти“.

Степанія Підбузька – вчителька англійської мови. Старший учитель, вища категорія. Проводить різні види діалогічного мовлення: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін думками, повідомлення. Успіху в рівні знань і умінь школярів досягає завдяки диференційованому підходу до учнів. Її досвід вивчають вчителі району. Учні С. Підбузької – переможці олімпіад.

Галина Даньків, Люба Шумеляк, Ганна Чапля, Люба Мілева, Марія Олійник – вчителі молодших класів. Відмінно володіють методикою викладання предметів у початкових класах. Уроки цих вчителів відзначаються високим науковим, методичним рівнем викладання, дидактичною, розвивальною і виховною спрямованістю. Домагаються грамотності учнів шляхом поєднання вивченого теоретичного матеріалу з виробленням практичних навичок. Вміло організують роботу над текстом, дбають про розвиток активності і самостійності у читанні художньої літератури.

До приходу цих молодих педагогів-класоводів у школу працювали Іван Тимишин, Анастасія Дрогобицька, Юліан Гром (випускники Бориславського педучилища), Катерина Голубицька, Теодозія Соляник. Всі вони сумлінно працювали, виховуючи в учнів любов до рідного краю, його краси. Розвивали в душах своїх вихованців людяність, доброту, чесність. І. Тимишин, А. Дрогобицька уже покійні.

Марія Чапля – вчителька географії. Наполегливо працює над виробленням у школярів географічних понять. Забезпечує не тільки належний рівень знань, але й привчає учнів працювати з усіма найважливішими джерелами знань – підручниками, мапами, статистичними матеріалами. У викладанні курсу географії використовує краєзнавчий матеріал. Завідує кабінетом географії.

Іванна Чапля викладає біологію. Старанно готується до уроків, використовує додаткову літературу. Знайомить учнів з основами сучасної біологічної науки. Вправно створює на уроці проблемні ситуації. На уроках і в позаурочний час озброює учнів екологічними знаннями, виховує бережливе ставлення до природи. Завідує кабінетом біології.

При нагоді хочеться згадати про попередніх вчительок біології (тепер пенсіонерів) Анастасію Чаплю та Іванну Микитич. Чапля вміло керувала працею учнів на шкільній ділянці, проводила з гуртківцями дослідницьку роботу. Її вихованці брали участь у районних виставках досягнень на дослідних ділянках.

І. Микитич (старший учитель) приділяла значну увагу формуванню національної гордості за багатства рідного краю. Члени екологічного гуртка під її керівництвом організували шкільний заповідник „Ярина“ та оформили екологічну стежку, за якою розробили маршрут. Цікавими і змістовними були її вечори на біологічну тематику.

Іван Балицький, Ігор Гром (с. Леоніда) – вчителі фізичного виховання з вищою освітою. Люблять свій предмет. Вимогливі, чітко ставлять мету і формулюють освітні, оздоровчі та виховні завдання уроку. Використовують навчальні, тренувальні й оздоровчі типи уроків. При виконанні вправ враховують індивідуальний фізичний стан учнів. Збірні команди школи – неодноразові переможці спартакіад школярів.

Ярослава Добрянська – вчителька трудового навчання. Добре володіє методикою викладання, старанно готується до кожного уроку. Широко використовує міжпредметні зв'язки. Вчителька – вмілий організатор гурткової роботи. Прищеплює почуття національної гідності, готуючи виставки вишивок учнів.

Галина Фирта – заступник директора з національного виховання учнів, вчитель математики й інформатики. Має відповідну теоретичну підготовку. Володіє методикою викладання цих предметів. Працює над формуванням у школярів знань, умінь і навичок, потрібних для використання сучасних інформаційних технологій. Особливу увагу приділяє практичним заняттям, на яких формує в учнів навички та вміння дослідницького характеру.

Степан Москаль – вчитель трудового навчання. Має належну науково-теоретичну і практичну підготовку. Добре знає програмний матеріал. Теоретичну частину програми викладає у тісному зв'язку із сучасним розвитком науки і техніки. Особливу увагу звертає на формування навичок обробки деревини та металу, дотримання порядку виконання технологічних операцій. Вироби, виготовлені учнями, щороку експонуються на шкільних виставках.

Олег Страшівський – інструктор водіння трактора, вчитель музики. Забезпечує належний рівень викладання своїх предметів. Його учні добре справляються з водінням трактора. Під час їзди дотримується правил безпеки. До уроків музики готується сумлінно. Активний у позакласній роботі. Наказом районного відділу освіти йому оголошено подяку за друге місце у конкурсі художньої самодіяльності.

Степанія Мацько – вихователь учнівської молоді. Ініціативний працівник, провела низку цікавих виховних заходів. Уміє згуртувати учнівський колектив на добрі справи в позаурочний

час. Перевагу віддає заходам на патріотичну тематику. Інтелегентна і тактовна з учнями.

Виховна робота є однією з найважливіших ланок діяльності школи. Нею охоплюються всі складові національного виховання: патріотичне, естетичне, правове, трудове, фізичне. З ініціативи вчителя історії Володимира Чабана внесено цікавий струмінь у роботу самоврядування. Усі класи називаються козацькими куренями (мають ім'я героя України, герб, прапор, пісню), об'єднуються в Козацьку Січ.

Виховна робота різноманітна за формою й змістом: конференції, лекції, семінари, усні журнали, ранки, вечори, брейн-ринги, літературні кафе, міс школи, вечорниці.

Вчителі початкових класів залучають до виховних заходів батьків своїх учнів: „Великодні гарні свята“ (Г. Даньків), свято бабусь (М. Олійник, Л. Шумеляк), свято Букварика (Г. Чапля), ранок „Дякуємо, перша вчителько“ (Л. Мілева).

Формуванню національної свідомості школярів сприяли такі загально-шкільні заходи: конференції до днів народження М. Грушевського, С. Бандери, свято до Дня Злуки „Ти воскресла, Україно“, „День пам'яті героїв Крут“, усний журнал „Рідна мова“. Щорічно відзначаються дні народження Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки.

Класні керівники під орудою Г. Фирти провели емоційні й змістовні заходи на духовну тематику: свято Пресвятої Богородиці, святого Миколая, „З Христом у серці“, конкурс Великодньої поезії, виставку писанок, вечір „Андрей Шептицький – світильник істини“, Хресна дорога, Вертеп.

Традиційними стали вечори – зустрічі з випускниками, відзначення Дня вчителя, Свята Матері.

Для учнів старших класів проводяться нові форми відпочинку: вечір „Романтичне побачення“, інтелектуальні шоу „Як стати мільйонером“, „Перший мільйон“, свято Валентина, Андріївські вечорниці тощо. Юнаки демонстрували свою фізичну силу у змаганнях на кращого силача. Проводяться КВК, конкурси на кращого читця поезій.

Педагоги школи беруть активну участь у громадських організаціях села. Вони депутати сільської ради, брали участь у всіх виборчих кампаніях, були членами й очолювали виборчі комісії. Вчителі школи – члени „Просвіти“ та „Рідної школи“.

На базі Нагуєвицької середньої школи проводилися районні семінари з української літератури (І. Глинка, С. Чабан, М. Стельмах), історії (В. Чабан), англійської мови (С. Гвоздецька, С. Підбузька), географії (М. Чапля).

Нагуєвицька школа на піднесенні. Плануються нові заходи патріотичного й естетичного характеру, пов'язані з підготовкою до 150-річчя від дня народження нашого великого земляка: поглиблене вивчення творчості письменника у всіх класах, туристські маршрути по місцях Івана Франка на Дрогобиччині, підготовка вечорів і ранків. І як традиція – вивчення курсу франкознавства.

Від першого кроку на поріг рідної школи й до останнього прощального дзвоника прямують юні нагуєвичани з печаттю Франкового духу, який іде з ними протягом усього життя. І так буде вічно!

Усі матеріали про школу взято з архіву її дирекції.

Я можу, я хочу, я пишу

Під високим Ділом, що маєстатично розлігся у горішніх Нагуєвичках, стоїть хатина Осипа Петрицина, учасника Другої світової війни, нагородженого багатьма відзнаками за мужність і героїзм у жорстоких боях з фашизмом. У тій хаті Осип і Наталія (мати походить з роду Халавки, який за часів Івана Франка був у селі вїтом) виховали трьох синів: Тараса, Богдана, Івана – і наділили їх працьовитістю, розумом, душевною щедрістю.

Тарас став лікарем, Богдан закінчив три вищі навчальні заклади і далі навчається, а наймолодший Іван – викладач Франкового вузу. У післявоєнний період важко було вчити дітей, а батьки ще й хату будували. Та сини не чекали на допомогу батьків, а власними силами ставали на ноги і домагалися здійснення своїх мрій.

Тарас народився 1955 р. Закінчив 8 класів Нагуєвицької середньої школи в 1970 р. І вступив на навчання до Бориславського медичного училища, яке закінчив 1974 р. за спеціальністю „фельдшер-акушер“. Відслуживши армію, продовжив навчання у Ленінградському медичному інституті імені Мечнікова. Здобув спеціальність лікаря-інфекціоніста. Спочатку працював в м. Нікоуз – районному центрі Ярославської області Росії.

Від 1985 до 1997 року працював у Трускавці на посаді лікаря-дієтолога та завідувача інфекційного відділення міської лікарні. 1997 р. перевівся до районної лікарні м. Козова Тернопільської області на посаду завідувача інфекційного відділення, де працює й тепер.

Богдан народився 1957 р. Закінчив Нагуєвицьку школу в 1975 р. і вступив на навчання в будівельний технікум. Після служби в армії навчався (1978–1983 рр.) у львівському державному університеті ім. Івана Франка на факультеті журналістики. Працював кореспондентом Хмельницької обласної газети „Радянське Поділля“, Козівської районної газети „Радянське слово“. На досягнутому не зупинявся, продовжував навчання: закінчив історичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, факультет працівників соціальної роботи Донецького державного університету.

Працював учителем історії у школах Дрогобича та Борислава, директором Дрогобицького міського центру соціальних служб, завідувачем відділу молоді та спорту Дрогобицького міського виконавчого комітету. Стажувався в Польщі, Німеччині, США. Був делегатом всеукраїнського з'їзду „Молодь за майбутнє України“. Член КУНу. Учасник декількох всеукраїнських фестивалів, які проходили в Києві, в міжнародному дитячому центрі „Артек“ м. Севастополя та в м. Донецьку. За активну громадську роботу має подяки Міністерства молоді та спорту, республіканських служб для молоді, Чорноморського військового морського флоту України.

Іван народився 1959 р. Середню освіту здобув у Нагуєвицькій школі (1967–1977 рр.), закінчив Підбузьке ПТУ з відзнакою. 1978 р. вступив до Львівського державного політехнічного інституту, який закінчив у 1983 р. з присвоєнням йому кваліфікації „інженер-електронник“. Два роки був на військовій службі (1983–1985 рр.) Звільнившись з армії, став працювати старшим інженером Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. Івана Франка. Згодом переведений на посаду наукового співробітника та викладача кафедри загальнотехнічних дисциплін інженерно-педагогічного факультету.

Заочно навчався (1995–2001 рр.) в аспірантурі інституту педагогіки Академії педагогічних наук (Київ), захистив кандидатську дисертацію з методики використання нових інформаційних технологій навчання.

У моїх руках диплом кандидата педагогічних наук (мого колишнього учня) Івана Петрицина. Читаю і душа радіє, що в Нагуєвичих непересічні люди, талановиті та працелюбні: „Рішенням спеціалізованої вченої ради Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України на підставі прилюдного захисту дисертації Петрицину Івану Осиповичу присуджено науковий ступінь кандидата педагогічних наук зі спеціальності теорія й методика трудового навчання. 12 червня 2002 р.“.

Він автор більше двадцяти п'ятьох наукових праць і навчально-методичних посібників для студентів, вчителів та учнів. Іван Петрицин – викладач кафедри основ виробництва інженерно-педагогічного факультету на посаді доцента Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка.

„Я можу, я хочу, я мушу!“ – поставили брати Петрицини перед собою мету і домоглися її здійснення. Не загордилися, у спілкуванні дуже прості й ввічливі, допомагають батькам по господарству. Кожен батько чи мати пишалися б такими синами.

Церква Перенесення мощів св. о. Миколая

Її почали будувати в травні 1801 р. на місці колишнього монастиря, який спалили турецько-татарські завойовники. Від згорілої святині залишилися дерев'яні розп'яття Ісуса Христа. Одно висить біля дверей церкви, а друге – на могилі похованих повстанців „Нечая“, „Курта“, „Орла“. Ангели над царськими воротами і на вітварі, дерев'яні підсвічники – теж реліквії монастиря. Образ святого Миколая та другу ікону, яка погано збереглася, громада продала за 120 марок.

У церкві є Євангеліє з 1818 р. На ньому збереглася печатка і напис про те, що цю книгу куплено в книгарні відомого торговця М. Димета і в його майстерні виконано оправу для Євангелія.

Михайло Димет (1821–1890) – львівський міщанин, купець, довголітній радний м. Львова. Він один з перших постачав у Галичину літературні твори зі Східної України. У 1862 р. привіз із Києва „Кобзар“ Шевченка. Був великим меценатом: підтримував матеріально журнали, читальні, Товариство ім. Шевченка.

Нагуевичі належать до Мокрянського деканату. Декан – Іриней Головацький, владика Самбірсько-Дрогобицької єпархії – Юліан Вороновський. Єпископську хіротонію йому уділив Високопреосвященний владика Володимир Стернюк 30 вересня 1986 р., а 17 квітня 1994 р. відбулася інтронізація на Правління Єпископа Самбірсько-Дрогобицької єпархії.

За церковним шематизмом 1998 р. маємо такі дані про цей храм: „Нагуевичі, населення 2442 особи. УГКЦ – 1200 осіб. Храм Перенесення мощів св. о. Миколая, збудований в 1801 р. Від 1946 р. – РПЦ (за отця Михайла Єднакого). 1962 р. закрита. 1989 р. відкрита як РПЦ. 1991 р. повернено у власність УГКЦ. Завідувач о. Василь Гром, одружений, народився 25 серпня

1951 р. 14 березня 1993 р. висвячений. До 1939 р. церква мала 41 га 24 а ріллі та 35 га 58 а сіножатеї“.

Тривалий час дяками в церкві були Йосип Вольчак та Йосип Кімакович. Вони вчилися дяківства у Степана Вольчака, Василя Лоска та Степана Чаплі. Всі вони працювали в Нагуєвицькому лісництві і, працюючи в лісі, вчилися уставу, церковного співу. У 1990 р. Степан Вольчак раптово помер. Дяком став його брат Йосип. Помагали йому В. Лоск та Й. Кімакович.

Старше покоління дяків готувало собі зміну. Школу церковного канону, відправ Ігор Тимишин пройшов у Степана Буцяка, який у храмі паламарував. Мав усі потрібні книжки, добре їх знав. Коли ще жив Степан Вольчак, то Ігор Тимишин вчився у нього воскресних гласів. Тарас Кімакович вчився дякувати у свого батька Йосипа та тестя, Йосипа Вольчака.

1991 р. за рекомендацією священника Андрія Якубіва Ігоря Тимишина послали на дяківське навчання при святій Трійці в Дрогобичі. У 1993 р. Ігор Тимишин закінчив дяківсько-регентську школу. Брав участь у святкуванні 400-річчя унії в Дрогобичі. Дякував з єпископами і священниками. Тоді владика Ю. Вороновський дав йому благословення і постриг на дякування у храмі Перенесення мощів св. о. Миколая. Це було на Зелені свята 1993 р.

12 квітня 2001 р. несподівано помер Йосип Вольчак. Дяком став Ігор Тимишин, помагає Тарас Кімакович. Померли також Василь Лоск, Степан Чапля, що довгі роки співали на відправах.

Від 1989 р. паламарем у церкві був Степан Буцяк. Після його смерті, тобто з 1998 р., паламарем служить Іван Франко (син Якова). Він походить з нащадків Степана Франка – рідного брата Каменяревого батька. Закінчив музичну школу в Дрогобичі. У будні дні заміняє й дяка.

Перші дзвони з дзвіниці забрали австрійці під час Першої світової війни. Другі дзвони до церкви купив Михайло Винницький. Їх у 1943 році забрали німці. Дмитро Климко викував дзвони з труб. Вони були дуже слабенькі. У незалежній Україні новий дзвін до церкви купив Микола Гвоздецький. Дзвін назвали „Миколаєм“. Йосип Вольчак, Василь Мураль, Мар'ян Лоск купили за церковні гроші новий дзвін у Роздолі. Освятив цей дзвін священник Василь Гром. Назвали його Андрієм на честь малого паламаря Андрія Гутника.

До церкви 1991 р. добудована паламарка. Мурували її брати Микола та Василь Саяки, Андрій Чапля (канонік). Їм виплачено 541 крб. Годувала майстрів Ольга Мацько. Хрести на пала-

марку і на каплицю в Крегельниці 1991 р. виготовив Ігор Тимишин. Микола та Юліан Гуняки зробили до церкви вісім півкруглих вікон за 200 гривень.

Дуже багато для ремонту церкви зробив Йосип Вольчак, що був дяком у храмі від квітня 1973 р. до квітня 2001 р. (28 р.). Він знайшов малярів, що її реставрували, привіз плити для оббивки стін. Йосип Вольчак був дяком-самоуком. Трохи вчився в дяка Григорія Паращака, що згодом висвятився на священника.

На іконостасі у храмі написано, що в 1856 р. війтом у Нагуєвичих був Гнат Тимишин. Це з його донькою Марією був у першому шлюбі Яків Франко, батько письменника.

Парафіяни церкви Перенесення мощів св. о. Миколая широ офірують до церкви різні речі. Микола Фридер подарував Євангеліє, образ св. о. Миколая (виносний). У 2001 р. Юліан і Катерина Кімаковичі купили до храму вишиту плащаницю. Перед Різдом 2002 р. Галина Сарабрин вислала з Італії вертеп. Катерина Кімакович з Англії подарувала фелони. Михайло Тимишин з Канади прислав обрус на стіл. Марія та Володимир Гутники подарували три пари хоругов (чорні, сині, жовті).

Все вишиття в церкві вишивали: Ірина Чапля, Ганна Твердовська (ж. Володимира), Ганна Даньків (Бадинська), Ганна Даньків (молочарка), Оксана Чапля, Степанія Мацькевич, Сюзанна Лоек.

Біля церкви Перенесення мощів св. о. Миколая (горішня) та церкви св. о. Миколая (долішня) стоять дзвіниці, що є пам'ятками дерев'яної архітектури XVIII ст. Дзвіниця біля долішнього храму була пошкоджена вогнем у 1919 р., коли польська жандармерія зіграла на дзвіницю хлопчиків 12–13 років і вимагала від них сказати, хто у селі має зброю. Нагуєвичани відремонтували дзвіницю, не змінивши її стилю.

У книзі „Перлини дерев'яної архітектури Бойківщини (з альбомів Михайла Драгана)“ Романа Сулика знаходимо такий опис дзвіниці в Нагуєвичих: „Дзвіниця каркасної конструкції, квадратна у плані, має три рівні. Нижній рівень комбінований. Він розділений широким піддашшям, опертий на підкоси. Під ним відкритий каркас, а вище піддашшя – шальований дошками. Другий рівень виконаний у вигляді галереї з підсябиттям. Його стіни кожуховані гонтою до основи арки. На третьому рівні дзвіниця знову зменшується і переходить у восьмирік, який у верхній частині має вигляд галереї з аркадою. Верх дзвіниці, як і верх церкви, перекритий низьким шоломоподібним дахом. В основному форми дзвіниці увібрали в себе традиції оборонного дерев'яного будівництва“.

Церква св. о. Миколая та її дзвіниця взяті на облік як пам'ятки архітектури загальнонаціонального значення.

У 90-их роках 20 ст. відремонтовано й дах – перекрито новою бляхою. 1996 р. церква святого о. Миколая згоріла. На щастя, вогонь не перекинувся на дзвіницю, і вона збереглася до наших днів у первісному вигляді.

У лісі Крегельниця був холерний цвинтар. У книзі „Октоїх“ (1800 р.) написано: „1831 р. в Австріяцькому краї панувала велика холера. У Нагуєвичих 224 особи на тую холеру одного місяця померли. Того самого року поляки точили війну з москалями“. У Крегельниці стояла каплиця, яка згоріла в 1947 р. Нову каплицю на місці згорілої збудував Юліан Гаврилик. Гроші на будівництво дав йому Степан Буцяк.

Плебанія біля церкви Перенесення мощів св. о. Миколая була збудована 1905 р. У 1954 р. знищена. 17 лютого 1992 р. було почато будівництво нової плебанії по вулиці Бориславській, 17-а. Площа 15 арів. Розташування кімнат робив Федір Сопотницький. Хату почали будувати за голови сільської ради Михайла Дрогобицького. А документи на право власності греко-католицька громада виробила лише 13 березня 2002 р.

Бетон громада біла власноручно. Стіни будинку муровані й биті зі шлаку майстрами Миколою Сопотницьким, Михайлом Хруником, Василем Орищакком. Головний майстер Василь Клишко. Плиту на хаті заливали з допомогою крана. Подавав суміш Іван Гаврилик (с. Федора). Дах робили брати Микола та Василь Салаяки. До плебанії Ігор Гром зробив кухонну стінку. Житлова площа будинку – 69,5 кв. м.

1999 р. на подвір'ї плебанії викопано криницю, а в 2000 р. збудовано стайню. 2001 р. площа плебанії огорожена від дороги парканом.

Обидва храми в Нагуєвичих будували за священника Василя Винницького, що був тут парохом від 1799 до 1828 р. Під будову храму св. о. Миколая (долішня) прадід Івана Франка Іван Кімакович відпустив шість моргів свого поля. Будували церкву будівничі Іван Панас та Ілько Дум'як за кошти громади та з допомогою війта Гната Тимишина. Іван Панас не був нагуєвичанином, а Ілько Дум'як був стрийком Костя Дум'яка, писаря нагуєвицької громади, що був кумом Якова Франка.

Один з нащадків Ілька Дум'яка, Михайло, був також будівельником, а певний час – війтом Нагуєвич. Старожили ж твердять, що головним майстром храму св. о. Миколая був нагуєвичанин Іван Сольвар.

Після Василя Винницького, від 1828 р., пастирем нагуєвицької громади став Микола Вітушинський, але він помер на холе-

ру на самому початку епідемії. Тому не було кому зупинити наших односельців, щоб не палили живцем людей.

Для оздоблення храму св. о. Миколая кілька ікон намалював хрещений батько Івана Франка Данило Навроцький. Він був малярем.

У згаданій книзі Р. Сулика знаходимо й опис церкви: „План церкви утворений з трьох квадратів, більший з яких розміщений посередині, а два менші – зі сходу та заходу. Зруби і стіни ззовні шальовані дошками. Внутрішні простори храму розділені між собою широкими арочними вирізами. Простір нави відкритий на повну висоту. Бабинець на другому рівні має вузькі хори, оперті на двох стовпах. У 1972 р. проведено реставрацію пам'ятки“.

Храм св. о. Миколая належить до УПЦ КП. За шематизмом 1998 р. нараховує 1242 особи. Від 1946 р. (за о. Михайла Єдного) РПЦ. 1962 р. закрита. 1989 р. відкрита – РПЦ. З 1994 належить УПЦ КП. 1996 р. згоріла. Будується новий мурований храм УПЦ КП. 1996 р. побудована каплиця, де відбуваються Богослужіння.

З дзвіниці цієї церкви були зняті дзвони в 1914 і 1942 рр.

Тіркє заробітки

Гей, розіллялось ти, руськеє горе,
Геть по Європі і геть поза море.

І. Франко. Цикл „До Бразилії“

У моїх руках перша португальська газета російською мовою „Слово“. Це тижневик, який виходить на 40 сторінках від серпня 2001 р. Друкуються матеріали й українською мовою. Цю газету з Португалії привіз нагуєвичанин Василь Віткович. Що породило це видання? Туга за рідним домом, за Батьківщиною. Наш крайнин розповідав, як вони прагнуть прочитати українську книжку чи газету там, далеко від рідної землі. В. Віткович, людина сімейна, поїхав на заробітки в Португалію. Як ставало боляче за свою і своєї країни долю, виливав біль на папері. „Дуже хвилюють мене ті страждання, які переносять далеко від рідної землі, своєї сім'ї наші заробітчани, – писав у листі до мене мій односелець. – Коли лінії людських страждань перетина-

ють мені дорогу, то не можуть пройти мимо мого серця, а тривожать душу і залягають у ній назавжди. Я люблю свій народ, свою мову й рідну Україну“.

Друкується в газеті „Слово“. У вірші „Співвітчизникам“, який найкраще передає картину поневірянь наших краян на чужих землях, він пише:

*В країні іншій щастя ми шукаєм
І хочем бути свої серед чужих.
А через рік чи два додому повертаєм
І робимось чужі серед своїх.*

*Нелегко жити у чужому краї,
Коли душею ти – на тій землі,
Де народилась пісня колицьова,
Дитинства нашого щасливі дні.*

*Нелегко жить, коли не бачиш,
Як в небі чистому курличуть журавлі,
Як дві веселки низько нахилились
І воду п'ють в широкому Дніпрі.*

10 червня 2003 року в місті Фатімі народилася Спілка українців у Португалії. Вона буде сприяти успішному розв'язанню проблем, яких у заробітчанин з кожним днем стає щораз більше. Лист із Португалії прийшов напередодні Франкового свята – 147-ої річниці від дня народження поета. В. Віткович вислав привітання учасникам свята від Спілки українців та дві нові поезії, надруковані в газеті „Слово“: „Іванові Франкові“, „Рідне село“. Наводимо вірш „Рідне село“:

*О краю мій, люблю тебе без тямі,
Підгір'я те, що під старим Ділом,
І ті стежки, де босими ногами
Топтав малим, що в'ються за селом.*

*Немов гірлянда, між відрогами Карпат
Лежить село моє в долині
І розквітає, як весною в полі мак,
І люди в ньому щедрі й серцю милі.*

*Як я люблю, як я люблю тебе, мій краю,
Цей тихий шелест трав і шум лісів,
Крик журавлів в високім небокраю
І на калині солов'їний спів.*

*Твої лани із ярої пшениці
І неба чистого блакить,*

*Джерел гірських, немов кристаль, водиці,
Що вниз струмочками кудись біжить.*

*Як молода під білою фатою
З барвінковим вінком на голові,
Село моє так розцвіта весною,
І гори зеленіють в вишині.*

Хоч тужить українець за рідною землею, все ж почуття гумору не покидає його й у далекій стороні. У цьому плані характерна гумореска „Гірки заробітки“ Олександра зі Львова (без прізвища). Подаємо з неї лише декілька рядків:

*На обід нам до їдальні можна не ходити:
На стіні яйце засмажить, на даху зварити.
І на чай нам тратить гроші зовсім не потрібно,
Бо тече вода із крана на узвар подібна.
І попробуйте напитись такою водою,
Коли склянки неможливо втримати рукою.
Сонце шкварить сказилось, від Фару до Порту,
А ми тут давно вже хочем все послати „к чорту“.*

Продовжуємо славні традиції минулого

10 серпня 2003 р. в Нагуєвичах відбулася презентація новоствореного футбольного клубу „Каменяр“ та освячення спортивного стадіону в центрі села, за середньою школою. Це один із заходів, що запланований сільським комітетом з підготовки до 150-річчя від дня народження нашого славного краянина.

Освячення провів о. Андрій Безушко. Презентацію вступним словом відкрив колишній гравець команди, яка існувала за радянської влади, Олександр Самох. Виступили: сільський голова, керівник клубу Ярослав Мацько, головний тренер Іван Кімакович, голова Федерації футболу Дрогобицького району Василь Кобільник, який повідомив, що нагуєвичанка Ірина Чапля брала участь у складі збірної команди Львівщини у всеукраїнському турнірі серед дівчат-футболісток. Президент клубу, депутат районної ради Михайло Чапля дуже багато зробив для облаштування ігрового поля. Допомогу в придбанні спортивної форми надав народний депутат України Петро Димінський.

На поле вийшли дві команди: „Каменяр“ і „Беркут“ (Підбуж). Почалася захоплююча гра у присутності великої кількості

вболівальників. У першому таймі гол забили беркутівці з Підбужа. У другому – нагуєвицькі футболісти зрівняли рахунок. Матч закінчився з рахунком 1:1. Кращих гравців обох команд нагороджено цінними подарунками. Найкращому гравцеві „Беркута“ Мар’янові Строгушу Г. Гром подарувала свою книжку „Нагуєвичі“.

Матчі першого кола нагуєвичани спочатку проводили на стадіонах суперників. У восьми поєдинках команда втратила чотири очки: один програш і одна нічия.

Сьогоднішній клуб „Каменярь“ продовжує традиції своїх попередників. Початок розвитку футбольної гри у селі дало спортивно-пожежне товариство „Січ“ приблизно в 1907–1909 рр. Матчі нагуєвицьких футболістів з суперниками з Ясениці Сільної, Урожа, Унятич відбувалися на Базарищі. Футбольні змагання проводилися в неділю аж до 1939 р. З приходом червоних всі спортивні, просвітні організації розпалися. Після Другої світової війни сільська влада роздала Базарище під будівництво власних осель колгоспникам.

Сімдесятиріохрідний Степан Добрянський згадував про те, що в 1949 р. відбувся футбольний турнір серед школярів Дрогобицького району. Директор Нагуєвицької середньої школи Степан Волох допоміг учителеві фізичного виховання Петрові Вітковичу організувати команду, яка взяла участь у турнірі. Спортивної форми гравці не мали. Грали у звичайних майках і трусах. Нагуєвицькі школярі перемогли суперників і стали переможцями. У турнірі тоді брали участь Степан Добрянський, Іван Годій, Василь Климко, Михайло Сопотницький, Микола Климко та інші.

1963 р. великий уболівальник футболу Василь Хруник допоміг молоді облаштувати футбольне поле на місці колгоспного току біля роздоріжжя. Учні школи обсадили його кущами. Тут грали школярі, відбувалися товариські матчі з командами сусідніх сіл. Найкращими футболістами того часу були: Степан Фирта (1942 р.), Степан Сабаранський (1942 р.), Йосип Іванчик (1934 р.), Михайло Вольчак (1949 р.), Михайло Гузан.

Нова хвиля футбольного азарту почалася в 1968 р., коли Іван Винницький (с. Йосипа) організував футбольну команду, яка взяла участь у грі на першість Дрогобицького району. Тодішніми гравцями „Каменяря“ були: Михайло Климко (1947 р.), Омелян Саяк (1944 р.), Іван Калапунь (1944 р.), Дмитро Лялюк (1944 р.), Омелян Хруник (1945 р.), Михайло Тимишин (1948 р.), Йосип Даньків (1948 р.), Йосип Кімакович (1948 р.), Михайло Винницький (1948 р.), Іван Кімакович (1948 р.), Степан Вин-

ницький (1951 р.), Михайло Подляшецький (1951 р.), Орест Голубицький (1952 р.), Микола Сабаранський (1952 р.), Іван Франко (1952 р.), Йосип Чапля (1950 р.), Василь Пехунь (1951 р.).

Нагуєвицький футбольний клуб займав призові місця в Дрогобицькому районі. Після успішного сезону 1968 р. нагуєвицькі футболісти брали участь у чемпіонатах району 1969 і 1970 років, але виступили менш вдало.

1971 р. в Нагуєвичках було облаштовано новий стадіон на місці, де зараз стоїть середня школа.

Змагання в чемпіонаті району проходили в двох зонах. У кожній виступило по 10 команд. Після першого кола нагуєвицький клуб „Каменяр“ був у п'ятірці найкращих футбольних клубів району. У цьому сезоні успішно виступили такі футболісти: Іван Кімакович, Левко Добрянський, Орест Голубицький, Василь Пехунь, Володимир Сенчишак, Василь Халавко, Іван Тимишин, Володимир Сопотницький. Велику допомогу футболістам надавав тодішній голова колгоспу ім. І. Франка Зіновій Мудрий, який виділяв автобус для виїзних матчів, забезпечив команду формою.

У наступних роках (особливо в 1975 р.) футболісти „Каменяра“ були одними з найкращих у Дрогобицькому районі. У той час його гравцями були: Михайло Чапля, Іван Кімакович, Тарас Кімакович, Дмитро Курп'як, Олександр Самох, Богдан Петрицин, Степан Лагдан, Степан Борисенко, Степан Сабаранський, Ігор Лунів (с. Миколи), Орест Чапля, Ігор Страшівський, Йосип Дум'як, Василь Халавко, Василь Мураль, Віктор Фридер, Тарас Гром, Микола Чапля, Микола Сопотницький, Іван Сенчишин.

Десь у 90-их роках 20 ст. футбольний запал пригас, і до 2003 р. команди не було. Колишні члени цього клубу: М. Чапля, О. Самох, І. Кімакович, В. Мураль – стали ініціаторами повернення спортивної слави нагуєвицькому клубові „Каменяр“. Зараз клуб очолює турнірну таблицю Дрогобицького району. У ньому є молоді, багатобіцяючі гравці: Василь Гром, Ігор Шуст (воротарі), Михайло Гармич, Олег Хруник, Михайло Хруник, Андрій Винницький, Любомир Височанський (захисники), Юліан Буцяк, Микола Курп'як, Іван Халавко, Михайло Кахній, Роман Іванчик, Роман Мацькевич, Ігор Балущ, Микола Буцяк (півзахисники), Ярослав Височанський, Роман Калапунь, Михайло Гаврилик (нападники).

Новий колектив за неповний рік становлення довів, що прагне стати лідером у другій лізі районної першості. Франківці домоглися своєї мети. Вони перемогли всіх своїх суперників і посіли перше місце. Попереду матчі за першу лігу. Хай їм щастить!

Питаймося, люди, що ти українці...

1856 р.*

Село голодне, голе і обдерте,
Повалене, немов кривавий звір,
До синього Ділу шляхом приперте,
Вперезане вузьким потічком Збір.

А на горбі слобідським чути молот,
Що виграє, немов орган.
Тут, у селі, панує нужда й голод,
А бенкетує й веселиться пан.

У ті хатини під низенькі стріхи
Недоля заглядає мало не щодня.
Немає щастя тут, ні втіхи,
Бо не усіх прокормить матінка-земля.

Он там сіріють розмежовані кусочки,
Де хлоп не може заробить гроша,
Нужденний ходить, навіть без сорочки,
І кров'ю плаче вся його душа.

1987 р.

---

* 1856 р. – рік народження І. Франка.

1880 р.*

І знов побачив він своє село родинне,
Де світ пізнав і зрозумів життя,
Куди весь час тривожна думка лине,
Куди йому немає вороття.

Воно лежало перед ним, як на долоні,
В низькій долині, в зелені садів.
Он там він пас ще у дитинстві коні,
А в тих лісах із Мавкою зустрівсь.

Вона йому наворожила всього,
Казала, що досягне верховіть,
А він, обдертий, повернувся до нього,
Не оминув тюремних лихоліть.

Та вірив він в свою щасливу долю,
В призначення велике і святе.
Звідси у світ пішов до боротьби за волю,
З цього шляху ніколи не зверне.

1993 р.

---

* 1880 р. – другий арешт поета.

Ріпницька гора

Сонечко палить, немов ковальське горно.
Три верби сумують на горі.
На траві навкруг не зелено, а чорно –
Ріпники сидять в тяжкій журбі.

Тут спочинок... Борислав – вже за горою,
Де прямують бідаки сільські.
Тиху бесіду ведуть поміж собою
Про нестатки, бо нема землі.

Треба заплатити цісарські податки
Та купити одяг і взуття!
Де дістать грошей на ті страшні видатки,
На мізерне і скупе життя?

У душі же жевріє п'янка надія:
Заробити гріш і вилізти з біди.
– Поможи нам, Пресвята Мати Маріє,
З горем позмагатись поможи!

На марних, засмалених обличчях –
Вираз нескінченної жури.
Ноги й руки ріпників – сухе патиччя.
– Боже, їх на силі підкріпи!

Скільки парубків і газдів з Нагуевич
Протоптало стежку в Борислав!
Цюників Максим, завалений у шахті,
Дев'ять годин помочі благав...

Відпочили... І пішли у царство мрії...
Дійсність бориславська – чорна і гірка,
А за ними тужно в безнадії
Плакала висока Ріпницька гора.

Мої українці

Пишаймося, люди, що ми – українці,
Народ працьовитий, співучий такий,
А мова в нас ніжна, як гра на сопілці.
Народе! Розкуйся і душу розкрий!

Поляки й татари, болгари чи німці
У дружбі і згоді хай з нами живуть.
Братаймося, люди, бо ми – українці,
Єдина в нас мати, єдина в нас путь.

А розум і воля із працею в спілці
Вкраїну прикрасять, як маковий цвіт.
Єднаймося, люди, бо ми – українці,
Талантами нашими всіяний світ.

Нової держави міцніють пагінці,
І ми ще побачим своє майбуття.
Любімося, люди, бо ми – українці,
Допоки на світі існує життя.

Не схід і не захід – не треба облуди,
Це все українська родюча земля.
А ми пам'ятаймо, брати мої любі:
Вкраїна єдина, прекрасна й свята.

До праці, братове, до згоди віднині,
Бо лінь і ненависть нам щастя вкрадуть.
Клянімось на вірність своїй Україні,
Франко і Шевченко із нами ідуть.

Тут починається Франкова Стежка

Привіт тобі,
мій друже вірний, гаю

Фрагмент скульптури „Днів“

Скульптура „Кохана“

Скульптура „Прометей“

Скульптура „Мойсей“

Композиція „Захар Беркут і руські воїни“

На „Галичині носок“

Учасники зборів у Пагуєвицях,
де вирішувалось питання побудови
дитячої оселі ім. І. Франка

Музей І. Франка в рідному селі

Відновлена садиба Ясена Франка

Внутрішній вигляд кімнати в будинку
на садибі поета

Музей письменника в Кривопілля
(Івано-Франківщина)

Музей-оселя родини І. Франка
в Сидірках (Івано-Франківщина)

Перша лауреатка премії ім. І. Франка –
югославська поетеса Десанка Максимович
на садибі Франка. 1961 р.

Пам'ятник, установлений Яковом Франком
і нагусянською громадою на честь екасування
нащадки в Галичині

**Відкриття
пам'ятника й музею поета
в Вінніпегу, Канада**

**Перший пам'ятник Франкові
на Прикарпатті,
с. Слобода Коломийського району**

**Перший пам'ятник нашому
кращинові в рідному селі**

**Пам'ятник І. Франкові
на Личаківському цвинтарі**

**Пам'ятник Каменярів
в Дрогобичі**

**Пам'ятник І. Франкові
в Києві**

**Монумент І. Франка
у Львові**

**Пам'ятник Каменярів
в Трускавці**

Пам'ятник Каменяреві в с. Тухля
Сколівського р-ну Львівської обл.

Пам'ятник поетові
в Тернополі

Пам'ятник І. Франкові
в Теробовлі (Тернопільщина)

Пам'ятник письменникові
в Глен-Спей, Нью-Йорк

Пам'ятник І. Франку
в Калуші

Пам'ятник І. Франку
в Міссісауга, Канада

Пам'ятник поетові
у Відні

Меморіальна таблиця Каменяреві.
Львів, вул. Ген. Чупринки

Меморіальна таблиця на будинку колишньої гімназії в Дрогобачі, де вчився поет

Меморіальна таблиця на будинку, де І. Франко читав поему „Мойсей“. Турка Львівської обл.

Меморіальна таблиця поетові. Тернопіль, вул. Кирила Острозького

Зустріч українських поетів з вчителями й учнями Нагуєвицької середньої школи. Виступає директор музею І. Франка Григорій Франко (небіж Каменєра). У центрі – М. Рильський і П. Тичина 30 вересня 1950 р.

Павло Душка —
селянський поет
з Тернопільщини,
друг І. Франка.
Фотографія
від Івана Блажківця

Степан Сенюк —
шкільний товариш
І. Франка
в Ясениці Сільській

Андрій Франко
(син поета)

Тарас Франко
(син поета)

Петро Франко
(син поета)

Галина Франко-Ключко
(донька поета)

Петро Ключко
(зять поета)

Галина Франко-Ключко
з синами: стоїть Тарас,
сидить Мирон

Опучка Захара Франка Ганна
виходить заміж за Юсіна Шумелюка.
Перший справа – її брат Іван.
Сидить перша зліва її сестра Дарія.
За молодими стоїть батько Григорій
Франко і мати Тетяна

Ганна Франко-Ключко
з сином Мироном,
невісткою Надією,
внучкою Галею

Василь Франко – син Захара з сім'єю

Галина Ключко –
правнучка І. Франка

Дарія Франко-Порада (з чоловіком і сином) – онука Захара Франка

Дарія Шуст – правнучка
Захара Франка

Розалія Сойка – правнучка
Захара Франка

Степан Дрогобицька –
донька вбитого
гестапівцями Миколи Франка

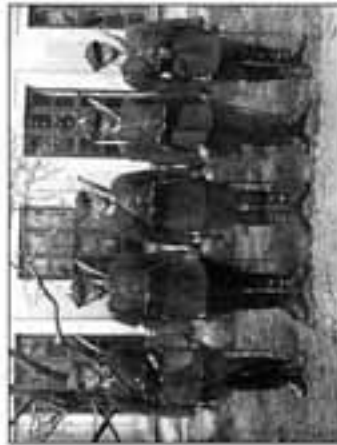
Сотник Іван Гонга (Гамалія) –
небіж поета,
онук Онуфрія

Лєся Шумєлак –
молоде пагішини
Захарового роду

Гнат Твердовський веде своїми кіньми
до Дрогобича ропу, яку добували в Нагуєвничках

Юліан Твердовський (перший справа)
у польському війську. 1930 р.

Початок будови школи в Нагусевичах. У центрі сидить Микола Чаповський – будівничий школи. Позаду сидить віїт Василь Твардовський. Праворуч Чаповського стоїть директор школи Корнелій Каміньський

Корнелій Каміньський зі своїми вихованцями

Директор школи Степан Волох (сидить у центрі) і вчителі Говората Вишницька, Євгенія Єднака. Стоять зліва: Ярослава Добрянська, Іван Тимшівня, Феодосія Коваль, Петро Франко (дві особи невідомі), Василь Твардовський, Ганна Чапля. 1948 р.

Михайло Дум'ак – сільський коваль, що передав своє знаряддя до відновленої кулі Якова Фрамка

Андрій Юринець – директор Підбузької СШ, загинув у Гостиславле

Василь Магніс – мешканець Підбужжя, загинув у Гостиславле

Володимир Солзеник – чоловік Теодозії, загинув у Гостиславле

Теодозія Солзеник – вчителька в Нагусявичах

Іван Машко – учасник Другої світової війни, активіст драмгуртка

Петро Масар – добрий кравець та учасник драматичного гуртка

Галина Чахла – довголітній керівник Будинку культури

Марія Чахла – довголітній бібліотекар села

Марія Дрогобицька
в українській пош.
1920 р.

Розалія Рурак (перша справа в другому ряді)
серед нескорених українців в Ілті, 1956 р.

Брати Іван
та Юліан Фридри
біля пам'ятника
Іванові Франку
в Бориславі

Активісти культурно-мистецького
життя Нагусяч: акордеоніст Стенан Лоск,
танцюристка Марія Гром. Стоять зліва:
Розалія Бадниська, Марія Оркуш, Віра Гром,
Розалія Твердовська, Ольга Волох,
Юліан Чапли, Стенанія Гром.

Хор Будинку культури –
учасник обласного конкурсу.
Керівник З. Страшівський

Хор хлопчинок
середньої школи.
Керівник Теодозія Солганик,
Солісти: Юліан Чапля
та Михайло Сопотницький.
1974 р.

Сімейний ансамбль З. Страшівського.
Зліва: син Олег, дружина Ярослава,
син Ігор, З. Страшівський

Виступ братів
Ігоря та Олега Страшівських
у Шевченковому гаю
у Львові.
Акомпанує батько Зиновій

Авсамбль „Яворина“.

Зліва: Марія Стремецька, Степанія Гвоздецька, Степанія Мудра, Лєся Височанська, Катерина Дрогобицька, Ганна Чапля, Галина Данисів, Ярослава Странівська, Степанія Чабан, Керівник З. Странівський

На поклін до Кобзаря.
Вчителі середньої школи біля пам'ятника Тарасові Шевченкові в Києві. Зліва: Ганна Гром, Степанія Мудра, Юліан Гром, Людмила Бурлака, Марія Сольвар та Галина Сольвар

Зустріч нагуєвицьких вчителів з Іваном Миколайчуком на Гуцульщині, у смт. Верховина, під час зйомки фільму „Авничка“. Автографи для Марії Сольвар та Ганни Гром

Письменник Роман Горак і нагуєвицький художник Левко Мишентич у музеї І. Франка

**Владисла Юліан Вороновський
на святкуванні 200-річчя
церкви Перенесення мощів
св. о. Миколай**

**Великдень, 2002 р.
Святкує греко-католицька
група**

**Великдень, 2001 р.
Святкує православна громада**

**Дзвіниця при церкві св. о.
Миколай. Загальний вигляд**

Ярослав Мацько –
сільський голова

Марія Сольвар –
вчителька української
мови та літератури.
Пенсіонерка

Ірина Глинна –
вчителька української
мови та літератури

Директор школи Микола Стельмах (третій справа). Зліва від нього сільський голова Я. Мацько, вчитель Олег Страшівський. Справа від директора: завуч Ігор Корч, вчителі Володимир Чабан та Ігор Гром. Стоять (справа): Степанія Мацько, Марія Чапля, Степанія Глоздецька, Степанія Підбузька, Віра Чапля, Ганна Климо, Ярослава Страшівська, Степанія Чабан, Іванна Чапля, Марія Прусська (секретар), Галина Фирта

Степанія Янківська (Гнодецька) –
випускниця Нагусявської СШ,
майор міліції

Віталій Лесів – аспірант
Львівського Національного
університету ім. Івана Франка

Богдан Войтусік – кандидат фізико-
математичних наук

Любомир Сольвар – директор
технікуму гірничих технологій та
економіки в Червонограді

Степан Гірчак – автор збірки поезій „Втрачаю розум... Я кохаю“

Віктор Кімакович – начальник Львівського обл. відділу охорони здоров'я. Академік

Роман Меренков – юний піаніст. Китай, 2002 р.

Микола Чацля (с. Миколи) – лікар-уролог і його дружина **Оксана**

Працівники лікарської амбулаторії.
Зліва стоять: Ярослава Грозь, Степанія Дум'як, Розалія Садлівська,
Галина Котик, Люба Кошова та
Михайло Винницький

Микола Чапля (с. Юліана)
– лікар-гінеколог

Тарає Петрицик приймає хворих

Іван Петрицик – кандидат
педагогічних наук

Футбольна команда „Каменяр“,
1975 р.

Зліва направо стоять: суддя Хробак, районний інструктор зі спорту Михайло Хомик, Степан Борисенко, Йосип Дум'як, Орест Чапли, голова колгоспу ім. І. Франка Зінодій Мудрий, Ігор Страшівський (с. Петра), Василь Халавіко, Віктор Фридер, Тарас Гром, Іван Ківакович, голова спортивного товариства „Колос“ Комарницький. Сидять: Мар'ян Яцулак, Микола Чапли, Микола Сопотницький, Іван Сенчишак, Олександр Самох, Ігор Луїві

Тріо „Марія“.
Зліва: Леся Ясіньська, Марія
Лазорович, Світлана Гром.
Керівник С. Гром

Ярослав Семотук з дружиною під час відвідин садиби І. Франка.
Червень 2001 р.

Відомий спортивний журналіст в діаспорі Омелян Твардовський (уродженець Пагуснич, справа) з редактором газети „Народна воля“ М. Дупляком біля пам'ятника Іванові Франку в Глен-Спей, Нью-Джерсі, 1989 р.

Використана література

---

1. **Арсенич П.** Прикарпаття в житті Каменяра.– Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996.– 77 с.
2. **Бонь В., Оркуш М.** Літературно-меморіальний музей у селі Івана Франка.– Львів: Каменяр, 1978.– 61 с.
3. **Вегеш М.** Августин Волошин і Карпатська Україна.– Львів: Дзвін, 1991.– № 3.– С. 85–90.
4. **Горак Р., Гнатів Я.** Іван Франко. Рід Якова.– Львів: Місіонер, 2000.– 231 стор.
5. **Давидова М.** Літературно-меморіальний музей Івана Франка в Криворівні.– Ужгород: Карпати, 1976.– 110 с.
6. **Дем'ян Г.** Августин Волошин // За вільну Україну.– 1990, 12 липня.
7. **Дем'ян Г.** Таланти Бойківщини.– Львів: Каменяр, 1991.– 324 с.
8. **Денисюк І.** Іван Франко в Криворівні.– Львів: Вид-во Львівського університету, 1962.– 34 с.
9. Дзвони Підгір'я.– 2002, 15 червня.
10. Енциклопедія українознавства.– Київ: Молоде життя, 1994.– Т. 2.– 799 с.
11. Історія міст і сіл. Львівська область.– Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії АН УРСР, 1968.– 979 с.
12. Іван Франко у спогадах сучасників.– Львів: Кн. журн. вид-во, 1956.– 593 с.
13. **Кікта С.** Доктор Зенон Винницький з Нагуєвич // Галицька зоря.– 2002, 5 квітня.
14. **Ключко-Франко Г.** Іван Франко і його родина.– Торонто, 1956.– 132 с.
15. **Когут М.** Калущина в іменах.– Дрогобич: ВФ „Відродження“, 1999.– 215 с.
16. **Когут М.** Підгірки: минуле і сучасне.– Дрогобич: ВФ „Відродження“, 2000.– 163 с.
17. Культура і побут населення України.– Київ: Либідь, 1991.– 230 с.
18. Літопис нескореної України.– Львів: Просвіта, 1993.– Т. 1.– 797 с.
19. Літопис УПА.– Торонто–Львів.– Т. 19.
20. **Лопата П.** Сергій Литвиненко – визначний скульптор // Альманах УНС.– Парсіппані–Нью-Йорк: Свобода, 1999.– С. 178–185.

21. Медведик П., Михайлюк І. Іван Франко і літературна Тернопільщина.- Львів: Вид-во Львівського університету, 1963.- 76 с.
22. Мороз О., Халімончук А. Шляхами Івана Франка.- Львів: Каменяря, 1966.- 103 с.
23. Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. Випуск перший.- Львів: Логос, 2000.- 226 с.
24. Площанський В. Королівське вільне місто Дрогобич.- Дрогобич: Бескид, 1991.- 55 с.
25. Росоха С. Сойм Карпатської України.- Львів: Меморіал, 1991.- 88 с.
26. Франко І. Твори в 50-ти томах.- Київ: Наукова думка, 1986.- Т. 45.- 570 с.
27. Франко І. Галицько-руські народні приповідки.- Львів, 1901-1910.- Т. 1, 2, 3.
28. Франко І. Документи й матеріали.- Київ: Наукова думка, 1966.- 541 с.
29. Франкознавчі студії: Збірник наукових праць Дрогобицького педагогічного університету.- Дрогобич: Вимір, 2002.- Т. 2.- 409 с.
30. Франко Т. Про батька.- Київ: Держ. вид-во худ. літ., 1964.
31. Шевченко в краю Франка. Пам'ятники Кобзареві на Дрогобиччині.- Дрогобич: Коло, 2003.- 78 с.

Зміст

---

*Ми житимеш вечно між нами,
безсмертнее слово Франка*

Франків меморіал	5
Музеї Каменяря	31
У людській пам'яті, у бронзі і граніті	37
Франків скарб	70
Іван Франко і Ясениця Сільна	86
Третій арешт Івана Франка	95
Як було з Нобелівською премією	98
Іван Франко і Ян Каспрович	102
З людьми і для людей	104

Діти Івана Франка	110
Галя Ключко	119
Небожі Каменяра	121
Дівчина з Війтівської гори	132
Нащадки Захара говорять англійською	133
Леся Шумеляк – гілочка Франкового роду	135
Нескорені з роду Онуфрія	136
Ювілеї Івана Франка пройшли через моє серце	140
Події в Нагуєвичах, пов'язані з І. Франком	144

З окришити мичувашини

Зі спогадів Михайла Грома	152
Іван Гаврилик – сучасник Каменяра, голова нагуєвицької „Просвіти“	167
Ілько Бадинський і його нащадки	172
Нагуєвицька Джульетта	174
Вечорниці	178
Культурно-мистецьке життя	182
Хусточко моя вишивана	191
Тернистий шлях доктора Зенона Винницького	196
Три брати (Йосип, Іван, Юліан Фридри)	199
Причинки до трагедії в Гостиславле	202
„Ластівка“ і „Гайовий“	206
Фольклорні записи	209

Наше сьогодні

У наші дні	219
Ярослав Мацько – сільський голова	226
На сторожі правопорядку	229
Ті, що склали клятву Гіппократа	249
Велике діло любові, терпеливості і абнегації	256
Я можу, я хочу, я мушу	263
Церква Перенесення мощів святого о. Миколая	265
Гірки заробітки	269
Продовжуємо славні традиції минулого	271
Нагуєвичі	274
Рішницька гора	276
Мої українці	277
<i>Використана література</i>	278

ВИДАВНИЧА ФІРМА
«ВІДРОДЖЕННЯ»

ISBN 966-538-145-8

9 789665 381457 >